

Effectiviteit van het verdachtenverhoor

Effectiviteit van het verdachtenverhoor

Een veldstudie naar de relatie tussen verhoortechnieken, de verklaring van verdachten en de aanwezigheid van de advocaat in zware zaken

W.J.Verhoeven
E. Duinhof

m.m.v.
A. de Bloeme
J. de Koning

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto omslag:
Hollandse Hoogte/ Koen Verheijden

Ontwerp:
Mediaeval Tekst en Vorm & Martien Frijns

ISBN: 9789463500425
NUR: 800, 624

Realisatie:
Sdu, Den Haag

© 2017 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; Erasmus Universiteit, Rotterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoud

Voorwoord	9
Samenvatting	11
1 Inleiding	19
1.1 Aanleiding tot het onderzoek	19
1.2 Probleemstelling	22
1.2.1 Algemene vraagstelling	22
1.2.2 Onderzoeksvragen	23
1.2.3 Praktijkrelevantie	27
1.2.4 Wetenschappelijke relevantie	28
1.3 Onderzoeksopzet	29
1.3.1 Literatuuronderzoek	29
1.3.2 Selectie van verhoren, verdachten en zaken	31
1.3.3 Beschrijving van de zaken	33
1.3.4 Longitudinale data: observeren audiovisueel opgenomen verdachtenverhoren	34
1.3.5 Analyse geobserveerde verhoren	38
1.3.6 Interviewen van opsporingsambtenaren	41
1.4 Beperkingen van het observeren van verhoren in veldstudies	41
2 Effectiviteit van verhoortechnieken in theorie	45
2.1 Inleiding	45
2.2 Het verdachtenverhoor en de effectiviteit van verhoortechnieken	46
2.3 Het beslisproces van de verdachte: zwijgen, ontkennen of verklaren	48
2.4 Verhoorstijlen in relatie tot beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen	51
2.4.1 Verhoortechnieken, verhoorstijlen, verhoormodellen en verhoormethoden	51
2.4.2 Emotionele reacties uitlokken bij de verdachte	55

2.4.3	De verdachte confronteren	56
2.4.4	De verdachte misleiden	58
2.4.5	Een werkrelatie met de verdachte opbouwen	59
2.4.6	Samenwerken met de verdachte	60
2.4.7	De verdachte informeren	61
2.4.8	De verklaring van de verdachte construeren	62
2.5	Het gebruik van verhoorstijlen in relatie tot het beslisproces van de verdachte	63

3 Het gebruik van verhoortechnieken en verhoorstijlen 69

3.1	Inleiding	69
3.2	Het gebruik van verhoortechnieken in 'zware' zaken	70
3.2.1	Verhoortechnieken aggregeren naar 54 verdachtenverhoren	70
3.2.2	Emotionele reacties uitlokken bij de verdachte	71
3.2.3	De verdachte confronteren	73
3.2.4	De verdachte misleiden	77
3.2.5	Een werkrelatie met de verdachte opbouwen	79
3.2.6	Samenwerken met de verdachte	81
3.2.7	De verdachte informeren	83
3.2.8	De verklaring van de verdachte construeren	85
3.3	Verhoortechnieken ingedeeld in verhoorstijlen	87
3.3.1	Inleiding	87
3.3.2	Indeling in verhoorstijlen getoetst	87
3.3.3	Combinaties van verhoorstijlen	92
3.3.4	Gebruik verhoorstijlen in relatie tot de aanwezigheid van de advocaat	94
3.4	Grafische weergave van het verloop van verhoorstijlen	96
3.5	Conclusie gebruik verhoortechnieken en verhoorstijlen	104

4 De verklaring van de verdachte 107

4.1	Inleiding	107
4.2	Mate waarin verdachten verklaren in 'zware' zaken	109
4.2.1	Manieren van verklaren aggregeren naar 54 verdachtenverhoren	109
4.2.2	Specifieke manieren waarmee verdachten al dan niet verklaren	110
4.3	Specifieke manieren van verklaren samengenomen tot verklaringsstrategieën	112

4.3.1	Inleiding	112
4.3.2	Verklaringsstrategieën: verklaren over de zaak en verklaren ontwijken	113
4.3.3	Verklaringsstrategieën in relatie tot de aanwezigheid van de advocaat	116
4.4	Grafische weergave van het verloop van verklaringsstrategieën	119
4.5	Conclusie verklaring van de verdachte	126
5	<i>De interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte</i>	129
5.1	Relatie tussen verhoorstijlen en verklaringsstrategieën	129
5.2	Verklaren over de zaak in relatie tot vijf verhoorstijlen	130
5.2.1	Verklaren over de zaak in relatie tot emotionele reactie uitlokken	134
5.2.2	Verklaren over de zaak in relatie tot confronteren	135
5.2.3	Verklaren over de zaak in relatie tot misleiden	136
5.2.4	Verklaren over de zaak in relatie tot werkrelatie opbouwen	137
5.2.5	Verklaren over de zaak in relatie tot verklaring construeren	138
5.3	Verklaren ontwijken in relatie tot verhoorstijlen	138
5.4	Relatie tussen verhoorstijlen	141
5.5	Conclusie interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte	142
6	<i>Conclusie en implicaties</i>	145
	<i>Summary</i>	153
	<i>Literatuur</i>	161
	<i>Over de auteurs</i>	175
	<i>Bijlagen</i>	177
1	Resultaten van de literatuurstudie naar verhoortechnieken	177
2	Resultaten van de literatuurstudie naar manieren van verklaren	225
3	Aanvullende tabellen	234
4	Geïnterviewde opsporingsambtenaren	242
5	Samenstelling begeleidingscommissie	243

Voorwoord

Op 27 februari 2017 is de Wet raadsman bij het politieverhoor in werking getreden. Hierdoor zullen advocaten vaker dan voorheen bij het verhoor aanwezig zijn. Dit heeft mogelijk consequenties voor de verhooruitkomst. Aangenomen wordt dat advocaten hun aanwezigheid tijdens het verhoor zullen gebruiken om zich met het gesprek tussen opsporingsambtenaren en de verdachte te bemoeien. De aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor zou dan ook verstrekkende gevolgen kunnen hebben voor de opsporing. Het verdachtenverhoor vormt van oudsher immers een belangrijk onderdeel van het opsporingsonderzoek dat in het teken staat van het verkrijgen van informatie waarmee de toedracht van het misdrijf kan worden opgehelderd. De aanwezigheid van de advocaat zou ervoor kunnen zorgen dat deze informatie niet of niet meer op de tot nu toe gebruikelijke manier kan worden verkregen.

Er is echter relatief weinig bekend over de technieken, tactieken en strategieën die zowel opsporingsambtenaren als verdachten tijdens een verhoor gebruiken. Daarnaast is weinig bekend over de mate waarin de manier van verhoren bijdraagt aan het al dan niet afleggen van een verklaring door de verdachte. Dit laatste wordt ook wel de effectiviteit van het verdachtenverhoor genoemd. De beperkte kennis over de uitvoering van het verdachtenverhoor en de relatie ervan met de verhooruitkomst vormde de aanleiding voor deze studie. Om meer inzicht in beide thema's te krijgen is als doel gesteld om zo dicht mogelijk bij de verhoorpraktijk te blijven en daadwerkelijk uitgevoerde verhoren te analyseren. Deze keuze heeft gezorgd voor een uiterst intensieve en langdurige dataverzameling die gelukkig haar vruchten heeft afgeworpen. De analyse heeft een gedetailleerd beeld opgeleverd van de manier waarop de verhooruitkomst – de verklaring van de verdachte – in werkelijkheid tot stand komt. Het inzicht dat hierdoor is verkregen kan bijdragen aan het verder ontwikkelen en professionaliseren van het verdachtenverhoor zodat de effectiviteit ervan in de toekomst blijft bestaan.

Zonder de toewijding en bereidwilligheid van een aantal personen was het niet mogelijk geweest om dit langlopende en intensieve project tot een goed einde te brengen. In de eerste plaats willen wij de regionale eenheden Rotterdam en Amsterdam bedanken voor de medewerking aan dit onderzoek. Deze studie was niet mogelijk geweest zonder het beschikbaar stellen van de gebruikte opsporingsonderzoeken. In bijzonder bedanken wij dhr. Huisman, dhr. Jochoms, dhr. Essing, mevr. Luijk, dhr. Kolsteren, dhr. De Kruijf, dhr. Van Vugt, dhr. Maier, mevr. Premchand, mevr. Jasperse, dhr. Wichard, dhr. Uiterwijk en mevr. Chen voor hun inspanningen bij het organiseren van het bekijken van de audiovisuele opnamen en het beschikbaar stellen van aanvullende informatie over de opsporingsonderzoeken. Wij zijn ook de rechercheurs dankbaar voor hun bereidwilligheid om met ons te spreken over hun opvattingen over en ervaringen met het uitvoeren van het verdachtenverhoor en mogelijke veranderingen daarin door de voortgaande ontwikkelingen in het recht op rechtsbijstand. Ook bedanken wij Politie & Wetenschap voor het geduld en het in ons gestelde vertrouwen om dit onderzoek te kunnen uitvoeren.

De uitkomst van het onderzoek is het voor u liggende rapport. Ook voor de totstandkoming van dit rapport willen wij graag enkele personen bedanken. In de eerste plaats bedanken wij Anastasia de Bloeme en Joyce de Koning voor hun inspanningen tijdens het transcriberen van de audiovisuele opnamen. Tot slot bedanken wij de leden van de begeleidingscommissie voor hun nuttige en constructieve opmerkingen en Sey Lin van Munster-Kan voor haar redactionele werkzaamheden aan de eindversie van dit rapport.

Rotterdam, 22 mei 2017
Willem-Jan Verhoeven
Elisa Duinhof

Samenvatting

Probleemstelling

In veel strafzaken is de verklaring van de verdachte nog steeds een belangrijk onderdeel van de bewijsvoering. Niet alle verdachten zijn echter bereid om spontaan en vrijwillig een gedetailleerde verklaring af te leggen. Tijdens veel verhoren proberen opsporingsambtenaren verdachten er dan ook toe aan te zetten om zo veel mogelijk details te geven over het misdrijf en de betrokkenheid van henzelf en/of die van anderen daarbij. Zij maken daarbij gebruik van verhoortechnieken waarmee het beslisproces van de verdachte om al dan niet een verklaring af te leggen kan worden beïnvloed. Het beïnvloeden of overtuigen van de verdachte met als doel het verkrijgen van een verklaring is niet zonder risico's. Gerechtelijke dwalingen hebben aan het licht gebracht dat verdachten valse bekentenissen hebben afgelegd onder druk die opsporingsambtenaren tijdens het verhoor hebben opgebouwd. Er is in Nederland echter relatief weinig bekend over de verhoortechnieken die worden gebruikt en de condities waaronder opsporingsambtenaren in staat zijn met die verhoortechnieken het beslisproces van de verdachte te beïnvloeden. Zeker gezien de recent ingevoerde Wet raadsman bij het politieverhoor is meer kennis gewenst over de effectiviteit van het verdachtenverhoor en mogelijke veranderingen hierin als de advocaat erbij aanwezig is. Om in deze kennisbehoefte te voorzien wordt in deze studie de samenhang onderzocht tussen het gebruik van verhoortechnieken en het afleggen van een verklaring. Het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat vormt daarbij een conditie waaronder die samenhang mogelijk verandert. Dit onderzoeksprobleem is uitgewerkt tot onderstaande vraagstelling:

In welke mate dragen opsporingsambtenaren met het gebruik van verhoortechnieken bij aan de verklaringen van verdachten van zware misdrijven en welke consequenties heeft de aanwezigheid van de advocaat hiervoor?

Deze algemene vraagstelling is uitgewerkt in een serie onderzoeksvragen die zijn ingedeeld in drie onderwerpen. In de eerste plaats wordt een beschrijving gegeven van de verhoortechnieken die opsporingsambtenaren tijdens de geobserveerde verhoren gebruiken. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan combinaties van verhoortechnieken – ook wel verhoorstijlen genoemd – waarmee op een vergelijkbare manier wordt geprobeerd om de verdachte te beïnvloeden of te overtuigen een verklaring af te leggen. In de tweede plaats wordt bekeken op welke manieren verdachten een verklaring afleggen tijdens de geobserveerde verhoren. Op basis van de beschrijving van de specifieke manieren van verklaren wordt nagegaan in hoeverre verdachten verklaringsstrategieën gebruiken om met het verhoor om te gaan. In de derde plaats wordt de interactie geanalyseerd die zich tussen opsporingsambtenaren en verdachten tijdens de geobserveerde verhoren afspeelt. Deze interactie wordt geconceptualiseerd als de samenhang tussen verhoorstijlen en verklaringsstrategieën. Een belangrijke vernieuwing hierbij is dat de richting van die samenhang wordt geanalyseerd. De vraag die hierbij centraal staat is of verdachten bepaalde verklaringsstrategieën gebruiken als reactie op de mate waarin verhoorstijlen worden gebruikt of opsporingsambtenaren verhoorstijlen gebruiken als reactie op verklaringsstrategieën die verdachten toepassen. Tot slot komt de aanwezigheid van de advocaat bij elk onderwerp terug door een vergelijking te maken tussen verhoren met en zonder een advocaat. Het doel hiervan is na te gaan of de manier van verhoren, de manier van verklaren en de samenhang tussen beide, verschillen bij het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat.

Onderzoeksopzet

Om tot een volledige beantwoording van de vraagstelling te komen zijn verschillende onderzoeksmethoden gebruikt. In de eerste plaats is een uitgebreide literatuurstudie uitgevoerd. Deze is gebruikt om tot een compleet overzicht te komen van de verhoortechnieken die opsporingsambtenaren kunnen gebruiken. Daarnaast heeft de literatuurstudie geleid tot een theoretische indeling van verhoortechnieken in verhoorstijlen waarmee opsporingsambtenaren op een vergelijkbare manier proberen het gedrag en de houding van de verdachte te beïnvloeden. Ook is op basis van de literatuurstudie een overzicht verkregen van de manieren waarop verdachten tijdens het verhoor kunnen verklaren. Als laatste is op basis van de verkregen inzichten een theoretisch kader ontwikkeld waarmee kan worden verklaard waarom het gebruik van verhoorstijlen kan bij-

dragen aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte. In de tweede plaats zijn 54 audiovisuele opnamen van verhoren van negen verdachten in vier opsporingsonderzoeken uit de regionale eenheden Rotterdam en Amsterdam geobserveerd. Dit heeft geresulteerd in totaal ruim 85 uur aan verhoortranscripten op basis waarvan inzicht kan worden verkregen in het gebruik van verhoortechnieken, de manieren van verklaren en de relatie tussen beide. Tot slot zijn veertien opsporingsambtenaren geïnterviewd die aan de beschikbaar gestelde opsporingsonderzoeken hebben meegewerkt. Deze interviews worden gebruikt om inzicht te krijgen in de redenen waarom – met het oog op het verkrijgen van een verklaring van de verdachte – bepaalde verhoortechnieken door opsporingsambtenaren worden gebruikt en andere niet.

Overzicht belangrijkste bevindingen

Gebruik verhoortechnieken en -stijlen

De literatuurstudie heeft 83 specifieke verhoortechnieken opgeleverd. Op basis van de observaties van de verhoren zijn daar nog acht verhoortechnieken aan toegevoegd. In totaal zijn 91 verhoortechnieken gecodeerd waarvan er 76 in de geobserveerde verhoren worden gebruikt. Vier van de 76 verhoortechnieken worden relatief vaak gebruikt. Het gaat om het confronteren met tactische/technische aanwijzingen, het bespreken van onderwerpen die niet gerelateerd zijn aan het misdrijf, aanmoedigen om het verhaal te vertellen en directe vragen stellen. Daarnaast kunnen 38 van de 76 verhoortechnieken in vijf verhoorstijlen worden ingedeeld. De gevonden indeling in vijf verhoorstijlen komt overeen met de indeling zoals die op basis van de literatuurstudie naar voren is gekomen. Twee verhoorstijlen worden in de geobserveerde verhoren niet teruggevonden. Het samenwerken met de verdachte wordt niet als verhoorstijl in de geobserveerde verhoren gevonden omdat verhoortechnieken die onder deze verhoorstijl vallen niet of nauwelijks worden gebruikt in de geobserveerde verhoren. Daarnaast is het informeren van de verdachte niet als aparte verhoorstijl uit de verhoren naar voren gekomen. Belangrijke onderdelen van het informeren – zoals de cautie en het bespreken van wat de verdachte tijdens en na het verhoor kan verwachten – worden in combinatie met andere verhoortechnieken gebruikt om een werkrelatie met de verdachte op te bouwen. Van de vijf verhoorstijlen wordt het construeren van de verklaring gemiddeld genomen het meest intensief gebruikt door opsporingsambtenaren. Het confronteren van de verdachte volgt als tweede en wordt beduidend minder intensief gebruikt.

Het opbouwen van een werkrelatie, het misleiden van de verdachte en emotionele reacties uitlokken worden alle drie relatief minder intensief gebruikt. Gezien de aandacht voor gerechtelijke dwalingen en de recente ontwikkelingen in het recht op rechtsbijstand is het een interessante bevinding dat er weinig verschillen gevonden zijn in het gebruik van de verhoorstijlen tussen verhoren met en zonder een advocaat.

Manieren van verklaren en gebruik van verklaringsstrategieën

Uit de literatuurstudie zijn in totaal zestien specifieke manieren naar voren gekomen waarop verdachten tijdens het verhoor hun verklaring kunnen vormgeven. Twee van die zestien specifieke manieren van verklaren – algemene en zaakgerelateerde informatie geven – worden relatief vaak gebruikt door verdachten. Daarnaast zijn drie verklaringsstrategieën uit de geobserveerde verhoren naar voren gekomen. Vier specifieke manieren van verklaren kunnen ingedeeld worden in verklaren over de zaak en zes specifieke manieren van verklaren kunnen ingedeeld worden in het ontwijken van verklaren. De derde verklaringsstrategie is zwijgen. Op basis van deze drie verklaringsstrategieën kan een beschrijving worden gegeven van de mate waarin verdachten tijdens de geobserveerde verhoren al dan niet een verklaring afleggen. Zo blijken verdachten tijdens de geobserveerde verhoren gemiddeld genomen net zo vaak over de zaak te verklaren als dat ze het afleggen van een verklaring ontwijken. Verdachten beroepen zich in 24% van de geobserveerde verhoren minimaal één keer op het zwijgrecht. In zes van die verhoren beroepen verdachten zich volledig op het zwijgrecht. Uit de analyses op basis van de totale verhoorduur per verdachte is het beeld naar voren gekomen dat verdachten in gradaties verklaren. Het verklaren over de zaak wordt afgewisseld met het ontwijken van verklaren en soms met het beroep doen op het zwijgrecht. De aanwezigheid van de advocaat lijkt weinig invloed te hebben op de mate waarin verdachten verklaren. Alleen het ontwijken van het afleggen van een verklaring verandert wanneer de advocaat bij het verhoor aanwezig is. Tijdens verhoren zonder een advocaat proberen verdachten gemiddeld genomen meer het afleggen van een verklaring te ontwijken dan tijdens verhoren met een advocaat. Verdachten lijken door de aanwezigheid van de advocaat minder om het verhaal heen te draaien, maar net zo veel over de zaak te verklaren en net zo weinig een beroep te doen op het zwijgrecht.

Samenhang tussen verhoorstijlen en verklaringsstrategieën

Om meer inzicht te krijgen in de effectiviteit van het verdachtenverhoor is in deze studie de samenhang onderzocht tussen het gebruik van verhoorstijlen en de mate waarin verklaringsstrategieën worden gebruikt. Hoewel de effectiviteit van het verdachtenverhoor niet in een veldstudie is vast te stellen kan wel worden nagegaan of het gebruik van verhoorstijlen gevolgd wordt door meer verklaren of dat het verklaren (of het uitblijven daarvan) gevolgd wordt door intensiever gebruik van bepaalde verhoorstijlen. Uit de resultaten van zowel de geobserveerde verhoren als de interviews komt naar voren dat het al dan niet afleggen van een verklaring een uitkomst is van een complexe interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte. Deels verloopt die interactie in één richting. Zo blijken het uitlokken van emotionele reacties bij de verdachte en de verdachte misleiden te worden gevolgd door minder verklaren over de zaak. Deels bestaat de interactie uit een wisselwerking tussen het gebruik van verhoorstijlen en het gebruik van verklaringsstrategieën. Confronteren wordt gevolgd door meer verklaren over de zaak én verklaren over de zaak wordt gevolgd door meer confronteren. Een werkrelatie opbouwen wordt daarentegen gevolgd door minder verklaren over de zaak én verklaren over de zaak wordt gevolgd door minder werkrelatie opbouwen. De relatie loopt voornamelijk van verklaren over de zaak naar minder werkrelatie opbouwen. Deze bevinding komt niet overeen met de literatuur. Een mogelijke oorzaak hiervoor is dat de werkrelatie voornamelijk aan het begin en het einde van de geobserveerde verhoren wordt opgebouwd. Tijdens deze fasen in het verhoor verklaren verdachten over het algemeen nog niet of niet meer over de zaak. De verklaring construeren wordt gevolgd door meer verklaren over de zaak én verklaren over de zaak wordt gevolgd door meer verklaring construeren. Deze relatie loopt voornamelijk van verklaring construeren naar meer verklaren over de zaak. In deze studie is maar één keer een relatie gevonden tussen het ontwijken van verklaren en de verhoorstijlen en deze relatie loopt in één richting. Wanneer opsporingsambtenaren de verklaring van de verdachte proberen te construeren, proberen verdachten minder het afleggen van een verklaring te ontwijken.

Wat betreft de consequenties van de aanwezigheid van de advocaat kan worden geconcludeerd dat er weinig verschillen zijn geconstateerd tussen verhoren met en verhoren zonder een advocaat. Het confronteren van de verdachte lijkt alleen bij te dragen aan meer verklaren over de zaak als de advocaat niet bij het verhoor aanwezig is. Daarnaast lijkt het misleiden van de verdachte eraan bij te dragen dat de verdachte tijdens verhoren zonder de advocaat minder over de zaak verklaart. Tijdens verhoren met de advocaat wordt geen relatie gevonden

tussen misleiden en verklaren over de zaak. Het tegenovergestelde is het geval met het uitlokken van emotionele reacties. Wanneer de advocaat bij het verhoor aanwezig is, lijkt het uitlokken van emotionele reacties eraan bij te dragen dat de verdachte minder over de zaak verklaart. Er wordt geen relatie gevonden tussen emotionele reacties uitlokken en verklaren over de zaak tijdens verhoren zonder een advocaat.

Conclusie (implicaties)

In dit rapport is verslag gedaan van een veldstudie op basis van een bescheiden aantal verhoren van verdachten van zware misdrijven. De studie heeft inzicht gegeven in de manier waarop verhoren worden uitgevoerd, in de manier waarop verdachten daarop reageren en in de consequenties die de aanwezigheid van de advocaat heeft op de interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte. Zo blijken de verdachten in het merendeel van de geobserveerde verhoren actief bij het verhoor betrokken te zijn en zijn er maar weinig verhoren waarin de verdachte ervoor heeft gekozen om volledig te zwijgen. De uitdaging van het verhoor lijkt dus niet zozeer te zijn om verdachten aan het praten te krijgen, maar meer om verdachten over de zaak te laten praten of de betrouwbaarheid van de gegeven informatie te onderzoeken. Wat betreft de manier van verhoren valt op dat opsporingsambtenaren alleen aan het begin en het einde van het verhoor een werkrelatie met de verdachte proberen op te bouwen en dat zij naast – door de *Handleiding verhoor* – voorgeschreven manieren van verhoren ook gebruikmaken van niet-neutrale en misleidende verhoorstijlen. Tot slot blijken opsporingsambtenaren met behulp van de vijf verhoorstijlen maar beperkt te kunnen bijdragen aan de verklaring van de verdachte. Opvallend is ook dat de aanwezigheid van de advocaat weinig lijkt te veranderen aan de houding en het gedrag van opsporingsambtenaren en verdachten en aan de interactie die zich tussen beiden tijdens het verhoor afspeelt.

Op basis van de aspecten waar de advocaat wél voor verandering lijkt te zorgen kunnen implicaties worden afgeleid voor de richting waarin het verdachtenverhoor in de toekomst kan worden ontwikkeld. Zo blijkt de aanwezigheid van de advocaat samen te gaan met verdachten die minder proberen het afleggen van een verklaring te ontwijken. De aanwezigheid van de advocaat lijkt daarbij niet ten koste te gaan van de mate waarin verdachten verklaren over de zaak. De implicatie hiervan is dat de advocaat kan bijdragen aan het efficiënter verloop van verhoren. Wanneer de advocaat aanwezig is lijken verdachten meer

gericht te zijn op het al dan niet beantwoorden van de vragen dan op allerlei verschillende manieren om te ontkennen en afleidingen te zoeken. Daarnaast gaat de aanwezigheid van de advocaat samen met opsporingsambtenaren die minder misleiden en minder inspelen op emoties. Een implicatie van deze bevinding is dat de aanwezigheid van de advocaat een waarborg kan vormen tegen het gebruik van manieren van verhoren met een relatief groot risico op valse bekentenissen. Het gevolg hiervan is dat bepaalde verhoorstijlen uit de gereedschapskist van de opsporingsambtenaren gehaald zouden moeten worden en vervangen door alternatieve manieren van verhoren. De resultaten van deze studie laten zien dat een verscheidenheid aan verhoorstijlen wordt gebruikt die gericht zijn op het verhogen van de ervaren stress en spanning. De variatie in verhoorstijlen gericht op het verlagen van de ervaren stress en spanning is beduidend kleiner in de geobserveerde verhoren. Ontwikkelingen in het verder professionaliseren van het verdachtenverhoor zouden dan ook gezocht kunnen worden in verhoorstijlen die op een positieve en neutrale manier verdachten motiveren om hun verhaal te vertellen. Gedacht kan worden aan manieren waarmee niet alleen aan het begin en het einde van het verhoor aandacht is voor de werkrelatie met de verdachte maar ook gedurende het verhoor. Ook kunnen mogelijkheden worden verkend om meer nadruk te leggen op het opbouwen van een samenwerkingsrelatie met de verdachte. Het gaat dan niet om het doen van beloftes of het sluiten van 'deals', maar bijvoorbeeld om een snellere en meer open manier van informatie uitwisselen. Hierdoor weten alle partijen sneller waar ze aan toe zijn, wat uiteindelijk kan bijdragen aan een efficiënter en effectiever verdachtenverhoor.

Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In tegenstelling tot de populaire gedachte dat strafzaken worden opgelost door het vergaren van objectief of wetenschappelijk bewijs, neemt de verklaring van de verdachte in veel strafzaken die worden vervolgd een prominente plek in de bewijsvoering in (Horvath & Meesig, 1996; Moston & Fisher, 2007). Verdachten zijn dan ook een waardevolle bron van informatie in opsporingsonderzoeken. De verdachte is in veel gevallen niet voor niets aangehouden en zou het meeste moeten kunnen vertellen over het misdrijf en zijn¹ betrokkenheid en/of die van anderen daarbij (Duker & Stevens, 2009; Memon, Vrij & Bull, 2003). Tijdens het opsporingsonderzoek worden verdachten verhoord om erachter te komen wat zij wel en wat zij niet weten. Verdachten zijn echter niet altijd bereid om spontaan en vrijwillig een (voldoende gedetailleerde) verklaring af te leggen. Dit kan onwil zijn, maar het is ook mogelijk dat verdachten zich niet (precies) herinneren wat er is gebeurd of dat ze niet bij het misdrijf betrokken waren (ze zijn onschuldig). Tijdens het verhoor proberen opsporingsambtenaren eventuele weerstand om te verklaren bij de verdachte weg te nemen. Opsporingsambtenaren kunnen daarbij verschillende verhoortechnieken en -stijlen gebruiken in een poging een verklaring (zo mogelijk een bekentenis) van de verdachte te verkrijgen (Bull, 2014; Inbau, Reid, Buckley & Jayne, 2013; Walsh, Oxburgh, Redlich & Myklebust, 2016).

Het is bekend dat het gebruik van verhoortechnieken kan bijdragen aan zowel een waarheidsgetrouwe als een valse bekentenis (Kassin e.a., 2010; Lassiter & Meissner, 2010; Meissner e.a., 2014). Spraakmakende gerechtelijke dwalingen hebben laten zien dat valse verklaringen verregaande consequenties kunnen hebben. Verdachten worden onterecht tot een gevangenisstraf veroordeeld en het vertrouwen in de opsporing, het Openbaar Ministerie en het rechtssysteem als geheel komt onder druk te staan (Blaauw, 2002; Van Koppen, 2008).

1 Waar 'hij', 'zijn' of 'hem' wordt geschreven kan ook 'zij' of 'haar' worden gelezen.

Voor een goed verloop van het rechtsproces is het wat betreft het verdachtenverhoor van belang dat de afgelegde verklaring betrouwbaar is. Het risico op valse bekentenissen als gevolg van het gebruik van verhoortechnieken is groter wanneer verdachten gevoelig zijn voor beïnvloeding en suggestie. Jeugdige verdachten en verdachten met een verstandelijke beperking kunnen dan ook worden beschouwd als risicogroepen (Feld, 2013; Gudjonsson e.a., 2016; Kasin e.a., 2010). Daarnaast moet voorkomen worden dat onder invloed van tijdsdruk, prestatieverwachtingen en media-aandacht de waarheidsvinding uit het oog wordt verloren en het verkrijgen van een bekentenis centraal komt te staan (Van Amelsvoort, Rispens & Grolman, 2015).

Gegeven het belang dat in het strafproces aan de verklaring van de verdachte wordt gehecht, kan worden verwacht dat er hoge eisen worden gesteld aan de wijze waarop die verklaring tot stand komt (Malsch e.a., 2015). De verhoorpraktijk is dan ook gebonden aan Europese wetgeving. Dit zorgt ervoor dat het bij het verkrijgen van een verklaring van belang is dat de waarheid op een betrouwbare manier wordt achterhaald, dat de rechten van de verdachte worden nageleefd en dat het pressieverbod niet wordt overtreden (Blackstock e.a., 2014; Fijnaut, 2001; Vanderhallen, De Jong, Nelen & Spronken, 2014). Hoewel het om uitzonderingen gaat, hebben spraakmakende gerechtelijke dwalingen aan het licht gebracht dat het politieke verdachtenverhoor niet altijd zorgvuldig wordt uitgevoerd. Zo heeft vooral de Schiedammer Parkmoord de discussie over transparantie en controleerbaarheid van het politieke verdachtenverhoor doen opblazen. Naar aanleiding van deze gerechtelijke dwaling zijn diverse maatregelen genomen om de kwaliteit van het politieverhoor te verbeteren (Van Koppen, 2003). Aanvankelijk bestonden deze maatregelen voornamelijk uit het opnemen van verhoren en het opleiden van verhoorders.² De ontwikkelingen rondom het politieverhoor kwamen echter in een stroomversnelling toen het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in de Salduz-zaak het recht van aangehouden verdachten op rechtsbijstand bij het politieverhoor versterkte.³ Inmiddels is de Wet raadsman bij het politieverhoor – die is opgesteld naar aanleiding van de Salduz-rechtspraak, de ontwikkelingen vanuit de Europese Unie⁴ en de evaluatie van het ‘Experiment met de advocaat bij eerste politie-

2 Programma Versterking Opsporing en Vervolg (PVOV), november 2005. Later is onder invloed van politieke druk het Experiment met de advocaat bij eerste politieverhoor uitgevoerd (Kamerstukken II 2006/07, 30 800 VI, nr. 30).

3 EHRM 27 november 2008, appl. no. 36391/02 (Salduz t. Turkije).

4 Zie: ‘Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and on the right to communicate upon arrest’, 10190/13 DROIEN 66 COPEN 90 CODEC 1245.

verhoor' (Mevis & Verbaan, 2014) – in werking getreden.⁵ Met de wetswijziging krijgen verdachten het recht om voorafgaand aan het verhoor met een raadsman te overleggen (consultatierecht) en om tijdens het verhoor door een raadsman te worden bijgestaan (verhoorbijstand).

De recente ontwikkelingen op het gebied van rechtsbijstand voor aangehouden verdachten hebben ervoor gezorgd dat er meer aandacht is gekomen voor de rol van het verdachtenverhoor in het strafproces en voor wat er zich tijdens dat verhoor afspeelt. Een centraal aandachtspunt betreft de vraag wat de consequenties zullen zijn van de aanwezigheid van de raadsman bij het verdachtenverhoor. Hoewel uit onderzoek in Engeland en Wales, waar advocaten al bijna 30 jaar bij het verdachtenverhoor aanwezig mogen zijn, het tegenovergestelde kan worden afgeleid, blijkt uit interviews met opsporingsambtenaren dat zij vrezen voor de belemmering van de waarheidsvinding wanneer de advocaat structureel bij het verdachtenverhoor aanwezig kan zijn (Verhoeven & Stevens, 2013). Het vermoeden bestaat dat verdachten zich vaker en volhardender op advies van hun raadsman zullen beroepen op hun zwijgrecht en dat advocaten de aanwezigheid zullen aangrijpen om het verhoor te verstoren. Zoals uit eerder onderzoek al naar voren is gekomen zou het uiteindelijke gevolg hiervan kunnen zijn dat de bruikbaarheid van het verhoor als een opsporingsmiddel zal afnemen en dat de verklaring van de verdachten als bewijsmiddel in strafzaken aan belang zal inboeten (Fijnaut, 1987; Fijnaut, 2001).

Deze ontwikkelingen in het recht op rechtsbijstand en de mogelijke consequenties ervan roepen de vraag op hoe de effectiviteit van de opsporing, in het bijzonder die van het verdachtenverhoor, onder invloed van de veranderde rechten voor verdachten behouden kan blijven. In deze studie wordt de focus vooral gelegd op de mogelijke consequenties die veranderingen in rechtsbijstand kunnen hebben voor de dynamiek van het verdachtenverhoor. Hiermee wordt de interactie tussen opsporingsambtenaren en verdachten bedoeld en de wijze waarop deze interactie de verhooruitkomst bepaalt. In tegenstelling tot de internationale literatuur bestaan er voor Nederland relatief weinig wetenschappelijke studies waarin het politieke verdachtenverhoor empirisch wordt onderzocht (uitzonderingen zijn Beune, Giebels & Sanders, 2009; Beune, Giebels & Taylor, 2010; Beune e.a., 2011; Stevens & Verhoeven, 2010; Verhoeven & Stevens, 2013). Er is dan ook weinig bekend over de verhoortechnieken die opsporingsambtenaren gebruiken, over de wijze waarop een verdachte reageert op die verhoortechnieken en over de vraag in hoeverre en op welke manier ver-

5 <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2017/02/27/wetgeving-raadsman-bij-het-politieverhoor-treedt-in-werking>.

dachten met behulp van verhoortechnieken kunnen worden bewogen een verklaring of bekentenis af te leggen.

Het gebrek aan kennis over de daadwerkelijke verhoorpraktijk dient een punt van aandacht te zijn omdat het de indruk wekt dat het niet bekend is wat best practices zijn of wat voorbeelden zijn van onzorgvuldig uitgevoerde verdachtenverhoren (Oxburgh, Walsh & Milne, 2011). Hier is een rol weggelegd voor sociaalwetenschappelijk onderzoek. Met gebruik van theorieën en state-of-the-artonderzoeksmethoden en -technieken kan meer inzicht in en begrip van de interactie worden verkregen die tijdens het verhoor plaatsvindt tussen opsporingsambtenaren en verdachten (Lassiter & Ratcliff, 2004). De kennis die hiermee wordt verkregen draagt bij aan de behoefte die in de politiepraktijk bestaat aan het verder professionaliseren van het verhoor van verdachten, wat zich kan vertalen in een blijvend effectieve opsporing.

1.2 Probleemstelling

1.2.1 Algemene vraagstelling

In dit onderzoek staat de interactie centraal die zich tijdens het verhoor afspeelt tussen opsporingsambtenaren en de verdachte.⁶ De uitkomst van deze interactie is het proces-verbaal van de al dan niet afgelegde verklaring van de verdachte. Niet alle verdachten zijn bereid spontaan en vrijwillig een verklaring af te leggen. Andere verdachten zijn bereid te verklaren maar geven te weinig gedetailleerde informatie waardoor onduidelijkheden omtrent het misdrijf onvoldoende kunnen worden opgehelderd. Tijdens het verhoor proberen opsporingsambtenaren verdachten ertoe aan te zetten zo veel mogelijk details te geven over het misdrijf en de betrokkenheid van henzelf en/of die van anderen daarbij. Opsporingsambtenaren gebruiken daarbij verhoortechnieken waarmee verdachten beïnvloed of overtuigd kunnen worden een verklaring af te leggen. Het beïnvloeden of overtuigen van verdachten veronderstelt dat zij tijdens het verhoor hun verklaring aanpassen of uitbreiden (Kelly, Miller & Redlich, 2016; Soukara e.a., 2009; Verhoeven, 2014). Zo kan een verdachte bijvoorbeeld in

6 De wijze waarop een verdachtenverhoor in een grote TGO-zaak wordt uitgevoerd, wordt vaak bepaald door een groter team. Dit kan ervoor zorgen dat de verhoren worden voorbereid door meerdere opsporingsambtenaren en dat de strategie en tactiek niet de eerste voorkeur hoeft te zijn van de opsporingsambtenaren die het verhoor uitvoeren. De uitvoering van een specifiek verdachtenverhoor dient dus altijd in de context van het grotere opsporingsonderzoek te worden geplaatst.

eerste instantie besluiten zich te beroepen op het zwijgrecht maar later in het verhoor ertoe overgaan een verklaring af te leggen. Een ander voorbeeld zou kunnen zijn dat een verdachte in eerste instantie alleen bereid is te praten over algemene zaken en later in het verhoor toch informatie geeft over het misdrijf.

Dit roept de vraag op in welke mate de eventuele verandering in de verklaring van de verdachte is toe te schrijven aan de verhoortechnieken die opsporingsambtenaren hebben gebruikt. De interactie die zich tijdens het verhoor afspeelt tussen opsporingsambtenaren en de verdachte wordt zodoende geconceptualiseerd als de relatie tussen eventuele veranderingen in de verklaring van de verdachte en het gebruik van verhoortechnieken die daaraan voorafgaat. Om in de eerder gesignaleerde kennisbehoefte ten aanzien van de (veranderende) Nederlandse verhoorpraktijk van verdachten te voorzien, werken we dit vraagstuk uit in de volgende algemene vraagstelling:

In welke mate dragen opsporingsambtenaren met het gebruik van verhoortechnieken bij aan de verklaringen van verdachten van zware misdrijven en welke consequenties heeft de aanwezigheid van de advocaat hiervoor?

1.2.2 Onderzoeksvragen

De algemene vraagstelling wordt geoperationaliseerd tot drie concrete onderzoeksvragen die zijn uitgesplitst in deelvragen. De eerste onderzoeksvraag bestaat uit vier deelvragen. Vraag 1a is gericht op de beschrijving van de verhoortechnieken die daadwerkelijk door opsporingsambtenaren worden gebruikt tijdens het verhoren van verdachten. Deze onderzoeksvraag is van belang aangezien er relatief weinig bekend is over de Nederlandse verhoorpraktijk van verdachten. Een goed beeld van de manier waarop het verhoor van verdachten wordt uitgevoerd vormt een belangrijk startpunt voor de analyse naar de effectiviteit van het verdachtenverhoor.

1a Welke verhoortechnieken staan opsporingsambtenaren tijdens het verdachtenverhoor ter beschikking en in welke mate worden die tijdens het verhoren van verdachten van zware misdrijven gebruikt?

Vraag 1b en 1c zijn gericht op verklarende mechanismen die aan het gebruik van specifieke verhoortechnieken ten grondslag liggen. Aangenomen wordt dat verdachten door een samenspel van verhoortechnieken kunnen worden beïnvloed of overtuigd om een verklaring af te leggen. Dit soort combinaties van verhoortechnieken worden ook wel verhoorstijlen of mesolevel verhoordomeinen genoemd die aan de hand van verschillende beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen kunnen worden onderscheiden (Kelly, Miller, Redlich & Kleinman, 2013; Verhoeven & Stevens, 2012). Een goed overzicht van verhoorstijlen is noodzakelijk om te kunnen analyseren op welke manier verdachten beïnvloed of overtuigd kunnen worden om een verklaring af te leggen.

1b Welke verhoorstijlen kunnen worden onderscheiden en in welke mate worden die tijdens het verhoren van verdachten van zware misdrijven gebruikt?

1c Welke beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen liggen aan de verhoorstijlen ten grondslag?

Vraag 1d is gericht op de mogelijke consequenties die de ontwikkelingen in rechtsbijstand hebben voor de uitvoering van het verdachtenverhoor. Om een goed beeld te krijgen van de impact die de aanwezigheid van de advocaat op het verdachtenverhoor kan hebben is het van belang om na te gaan of verdachtenverhoren anders worden uitgevoerd als de advocaat aanwezig is. Er wordt dus een vergelijking gemaakt van het gebruik van verhoorstijlen tussen verhoren met en zonder een advocaat.

1d In welke mate verschilt het gebruik van verhoorstijlen tussen verhoren met en verhoren zonder een advocaat?

De tweede onderzoeksvraag bestaat uit vier deelvragen waarin het gedrag van de verdachte centraal staat. Vraag 2a is gericht op het beschrijven van de verschillende manieren waarop verdachten tijdens daadwerkelijke verhoren al dan niet een verklaring afleggen. Er is relatief weinig bekend over de manier waarop verdachten zich tijdens het verhoor opstellen. Om de effectiviteit van verdachtenverhoren te kunnen bestuderen is het van belang eerst een beeld te schetsen van de specifieke manieren waarop verdachten een verklaring afleggen.

2a Op welke specifieke manieren leggen verdachten van zware misdrijven al dan niet een verklaring af tijdens het verhoor?

Vraag 2b en 2c zijn gericht op mogelijke verklaringsstrategieën van verdachten. Veel internationaal onderzoek is voornamelijk gericht op de (valse) bekentenissen die verdachten afleggen (Kassin e.a., 2010). Verdachten hebben echter meer mogelijkheden om hun verklaring tijdens het verhoor vorm te geven. Naast bekennen kunnen verdachten ook zwijgen, ontkennen, verklaren over algemene zaken en verklaren over het delict (Verhoeven, 2014). Deze vormen van verklaren worden ook wel omschreven als proceshoudingen (Jacobs, 2004; Stevens & Verhoeven, 2011). Meer inzicht in de keuze die verdachten maken voor verklaringsstrategieën worden verkregen uit de literatuur over het beslissingsproces van de verdachte. Een goed begrip van de verschillende verklaringsstrategieën is nodig om uiteindelijk te kunnen analyseren in welke mate opsporingsambtenaren in staat zijn om de verklaringsstrategieën van verdachten te beïnvloeden.

2b Welke verklaringsstrategieën kunnen worden onderscheiden en in welke mate worden die tijdens het verhoren van verdachten van zware misdrijven gebruikt?

2c In hoeverre ligt het beslissingsproces van de verdachte ten grondslag aan deze verklaringsstrategieën?

Vraag 2d is gericht op de mogelijke consequenties die de aanwezigheid van de advocaat heeft op het gedrag van de verdachte tijdens het verhoor. Uit eerder onderzoek is naar voren gekomen dat de aanwezigheid van de advocaat tijdens het verhoor er mogelijk voor zorgt dat verdachten zich vaker beroepen op het zwijgrecht (Stevens & Verhoeven, 2010; Verhoeven & Stevens, 2013). In deze studie wordt niet alleen gekeken naar het gebruik van het zwijgrecht, maar wordt tevens bekeken of verklaringsstrategieën afhankelijk zijn van de aanwezigheid van de advocaat tijdens het verhoor.

2d In welke mate verschillen de verklaringsstrategieën tussen verhoren met en verhoren zonder een advocaat?

De derde en laatste onderzoeksvraag bestaat uit twee deelvragen en vormt de kern van dit onderzoek. Op basis van de bevindingen die uit onderzoeksvragen 1 en 2 naar voren komen, wordt nagegaan in welke mate verhoorstijlen samengaan met veranderingen in verklaringsstrategieën van verdachten. Bij de beantwoording van vraag 3a wordt tevens gebruikgemaakt van theoretische inzichten uit sociaalpsychologische literatuur over beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen (Cialdini, 2014; Hartwig, Granhag & Vrij, 2005; Perloff, 2014). Deze theoretische inzichten worden gebruikt om te verklaren waarom bepaalde ver-

hoormethoden verdachten ertoe kunnen aanzetten de verklaring tijdens het verhoor te veranderen. Hierbij zal ook aandacht worden besteed aan de mogelijke reacties van verdachten op de verschillende verhoortechnieken (Goodman-Delahunty & Howes, 2016; Pearse & Gudjonsson, 1997b). Informatie over de reactie van verdachten op de manier van verhoren biedt inzicht in mogelijke verklaringen waarom sommige manieren van verhoren meer en andere manieren minder samengaan met het verkrijgen van een verklaring. Daarnaast biedt het de mogelijkheid om te bepalen of opsporingsambtenaren met verhoortechnieken de verklaringsbereidheid van verdachten beïnvloeden, of de bereidheid om te verklaren ervoor zorgt dat opsporingsambtenaren bepaalde verhoortechnieken gebruiken of opsporingsambtenaren en verdachten elkaar beïnvloeden.

3a In welke mate bestaat er een samenhang tussen de manier van verhoren en de verklaring van verdachten van zware misdrijven?

Vraag 3b is gericht op de mogelijke consequenties die de aanwezigheid van de advocaat heeft voor de interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte en de verhooruitkomst die daaruit naar voren komt. Hiertoe wordt bekeken of de samenhang tussen verhoorstijlen en verklaringsstrategieën anders is tijdens verhoren met een advocaat ten opzichte van verhoren zonder een advocaat.

3b In welke mate is de samenhang tussen de manier van verhoren en de verklaring van verdachten van zware misdrijven verschillend tussen verhoren met en verhoren zonder een advocaat?

De beantwoording van de vragen levert kennis op over waarom specifieke verhoortechnieken al dan niet bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring. Zodoende wordt een systematisch inzicht verkregen in de wijze waarop verklaringen tijdens verdachtenverhoren in zware zaken tot stand komen. Op basis van dit inzicht kunnen best practices worden gesignaleerd die richting kunnen geven aan het verder professionaliseren van het verdachtenverhoor. Dit draagt bij aan het vermogen van de politie om in te kunnen spelen op toekomstige ontwikkelingen, zoals de uitbreiding van de rechtsbijstand bij het politieverhoor, die de effectiviteit van het verdachtenverhoor en daarmee het opsporingsonderzoek kunnen beïnvloeden.

1.2.3 Praktijkrelevantie

Deze studie heeft als doel de samenhang tussen verhoortechnieken en veranderingen in de verklaring van de verdachte in kaart te brengen en die samenhang te verklaren aan de hand van sociaalpsychologische inzichten over beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen. Zodoende beoogt het onderzoek:

- 1 praktijkkennis op te leveren over de mate waarin opsporingsambtenaren de verklaring van verdachten kunnen beïnvloeden;
- 2 praktijkkennis op te leveren over de omstandigheden waaronder specifieke verhoortechnieken al dan niet bijdragen aan het beïnvloeden van de verklaring;
- 3 inzicht te geven in waarom specifieke verhoortechnieken al dan niet bijdragen aan het beïnvloeden van de verklaring van de verdachte.

De verkregen inzichten kunnen de politiepraktijk op verschillende manieren ondersteunen bij het verder ontwikkelen van het verdachtenverhoor. In de eerste plaats kan het overzicht van de gebruikte verhoortechnieken inzichtelijk maken in hoeverre de uitvoering van het verdachtenverhoor is gebaseerd op de kennis die tijdens de opleiding en eventuele vervolgcursussen wordt aangeboden. Dit biedt aanknopingspunten voor accenten die tijdens de opleiding kunnen worden gelegd om aankomende opsporingsambtenaren (beter) voor te bereiden op de (veranderende) opsporingspraktijk. In de tweede plaats biedt een overzicht van de verschillende manieren waarop een verdachte tijdens het verhoor kan verklaren aanknopingspunten om het doel van het verhoor duidelijker te specificeren. Het gaat dan om de vraag welke informatie van de verdachte nodig is voor een goede afronding van het opsporingsonderzoek. De informatie kan een bevestiging van bestaande onderzoeksresultaten betreffen of een gedetailleerde omschrijving van wat is voorgevallen. In de derde plaats biedt de combinatie van het overzicht van manieren van verklaren en het inzicht in de condities waaronder specifieke verhoortechnieken bijdragen aan de verklaring, aanknopingspunten voor het gericht afstemmen van verhoorstrategieën op de doelen in concrete zaken.

De resultaten van dit onderzoek kunnen de politiepraktijk op verschillende manieren ondersteuning bieden bij het inspelen op actuele ontwikkelingen zoals de recent ingevoerde wet met betrekking tot de raadsman bij het politieverhoor.⁷ Zodoende worden handvatten geboden waarmee de effectiviteit van

7 <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2017/02/27/wetgeving-raadsman-bij-het-politieverhoor-treedt-in-werking>.

het verdachtenverhoor, en daarmee van de opsporing als geheel, behouden en waar mogelijk verbeterd kan worden.

1.2.4 Wetenschappelijke relevantie

In de internationale literatuur is al veel onderzoek gepubliceerd over verhoortechnieken die worden gebruikt en over de mate waarin verhoortechnieken samenhangen met het verkrijgen van een (bekenkende) verklaring (zie onder meer: Kassir, Appleby & Perillo, 2010; Meissner e.a., 2014). Voortbouwend op nationaal en internationaal onderzoek tracht deze studie een bijdrage te leveren aan de bestaande literatuur. State-of-the-artanalysetechnieken worden gebruikt om veranderingen in de verklaring van de verdachte te koppelen aan de gebruikte verhoortechnieken die vooraf zijn gegaan aan het moment waarop de verdachte de verklaring verandert. Uit een recente overzichtsstudie blijkt namelijk dat bestaande onderzoeken over het algemeen zijn gebaseerd op kleine steekproeven van verhoren en daardoor geen gebruik kunnen maken van geavanceerde analysetechnieken (Meissner e.a., 2014). Op basis van de vaak gebruikte bivariate analyses tussen verhoortechnieken en (veranderingen in) de verklaring van de verdachte kunnen dan ook moeilijk conclusies worden getrokken over de effectiviteit van verhoortechnieken. Effectiviteit veronderstelt namelijk een causale relatie die in algemene termen dient te voldoen aan drie voorwaarden:

- 1 verhoortechnieken hangen empirisch samen met veranderingen in de verklaring;
- 2 verhoortechnieken gaan in de tijd vooraf aan veranderingen in de verklaring (richting van de samenhang);
- 3 er zijn geen alternatieve verklaringen voor de samenhang tussen verhoortechnieken en veranderingen in de verklaring.

Met bivariate analyses kan worden aangetoond dat verhoortechnieken empirisch samenhangen met de verklaring en eventuele veranderingen die zich daarin tijdens het verhoor voordoen (voorwaarde 1). Dit is echter niet voldoende om vast te stellen dat verhoortechnieken hebben geresulteerd in de afgelegde verklaring. Op basis van een bivariate samenhang kan moeilijk een uitspraak worden gedaan over de causale richting van de samenhang tussen verhoortechnieken en de verklaring. Het is met andere woorden moeilijk om met zekerheid vast te stellen of de verdachte verklaart als reactie op de inzet van verhoortechnieken.

nieken of dat verhoortechnieken worden ingezet als reactie op de verklaring van de verdachte (of het uitblijven daarvan). Daarnaast kunnen er andere factoren zijn die eveneens samenhangen met (veranderingen in) de verklaring van de verdachte. Met een bivariate analyse kan dus niet worden voldaan aan voorwaarden 2 en 3 die worden gesteld aan uitspraken over de effectiviteit van verhoortechnieken.

Geavanceerde analysetechnieken bieden meer mogelijkheden om tegemoet te komen aan de voorwaarden waaraan moet worden voldaan om uitspraken te kunnen doen over de effectiviteit van verhoortechnieken. Door de tijdsdimensie (het verloop van het verhoor over de totale duur) in de analyse te betrekken is het beter mogelijk om de causale richting van de relatie vast te stellen. Een dynamische analyse van het verhoor maakt het dus mogelijk om uitspraken over de effectiviteit van verhoortechnieken te doen die voldoen aan voorwaarde 2.

Geavanceerde analysetechnieken maken het ook mogelijk om rekening te houden met de invloed die aanvullende factoren kunnen hebben op de samenhang tussen verhoortechnieken en de verandering van de verklaring (alternatieve verklaringen). Hoewel op deze manier niet volledig kan worden voldaan aan voorwaarde 3 – daarvoor is experimenteel onderzoek nodig –, geeft het wel waardevolle inzichten in condities waaronder bepaalde verhoortechnieken samenhangen met veranderingen in de verklaring. Factoren waaraan bijvoorbeeld kan worden gedacht zijn de kenmerken van opsporingsambtenaren (Kassin e.a., 2007), de kenmerken van verdachten (Pearse, Gudjonsson, Clare & Rutter, 1998) en de kenmerken van de zaak zoals de aanwezigheid van de advocaat (Moston, Stephenson & Williamson, 1992; Verhoeven, 2016). Door gebruik te maken van geavanceerde analysetechnieken wordt in deze studie meer inzicht verkregen in de effectiviteit van verhoortechnieken.

1.3 Onderzoeksopzet

1.3.1 Literatuuronderzoek

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen gebruiken we verschillende onderzoeksmethoden. Ten eerste een omvangrijke literatuurstudie. Die heeft als doel een beeld te schetsen van wat er op dit moment bekend is over de samenhang tussen het gebruik van verhoortechnieken en (veranderingen in) de verklaring van de verdachte. Om een zo volledig mogelijk overzicht van de Engels- en Nederlandstalige literatuur te verkrijgen, worden zoekmachines van de

bibliotheek van de Erasmus Universiteit Rotterdam gebruikt. De gebruikte zoektermen worden weergegeven in tabel 1.1. Daarnaast worden relevante tijdschriften digitaal doorzocht. Als laatste worden de referenties van gevonden publicaties doorzocht op aanvullende publicaties. Dit heeft uiteindelijk een literatuurlijst opgeleverd van 318 publicaties. Gezien het gegeven dat er over de Nederlandse verhoorpraktijk weinig is gepubliceerd, is de literatuurstudie voornamelijk gericht op internationaal onderzoek.

De literatuurstudie heeft verschillende doelstellingen. In de eerste plaats wordt een overzicht gemaakt van verhoortechnieken die in de gevonden studies worden beschreven. Om uit de literatuur het overzicht van gebruikte verhoortechnieken te kunnen afleiden, is op de initiële lijst van 318 publicaties een selectie uitgevoerd. Alleen de publicaties waarin concrete verhoortechnieken worden beschreven, zijn relevant voor dit onderdeel van de literatuurstudie. Deze selectie heeft uiteindelijk 82 relevante publicaties opgeleverd die zijn gebruikt om een up-to-date overzicht te creëren van verhoortechnieken die worden gebruikt tijdens het verhoren van verdachten. Op basis van dit overzicht is een codeerschema ontwikkeld waarmee de verhoortechnieken op basis van de uitgewerkte transcripten van verhoren worden gecodeerd (zie bijlage 1).

Tabel 1.1: Gebruikte zoektermen bij het literatuuronderzoek naar verhoortechnieken en de verklaring van de verdachte

	Zoektermen
Verhoortechnieken	'Police interrogation' (politieverhoor)* 'Police interviewing' (politie-interview)* 'Investigative interviewing' (forensisch interview) 'Interrogation techniques' (verhoortechnieken) 'Interrogation method' (verhoormethode) 'Coercion' (verhoordruk)
Verklaring van de verdachte	'Suspect statement' (verklaring verdachte) '(False) confession' ((valse) bekentenis) 'Interrogation outcome' (verhooruitkomst) 'Evidence disclosure' (bewijs prijsgeven)

* In plaats van 'police' (politie) is ook gezocht in combinatie met 'suspect' (verdachte).

In de tweede plaats wordt uit de literatuurstudie een overzicht afgeleid van beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen die schuilgaan achter het gebruik van verhoortechnieken. Deze mechanismen worden gebruikt om de eerder besproken verhoortechnieken in groepen in te delen op basis van een vergelijkbare manier waarop ze beogen het gedrag of de houding van verdachten te veranderen. Zodoende kan worden verklaard waarom met behulp van een combinatie van verhoortechnieken verdachten beïnvloed, overtuigd of onder druk

gezet kunnen worden. De theoretische indeling van verhoortechnieken op basis van beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen wordt in hoofdstuk 2 uiteengezet.

In de derde plaats wordt de literatuurstudie gebruikt om te verklaren waarom verdachten een verklaring tijdens het verhoor afleggen en waarom niet. Hiertoe wordt in hoofdstuk 2 een overzicht gepresenteerd van de verklarende mechanismen achter het beslisproces van de verdachte. Uit de literatuur wordt ook een overzicht afgeleid van specifieke manieren waarop verdachten al dan niet verklaren tijdens het verhoor. Hiertoe is op de initiële lijst van 318 publicaties een selectie uitgevoerd. Alleen de publicaties waarin concrete manieren van verklaren worden beschreven, zijn relevant voor dit onderdeel van de literatuurstudie. Deze selectie heeft uiteindelijk 39 relevante publicaties opgeleverd die zijn gebruikt om een up-to-date overzicht te creëren van manieren waarop verdachten tijdens het verhoor verklaren. Het resultaat van dit deel van de literatuurstudie wordt gebruikt voor het ontwikkelen van een codeerschema waarmee de verschillende verklaringsvormen op basis van de uitgewerkte transcrip-ten van verhoren worden gecodeerd (zie bijlage 2).

Op basis van de literatuurstudie wordt in hoofdstuk 2 een theoretisch kader ontwikkeld waarmee kan worden verklaard waarom het gebruik van verhoorstijlen kan bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte. Het inzicht dat uit het theoretische kader naar voren komt, wordt gebruikt om de empirische resultaten over de relatie tussen verhoortechnieken en de verklaring van de verdachte te duiden.

1.3.2 Selectie van verhoren, verdachten en zaken

In deze studie vindt een selectie van zaken plaats. Op deze manier kan de benodigde context van de specifieke zaak in het onderzoek worden meegenomen. Dit is cruciaal voor een goed begrip van wat er tijdens het verhoor gebeurt. Het gaat bijvoorbeeld om informatie over de aard van de verdenking, de criminele ervaring (of het gebrek daaraan) van de verdachte en de aanwezigheid van anderen (raadsman of vertrouwenspersoon) tijdens het verhoor (Gudjonsson, 2003). Voor de selectie van zaken zijn wij afhankelijk geweest van de contactpersonen bij de Regionale Eenheid Rotterdam en de Regionale Eenheid Amsterdam. Zij hebben zaken aangeleverd op basis van de hiernavolgende criteria die door de onderzoekers zijn opgesteld.

Het eerste selectie criterium betreft het soort delict waar de zaak betrekking

op heeft. De kern van het voorgestelde onderzoek is gericht op de relatie tussen verhoortechnieken en (veranderingen in) de verklaring van verdachten. Hiertoe zullen verhoren moeten worden geanalyseerd waarin daadwerkelijk verhoortechnieken worden gebruikt. Zowel uit internationaal als nationaal onderzoek kan worden afgeleid dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen zaken waarin over het algemeen weinig tot geen confronterende of dwingende interactie plaatsvindt en zaken waarin de bewijslast complex is en het in de meeste gevallen ernstige misdrijven betreft (Beenakkers, 1998; Gudjonsson, 2003; Verhoeven & Stevens, 2013). In de laatstgenoemde zaken is er vaak sprake van een langdurige interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte waarbij meer verhoortechnieken worden ingezet die ook intensiever worden gebruikt. Voor dit onderzoek zijn zaken geselecteerd betreffende ernstige misdrijven waar een Team Grootschalig Onderzoek (TGO) opgezet is omdat aangenomen wordt dat dit over het algemeen zaken zijn waarin tijdens de verhoren overtuiging en beïnvloeding plaatsvindt.⁸ Het gaat hierbij om moord en doodslag, en ernstige zedendelicten.

Het tweede selectie criterium betreft de proceshouding van de verdachten. Om een goede analyse te kunnen uitvoeren van de relatie tussen de manier van verhoren en de verklaringsbereidheid van de verdachte is het van belang om variatie in de verklaringsbereidheid van verdachten te hebben. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat een bepaalde manier van verhoren ervoor zorgt dat verdachten meer informatie over de zaak geven. Deze manier van verhoren zou op basis hiervan aangemerkt kunnen worden als effectief. Als echter blijkt dat dezelfde manier van verhoren ook samenhangt met ontkennen of zwijgen dan wordt de conclusie wat betreft effectiviteit ondergraven.

Het derde selectie criterium (auditieve en audiovisuele registratie) en het vierde (periode waarin de zaak speelt) hangen met elkaar samen en zijn verbonden aan de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten. Gezien de methodiek die wordt voorgesteld is het cruciaal dat verhoren worden opgenomen en ligt het voor de hand dat zaken worden gebruikt van na de invoering van de Aanwijzing op 21 mei 2011. Tot slot is het van belang dat de zaken zijn afgesloten. Dit betreft het laatste selectie criterium.

Bovenstaande selectieprocedure heeft uiteindelijk geresulteerd in vier zaken met negen verdachten en in totaal 54 verhoren (variërend van vijftien minuten tot vijfenhalf uur).

8 Hierbij wordt aangesloten bij de criteria die worden gehanteerd in de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten (*Staatscourant* 1 januari 2012, nr. 262900).

1.3.3 Beschrijving van de zaken

De zaken komen uit de periode 2010-2012. De eerste zaak betreft een verdenking van een moord/doodslag in de drugswereld. In deze zaak hebben we beschikking over verhoren van vier mannelijke verdachten die ten tijde van de verhoren tussen de 32 en 37 jaar oud zijn. Alle vier de verdachten zijn ‘bekenden’ van de politie. Op moment van de verhoren zijn er verschillende tactische aanwijzingen en forensische sporen beschikbaar die tijdens het verhoor van de verdachten worden gebruikt. Er is technisch onderzoek gedaan, er is een DNA-profiel gevonden op een kogelhuls, er zijn veel getuigen gesproken en er zijn telefoons getapt. In totaal beschikken we in deze zaak over 27 verhoren. De eerste verhoren zijn twee maanden na de pleegdatum afgenomen en het laatste verhoor is maanden na de pleegdatum. Deze verhoren zijn uitgevoerd door elf opsporingsambtenaren die de verdachten in verschillende samenstellingen van verhoorkoppels van twee hebben verhoord. Verdachte 1 is vier keer verhoord, verdachte 2 tien keer, verdachte 3 zes keer en verdachte 4 zeven keer.

De tweede zaak betreft een verdenking van moord/doodslag voorafgegaan door een zedendelict. In deze zaak hebben we zeven verhoren van één mannelijke verdachte die op het moment van de verhoren 26 jaar oud is. De verdachte is eerder in aanraking gekomen met justitie. Het ging om lichtere vergrijpen zoals diefstal en verduistering. In deze zaak is technisch onderzoek gedaan en zijn DNA-sporen gevonden. Daarnaast zijn er verschillende getuigenverklaringen afgenomen en zijn er telefoons getapt. De verdachte is in totaal zeven keer verhoord door vier opsporingsambtenaren die de verhoren in verschillende samenstellingen van twee personen hebben afgenomen. Het eerste verhoor is twee dagen en het laatste verhoor ruim twee maanden na de pleegdatum afgenomen.

In de derde zaak hebben we vijftien verhoren van één twintigjarige mannelijke verdachte van moord/doodslag. Er zijn twee andere verdachten in deze zaak van wie we geen verhoren hebben. De verdachte is eerder in aanraking gekomen met justitie. Dit ging om winkeldiefstal en poging tot diefstal. Er zijn verschillende tactische aanwijzingen en forensische sporen beschikbaar die tijdens de verhoren worden gebruikt. Het gaat om uitkomsten van technisch onderzoek, DNA-sporen, getuigenverklaringen en telefoontaps. De verdachte is voor het eerst vier dagen na de pleegdatum verhoord. Ruim vier maanden na de pleegdatum is de verdachte voor het laatst verhoord. Vier opsporingsambtenaren hebben de verhoren in verschillende samenstellingen van twee personen uitgevoerd.

De vierde en laatste zaak betreft ook een verdenking van moord/doodslag. In de zaak hebben we verhoren van drie verdachten (twee mannen en een vrouw) in de leeftijd van 19 tot 32 jaar. De aanvullende informatie over de zaak ontbreekt. Wel komt uit de verhoren naar voren dat er tactische aanwijzingen en forensische sporen zijn. In totaal zijn vijf verhoren beschikbaar: één verhoor van verdachte 1, twee verhoren van verdachte 2 en twee verhoren van verdachte 3. De verhoren zijn door drie opsporingsambtenaren in verschillende combinaties van twee personen uitgevoerd.

1.3.4 Longitudinale data: observeren audiovisueel opgenomen verdachtenverhoren

De kern van het empirisch materiaal bestaat uit het observeren van audiovisuele opnamen van verhoren van verdachten van zware misdrijven. Voor het woordelijk uitwerken en coderen van de verhoren wordt bij voorkeur gebruikgemaakt van audiovisuele opnamen. Daarmee kunnen visuele aanwijzingen worden meegenomen die belangrijk zijn bij het interpreteren van gedrag (Pearse & Gudjonsson, 1997b). Het operationaliseren van verhoortechnieken en verklaringsvormen van verdachten op basis van observaties van audiovisuele opnamen vereist een goed onderbouwde systematiek. Het werken met een codeersystematiek draagt bij aan het op een wetenschappelijk verantwoorde manier observeren van de verhoren (zie onder meer Pearse & Gudjonsson, 1999; Soukara e.a., 2009). Het observeren van de audiovisuele opnamen wordt in twee fasen uitgevoerd. Tijdens de eerste fase worden de audiovisuele opnamen bekeken en uitgewerkt tot letterlijke transcripten. Deze transcripten zijn gemaakt door drie junior onderzoekers die door de hoofdonderzoeker zijn geïnstrueerd over het woordelijk uitwerken van de verhoren. De transcripten worden in tabelvorm uitgewerkt. De eerste kolom geeft het tijdsverloop van het verhoor aan, onderverdeeld in periodes van vijf minuten. Van specifieke gebeurtenissen (bijvoorbeeld een opsporingsambtenaar die op de tafel slaat, de start van een bekennende verklaring of het verzoek om met de advocaat te mogen overleggen) wordt het exacte tijdstip genoteerd in de eerste kolom. In de tweede kolom wordt voor elke partij die bij het verhoor aanwezig is (opsporingsambtenaren, verdachte, advocaat en tolk) letterlijk uitgetypt wat ze zeggen en omschreven wat ze eventueel doen. Voor de tweede fase, die hieronder wordt toegelicht, wordt een derde kolom gebruikt waarin de codes van de verhoortechnieken en de manieren van verklaren worden ingevuld.

De tweede fase van het observeren bestaat uit het coderen van de transcripten op basis van de overzichten van verhoortechnieken en verklaringsvormen

die uit de literatuurstudie naar voren zijn gekomen (zie bijlage 1 en 2). Alle transcripten zijn door de hoofdonderzoeker gecodeerd. Van elke vraag of opmerking van de opsporingsambtenaar⁹ wordt bekeken of deze overeenkomt met een van de uit de literatuurstudie naar voren gekomen verhoortechnieken. Hetzelfde wordt gedaan voor de specifieke manieren van verklaren door de verdachte. De codes voor verhoortechnieken en manieren van verklaren worden in de transcripten in de derde kolom weergegeven. Op deze manier ontstaat een overzicht van het gebruik van verhoortechnieken en van de manieren van verklaren over het tijdsverloop van een verhoor die gekoppeld zijn aan de letterlijke vragen van opsporingsambtenaren en reacties van de verdachte.

Na het coderen worden de codes voor de specifieke verhoortechnieken¹⁰ en manieren van verklaren per vijf minuten bij elkaar opgeteld. Dit resulteert in de longitudinale data (het verloop over de gehele verhoorduur) in de vorm van tellingen voor in totaal 993 vijfminutenperiodes. Om de beantwoording van alle onderzoeksvragen mogelijk te maken, worden op dit databestand bewerkingen uitgevoerd die uiteindelijk vier databestanden opleveren. Een overzicht van de databestanden wordt weergegeven in tabel 1.2.

De beschrijvende analyses die in de paragrafen 3.2 en 4.2 gebruikt worden om onderzoeksvragen 1a en 2a te beantwoorden, worden uitgevoerd op het niveau van de verhoren. Om deze analyses mogelijk te maken, wordt een nieuw databestand geconstrueerd. De gegevens op het niveau van de 993 periodes van vijf minuten worden geaggregeerd naar het niveau van de 54 verhoren. Tijdens het aggregeren worden de codes van de perioden van vijf minuten per verhoor bij elkaar opgeteld. Dit levert databestand 3 op (zie tabel 1.2) met variabelen die per verhoor de absolute aantallen weergeven van de verhoortechnieken en de manieren van verklaren. Op basis van deze absolute aantallen is het moeilijk om een goed beeld te vormen van de mate waarin de verhoortechnieken en de manieren van verklaren tijdens de verhoren voorkomen. Het aantal keer dat een verhoortechniek of een manier van verklaren wordt gebruikt, wordt daarom

9 Elk verhoor dat in deze studie wordt geobserveerd, wordt uitgevoerd door een verhoorkoppel van twee opsporingsambtenaren. Een van de opsporingsambtenaren heeft de regie over het verhoor en is over het algemeen het meest aan het woord (deze wordt gecodeerd als opsporingsambtenaar 1). De andere opsporingsambtenaar zit achter de computer en maakt in de meeste gevallen het proces-verbaal van het verhoor op (deze wordt gecodeerd als opsporingsambtenaar 2).

10 Voor deze studie wordt het gebruik van verhoortechnieken niet voor elke opsporingsambtenaar apart geanalyseerd. Door het relatief kleine aantal opsporingsambtenaren is het niet mogelijk kenmerken van de opsporingsambtenaren in de analyse mee te nemen. Het gebruik van verhoortechnieken door de twee opsporingsambtenaren wordt per vijf minuten bij elkaar opgeteld om zodoende een totale mate te krijgen waarin verdachten aan verhoortechnieken worden blootgesteld.

omgezet naar een schaal. Het werken met schaalvariabelen is inmiddels een standaardprocedure die bij het bestuderen van verhoren wordt toegepast om observaties van gedrag te valideren (Walsh & Bull, 2015).

Voor veel verhoortechnieken en manieren van verklaren geldt dat ze gedurende veel periodes van vijf minuten niet of weinig worden gebruikt en gedurende weinig periodes van vijf minuten vaak worden gebruikt. Dit resulteert in scheef verdeelde variabelen, wat problematisch is voor een statistische analyse. Om dit probleem op te lossen zijn de variabelen voor verhoortechnieken en manieren van verklaren in het databestand met de 993 periodes van vijf minuten omgezet naar dummy variabelen (zie tabel 1.2). Dit levert databestand 1 op dat in de eerste plaats gebruikt zal worden voor de factoranalyses in de paragrafen 3.3 en 4.3. Hiermee worden onderzoeksvragen 1b en 2b beantwoord. Databestand 1 zal in de tweede plaats worden gebruikt voor de beschrijvende analyse van het verloop van verhoorstijlen en verklaringsstrategieën over de gehele duur dat verdachten zijn verhoord in paragraaf 5.2. Deze analyse vormt een begin voor de beantwoording van onderzoeksvraag 3a.

Onderzoeksvragen 1d en 2d worden in de paragrafen 3.3 en 4.3 beantwoord op basis van analyses op het niveau van de verhoren. Hiervoor wordt databestand 4 gebruikt (zie tabel 1.2). Nadat aan de hand van de factoranalyses op het databestand met de 993 periodes van vijf minuten schaalvariabelen zijn geconstrueerd voor de verhoorstijlen en de verklaringsstrategieën, wordt dit databestand geaggregeerd naar het niveau van de 54 verhoren. Tijdens deze aggregatie wordt per verhoor het gemiddelde genomen van de schaalvariabelen voor verhoorstijlen en verklaringsstrategieën.

Tot slot is voor de beantwoording van onderzoeksvragen 3a en 3b een databestand nodig met een *lagged* structuur. Dit houdt in dat van de schaalvariabelen voor de verhoorstijlen en de verklaringsstrategieën twee tijdsmomenten in de data worden geconstrueerd: t en $t+1$. Dit levert de datastructuur op zoals schematisch is weergegeven in tabel 1.3. Tijdsperiode t gaat vooraf aan tijdsperiode $t+1$, wat ook wordt aangeduid als *lagged* periode.

Op basis van de vier databestanden is het mogelijk om de mate waarin verhoortechnieken worden gebruikt (frequentie), de timing waarmee verhoortechnieken worden gebruikt en de relevante context waarbinnen verhoortechnieken worden gebruikt (bijvoorbeeld verhoorstrategieën en reacties van verdachten) te analyseren. Ook kan de reactie van verdachten gedurende het verhoor worden geanalyseerd. Tot slot maakt de gekozen methodiek het mogelijk om de relatie tussen verhoortechnieken en de verklaringsbereidheid te analyseren. De bijzonderheden van de interactie tussen opsporingsambtenaren en

Tabel 1.2: Overzicht databestanden op verschillende analyseniveaus die nodig zijn voor de beantwoording van de onderzoeksvragen

Bestand	Analyse-niveau	Analyse	Onderzoeks-vraag	Transformatie	Paragraaf
1	993 vijf-minuten-periodes	Factoranalyse Beschrijvingen van het verloop van verhoorstijlen en verklarings-categorieën over de gehele verhoorduur van verdachten	1b en 2b 3a	Tellingen worden omgezet naar dummy variabelen. Niet gebruikt krijgt code '0' en 1 of meer keer gebruikt krijgt code '1'.	3.3, 3.4, 4.3 en 4.4
2	939 vijf-minuten-periodes	Cross-lagged analyse	3a en 3b	De schaalvariabelen van de verhoorstijlen en van de verklaringsstrategieën worden omgezet naar twee schaalvariabelen: variabele t+1 en lagged variabele t.	5.3
3	54 verhoren	Beschrijving verhoortechnieken en manieren van verhoren	1a en 2a	Tellingen van de verhoortechnieken en van de manieren van verklaren worden voor alle periodes van vijf minuten per verhoor opgeteld. Daarna worden de tellingen omgezet naar schaalvariabelen: 0 'Niet', 1 'Heel weinig', 2 'Weinig', 3 'Regelmatig', 4 'Vaak' tot 5 'Heel vaak'. ^a	3.2 en 4.2
4	54 verhoren	T-toets en χ^2 -toets	1d en 2d	Schaalvariabelen van de verhoorstijlen en van de verklaringsstrategieën worden voor alle periodes van vijf minuten per verhoor gemiddeld.	3.3 en 4.3

^a Wanneer een verhoortechniek niet wordt gebruikt, wordt de code '0' toegekend, 1 tot en met 3 keer krijgt de code '1', 4 tot met 19 keer de code '2', 20 tot en met 34 keer de code '3', 35 tot en met 71 keer de code '4' en 72 keer of vaker de code '5'. Wanneer een specifieke manier van verklaren niet wordt gebruikt, wordt de code '0' toegekend, 1 tot en met 18 keer krijgt de code '1', 19 tot met 70 keer de code '2', 71 tot en met 224 keer de code '3', 225 tot en met 361 keer de code '4' en 362 keer of vaker de code '5'.

Tabel 1.3: Schematische voorstelling van de datastructuur voor de cross-lagged modellen

	Lagged periode t	t+1	Lagged periode t	t+1
Rij 1	Verklaren t = 1	Verklaren t = 2	Verhoorstijl t = 1	Verhoorstijl t = 2
Rij 2	Verklaren t = 2	Verklaren t = 3	Verhoorstijl t = 2	Verhoorstijl t = 3
Rij 3	Verklaren t = 3	Verklaren t = 4	Verhoorstijl t = 3	Verhoorstijl t = 4
Rij 4	Verklaren t = 4	Verklaren t = 5	Verhoorstijl t = 4	Verhoorstijl t = 5
Rij x	Verklaren t = x	Verklaren t = x+1	Verhoorstijl t = x	Verhoorstijl t = x+1

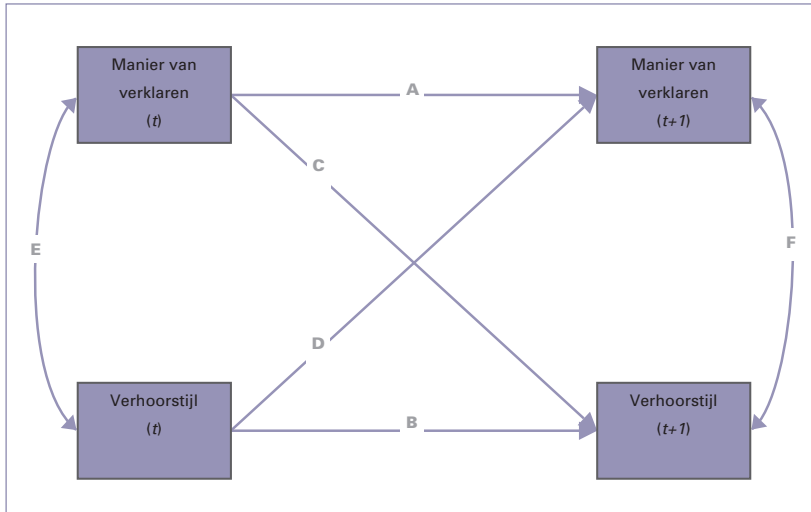
verdachten (en eventueel de advocaat) kunnen nauwkeurig over de duur van het verhoor worden vastgelegd. Over de wijze waarop het gecodeerde materiaal wordt geanalyseerd, volgt meer in de volgende paragraaf.

1.3.5 Analyse geobserveerde verhoren

Naast beschrijvende analyses gebaseerd op frequenties, gemiddelden, correlaties en kruistabellen worden twee complexere statistische analysetechnieken gebruikt om de onderzoeksvragen te beantwoorden. In de eerste plaats worden factoranalyses gebruikt waarmee de best passende indelingen van specifieke verhoortechnieken in verhoorstijlen en van specifieke manieren van verklaren in verklaringsstrategieën kunnen worden bepaald. In de internationale literatuur over verdachtenverhoren bestaat reeds een duidelijk beeld van de manier waarop specifieke verhoortechnieken in verhoorstijlen ingedeeld kunnen worden (zie hiervoor hoofdstuk 2). In deze studie wordt bekeken of deze indeling van verhoortechnieken in verhoorstijlen, zoals die uit literatuur naar voren is gekomen, ook in een selectie van Nederlandse verdachtenverhoren wordt gevonden. Hiervoor wordt een confirmatieve factoranalyse gebruikt. Deze analyse wordt uitgevoerd in Mplus 7.4, zodat rekening gehouden kan worden met de geneste datastructuur.¹¹ Over een indeling van specifieke manieren van verklaren is in de literatuur minder bekend. We zullen zelf op zoek moeten gaan naar de best passende indeling in verklaringsstrategieën. Hiervoor wordt een explorerende factoranalyse uitgevoerd in Mplus 7.4, zodat er weer rekening kan worden gehouden met de geneste structuur van de data.

In de tweede plaats worden cross-lagged modellen gebruikt waarmee de samenhang tussen verhoorstijlen en verklaringsstrategieën tijdsafhankelijk kan worden geanalyseerd (zie bijvoorbeeld: Saxbe e.a., 2014). Dit is mogelijk gezien de verhoorstijlen en verklaringsstrategieën per vijf minuten van het verhoor zijn gecodeerd. In een cross-lagged model worden de variabelen op tijdstip t gebruikt om de variabelen op tijdstip $t+1$ te voorspellen (zie figuur 1.1 voor een schematische voorstelling). Zodoende kan worden nagegaan of de relaties tussen verhoorstijlen en manieren van verklaren wederkerig zijn of één richting opgaan.

11 Het analysetype 'complex' wordt gebruikt zodat de standaardfouten gecorrigeerd worden voor de geneste structuur. De schattingsprocedure 'WLSMV' wordt gebruikt omdat dummy variabelen worden geanalyseerd die scheef verdeeld zijn.

Figuur 1.1: Schematische voorstelling van een cross-lagged model om een wederkerige relatie te schatten tussen verhoorstijl en manier van verklaren

Dit wordt gedaan op basis van een vergelijking van de fit (hoe goed het model op de data past) van verschillende modellen die worden geschat. Wanneer de schematische voorstelling uit figuur 1.1 als voorbeeld wordt genomen, moet de fit van vier modellen worden vergeleken om te bepalen of de samenhang tussen verhoorstijl en manier van verklaren wederkerig is of één richting opgaat. Model 1 is het volledige model met alle relaties zoals weergegeven in figuur 1.1 (wederkerige relatie tussen verhoorstijl en manier van verklaren). Model 2 wordt geschat met relatie 'D' en zonder relatie 'C' (samenhang loopt van verhoorstijl naar manier van verklaren). Model 3 wordt geschat met relatie 'C' en zonder relatie 'D' (samenhang loopt van manier van verklaren naar verhoorstijl). Model 4 wordt geschat zonder relatie 'C' en 'D' (geen samenhang tussen verhoorstijl en manier van verklaren).

Het model met de beste fit bepaalt of de samenhang tussen verhoorstijl en manier van verklaren wederkerig is of één richting oploopt. Als model 1 de beste fit heeft, is er sprake van een wederkerige relatie tussen verhoorstijl en manier van verklaren. Dit houdt in dat het gebruik van de verhoorstijl op t de manier van verklaren op $t+1$ voorspelt én dat de manier van verklaren op t het gebruik van de verhoorstijl op $t+1$ voorspelt. Opsporingsambtenaren en de verdachte reageren op elkaar. Als model 2 de beste fit heeft dan voorspelt het gebruik van de verhoorstijl op t de manier van verklaren op $t+1$. Als model 3

de beste fit heeft dan voorspelt de manier van verklaren op t het gebruik van de verhoorstijl op $t+1$. Als model 4 de beste fit heeft dan bestaat er geen relatie tussen het gebruik van de verhoorstijl en de manier van verklaren.

De eerder besproken manier van selectie en de manier van coderen hebben als consequentie dat de data die voor de cross-lagged modellen worden gebruikt een geneste structuur hebben. In beginsel kunnen vier verschillende analyseniveaus worden onderscheiden. De periodes van vijf minuten (niveau 1) zijn genest binnen de verhoren (niveau 2), de verhoren zijn genest binnen verdachten (niveau 3)¹² en de verdachten zijn genest binnen zaken (niveau 4). Het niveau van de zaken ($n = 4$) en het niveau van de verdachten ($n = 9$) zijn te klein in omvang om in de statistische analyses te betrekken. Het is dan ook niet mogelijk om kenmerken van zaken en van verdachten in de analyses mee te nemen. Dit houdt in dat bij de analyse van de data rekening wordt gehouden met twee niveaus: de vijfminutenperiodes die zijn genest in de verhoren. De cross-lagged modellen worden in Mplus 7.4 geschat op basis van multilevel padanalyses.¹³ Hierdoor kan de variatie in de variabelen op $t+1$ gemodelleerd worden op het niveau van de periodes van vijf minuten en op het niveau van de verhoren (Hox, 2010; Snijder & Bosker, 2012).¹⁴ Ook kan de aanwezigheid van de advocaat als verklarende variabele op het niveau van de verhoren in de analyse worden meegenomen. Dit maakt het mogelijk om na te gaan of de relaties tussen de verhoorstijlen en de manieren van verklaren verschillen tussen verhoren met en verhoren zonder een advocaat.

12 In feite kunnen opsporingsambtenaren ook nog als analyseniveau worden onderscheiden. Dit resulteert echter in een complexe geneste structuur. Als één verhoorkoppel dezelfde verdachte meerdere keren verhoort, zijn verdachten genest binnen opsporingsambtenaren. Het komt ook voor dat één verdachte door verschillende verhoorkoppels wordt verhoord. In dat geval zijn opsporingsambtenaren genest binnen verdachten. Hetzelfde kan zich voordoen tussen het niveau van de opsporingsambtenaren en het niveau van de zaken.

13 Alle verklarende variabelen op het niveau van de vijf minuten zijn gecentreerd rond het groepsgemiddelde (Enders & Tofighi, 2007).

14 Er worden random intercept en random slope modellen geschat. Dit maakt het mogelijk om na te gaan of het gemiddeld gebruik van verhoorstijlen en het gemiddelde van verklaren tussen verhoren verschillend is (random intercept). Daarnaast kan nagegaan worden of de relatie tussen de verhoorstijlen en de mate van verklaren tussen de verhoren verschillend is (random slope).

1.3.6 Interviewen van opsporingsambtenaren

De geobserveerde verhoren vormen de kern van de empirische data van de studie. Op basis van deze data kunnen gedetailleerde beschrijvingen worden gegeven van de mate waarin opsporingsambtenaren verhoortechnieken gebruiken en in welke combinaties zij die gebruiken. Op basis van theoretische literatuur kan worden geïnterpreteerd met welke combinaties van verhoortechnieken opsporingsambtenaren verdachten kunnen beïnvloeden, overtuigen of onder druk zetten. Wat op basis van het observeren van verhoren niet naar voren komt, is hoe opsporingsambtenaren zelf aankijken tegen het gebruik van verhoortechnieken en in hoeverre zij met het gebruik ervan denken te kunnen bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte. Om vanuit het perspectief van opsporingsambtenaren meer inzicht te krijgen in het gebruik van verhoortechnieken en hoe effectief zij verhoortechnieken vinden bij het verkrijgen van een verklaring, zijn interviews met de opsporingsambtenaren gehouden. Het gaat om opsporingsambtenaren die de geobserveerde verhoren hebben uitgevoerd, wat het tevens mogelijk maakt om een relatie te leggen tussen de informatie die uit de analyse van de geobserveerde verhoren naar voren komt en de informatie die uit de interviews naar voren komt. Zodoende kan een completere verklaring worden gegeven voor de mate waarin verhoortechnieken bij kunnen dragen aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte. In totaal hebben tweeëntwintig opsporingsambtenaren de verhoren uitgevoerd die in deze studie zijn geobserveerd. Van deze tweeëntwintig zijn uiteindelijk veertien opsporingsambtenaren bereid gevonden om aan een interview mee te werken (zie bijlage 4). Het gaat om de opsporingsambtenaren die in drie zaken van de Regionale eenheid Rotterdam de verhoren hebben uitgevoerd.

1.4 Beperkingen van het observeren van verhoren in veldstudies

Zoals in de paragrafen hierboven is beschreven is het onderzoek met grote zorg opgezet en uitgevoerd. Dit neemt niet weg dat de gekozen onderzoekszet ook beperkingen heeft. De beperkingen kunnen in drie hoofdcategorieën uiteengezet worden:

- 1 beperkingen van de data;
- 2 beperking van het coderen van verhoortechnieken en manieren van verklaren;
- 3 beperking van de veldstudie als onderzoeksdesign.

Om met de beperkingen van de data te beginnen, speelt de selectiviteit van de verkregen verhoren door in de conclusies die kunnen worden getrokken. Zoals eerder is aangegeven zijn de verhoren niet op basis van toeval geselecteerd, maar zijn vier zaken door contactpersonen bij de Regionale Eenheid Rotterdam en de Regionale Eenheid Amsterdam aangereikt. De analyses hebben dus betrekking op een beperkt aantal selectief verkregen zaken betreffende moord/doodslag. De beschrijvingen van de mate waarin opsporingsambtenaren verhoortechnieken gebruiken, de mate waarin verdachten verklaren en het percentage van de verhoren waar een advocaat bij aanwezig is, hebben alleen betrekking op de geselecteerde verhoren. Het generaliseren van deze bevindingen naar de Nederlandse verhoorpraktijk als geheel is niet mogelijk. De bevindingen kunnen daarentegen wel worden gebruikt om een indicatief beeld te vormen van de manier waarop verhoren in 'zware' zaken verlopen. Ook bieden de data de mogelijkheid om te analyseren in welke mate het gebruik van verhoortechnieken bijdraagt aan de mate waarin verdachten verklaren.

Daarnaast is uit eerder onderzoek naar voren gekomen dat de effectiviteit van verdachtenverhoren afhankelijk is van de omstandigheden waaronder ze worden uitgevoerd (Houston, Meissner & Evans, 2014). Deze omstandigheden kunnen worden uitgedrukt in kenmerken van zaken, verhoren, verdachten en opsporingsambtenaren. Hoewel uiteindelijk 54 verhoren en in totaal ruim 85 uur aan geobserveerd materiaal beschikbaar is, hebben de data betrekking op relatief weinig zaken, verdachten en opsporingsambtenaren. Dit heeft als consequentie dat er beperkte mogelijkheden zijn om de omstandigheden waaronder de verhoren zijn uitgevoerd mee te nemen in de analyse van de relatie tussen het gebruik van verhoortechnieken en de mate waarin verdachten een verklaring afleggen. Opsporingsambtenaren hebben voorkeuren voor bepaalde verhoorstijlen en zullen daardoor niet de volledige potentie van alle verhoortechnieken kunnen benutten. De verhooruitkomst kan dus afhankelijk zijn van de kenmerken van opsporingsambtenaren (Kassin e.a., 2007). Aan de andere kant verschillen verdachten in hun capaciteiten om beslissingen te maken en de consequenties ervan te overzien. Hierdoor zullen zij verschillen in hun reactie op verhoortechnieken. De verhooruitkomst kan dus ook verschillen wanneer rekening wordt gehouden met kenmerken van verdachten (Pearse e.a., 1998). Ook kenmerken van de zaak kunnen bepalend zijn voor de verhooruitkomst. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het beschikbare bewijs of het type delict (Moston e.a., 1992; Verhoeven & Stevens, 2012). Er is voor gekozen de variatie in zaken, voor zover mogelijk, zo klein mogelijk te houden. De eerder besproken beschrijving heeft laten zien dat het in alle zaken gaat om een

verdenking van moord/doodslag, dat er uitgebreid onderzoek is gedaan en dat de bewijsvoering complex is. Dit neemt niet weg dat er verschillen tussen de zaken bestaan die mogelijk doorwerken in de conclusies.

Ondanks de beperkingen van de data biedt deze studie toch een waardevolle aanvulling op de huidige stand van zaken in de literatuur. Op basis van de statistische analysetechnieken kan inzichtelijk worden gemaakt in welke mate het gebruik van verhoortechnieken, de verklaringsbereidheid van de verdachte en de relatie tussen beide afhankelijk is van de aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor. Hoewel de operationalisering van de omstandigheden hiermee beperkt blijft tot één kenmerk van het verhoor (namelijk de aanwezigheid van de advocaat), laat dit zien dat er een manier is gevonden om de omstandigheden waaronder verdachtenverhoren plaatsvinden mee te nemen in de analyse. In vervolgonderzoek kan de analyse relatief eenvoudig worden uitgebreid met kenmerken van zaken, verdachten en opsporingsambtenaren als daarvoor voldoende data beschikbaar zijn. Daarnaast wordt met behulp van de analyses een bijdrage geleverd aan praktijkrelevante kennis met betrekking tot, in dit geval, de actuele veranderingen in het recht op rechtsbijstand.

Naast de beperkingen van de data brengt de gekozen manier van coderen ook een andere beperking met zich mee. In deze studie is de nadruk gelegd op de constructvaliditeit, wat ten koste is gegaan van de betrouwbaarheid van de coderingen. Er is voor gekozen om de geobserveerde verhoren in twee stappen te coderen. In de eerste stap zijn de geobserveerde verhoren uitgewerkt tot transcripten. Daarna zijn de transcripten in de tweede stap gebruikt om de verhoortechnieken en de manieren van verklaren te coderen. Deze manier van coderen heeft als voordeel dat extra aandacht kan worden besteed aan de constructvaliditeit van de coderingen. De constructvaliditeit heeft betrekking op de volledigheid waarmee constructen en kenmerken (in dit geval de verhoortechnieken en de manieren van verklaren) worden gemeten. Door eerst transcripten te maken en op basis daarvan te coderen wordt een hoge constructvaliditeit bereikt. Zodoende is de interpretatie van specifieke vragen en opmerkingen als verhoortechnieken volledig transparant. Hetzelfde geldt voor de interpretatie van de reacties van verdachten als manieren van verklaren. In de bijlagen 1 en 2 wordt een overzicht gegeven van de specifieke vragen en opmerkingen die als verhoortechnieken zijn gecodeerd en van de specifieke reacties van de verdachten die als manieren van verklaren zijn gecodeerd.

Het nadeel van de codering in twee stappen is dat de tweede stap van het coderen door één onderzoeker is uitgevoerd. Dit is een beperking aangezien het coderen van specifieke vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren tot

verhoortechnieken en specifieke reacties van verdachten tot manieren van verklaren gevoelig is voor de subjectieve interpretatie van de onderzoeker die codeert (Baldwin, 1993; Pearse & Gudjonsson, 1999). Om deze reden wordt er vaak voor gekozen om een deel van de verhoren door meerdere personen te laten coderen. Op basis van een analyse van de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid kan dan worden vastgesteld in welke mate de coderingen van de verschillende onderzoekers overeenkomen (Cicchetti, 1994). Een grote mate van overeenkomst geeft een indicatie van de betrouwbaarheid waarmee de verhoortechnieken en manieren van verklaren zijn gecodeerd. Gezien het tijdrovende karakter van de twee stappen waarin het coderen in deze studie is uitgevoerd is het niet mogelijk gebleken een deel van de verhoren door meerdere onderzoekers te laten coderen. De betrouwbaarheid van de coderingen vormt daarmee een beperking van deze studie.

Tot slot moet opgemerkt worden dat het onderhavige onderzoek een veldstudie betreft. Dit houdt in dat daadwerkelijk uitgevoerde verdachtenverhoren de kern van het empirisch materiaal uitmaken. Op basis van veldstudies is het echter beperkt mogelijk om de effectiviteit van verhoortechnieken vast te stellen. Effectiviteit veronderstelt namelijk dat er waarheidsgetrouwe informatie wordt verkregen die bij kan dragen aan het oplossen van de zaak. Op basis van een veldstudie kan hooguit worden aangetoond dat verhoortechnieken bijdragen aan het verkrijgen van zaakgerichte informatie. Het is niet mogelijk om vast te stellen of de door de verdachte verstrekte informatie ook daadwerkelijk de waarheid is. De *ground truth* is met andere woorden niet bekend. De kracht van veldstudies ligt echter in de analyse van de daadwerkelijke verhoorpraktijk. Die kan bijvoorbeeld laten zien in hoeverre de bevindingen die uit experimenteel onderzoek naar voren zijn gekomen naar daadwerkelijke verdachtenverhoren gegeneraliseerd kunnen worden (King & Snook, 2009; Moston & Fisher, 2007). Ook kunnen uit veldstudies bevindingen naar voren komen die richting geven aan waar de aandacht in experimenteel onderzoek naar uit zou moeten gaan.

Effectiviteit van verhoortechnieken in theorie

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk staat in het teken van een theoretische analyse van de effectiviteit van verhoortechnieken. Het gaat om de vraag waarom verhoortechnieken al dan niet bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte. Het verdachtenverhoor kan worden beschouwd als een interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte (Lassiter & Meissner, 2010). De effectiviteit van verhoortechnieken wordt daarmee bepaald door de uitkomst van die interactie, namelijk de verklaring van de verdachte of het uitblijven daarvan. Een goed begrip van de interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte, en de uitkomst daarvan, vraagt om inzicht in de mechanismen die het gedrag van beide partijen verklaren. Aan de kant van de verdachte gaat het om de mechanismen achter het beslisproces om al dan niet een verklaring af te leggen. Aan de kant van de opsporingsambtenaren gaat het om de beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen die verklaren in hoeverre zij met behulp van verhoortechnieken het gedrag en de houding van verdachten kunnen beïnvloeden. Om de effectiviteit van verhoortechnieken inzichtelijk te maken is het dus van belang om te verklaren waarom opsporingsambtenaren met behulp van verhoortechnieken het beslisproces van de verdachte om al dan niet een verklaring af te leggen kunnen beïnvloeden (Gudjonsson, 2006; Ofshe & Leo, 1997b).

Dit complexe beïnvloedingsproces van de beslissing van de verdachte om al dan niet een verklaring af te leggen wordt inzichtelijk gemaakt door in paragraaf 2.2 eerst te omschrijven wat in deze studie wordt verstaan onder het verdachtenverhoor en onder de effectiviteit van verhoortechnieken. Daarna wordt in paragraaf 2.3 aandacht besteed aan het beslisproces van de verdachte om al dan niet een verklaring af te leggen. Dit geeft antwoord op onderzoeksvraag 2c: *In hoeverre ligt het beslisproces van de verdachte ten grondslag aan de verklaringsstrategieën?* In paragraaf 2.4 wordt een indeling van verhoortechnieken in verhoorstijlen gepresenteerd. De indeling is gebaseerd op overeenkomstige manieren waarop met de verhoortechnieken het gedrag of de houding van verdachten kan worden veranderd. Dit worden ook wel beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen ge-

noemd. Zodoende wordt antwoord gegeven op het eerste deel van onderzoeksvraag 1a: *Welke verhoortechnieken staan opsporingsambtenaren tijdens het verdachtenverhoor ter beschikking?*, het eerste deel van onderzoeksvraag 1b: *Welke verhoorstijlen kunnen worden onderscheiden?*, en onderzoeksvraag 1c: *Welke beïnvloedings- en overtuigings- mechanismen liggen aan de verhoorstijlen ten grondslag?* Tot slot wordt in paragraaf 2.5 een conceptueel model gepresenteerd waarmee kan worden verklaard waarom het gebruik van verhoortechnieken kan bijdragen aan de mate waarin verdachten een verklaring afleggen. Zodoende wordt een theoretisch inzicht verkregen in effectiviteit van verhoortechnieken.

2.2 Het verdachtenverhoor en de effectiviteit van verhoortechnieken

Binnen het opsporingsonderzoek wordt de verdachte beschouwd als een waardevolle bron van informatie, wat het verdachtenverhoor een essentieel onderdeel maakt van het opsporingsonderzoek (Baldwin, 1993; Holmberg & Christianson, 2002). In juridische termen wordt het verdachtenverhoor omschreven als: 'Alle vragen aan een door een opsporingsambtenaar als verdachte aangemerkt persoon omtrent diens betrokkenheid bij een geconstateerd strafbaar feit.'¹⁵

De vragen dienen dus gericht te zijn op het vergaren van bewijs en te worden gesteld aan de persoon op wie op basis van feiten of omstandigheden een redelijk vermoeden van schuld aan een strafbaar feit rust (een persoon die verdachte is in de zin van artikel 27 Sv). Daarnaast dient er direct contact te zijn tussen de opsporingsambtenaar en de verdachte (Van Amelsvoort e.a., 2015). Concluderend kan het verdachtenverhoor worden omschreven als de directe interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte die is gericht op het verkrijgen van informatie over de toedracht van het delict.

De *Handleiding verhoor* (Van Amelsvoort e.a., 2015) vormt een belangrijke bron voor de manier waarop het verdachtenverhoor in de praktijk kan worden uitgevoerd. Uit de *Handleiding verhoor* kan worden afgeleid dat het verdachtenverhoor wordt opgedeeld in drie opeenvolgende fasen: 1 het eerste contact, 2 het persoonsgericht verhoor en 3 het zaakgericht verhoor. Tijdens het eerste contact wordt de verdachte onder andere op de hoogte gebracht van de aanklacht, wordt hij geïnformeerd over zijn rechten en worden de verhoorsituatie en het verloop van het verhoor nader toegelicht. Tijdens het persoonsgericht verhoor wordt de verklaringsbereidheid van de verdachte vastgesteld en wordt aanvul-

15 NJ 1980/243 en NJ 1981/61.

lende informatie over de persoon van de verdachte verzameld. Ook kan het persoonsgericht verhoor worden gebruikt om aanvullende tactische aanwijzingen te verkrijgen. Daarnaast proberen opsporingsambtenaren tijdens deze fase een goede verstandhouding met de verdachte op te bouwen en de verklaringsbereidheid van verdachten te vergroten. Het zaakgerichte verhoor behandelt het strafbare feit waar een persoon van wordt verdacht. Deze fase is gericht op het verkrijgen van een zo gedetailleerd mogelijke en betrouwbare uiteenzetting van de eventuele rol die de verdachte bij het misdrijf heeft gehad.

Gedurende de fase van het zaakgericht verhoor wordt in de meeste situaties gebruikgemaakt van de Standaard Verhoorstrategie (SVS) (Hoekendijk & Van Beek, 2015; Van Amelsvoort e.a., 2015). De SVS kan voor nagenoeg alle delicten worden ingezet en is bedoeld voor verhoorsituaties waarin wordt verwacht dat de verdachte niet zomaar een verklaring over het strafbare feit zal afleggen. De SVS is gebaseerd op de principes van het minimaliseren van de weerstand tegen verklaren, het uitsluiten van alternatieve verklaringen voordat de verdachte wordt geconfronteerd met beschikbare tactische aanwijzingen en het behouden van een neutraal positieve verhoorsfeer (Van der Sleen, 2009). Verondersteld wordt dat het systematisch opbouwen van druk bijdraagt aan het verlagen van de weerstand tegen verklaren en daarmee de verklaringsbereidheid verhoogt. Dit wordt bereikt door in de beginfase zaakgerichte onderwerpen te bespreken waarvan wordt verwacht dat de verdachte daarover gemakkelijk verklaart. Naarmate het verhoor voortduurt worden steeds meer zaakgerichte onderwerpen besproken waarvan wordt verwacht dat de verdachte daarover moeilijk zal verklaren. De druk wordt gedurende het verhoor geleidelijk opgebouwd door beschikbare informatie (al dan niet uit het persoonsgericht verhoor naar voren gekomen) te gebruiken om de verdachte te omsingelen met tactisch of technisch bewijs en te confronteren met tegenstellingen tussen zijn verklaring en de aanwijzingen. Zodoende proberen opsporingsambtenaren met de SVS de verdachte te bewegen tot het vertellen van de waarheid over zijn aandeel in het misdrijf met als doel het verkrijgen van een verklaring die overeenkomt met het beschikbare bewijs. Hoewel confronteren met bewijs in de *Handleiding verhoor* wordt voorgeschreven als de belangrijkste manier om de verklaringsbereidheid te beïnvloeden, wordt ook de mogelijkheid besproken dat de verdachte nadrukkelijk wordt gewezen op de consequenties van al dan niet meewerken aan het verhoor. Opsporingsambtenaren kunnen verdachten voorhouden dat zwijgen, liegen en onaannemelijk verklaren van invloed kunnen zijn op het bewijs, de overtuiging van de rechter, de strafmaat en door de verdachte gevoerde verweren (Van Amelsvoort e.a., 2015).

Om de effectiviteit van verhoortechnieken te kunnen bepalen, is het nodig om na te gaan welk doel met het verhoor wordt nagestreefd. Uit de hierboven gegeven omschrijving van het verdachtenverhoor en uit de internationale literatuur kan worden opgemaakt dat het verzamelen van veelomvattende en betrouwbare informatie ten behoeve van de waarheidsvinding het belangrijkste doel van het verdachtenverhoor behoort te zijn (Van Amelsvoort e.a., 2015; Walsh, Milne & Bull, 2015). Door waardevolle informatie te verzamelen over feiten en motieven kan het strafbare feit mogelijk worden opgehelderd. Daarnaast wordt een verdachtenverhoor gebruikt om bestaande informatie te bevestigen en om te achterhalen of de verdachte onschuldig is of als dader of medepleger mogelijk betrokken is bij het misdrijf (Vrij, 2002). Een verdachtenverhoor kan dus effectief zijn als de (on)schuld van verdachten wordt vastgesteld, maar ook als bestaande informatie kan worden bevestigd en nieuwe informatie wordt verzameld (St-Yves & Meissner, 2014). In deze studie wordt de nadruk gelegd op de mate waarin verdachten verklaren en dus informatie verstrekken. De effectiviteit van verhoortechnieken wordt daarmee bepaald door de mate waarin deze bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte. De verklaring van de verdachte kan daarbij variëren van zwijgen tot het volledig en gedetailleerd verklaren over de zaak.

2.3 Het beslisproces van de verdachte: zwijgen, ontkennen of verklaren

Gearresteerd worden en vervolgens op het politiebureau worden onderworpen aan een verdachtenverhoor zijn zonder twijfel stressvolle gebeurtenissen (Van Amelsvoort e.a., 2015). Verdachten ervaren daarom vaak gevoelens van angst en stress wanneer ze opgehouden worden voor verhoor. In de literatuur is een aantal factoren naar voren gebracht die aan de angst en stress ten grondslag kunnen liggen (Gudjonsson, 2003; St-Yves & Deslauriers-Varin, 2009). Een deel van deze gevoelens wordt veroorzaakt door de onzekerheid van de situatie waarin de verdachte zich bevindt. Schuldige verdachten kunnen eveneens verontrust zijn door de aard en de mogelijke consequenties van hun gedrag. Voorbeelden van dit type consequenties zijn: de kans op strafrechtelijke sancties zoals een geldboete, de kans op een strafblad en de kans op vrijheidsbeperkingen zoals een gevangenisstraf. Verdachten kunnen ook bang zijn voor persoonlijke consequenties, zoals het verliezen van een geliefde, het verliezen van hun baan en wraakacties van familie en vrienden van het slachtoffer. De angst en stress die verdachten ervaren tijdens de verhoorsituatie kunnen hen er dan ook van weerhouden een verklaring af te leggen.

Om meer zicht te krijgen op waarom verdachten al dan niet informatie prijsgeven tijdens een verhoor, wordt eerst een overzicht gegeven van de bevindingen uit het onderzoek naar (valse) bekentenissen. Uit de literatuur blijkt dat een onderscheid kan worden gemaakt tussen vrijwillige bekentenissen en bekentenissen die door opsporingsambtenaren zijn afgedwongen (Kassin & Wrightsman, 1985; Kassin e.a., 2010; Ofshe & Leo, 1997a; Ofshe & Leo, 1997b). Redenen voor het vrijwillig afleggen van een (valse) bekentenis kunnen zijn dat de verdachte de schuld bij anderen probeert weg te houden, dat de verdachte in een staat van verwarring is of dat de verdachte een psychische aandoening heeft waardoor hij de situatie niet goed kan inschatten (Gudjonsson e.a., 2004; Kassin e.a., 2010).

Er worden twee soorten afgedwongen bekentenissen onderscheiden. In de eerste plaats zijn er (valse) bekentenissen die onder invloed van sociale druk (*compliance*) worden afgelegd. In deze gevallen geeft de verdachte toe aan het aandringen van opsporingsambtenaren om een bekennde verklaring af te leggen. De verdachte probeert zich te verlossen van de ervaren druk of stress, straf te ontlopen of een belofde of geïmpliceerde beloning te verkrijgen. Voorbeelden van specifieke beloningen zijn toestaan om te slapen, te eten, een telefoongesprek te voeren, naar huis te gaan of te voorzien in een verslavingsbehoefte (Gudjonsson, 2003). In de tweede plaats kunnen onschuldige verdachten ten onrechte een bekennde verklaring afleggen omdat zij er daadwerkelijk (gedeeltelijk) van overtuigd zijn dat zij het delict hebben gepleegd. Dit wordt ook wel ‘internalized false confession’ (Kassin & Wrightsman, 1985) of ‘persuaded false confession’ genoemd (Ofshe & Leo, 1997a). Vooral gemakkelijk beïnvloedbare verdachten zoals jeugdigen en verdachten met een geestelijke stoornis lopen het risico om dit soort gedwongen valse bekentenissen af te leggen (Gudjonsson, 2003; Redlich, 2007).

De vraag van deze studie is voornamelijk gericht op de mate waarin opsporingsambtenaren in staat zijn de verdachte te bewegen om een verklaring in bredere zin dan alleen een bekentenis af te laten leggen. De theoretische inzichten betreffende de onder invloed van sociale druk afgedwongen (valse) bekentenissen zijn dus relevant. Een verklaring die voortkomt uit beïnvloeding door opsporingsambtenaren is het resultaat van een verdachte die ervan overtuigd is dat hij is *gesnapt* (in het geval van een schuldige verdachte) of die ervan overtuigd is dat zijn situatie hopeloos en uitzichtloos is (in het geval van een onschuldige verdachte) (Ofshe & Leo, 1997a). In beide situaties lijkt het doorgaan met ontkennen zinloos en bekennen de enige oplossing. Op basis hiervan kan worden afgeleid dat verdachten tijdens het verhoor keuzes moeten maken over

het al dan niet afleggen van een verklaring. Dit wordt ook wel het beslisproces van de verdachten genoemd (Ofshe & Leo, 1997b).

Onderzoekers proberen het beslisproces van de verdachte om al dan niet een verklaring af te leggen op basis van verschillende theoretische modellen te doorgronden (Kassin e.a., 2010; Walsh & Bull, 2012b). Een veel toegepaste groep modellen is gebaseerd op het gedragseconomisch paradigma (de rationelekeuzetheorie), dat veronderstelt dat mensen keuzes maken gericht op het maximaliseren van hun welzijn, gegeven de beperkingen waarmee zij worden geconfronteerd. Met andere woorden: mensen proberen het beste te maken van de situatie waarin zij zich bevinden (Herrnstein, Rachlin & Laibson, 1997). In de context van het verhoor kiest de verdachte voor een antwoordstrategie op basis van de verwachte voor- en nadelen van zwijgen versus verklaren of van ontkennen versus bekennen (Gudjonsson, 2003; Hilgendorf & Irving, 1981; Kassin & McNall, 1991; Ofshe & Leo, 1997a; Ofshe & Leo, 1997b). De verwachte gevolgen op korte termijn (het beëindigen van het verhoor) wegen daarbij vaak zwaarder dan de verwachte gevolgen op lange termijn (mogelijke veroordeling voor het strafbare feit). In de context van het verhoor kan de verdachte er bijvoorbeeld voor kiezen om te bekennen met de gedachte zo snel mogelijk van de ervaren stress en spanning verlost te zijn. De verdachte loopt met deze keuze het risico de veel grotere langetermijnconsequenties van het afleggen van een (bekenkende) verklaring – zoals een veroordeling en een gevangenisstraf – uit het oog te verliezen. Een andere mogelijkheid is dat de verdachte bijvoorbeeld de indruk heeft dat er weinig bewijs beschikbaar is dat de schuld van de verdachte aantoont. Op basis van de waargenomen kleine kans op een veroordeling kan de verdachte in dit geval besluiten om te zwijgen. Wanneer de zaak voor de rechter komt kan het structureel zwijgen de geloofwaardigheid van de verdachte in twijfel trekken. In dit geval weegt het door de verdachte waargenomen voordeel van zwijgen op de korte termijn niet op tegen de mogelijk nadelige consequentie (zwaardere straf) op de lange termijn. Vanuit deze gedragseconomische benadering is het probleem voor de verdachte dat de arrestatie, het ophouden voor verhoor en het verdachtenverhoor samen gaan met beperkingen, fysiek ongemak en verhoortechnieken die resulteren in kortetermijnconsequenties die de verdachte aansporen tot een bekennende verklaring (Madon e.a., 2012). Vooral het beslisproces van onschuldige en kwetsbare verdachten blijkt ontvankelijk te zijn voor de sociale druk die de directe verhoorumgeving op hen uitoefent (Madon e.a., 2012).

Naast de veelgebruikte gedragseconomische modellen bestaan er ook andere modellen die worden gebruikt om te verklaren waarom verdachten informa-

tie tijdens het verhoor prijsgeven. Zo zijn er modellen die zijn gebaseerd op psychoanalytische verklaringen (Gudjonsson, 2003). Volgens deze modellen leggen verdachten een (bekenkende) verklaring af omdat zij op die manier worden verlost van schuldgevoelens en gevoelens van schaamte. Andere modellen stellen dat de interactie tussen kenmerken van de verdachte (zoals demografische, sociaaleconomische en persoonlijkheidskenmerken), het delict (zoals soort delict en ernst van het delict), de zaak (zoals de door de verdachte veronderstelde beschikbaarheid en kracht van het bewijs of de aanwezigheid van de advocaat) en verhoortechnieken mede bepalend zijn voor de beslissing om al dan niet te verklaren (Gudjonsson & Sigurdsson, 1999; Moston e.a., 1992; Verhoeven & Stevens, 2012). Tot slot bestaan er cognitieve gedragsmodellen die stellen dat (bekenkende) verklaringen onder specifieke omstandigheden (bijvoorbeeld de inschatting van bestaand bewijs) voortkomen uit een samenspel van sociale factoren (bijvoorbeeld het ontsnappen aan beperkingen die samengaan met ophouden voor verhoor), emotionele factoren (bijvoorbeeld gevoelens van schaamte en schuld en angst voor veroordeling) en cognitieve factoren (zoals het beslisproces van de verdachte) (Gudjonsson & Petursson, 1991; Gudjonsson, 2003).

2.4 Verhoorstijlen in relatie tot beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen

2.4.1 Verhoortechnieken, verhoorstijlen, verhoormodellen en verhoormethoden

Opsporingsambtenaren proberen het hierboven omschreven beslisproces van de verdachte te beïnvloeden zodat hij een veelomvattende en betrouwbare verklaring aflegt. Het ultieme doel daarbij is om een schuldige verdachte ertoe aan te zetten een bekenkende verklaring af te leggen (St-Yves & Deslauriers-Varin, 2009). De pogingen die opsporingsambtenaren ondernemen om een verdachte te laten verklaren worden ook wel omschreven in algemene termen van interpersoonlijke beïnvloeding en overtuiging (Cialdini, 2014; Perloff, 2014). Opsporingsambtenaren voeren bewust bepaalde handelingen uit om de houding en het gedrag van de verdachte te veranderen (Beune e.a., 2010; Hartwig e.a., 2005).

De manieren waarop opsporingsambtenaren tijdens het verhoor de verklaaringsbereidheid van verdachten proberen te vergroten worden in de literatuur met verschillende termen aangeduid: *verhoortechnieken*, *verhoorstijlen*, *verhoormodellen* en *verhoormethoden* (Verhoeven, 2014). Alle termen worden uiteindelijk gebruikt om een beschrijving te geven van de manieren waarop opsporingsambtenaren

een verklaring van de verdachte proberen te krijgen. De termen duiden echter op verschillende aspecten van de manieren waarop verdachtenverhoren worden uitgevoerd. Zo duiden de *verhoortechnieken* op de concrete vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren. *Verhoorstijlen* verwijzen naar de manieren waarop opsporingsambtenaren met een samenspel van verhoortechnieken verdachten proberen te beïnvloeden, te overtuigen of in sommige gevallen onder druk te zetten. *Verhoormodellen* verwijzen naar de manieren van verhoren die in het beleid of tijdens de opleiding worden voorschreven. Voorbeelden hiervan zijn 'PEACE' (Clarke, Milne & Bull, 2011), de 'Reid technique' (Inbau e.a., 2013) en de Standaardverhoorstrategie (Van Amelsvoort e.a., 2015). Verhoormodellen kunnen opgebouwd zijn uit verschillende verhoorstijlen. *Verhoormethode* duidt op de algemene verhoorpraktijk zoals die in een bepaalde juridische context (vaak een land) wordt uitgevoerd. Dit komt overeen met de Engelse term 'interrogation practice' (Kassin & Gudjonsson, 2004). In een bepaalde verhoorpraktijk kunnen weer verschillende verhoormodellen worden gebruikt. De empirische analyse van deze studie heeft voornamelijk betrekking op de verhoortechnieken en de mogelijke verhoorstijlen waarin deze kunnen worden ingedeeld. Waar nodig worden de empirische bevindingen ook gerelateerd aan de Standaardverhoorstrategie als verhoormodel. Zodoende kan een beeld worden gevormd van de mate waarin de kennis uit de opleiding in de praktijk wordt toegepast.

Zoals hierboven is aangegeven bestaat het meest concrete niveau uit de verhoortechnieken. In totaal wordt een lijst van 91 verhoortechnieken gecodeerd (zie bijlage 1). Enkele voorbeelden hiervan zijn: aardig zijn, frustratie of ongeduld tonen, suggestieve vragen stellen, confronteren met tactische of technische aanwijzingen, stilte laten vallen en foto's laten zien. Het grote aantal verhoortechnieken dat opsporingsambtenaren kunnen gebruiken, maakt het moeilijk om de samenhang tussen de manier van verhoren en het verklaren door de verdachte te analyseren. Op basis van de relaties tussen alle aparte verhoortechnieken en de mate van verklaren moet dan een beeld gevormd worden van de mate waarin opsporingsambtenaren in staat zijn de verklaringsbereidheid van de verdachte te beïnvloeden. Dit kan ten koste gaan van het overzicht, waardoor moeilijk eenduidige conclusies getrokken kunnen worden over de effectiviteit van het verdachtenverhoor.

Om deze reden hebben tal van onderzoekers indelingen van verhoortechnieken voorgesteld. Zo worden verhoortechnieken ingedeeld in algemene en contrasterende tweedelingen. Voorbeelden van tweedelingen die worden gebruikt, zijn: afzwakkend ('minimization') versus overdrijvend ('maximization'), beschuldigend ('accusatorial') versus informatievergarend ('informa-

tion gathering'), vriendelijk ('friendly') versus hard ('harsh'), humaan versus dominant en werkrelatie ('rapport') versus controle (zie Häkkänen e.a., 2009; Holmberg & Christianson, 2002; Horgan, Russano, Meissner & Evans, 2012; Kassin & McNall, 1991; Meissner, Redlich, Bhatt & Brandon, 2012; Meissner e.a., 2014; Russano, Meissner, Narchet & Kassin, 2005). De contrasterende tweedelingen onderscheiden zich in de sociaalpsychologische theorieën waarop ze zijn gebaseerd en dragen daarmee bij aan de verklaring waarom met verhoortechnieken betrouwbare informatie van een verdachte verkregen kan worden. De contrasterende tweedelingen betreffen echter algemene en veelomvattende omschrijvingen en doen daardoor onvoldoende recht aan de complexe dynamiek van het verdachtenverhoor. Ze zijn dan ook minder geschikt om de daadwerkelijke verhoorpraktijk te beschrijven en wekken de suggestie dat de manier van verhoren op basis van één categorie met bijbehorende verhoortechnieken beschreven kan worden (Kelly e.a., 2013). Met andere woorden: een verhoor wordt óf op een informatievergarende manier uitgevoerd óf op een beschuldigende manier. Onderzoek wijst echter uit dat in de praktijk vaak een combinatie van verhoortechnieken wordt gebruikt (Kelly, Redlich & Miller, 2015; Leo, 1996b; Stevens & Verhoeven, 2010; Vrij, Mann & Fisher, 2006). Tijdens een verhoor kunnen met andere woorden zowel beschuldigende als informatievergarende verhoortechnieken worden gebruikt.

Om de daadwerkelijke verhoorpraktijk beter te kunnen analyseren, hebben verschillende studies verhoortechnieken samengevat tot verhoorstijlen die zich bevinden tussen het concrete niveau van de specifieke verhoortechnieken en het algemene niveau van de contrasterende tweedelingen (Kalbfleisch, 1994; Kassin e.a., 2007; Kelly e.a., 2013; Leo & Liu, 2009; Pearse & Gudjonsson, 1999; Verhoeven & Stevens, 2012). Een verhoorstijl wordt dan beschouwd als een combinatie van een aantal specifieke verhoortechnieken waarmee op eenzelfde manier wordt geprobeerd de verklaringsbereidheid van de verdachte te beïnvloeden. De manier waarop dat gebeurt kan worden omschreven aan de hand van beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen die zijn gebaseerd op zowel positieve als negatieve stimuli (Ofshe & Leo, 1997b). De positieve en negatieve stimuli zijn in meer of mindere mate afgeleid uit psychologische en sociaalpsychologische benaderingen waarmee onder meer de werking van het geheugen en sociale beïnvloeding en overtuiging worden bestudeerd (Hartwig e.a., 2005; Kassin e.a., 2010).

Uit de literatuurstudie zijn zeven verschillende beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen naar voren gekomen die relevant zijn in de context van het verdachtenverhoor: *Autoriteit* (1), *Contrastprincipe* (2), *Consistentie* (3), *Gelijkheid* (4),

Sympathie (5), Wederkerigheid (6) en Schaarste (7) (Cialdini, 2014; Dolinski & Szczucka, 2013; Goodman-Delahunty & Howes, 2016; Horgan e.a., 2012; Houston e.a., 2014; Madon e.a., 2013; Perloff, 2014; St-Yves & Deslauriers-Varin, 2009; St-Yves & Meissner, 2014). Tabel 2.1 geeft een overzicht van de beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen met een korte beschrijving.

Tabel 2.1: Verhoorstijlen in relatie tot achterliggende mechanismen die verklaren op welke manier een verdachte wordt beïnvloed of overtuigd zijn gedrag of houding aan te passen

Beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen	Verhoorstijlen
<i>Autoriteit</i> Dit berust op het principe dat de waarneming van de autoriteit van invloed is op de bereidwilligheid om een verzoek na te leven.	2. Verdachte confronteren
<i>Contrastprincipe</i> Dit principe berust op de eigenschap van menselijke perceptie die de manier beïnvloedt waarmee we twee na elkaar gepresenteerde voorstellen beoordelen (bijvoorbeeld: 'good cop bad cop'-routine of ongemak-en-opluchtingtactiek).	3. Verdachte misleiden
<i>Consistentie</i> Dit berust op het principe dat consistent gedrag wordt nagestreefd en gewaardeerd (bijvoorbeeld: voet-tussen-deurtactiek: de kans dat iemand instemt met een groot verzoek neemt toe door eerst te laten instemmen met een kleiner verzoek).	3. Verdachte misleiden
<i>Gelijkheid</i> Dit berust op het principe dat mensen zich eerder identificeren met personen op wie ze lijken en hierdoor eerder geneigd zijn hun boodschap aan te nemen.	4. Werkrelatie opbouwen
<i>Sympathie</i> Dit berust op het principe dat de voorkeur uitgaat om mee te werken aan een verzoek van een persoon die aardig wordt gevonden.	4. Werkrelatie opbouwen
<i>Wederkerigheid</i> Dit is een universele sociale norm die stelt dat in vergelijkbare vorm of hoeveelheid wordt teruggegeven wat is ontvangen (bijvoorbeeld: voor-wat-hoort-wattactiek of 'door in the face'-tactiek).	5. Samenwerken met verdachte
<i>Schaarste</i> Dit berust op het principe dat de wenselijkheid van een aanbod toeneemt naarmate de beschikbaarheid ervan afneemt.	5. Samenwerken met verdachte

Waar mogelijk worden deze beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen gebruikt om tot een theoretisch beargumenteerde indeling te komen van de verhoortechnieken in verhoorstijlen. Verhoortechnieken waarmee opsporings-ambtenaren verdachten op een vergelijkbare manier proberen te beïnvloeden of te overtuigen worden bij elkaar geplaatst. Daarnaast worden verhoortechnieken bij elkaar geplaatst waarmee op een vergelijkbare manier wordt geprobeerd

het beslisproces van de verdachte direct te beïnvloeden. Het is mogelijk dat verhoortechnieken op basis van meerdere mechanismen in één verhoorstijl ingedeeld kunnen worden. Deze systematiek heeft uiteindelijk geleid tot een indeling in zeven verhoorstijlen: Emotionele reactie uitlokken (1), Confronteren (2), Misleiden (3), Werkrelatie opbouwen (4), Samenwerken (5), Informeren (6) en De verklaring construeren (7).¹⁶ In de navolgende paragrafen wordt nader toegelicht hoe de verhoortechnieken op basis van de beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen in de verhoorstijlen ingedeeld kunnen worden.

2.4.2 Emotionele reacties uitlokken bij de verdachte¹⁷

Een manier waarop de weerstand om te verklaren kan worden verminderd is het inspelen op de emoties van verdachten. Onder deze emoties vallen: angst, boosheid, stress, schuld, schaamte, hoop, trots en verdriet (Kelly e.a., 2013). In de literatuur wordt gesuggereerd dat verhoortechnieken die deel uitmaken van de verhoorstijl *emotionele reactie uitlokken* het beslisproces van de verdachte direct beïnvloeden door het verhogen of verlagen van de ervaren interne of externe druk (Redlich, Kelly & Miller, 2014).

Door gevoelens van schuld en schaamte en de verantwoordelijkheid bij de verdachte aan te spreken, spelen opsporingsambtenaren met de verhoorstijl *emotionele reacties uitlokken* direct in op de interne druk die de verdachte ervaart. Opsporingsambtenaren kunnen de interne druk verhogen door een beroep te doen op het geweten en de religie van de verdachte, te pleiten om de waarheid te vertellen, aan te moedigen om verantwoordelijkheid te nemen, een beroep te doen op negatieve gevoelens (voor familie, vrienden of slachtoffer), in te spelen op de gemoedstoestand (angsten en hopeloosheid benadrukken), het lot te versommen, de rol van vader of moeder aan te nemen en te wijzen op mogelijke reputatieschade. In plaats van het verhogen van de interne druk kunnen opsporingsambtenaren de interne druk ook proberen te verlagen. Negatieve emoties zoals schuld en schaamte kunnen het afleggen van een verklaring in de weg zitten (Van Amelsvoort e.a., 2015). Om dit te bereiken kunnen opsporingsambtenaren de ervaren angsten en negatieve gevoelens zoals schaamte proberen te verminderen.

16 Emotionele reactie uitlokken, informeren en verklaring construeren zijn niet in het overzicht van tabel 2.1 opgenomen omdat er geen specifieke beïnvloedings- of overtuigingsmechanismen aan ten grondslag liggen.

17 In de komende paragrafen wordt niet naar alle gebruikte bronnen verwezen. De verantwoording wordt in bijlage 1 gegeven waarin een overzicht wordt gepresenteerd van de studies waaruit de verhoortechnieken naar voren zijn gekomen.

Naast het gebruik van verhoortechnieken die gebaseerd zijn op het direct verhogen of verlagen van de interne druk kunnen opsporingsambtenaren ook op de emoties van de verdachte inspelen door verhoortechnieken te gebruiken die gebaseerd zijn op het beïnvloeden van de ervaren externe druk (St-Yves & Deslauriers-Varin, 2009). Door de externe druk te verhogen, proberen opsporingsambtenaren verdachten ‘te dwingen’ tot het vertellen van de waarheid (Alison, Kebbell & Leung, 2008). Opsporingsambtenaren kunnen de externe druk verhogen door de consequenties of de zinloosheid van ontkennen of zwijgen te benadrukken, fysieke of psychologische dreigementen te uiten, de (morele) ernst van het misdrijf te benadrukken, het bedrog of de leugens te benadrukken, de verdachte te beledigen, snel vragen te stellen zonder de verdachte te laten antwoorden, stiltes te laten vallen, de verdachte niet toe te staan om zich op zijn rechten te beroepen, niet in te gaan op vragen of behoeften en ongeduld of frustratie te uiten.

2.4.3 De verdachte confronteren

De literatuurstudie heeft ook verhoortechnieken opgeleverd waarmee door middel van het *confronteren* van de verdachte geprobeerd kan worden hem te beïnvloeden of te overtuigen zijn gedrag of houding aan te passen. De meeste van deze verhoortechnieken zijn gericht op het direct verhogen van de externe druk die de verdachte ervaart. Sommige van de verhoortechnieken die deel uitmaken van deze verhoorstijl zijn gebaseerd op het beïnvloedings- en overtuigingsmechanisme *autoriteit*.

Het is een breed gedragen aanname dat het uitoefenen van een bepaalde mate van druk tijdens een verdachtenverhoor niet te vermijden en in theorie zelfs noodzakelijk is om een (bekenkende) verklaring te verkrijgen (Gudjonsson, 2003; Inbau e.a., 2013). Opsporingsambtenaren kunnen via confronteren proberen direct in te spelen op de externe druk die de verdachte ervaart. Zo kan de ervaren externe druk worden verhoogd door de verdachte te beschuldigen. Het kan dan gaan om het wijzen op lichamelijke tekenen van schuld, het beschuldigen van betrokkenheid bij het misdrijf, het vragen om schuld te bekennen, het beschuldigen van zich als iemand anders voordoen en het beschuldigen van andere misdaden. Naast dit soort directe beschuldigingen kan de externe druk ook worden verhoogd door de normen en waarden die de verdachte heeft ter discussie te stellen, het crimineel verleden van de verdachte erbij te halen, op de consequenties en zinloosheid van het crimineel gedrag te wijzen en door teleurgesteld of boos te zijn.

De ervaren externe druk kan ook verhoogd worden door de verdachte te confronteren met de resultaten van het opsporingsonderzoek. Het gaat dan om het beschikbare bewijs dat grofweg kan worden ingedeeld in tactisch en technisch bewijs. Tactische aanwijzingen bestaan uit informatie met een herleidbare bron. Technische aanwijzingen vallen onder tactische aanwijzingen en omvatten verklaringen van deskundigen over het bewijs (Van Amelsvoort e.a., 2015). Opsporingsambtenaren kunnen de verdachte dus confronteren met uitspraken van anderen, met technische of tactische aanwijzingen, met bestaand bewijs van betrokkenheid en met foto's van het misdrijf, slachtoffer of medeverdachten. De confrontatie met aanwijzingen kan inconsistenties in het verhaal van de verdachte naar voren brengen of duiden op een beschrijving van een onlogische opeenvolging van gebeurtenissen. Aanvullend kunnen opsporingsambtenaren de verdachte dan ook confronteren met tegenstrijdigheden in de verklaring van de verdachte of tussen de verklaring en de beschikbare aanwijzingen, de verstrekte informatie betwisten en de verdachte niet laten verklaren.

Onderzoek heeft daarnaast laten zien dat niet alleen het bewijs op zichzelf, maar vooral de perceptie van de hoeveelheid en de sterkte van het bewijs doorslaggevend kan zijn om een verklaring af te leggen (Deslauriers-Varin, Lussier & St-Yves, 2011; Deslauriers-Varin, Beauregard & Wong, 2011; Gudjonsson & Petursson, 1991; Gudjonsson, 2003; Moston e.a., 1992). Als de hoeveelheid bewijs overweldigend is, beseft de verdachte dat ontkennen geen zin heeft (Gudjonsson, 2003). Onder deze omstandigheden heeft de verdachte de keuze om te zwijgen of te verklaren (St-Yves & Deslauriers-Varin, 2009; St-Yves & Meissner, 2014). Opsporingsambtenaren kunnen proberen de perceptie van het bewijs te beïnvloeden door de legitimiteit en de kracht van het bewijs te benadrukken of de indruk te wekken dat er veel en duidelijk bewijs beschikbaar is (in dossier kijken).

Tot slot gaat er ook een beïnvloedings- en overtuigingsmechanisme schuil achter de verhoorstijl *confronteren*. Het gaat om het mechanisme *autoriteit*. Dit mechanisme kan afgeleid worden uit de experimenten van Milgram die hebben laten zien dat mensen geneigd zijn om te gehoorzamen aan legitiem gezag (Cialdini, 2014). Veel mensen zullen de politie beschouwen als legitiem gezag. Opsporingsambtenaren kunnen daar gebruik van maken tijdens het verhoor. Door hun autoriteit en ervaring ten opzichte van de verdachte te benadrukken kunnen opsporingsambtenaren ervoor zorgen dat de verdachte zijn gedrag laat aansluiten bij de verwachtingen van opsporingsambtenaren (in dit geval de gevraagde informatie verstrekken).

2.4.4 De verdachte misleiden

Verhoortechnieken die deel uitmaken van de verhoorstijl *misleiden* onderscheiden zich van andere verhoortechnieken door hun bedrieglijke karakter. Ze worden ingezet om verdachten te misleiden tot het afleggen van een verklaring (Verhoeven & Stevens, 2012; Verhoeven, 2014). Dit misleiden kan direct gericht zijn op positieve en negatieve stimuli of indirect verlopen via twee beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen: het *contrastprincipe* en het principe van *consistentie*. Een voorbeeld van het contrastprincipe is de ongemak-en-opluchtingtactiek (Alison e.a., 2008; Blair, 2007; Kalbfleisch, 1994). Het ongemak van de verdachten kan bijvoorbeeld worden vergroot door te bluffen over de beschikbare aanwijzingen. Door het toegenomen gevoel van ongemak kan daarna het verstrekken van de gevraagde informatie als een opluchting worden ervaren. Verklaan wordt daarmee de geschiktere keuze dan blijven ontkennen. Een tweede voorbeeld dat is gebaseerd op het contrastprincipe is de ‘*good cop bad cop*’-routine. Deze routine houdt in dat nadat een ongeïnteresseerde agent de verdachte heeft bedreigd en beledigd een vriendelijke en geïnteresseerde collega het opneemt voor de verdachte. De ‘*good cop*’ geeft aan te pleiten voor strafvermindering als de verdachte een verklaring aflegt. Doordat de verdachte eerst werd geconfronteerd met de ‘*bad cop*’ lijkt het aanbod van de ‘*good cop*’ vriendelijker dan wanneer de ‘*bad cop*’ er niet aan vooraf was gegaan (Cialdini, 2014). Verhoortechnieken die deel uitmaken van de verhoorstijl *misleiden* zijn over het algemeen gericht op onderdelen van het contrastprincipe. Zo kan het ervaren ongemak worden vergroot door de beschikbare tactische en technische aanwijzingen te benadrukken (op een ongefundeerde of bluffende manier), het karakter of het doel van het verhoor te benadrukken en eerlijkheid te benadrukken. Aan de andere kant kunnen opsporingsambtenaren vriendelijk en geïnteresseerd overkomen door de (morele) ernst van de situatie af te zwakken (het misdrijf, de rol van de verdachte erbij en de aard of het doel van het verhoor), morele rechtvaardigingen aan te dragen, overdreven behulpzaam te zijn en zichzelf als iemand anders te presenteren.

Naast het contrastprincipe kan de verdachte ook via het principe van *consistentie* worden misleid. Dit mechanisme maakt in feite gebruik van een opbouw in de mate van verklaren. Verondersteld wordt dat personen relatief gemakkelijk kleine, ogenschijnlijk onschuldige toezeggingen (bijvoorbeeld: ‘Ik heb gelogen, ik was inderdaad aanwezig op de plaats delict.’) doen. Dit zorgt ervoor dat het daarna moeilijker wordt om op grotere, belangrijke onderwerpen geen toezegging te doen (bijvoorbeeld een bekentenis geven) en te blijven ontkennen (Alison e.a., 2008; Kalbfleisch, 1994). Opsporingsambtenaren kunnen toezeggingen

door de verdachte onschuldig laten lijken door suggesties te wekken (suggestieve vragen stellen), hypothetische scenario's voor te leggen en deze te veranderen als de verdachte ze blijft afwijzen en de verdachte aan te moedigen om te gokken.

Tot slot zijn er ook nog enkele verhoortechnieken die direct gericht zijn op de positieve en negatieve stimuli. Opsporingsambtenaren zijn verplicht om verdachten op hun rechten te wijzen. Uit de literatuur komt echter naar voren dat het informeren van de verdachte ook kan worden gebruikt als een manier van beïnvloeding (St-Yves & Meissner, 2014). Opsporingsambtenaren maken daarbij gebruik van de onwetendheid van verdachten over hun rechtspositie. Zo kunnen opsporingsambtenaren er bewust voor kiezen om verdachten niet of maar gedeeltelijk op hun rechten te wijzen (Holmberg & Christianson, 2002; King & Snook, 2009; Leo, 1996a; Skolnick & Leo, 1992), de rechten van verdachten heel snel voor te lezen, of expliciet te vermelden dat het slechts een formaliteit betreft (Leo, 1996a; Leo, 2001). In deze studie wordt dit algemener bekeken als het bagatelliseren van de rechten van de verdachte. Daarnaast wordt ook gekeken naar manieren waarop opsporingsambtenaren de verdachte in verwarring kunnen brengen. Het gaat dan om het suggereren van geheugenproblemen, de woorden van de verdachte verdraaien en een potentieel bedreigende vraag als grappig overbrengen. De verdachte komt door deze verhoortechnieken in de positie dat hij op basis van onvoldoende of verkeerde informatie een beslissing dient te nemen over al dan niet verklaren en waarover te verklaren.

2.4.5 Een werkrelatie met de verdachte opbouwen

De verhoorstijl *werkrelatie opbouwen* is gebaseerd op twee beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen: *gelijkheid* en *sympathie*. In de eerste plaats kunnen opsporingsambtenaren door middel van gelijkheid proberen een goede werkrelatie met de verdachte op te bouwen. Hiervoor kunnen zij zoeken naar overeenkomsten met de verdachte door dezelfde woorden te gebruiken, te doen alsof ze van dezelfde afkomst zijn als de verdachte en te doen alsof ze geen opsporingsambtenaar zijn. Daarnaast kunnen opsporingsambtenaren, door niet-zaakgerelateerde onderwerpen te bespreken, zoeken naar gedeelde interesses bijvoorbeeld op het gebied van sport en recreatie. Door overeenkomsten te zoeken met de verdachte kunnen opsporingsambtenaren gevoelens van vertrouwdheid creëren die het opbouwen van een goede werkrelatie faciliteren (St-Yves & Meissner, 2014).

Ook via het mechanisme *sympathie* kan de werkrelatie met de verdachte worden verbeterd. Opsporingsambtenaren kunnen dit bijvoorbeeld bereiken

door vriendelijk te zijn en tegemoet te komen aan de behoeften van de verdachte. Voorbeelden van het laatste zijn het aanbieden van een kopje koffie of een rookpauze (Goodman-Delahunty, Martschuk & Dhami, 2014; Häkkänen e.a., 2009). Opsporingsambtenaren kunnen ook sympathiek overkomen door toe te staan dat de verdachte de rol van een expert aanneemt. Dit kan bijvoorbeeld door te zeggen: 'Ik ga je niet onderbreken, want jij bent degene met de informatie, ik niet.' (Evans e.a., 2013) Daarnaast kunnen opsporingsambtenaren de persoonlijke verantwoordelijkheid voor de verhoorsituatie of de gestelde vragen vermijden om zodoende sympathiek over te komen. Dit kan bijvoorbeeld door aan te geven dat de situatie vereist dat de vragen gesteld dienen te worden, maar deze niet de persoonlijke interesses of meningen van de opsporingsambtenaar weerspiegelen (Kalbfleisch, 1994). Opsporingsambtenaren kunnen ook sympathiek proberen over te komen door bezorgdheid, empathie en begrip te tonen, humor te gebruiken, complimenten te geven, de oprechtheid en het vertrouwen te benadrukken, de verdachte gelijk te geven en aan te geven het laatste redmiddel te zijn.

Tot slot zijn er twee verhoortechnieken die op een meer algemeen niveau kunnen bijdragen aan het verkrijgen of in stand houden van een goede werkrelatie. Uit de literatuur komt naar voren dat het belangrijk is dat opsporingsambtenaren zich aan de verdachte voorstellen (Walsh & Bull, 2012a). Daarnaast kan de werkrelatie worden versterkt door aan de verdachte te vragen of hij nog iets wil toevoegen aan wat hij heeft verklaard (Read e.a., 2014).

2.4.6 Samenwerken met de verdachte

De verhoorstijl *samenwerken* is gebaseerd op de beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen *wederkerigheid* en *schaarste*. Opsporingsambtenaren en de verdachte bevinden zich in een situatie waarin beide partijen mogelijk elkaar iets te bieden hebben. Deze situatie zou omschreven kunnen worden als een samenwerkingsverband (Kelly e.a., 2013). Dit suggereert dat opsporingsambtenaren en de verdachte bereid zijn samen te zoeken naar een uitkomst waar beide partijen zich min of meer in kunnen vinden. Gezien de tegenstrijdige belangen zal die samenwerking in veel gevallen niet vanzelf gaan. Opsporingsambtenaren zullen dus op zoek moeten gaan naar manieren om die samenwerking op gang te krijgen en in stand te houden. Een van de verhoortechnieken waarmee dit kan worden bereikt is gebaseerd op wederkerigheid. Een bekend principe daarbij is 'voor-wat-hoort-wat'. Door bijvoorbeeld zelf persoonlijke informatie te onthullen aan de verdach-

te hoopt de opsporingsambtenaar dat de verdachte ook persoonlijke informatie vrijgeeft. Het over en weer uitwisselen van persoonlijke ervaringen bevordert de samenwerking met de verdachte (Vallano & Compo, 2011). Ook kunnen opsporingsambtenaren het belang van samenwerken benadrukken, overeenkomsten sluiten en samen met de verdachte een concessie doen.

Een ander onderdeel van wederkerigheid is het belonen van de medewerking van de verdachte. Dit kunnen opsporingsambtenaren doen door het verstrekken van de gevraagde informatie te belonen met basale behoeften (bijvoorbeeld water en voedsel), materiële behoeften (bijvoorbeeld sigaretten, snoep of een extra deken) en immateriële behoeften (bijvoorbeeld de verdachte respectvol behandelen). Door er een tijdgebonden aanbod van te maken berust de samenwerking meer op het mechanisme schaarste. De samenwerking kan op deze manier worden versterkt omdat, door de tijdelijke beschikbaarheid van het aanbod, de wenselijkheid ervan toeneemt (Cialdini, 2014).

Hoewel er sprake is van een meer gelijke positie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte dan een verhoorsituatie zou doen verwachten, ligt het initiatief van de samenwerking bij de opsporingsambtenaren. De opsporingsambtenaren doen voorstellen tot samenwerking en bieden vervolgens de verdachte een kans om hierop in te gaan. Van een volledig gelijkwaardige samenwerking is dus geen sprake (Van Amelsvoort e.a., 2015).

2.4.7 De verdachte informeren

De verhoorstijl informeren is niet gebaseerd op beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen en is ook niet gericht op de beïnvloeding van het beslisproces van de verdachte. Opsporingsambtenaren zijn verplicht verdachten voorafgaand aan het verhoor op de hoogte te stellen van de rechten die zij hebben. Dit wordt ook wel de *cautie* genoemd. Het gaat dan om het bespreken van het zwijgrecht, het recht op consultatiebijstand en het recht op verhoorbijstand. Daarnaast wordt de verdachte geïnformeerd over de verdenking, de opname van beeld en geluid, en wat er na het verhoor gaat gebeuren. In Engeland gaat de regelgeving nog een stap verder. Daar worden opsporingsambtenaren ook aangemoedigd te controleren of verdachten hun rechten goed hebben begrepen (Clarke e.a., 2011; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2012a). Dit wordt vooral van belang geacht bij kwetsbare verdachten die meer bescherming nodig hebben (St-Yves & Meissner, 2014). In aanvulling op de hiervoor genoemde informatie kunnen opsporingsambtenaren ook de reden en de opbouw van het ver-

hoor toelichten. Wat ook onder informatieverstrekking wordt geschaard is het eventueel voorlezen van een formele waarschuwing (Walsh & Bull, 2010b). Aan het einde van het verhoor kunnen opsporingsambtenaren het verhoor afsluiten door aan de verdachte te vragen het proces-verbaal door te lezen en te ondertekenen en eventueel een mondelinge evaluatie te geven van de verklaring.

2.4.8 De verklaring van de verdachte construeren

De laatste verhoorstijl, *verklaring construeren*, is eveneens niet gebaseerd op de zeven beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen en het beslisproces van de verdachte. Ook deze verhoorstijl wordt rechtstreeks gerelateerd aan de mate waarin de verdachte verklaart. De verhoortechnieken die deel uitmaken van de verhoorstijl *verklaring construeren* zijn gericht op het ondersteunen van de verdachte bij het afleggen van de verklaring. Dit impliceert dat deze verhoorstijl vooral gebruikt kan worden in gevallen dat de verdachte bereid is een verklaring af te leggen. Dit kan nodig zijn omdat het voor de verdachte vaak een angstig moment is wanneer aan hem wordt gevraagd om te vertellen wat er is gebeurd. Voor de verdachte is dit namelijk dé kans om zijn onschuld te bewijzen, betrokkenheid bij het misdrijf te ontkennen of zich te beroepen op zijn zwijgrecht (St-Yves & Meissner, 2014).

Opsporingsambtenaren kunnen de verdachte aanmoedigen door hem expliciet te vragen zijn verhaal te vertellen en hem vervolgens niet te onderbreken. Als de verdachte eenmaal begonnen is met praten kunnen opsporingsambtenaren gebruik maken van ‘zachte’, niet-bedreigende aanmoedigingen om de verdachte door te laten gaan met verklaren (Soukara e.a., 2009; Walsh & Bull, 2012b). Meer specifiek kunnen opsporingsambtenaren de verdachte vragen uit te weiden over zijn antwoord of gebruikmaken van verbale aanmoedigen. Dit laatste wordt ook wel omschreven als ‘actief luisteren’ (Abbe & Brandon, 2014; Kelly e.a., 2013; Van Amelsvoort e.a., 2015). Het gaat hierbij ook om het samenvatten van de informatie die de verdachte heeft gegeven en het herhalen van de laatste woorden van de verdachte.

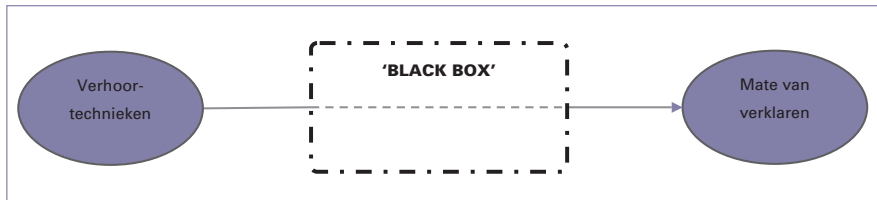
Ook door het motief te onderzoeken, de tijdlijn van gebeurtenissen te bespreken, directe en onderzoekende vragen te stellen en de verdachte te vragen om de gebeurtenis te herinneren vanuit het perspectief van iemand anders, kunnen opsporingsambtenaren de verklaring van de verdachte construeren. Tot slot kunnen opsporingsambtenaren de verdachte stimuleren om te verklaren door aan te geven dat het verhoor een kans is om zijn kant van het verhaal te vertellen en door de verdachte te vragen een geschreven verklaring te geven.

2.5 Het gebruik van verhoorstijlen in relatie tot het beslisproces van de verdachte

In de literatuur wordt het verdachtenverhoor vaak kort omschreven als een poging van opsporingsambtenaren om de angst en spanning die samengaan met ontkennen te vergroten en de angst en spanning die samengaan met bekennen te verkleinen (Kassin e.a., 2010). Opsporingsambtenaren gebruiken hiervoor verhoortechnieken. Conceptueel gezien kan de poging van opsporingsambtenaren om een (bekennende) verklaring te verkrijgen worden beschouwd als een relatie tussen het gebruik van verhoortechnieken en de mate van verklaren. Dit wordt in figuur 2.1 weergegeven met de blauwe pijl tussen het ovaal *verhoortechnieken* en het ovaal *mate van verklaren*. Wanneer een al dan niet in scène gezet verdachtenverhoor in een gecontroleerde experimentele onderzoeksetting wordt uitgevoerd geeft de pijl bijvoorbeeld weer dat de door de opsporingsambtenaren opgebouwde druk ervoor zorgt dat de verdachte een verklaring aflegt. Op basis van een recente meta-analyse zijn aanwijzingen gevonden voor een relatie tussen beschuldigende (druk opbouwen) en informatievergaande (neutrale verhoorsfeer) verhoortechnieken en het verkrijgen van een bekentenis (Meissner e.a., 2014). Wat echter onduidelijk blijft, is waarom het gebruik van verhoortechnieken bijdraagt aan het verkrijgen van een verklaring. Dit wordt in figuur 2.1 aangegeven door de ‘black box’ met daarin de blauwe stippellijn.

In de twee voorgaande paragrafen is enerzijds uiteengezet hoe op basis van het beslisproces van de verdachte kan worden verklaard waarom hij al dan niet een verklaring aflegt. Anderzijds is uiteengezet op welke manier verhoortechnieken ingedeeld kunnen worden in verhoorstijlen op basis van de overeenkomstige manier waarop ermee wordt geprobeerd de verdachte te beïnvloeden of te overtuigen zijn gedrag of houding aan te passen. In deze paragraaf worden de beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen in verband gebracht met de mechanismen achter het beslisproces van de verdachte. Zodoende ondernemen we een poging om de ‘black box’ te openen en te verklaren waarom het gebruik van verhoorstijlen kan bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte.

Op basis van de resultaten van de literatuurstudie is de schematische voorstelling van de relatie tussen verhoorstijlen en de mate van verklaren uitgewerkt tot het conceptueel model dat in figuur 2.2 is afgebeeld. Het conceptueel model vormt daarmee in feite een samenvatting van de resultaten uit de literatuur-

Figuur 2.1: Schematische voorstelling van de relatie tussen verhoortechnieken en de mate van verklaren

studie en geeft een schematische voorstelling van de verklaring waarom het gebruik van verhoorstijlen bijdraagt aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte. Het beslisproces van de verdachte wordt in figuur 2.2 weergegeven in het rechter deel van de 'black box'. Uit de literatuur zijn de volgende drie belangrijke mechanismen achter het beslisproces van de verdachte naar voren gekomen:

- 1 gevoelens van schaamte en schuld (interne druk);
- 2 ervaren druk en stress van de verhoorsituatie (externe druk);
- 3 positieve en negatieve stimuli.

Deze drie mechanismen maken inzichtelijk waarom een verdachte kan beslissen om een verklaring af te leggen en waarom niet, wat in figuur 2.2 wordt weergegeven door de pijlen naar de *mate van verklaren*. In het linker deel van de 'black box' zijn de mechanismen weergegeven die verklaren waarom opsporingsambtenaren met verhoorstijlen de verdachte ervan kunnen overtuigen of kunnen beïnvloeden een verklaring af te leggen.

De pijlen tussen de beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen en de mechanismen achter het beslisproces van de verdachte geven weer op welke manier opsporingsambtenaren de verdachte kunnen bewegen om een verklaring af te leggen. Zo zijn er twee mechanismen gevonden die inspelen op de mate waarin de verdachte druk en stress van de verhoorsituatie ervaart (externe druk). In de eerste plaats verklaart het *contrastprincipe* dat door te bluffen over het bewijs of door het karakter van het verhoor of eerlijkheid te benadrukken, het ongemak dat de verdachte ervaart kan worden vergroot. Hierdoor neemt de door de verdachte ervaren stress en druk toe wat ervoor kan zorgen dat hij zijn verklaring verandert naar meer informatie verstrekken. In de tweede plaats kan de *autoriteit* die uitgaat van het legitiem gezag van de politie ervoor zorgen dat vragen gesteld door opsporingsambtenaren de door de verdachte ervaren stress en druk verhogen zodat hij toegeeft aan het verzoek om informatie over de zaak te geven.

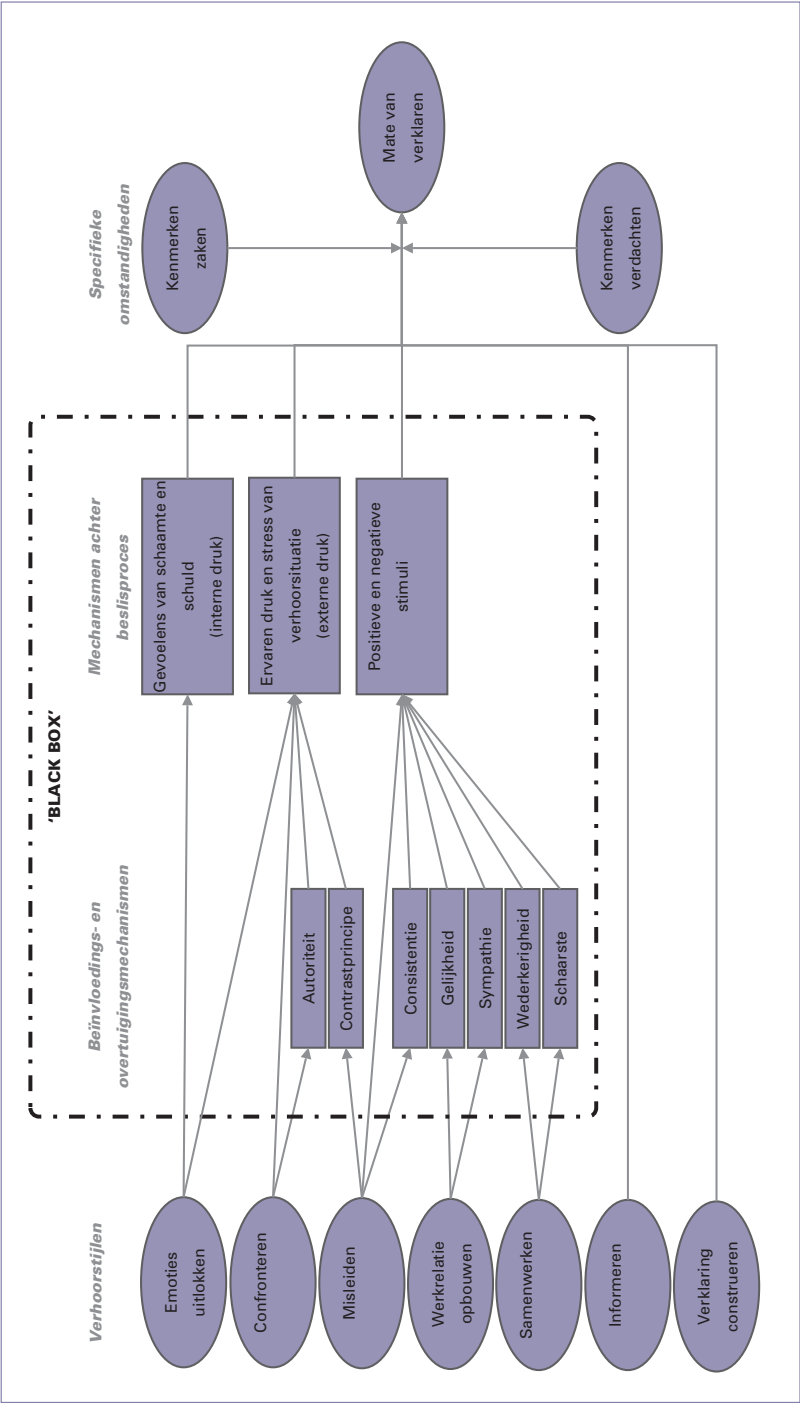
Van het merendeel van de verhoortechnieken die gericht zijn op het vergroten van de ervaren stress en spanning (externe druk) kan de werking niet worden verklaard door een van de beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen. Ze spelen met andere woorden direct in op de externe druk die de verdachte ervaart. Dit kan enerzijds door de verdachte bijvoorbeeld te confronteren met technische en tactische aanwijzingen. Anderzijds kan dit worden bereikt door bijvoorbeeld de (morele) ernst van het misdrijf te benadrukken, wat deel uitmaakt van de verhoorstijl *emotionele reactie uitlokken*. Als deze verhoortechnieken bijdragen aan de mate waarin de verdachte informatie verstrekt, kan op basis van wetenschappelijke kennis moeilijk worden beargumenteerd waarom dat zo is.

Uit de literatuurstudie kan worden afgeleid dat vijf beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen gericht zijn op het benadrukken van positieve en negatieve stimuli. In de eerste plaats proberen opsporingsambtenaren met het principe van *consistentie* de verdachte eerst te laten instemmen met kleine verzoeken (vaak niet gerelateerd aan de zaak). Wanneer opsporingsambtenaren daarna een groter verzoek doen (zaakgerelateerde informatie vragen), wordt het voor de verdachte moeilijker om niet met het verzoek in te stemmen (en een zaakgerelateerde verklaring te geven). De verdachte op deze manier beïnvloeden maakt deel uit van een misleidende verhoorstijl. In de tweede plaats kan het benadrukken van *gelijkheid* de verdachte een positieve stimulans geven om tegemoet te komen aan een verzoek om een verklaring af te leggen. Opsporingsambtenaren kunnen hiervoor op zoek gaan naar overeenkomsten en gedeelde interesses. Deze verhoortechnieken maken deel uit van de verhoorstijl *werkrelatie opbouwen*. In de derde plaats kan het mechanisme *sympathie* er ook voor zorgen dat verdachten op een positieve manier worden gestimuleerd om te verklaren. Dit kunnen opsporingsambtenaren bereiken door bijvoorbeeld aardig te zijn, tegemoet te komen aan behoeften en de verdachte de rol van expert aan te laten nemen. Ook deze verhoortechnieken maken deel uit van verhoorstijl *werkrelatie opbouwen*. In de vierde plaats kan de verdachte via het mechanisme van *wederkerigheid* positief gestimuleerd worden als opsporingsambtenaren iets teruggeven voor de gevraagde informatie. Deze voor-wat-hoort-wattactiek maakt deel uit van de verhoorstijl *samenwerken*. Voor zowel gelijkheid, sympathie als wederkerigheid geldt dat er een negatieve stimulans van kan uitgaan als ze ontbreken tijdens een verhoor, wat ervoor kan zorgen dat de verdachte minder bereid is te verklaren. In de vijfde plaats kan het principe *schaarste* zorgen voor een negatieve stimulans voor de verdachte om de gevraagde informatie te geven. Dit kan worden bereikt door een tijdgebonden aanbod te doen als onderdeel van de verhoorstijl *samenwerken*.

Uit de literatuurstudie is eveneens naar voren gekomen dat opsporingsambtenaren direct de gevoelens van schaamte en schuld kunnen beïnvloeden (interne druk). Om van deze gevoelens te worden verlost kan de verdachte overgaan tot het afleggen van een verklaring. Opsporingsambtenaren kunnen de interne druk verhogen door bijvoorbeeld in te spelen op het geweten, de religie of persoonlijke relaties van de verdachte, wat deel uitmaakt van de verhoorstijl *emotionele reactie* uitlokken. Omdat er geen beïnvloedings- en overtuigingsmechanisme aan ten grondslag ligt, geldt voor deze verhoortechnieken eveneens dat de effectiviteit ervan moeilijk wetenschappelijk kan worden verklaard.

In het voorgaande zijn op basis van het conceptueel model in figuur 2.2 argumenten gegeven voor de manier waarop opsporingsambtenaren met behulp van verhoorstijlen verdachten ertoe kunnen bewegen een verklaring af te leggen. De werking van de besproken mechanismen is echter afhankelijk van de specifieke omstandigheden waaronder het verhoor plaatsvindt. Hieronder worden kenmerken van zaken en kenmerken van verdachten verstaan. Aan de hand van enkele voorbeelden kan inzichtelijk worden gemaakt hoe de interactie tussen mechanismen achter het beslisproces en de specifieke omstandigheden verklaren waarom een verdachte al dan niet informatie prijsgeeft. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat tijdens een verhoor waar de advocaat niet bij aanwezig is (rechtsbijstand als *specifieke omstandigheid*) de verdachte meer moeite heeft om met het bluffen over bewijs of presenteren van ongefundeerd bewijs (contrastprincipe als *beïnvloedingsmechanisme*) om te gaan, en hij een verklaring aflegt omdat hij aan de daaruit voortkomende ervaren stress en spanning wil ontkomen (externe druk als *mechanisme achter beslisproces*). Een ander voorbeeld zou kunnen zijn dat een jeugdige verdachte (leeftijd als *specifieke omstandigheid*) na het stellen van suggestieve vragen door de opsporingsambtenaren (consistentie als *beïnvloedingsmechanisme*) in de veronderstelling is dat de gevraagde informatie onschuldig is (positieve stimulans als *mechanisme achter beslisproces*) en het daarna moeilijk vindt om aanvullende belastende informatie niet te geven.

Dit inzicht in waarom verdachten onder specifieke omstandigheden een verklaring afleggen, is nodig om uiteindelijk te begrijpen waarom bepaalde verhoortechnieken wel en andere niet bijdragen aan die verklaring. De literatuurstudie heeft laten zien dat voor veel verhoortechnieken verklarende mechanismen ontbreken. Hierdoor kan niet overtuigend worden beargumenteerd waarom de verhoortechnieken het beslisproces van de verdachte beïnvloeden en daarmee bijdragen aan de mate van verklaren.

Figuur 2.2: Conceptueel model van de verklaring waarom het gebruik van verhoorstijlen kan bijdragen aan de mate van verklaren

Het gebruik van verhoortechnieken en verhoorstijlen

3.1 Inleiding

Door het gesloten karakter is gepubliceerd empirisch onderzoek naar de daadwerkelijke verhoorpraktijk van de Nederlandse politie nog steeds schaars. Dit kan de indruk wekken dat kennis ontbreekt over best practices en dat minder goed kan worden geleerd van voorbeelden van minder zorgvuldig uitgevoerde verdachtenverhoren (Oxburgh e.a., 2011). Zeker in het licht van gerechtelijke dwalingen en de ontwikkelingen in het recht op rechtsbijstand voorafgaand aan en tijdens het verhoor, is deze kennislacune onwenselijk. Het beperkt de mogelijkheden om in te spelen op veranderingen en om de effectiviteit van het verdachtenverhoor in de toekomst te waarborgen.

Om meer inzicht te krijgen in de effectiviteit van verhoortechnieken is het van belang om eerst een beeld te schetsen van de wijze waarop opsporingsambtenaren tijdens het verhoor proberen een verklaring van de verdachte te verkrijgen. Dit vraagt om een beschrijving van de verhoortechnieken die tijdens het verhoren van verdachten worden gebruikt. Om een volledige beschrijving van gebruikte verhoortechnieken te kunnen geven, is eerst een uitgebreid literatuuronderzoek uitgevoerd naar de verhoortechnieken die in voorgaande studies zijn geïdentificeerd. Dit literatuuronderzoek heeft geresulteerd in 83 specifieke verhoortechnieken die kunnen worden gebruikt tijdens het verhoren van verdachten. Op basis van de observaties zijn daar nog acht verhoortechnieken aan toegevoegd (zie bijlage 1). In dit hoofdstuk wordt in de eerste plaats nagegaan in welke mate deze verhoortechnieken in de beschikbaar gestelde verhoren worden gebruikt. Hierbij dient opgemerkt te worden dat veertien verhoortechnieken niet in de geobserveerde verhoren worden gebruikt en niet in de beschrijving in dit hoofdstuk zijn opgenomen. In de tweede plaats wordt de uit de literatuurstudie naar voren gekomen indeling van verhoortechnieken in verhoorstijlen op de beschikbaar gestelde verhoren getoetst.

In paragraaf 3.2 geven we een beschrijving van de mate waarin verhoortechnieken in de geselecteerde moord/doodslagzaken worden gebruikt. Dit resulteert in de beantwoording van het tweede deel van onderzoeksvraag 1a: *In welke*

mate worden verhoortechnieken tijdens het verhoren van verdachten van zware misdrijven gebruikt? Vervolgens wordt in paragraaf 3.3 getoetst in hoeverre de indeling van verhoortechnieken in de zeven verhoorstijlen wordt teruggevonden in de geanalyseerde verhoren. Daarnaast wordt de mate geanalyseerd waarin de verhoorstijlen tijdens de verhoren worden gebruikt. Deze bevindingen geven antwoord op het tweede deel van onderzoeksvraag 1b: *In welke mate worden de verhoorstijlen tijdens het verhoren van verdachten van zware misdrijven gebruikt?* Ook wordt antwoord gegeven op onderzoeksvraag 1d: *In welke mate verschilt het gebruik van verhoorstijlen tussen verhoren met en verhoren zonder een advocaat?* Tot slot wordt in paragraaf 3.5 een conclusie gegeven over de wijze waarop opsporingsambtenaren verdachten verhoren in moord/doodslagzaken en in welke mate beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen daarbij een rol spelen.

3.2 Het gebruik van verhoortechnieken in ‘zware’ zaken

3.2.1 Verhoortechnieken aggregeren naar 54 verdachtenverhoren

In deze paragraaf wordt een beschrijving gegeven van de mate waarin de in de literatuur gevonden verhoortechnieken in de geobserveerde verdachtenverhoren worden gebruikt. Om dit mogelijk te maken worden de gegevens die per vijf minuten zijn verzameld geaggregeerd naar de 54 verhoren. In deze studie wordt een verhoor afgebakend als het moment waarop de opsporingsambtenaren de rechten aan de verdachte voorlezen tot aan het moment dat het procesverbaal van de verklaring met de verdachte wordt nagelopen of dat het verhoor wordt beëindigd. Het aggregeren wordt bereikt door voor elke verhoortechniek alle vijf minuten van een verhoor bij elkaar op te tellen. Op deze manier wordt inzichtelijk gemaakt hoe intensief een verhoortechniek tijdens een verhoor wordt gebruikt. Het is belangrijk om bij de beschrijving van de mate waarin de verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt rekening te houden met de spreiding van de verhoorduur tussen de verhoren. Uit hoofdstuk 1 is naar voren gekomen dat de verhoorduur varieert van vijftien minuten tot vijf-en-half uur. Tijdens korter durende verhoren kunnen verhoortechnieken minder vaak worden gebruikt dan tijdens langer durende verhoren.

Het aantal keer dat een verhoortechniek wordt gebruikt, wordt omgezet naar een schaal die loopt van 0 ‘Niet’, 1 ‘Heel weinig’, 2 ‘Weinig’, 3 ‘Regelmatig’, 4 ‘Vaak’ tot 5 ‘Heel vaak’ (zie §1.3.4). In onderstaande paragrafen wordt deze schaal geïnterpreteerd als de intensiteit waarmee verhoortechnieken tij-

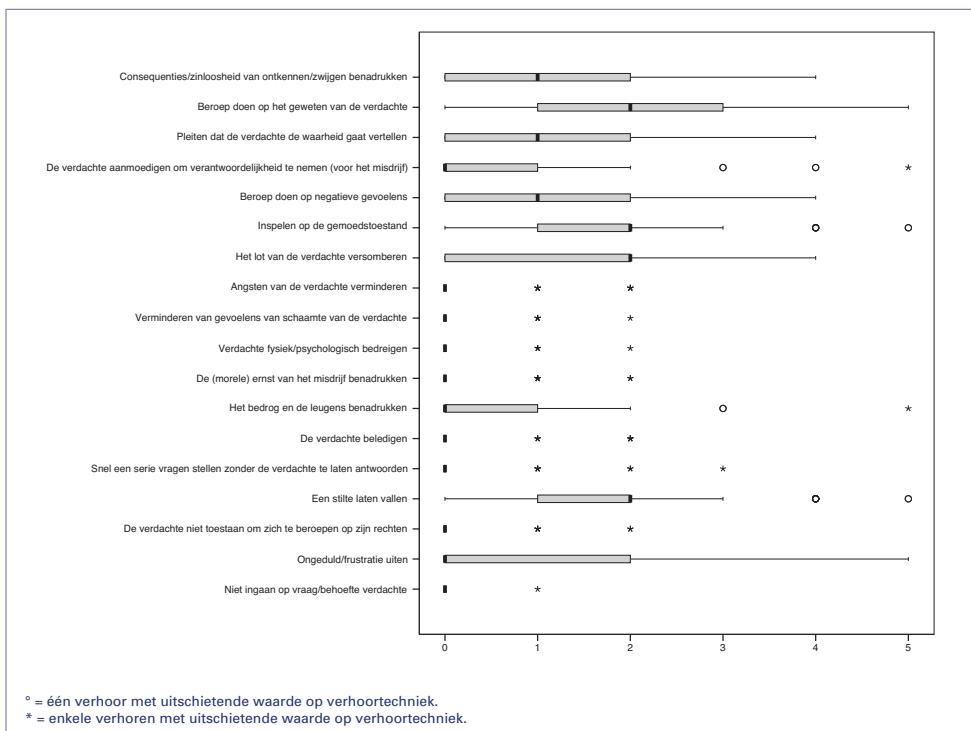
dens de verhoren worden gebruikt. De verdeling van de verhoortechnieken over de 54 verhoren wordt uitgebeeld met een box plot. Dit houdt in dat per verhoortechniek het bereik van de minimum tot de maximum score, het midden van de verdeling (de mediaan) en de spreiding van de scores rondom de mediaan (interkwartielafstand (IKA) = de middelste 50% van de verdeling) wordt weergegeven. In de figuren met de box plots per verhoortechniek worden uitschieterende scores (outliers) aangegeven met een open cirkel als het om één score gaat en met een sterretje als het om enkele scores gaat.

3.2.2 Emotionele reacties uitlokken bij de verdachte

De literatuurstudie heeft twintig verhoortechnieken opgeleverd waarmee opsporingsambtenaren een emotionele reactie bij de verdachte kunnen uitlokken. De mate waarin deze verhoortechnieken in de 54 verhoren worden gebruikt, wordt weergegeven in figuur 3.1. In de eerste plaats valt op dat het aannemen van de rol van moeder of vader en het wijzen op mogelijke reputatieschade niet in het figuur zijn afgebeeld. Deze twee verhoortechnieken zijn in de geobserveerde verhoren niet gebruikt. Zeven van deze verhoortechnieken worden relatief intensief gebruikt. Een beroep doen op het geweten van de verdachte, inspelen op de gemoedstoestand van de verdachte, stiltes laten vallen en het lot van de verdachte versomberen worden het meest intensief gebruikt. Ook de consequenties en/of zinloosheid van ontkennen of zwijgen benadrukken, pleiten dat de verdachte de waarheid gaat vertellen en een beroep doen op negatieve gevoelens worden relatief intensief gebruikt. Uit de interviews is ook naar voren gekomen dat opsporingsambtenaren verhoortechnieken gebruiken die inspelen op de emotie van de verdachte. Opsporingsambtenaren geven voornamelijk aan dat zij de verdachte erop wijzen dat de rechter mogelijk in overweging neemt dat de verdachte structureel heeft ontkend of gezwegen.

‘Ja, soms doe je dat. Er zijn natuurlijk verdachten die blijven zwijgen of ontkennen, en een van de dingen die ik heel vaak zeg is: ik vind het prima dat je heel vaak zwijgt, maar weet wel, ik heb je nu al met heel veel geconfronteerd en ik kan je uit ervaring vertellen dat als je blijft zwijgen of ontkennen dat je dat bij de rechter uiteindelijk niet... dan ga je bij de rechter echt de hoofdprijs krijgen. En dat is in de praktijk natuurlijk ook zo, daar is niets aan gelogen. Er zijn heel veel voorbeelden van verdachten die overstapeld zijn met bewijs, geen enkele wroeging tonen

en die daarvoor bij de rechtbank tegenwoordig echt de hoofdprijs krijgen.’ (O2)

Figuur 3.1: Mate waarin verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt met als doel een emotionele reactie uit te lokken (N=54)

Tijdens de geobserveerde verhoren komt het relatief gezien minder vaak voor dat opsporingsambtenaren de verdachte aanmoedigen om verantwoordelijkheid te nemen, het bedrog en de leugens benadrukken en ongeduld of frustratie uiten. Een aantal minimaliserende verhoortechnieken wordt nagenoeg niet gebruikt. Het gaat om het verminderen van de angst en van negatieve gevoelens en schaamte. Ook wordt een aantal maximaliserende verhoortechnieken vrijwel niet gebruikt tijdens de geobserveerde verhoren. De verdachte bedreigen, fysiek of psychologisch intimideren, de (morele) ernst van het misdrijf benadrukken, de verdachte beledigen, snel een serie vragen stellen zonder de verdachte te laten antwoorden, de verdachte niet toestaan om zich op zijn rechten te beroepen en niet ingaan op vragen of behoeften worden in de geobserveerde verhoren weinig door de opsporingsambtenaren gebruikt. Van het benadrukken van de

(morele) ernst van het misdrijf of het bedrog en de leugens geven opsporingsambtenaren aan dat zij dit geen eerlijke manier van verhoren vinden.

‘Overdrijven, nee dat ga ik niet doen. Dat vind ik echt geen fair play. Het zou misschien wel kunnen werken, maar ik vind dat gewoon geen fair play, dus dat ga ik niet doen. Vroeger kwam je daar nog wel wat makkelijker mee weg, maar nu niet meer.’ (O6)

Uit de resultaten komt naar voren dat in de geobserveerde verhoren verhoortechnieken worden gebruikt waarmee de verdachte psychologisch kan worden beïnvloed. Dit is risicovol aangezien deze verhoortechnieken samen kunnen gaan met valse bekentenissen (Kassin e.a., 2010). Aan de andere kant is naar voren gekomen dat enkele verhoortechnieken die deel uitmaken van de risicovolle minimaliserende en maximaliserende verhoormethoden nagenoeg niet worden gebruikt in de geobserveerde verhoren.

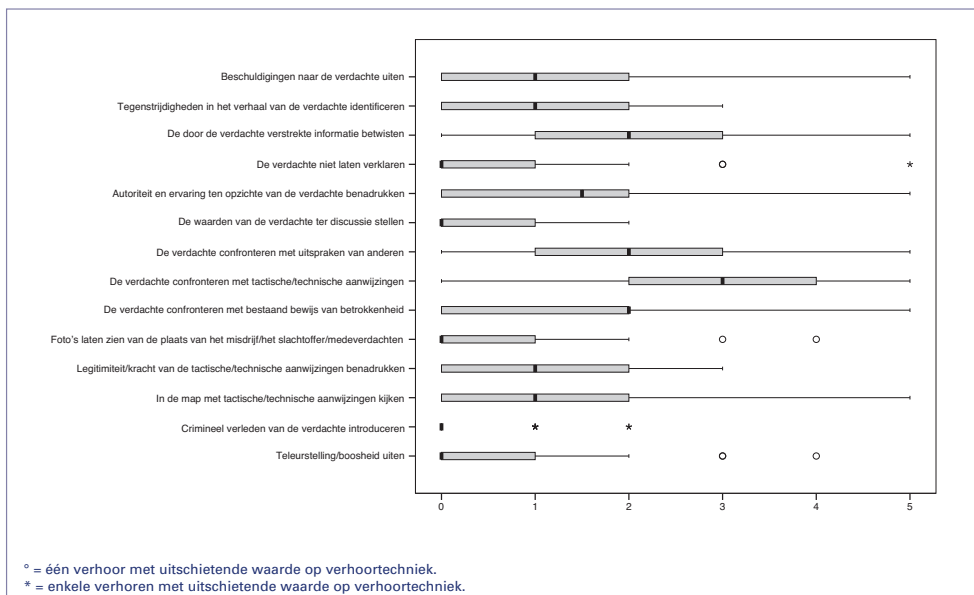
3.2.3 De verdachte confronteren

Op basis van de literatuurstudie zijn achttien specifieke verhoortechnieken geïdentificeerd die opsporingsambtenaren kunnen gebruiken om de verdachte te confronteren. Een overzicht van de mate waarin deze verhoortechnieken in de geobserveerde verhoren worden gebruikt, is weergegeven in figuur 3.2. Uit het figuur komt in de eerste plaats naar voren dat vier verhoortechnieken waarmee opsporingsambtenaren de verdachte kunnen confronteren niet zijn weergegeven. Aan de verdachte vragen om gepresenteerde problemen te vergelijken en te contrasteren, aan de verdachte vragen zijn gedrag goed te praten en daarna zwakke punten in dit betoog te bespreken, een leugendetector of ander psychologisch meetinstrument gebruiken en de verdachte wijzen op de consequenties of zinloosheid van het doorgaan met het criminele gedrag worden niet in de geobserveerde verhoren gebruikt.

Figuur 3.2 laat tevens zien dat relatief intensief gebruik wordt gemaakt van de drie manieren waarop de verdachte wordt geconfronteerd met onderzoeksbevindingen en van het betwisten van de informatie die de verdachte geeft. Het meest intensief wordt de verdachte geconfronteerd met tactische en technische aanwijzingen, gevolgd door het confronteren met uitspraken van anderen, het betwisten van de informatie die de verdachte geeft en het confronteren met bestaand bewijs van betrokkenheid. Uit de interviews komt naar voren dat deze

verhoortechnieken ook samen of na elkaar worden gebruikt. Onderstaand citaat maakt duidelijk dat opsporingsambtenaren, voorafgaand aan het in twijfel trekken van de informatie die de verdachte geeft, eerst duidelijk maken dat er (overtuigend) bewijs beschikbaar is dat duidt op de betrokkenheid van de verdachte bij het delict.

‘Dan ga je zeggen van dit hebben we aangetroffen en dit hebben we aangetroffen. U kunt hier een hele hoop over zeggen. En dan zet je je laptop neer en dan zie je de beelden en dan in alle redelijkheid kan iedereen zien dat jij dit bent. En iedereen ziet wat jij doet, dat is niet zo heel moeilijk...’ (O13)

Figuur 3.2: Mate waarin confronterende verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt (N = 54)

De interviews hebben naar voren gebracht dat het belangrijk is om voldoende aanwijzingen te hebben voordat een verdachte wordt verhoord. Als er weinig of geen aanwijzingen beschikbaar zijn, is de verleiding groot om niet-neutrale confronterende verhoortechnieken te gebruiken. Van deze verhoortechnieken geven opsporingsambtenaren aan dat ze minder goed werken. Zo geeft een opsporingsambtenaar aan dat in zo'n geval de verleiding groot is om een beroep te doen op de normen en waarden van de verdachte. Daarbij geeft hij aan dat hij dit een minder effectieve verhoortechniek vindt.

‘Je moet altijd maar hopen dat je veel bewijs hebt. Want anders doe je al heel snel een beroep op de normen en waarden van de verdachte. En dan zit je eigenlijk aan de verliezende kant natuurlijk.’ (O15)

Figuur 3.2 laat zien dat er toch niet-neutrale confronterende verhoortechnieken worden gebruikt in de geobserveerde verhoren. Het gaat om het beschuldigen van de verdachte, tegenstrijdigheden in het verhaal van de verdachte identificeren, de autoriteit en ervaring ten opzichte van de verdachte benadrukken, legitimiteit en kracht van de tactische aanwijzingen benadrukken en in map met tactische en technische aanwijzingen kijken. In de interviews geven opsporingsambtenaren aan dat zij niet alleen het bewijs presenteren, maar ook benadrukken wat de kracht van het bewijs is. In het volgende citaat wordt dit duidelijk gemaakt aan de hand van DNA als voorbeeld.

‘Van joh, luister eens. Ik zeg we hebben DNA aangetroffen. Jouw DNA! Hoe groot denk jij dat die kans is dat [het DNA] van iemand anders is dan die van jou? De kans is één op een miljoen dat het bloedspettertje wat daar ligt van een ander persoon is [...]. Dat is wel heel sterk.’ (O8)

Andere niet-neutrale verhoortechnieken worden minder intensief gebruikt. Het gaat om de verdachte niet laten verklaren, de normen en waarden van de verdachte ter discussie stellen, foto's laten zien, crimineel verleden introduceren en teleurstelling en boosheid uiten. In de interviews hebben opsporingsambtenaren naar voren gebracht dat zij het belangrijk vinden dat verdachten hun verhaal kunnen vertellen. Dit is nodig om aanvullende aanwijzingen te krijgen ten opzichte van wat de politie al weet. Toch zijn er ook momenten waarop zij de verdachte onderbreken bij het vertellen van zijn verhaal. Zeker wanneer duidelijk is dat de verdachte praat om het verhoor van de inhoud van de zaak af te leiden.

‘Mensen gaan iets vertellen en dat kan twee doelen hebben. Praten om het praten en van de boel afleiden, maar soms komt er ook gewoon een verhaal uit waar wij eigenlijk helemaal geen kennis van hadden, maar dat het misschien wel een reden of een verklaring is geweest waarom hij dingen gedaan heeft. Soms hebben mensen gewoon een aanloopje nodig om het verhaal te gaan vertellen. Dus als mensen iets gaan vertellen moeten we wel even aanhoren, is dit bruikbaar, of is het iets om onze aandacht op een ander spoor te zetten. Ik heb toch wel door de jaren heen hele onverwachte wendingen in onderzoeken gezien die eigenlijk niemand had zien aankomen.’ (O4)

Opsporingsambtenaren geven in de interviews aan dat het belangrijk is om een neutrale manier van verhoren te gebruiken, maar dat het moeilijk is om nooit boos te worden als een verdachte niet meewerkt.

‘Je moet neutraal blijven en niet boos worden, ongeacht wat hij vertelt. Dat neutrale vind ik het belangrijkste. Maar je bent allemaal mens en soms sluipt het er toch in dat je boos wordt.’ (O4)

Boos worden op de verdachte brengt wel risico’s met zich mee. In interviews zeggen opsporingsambtenaren hierover dat het niet werkt om agressief of boos te reageren op een verdachte die niet wil meewerken. Het risico bestaat dat de verdachte het boos worden als een zwakte ziet en ervan gebruik gaat maken tijdens het verhoor.

‘Nee, dat is zinloos. Op tafel slaan, schreeuwen dat heeft allemaal geen zin meer. Je mag best een beetje boos worden. Er zijn verdachten die zich continu beledigend uiten, maar daarmee moet je wel oppassen, want daarmee leg je je eigen emotie bloot. Daarmee leg je je eigen zwakheid bloot, dat is niet erg, maar daar kan een verdachte wel gebruik van maken.’ (O2)

Daarnaast blijkt dat opsporingsambtenaren het verhoren van verdachten mensenwerk vinden. Hiermee bedoelen zij dat opsporingsambtenaren oprecht teleurgesteld kunnen zijn in de verdachte. Niet alleen als zij niet willen verklaren, maar ook als het ‘bekenden’ van de politie zijn. In zo’n geval is het moeilijk om de teleurstelling niet te laten merken.

‘Zeker verdachten die vaker teruggekomen. Waarom zou je hun niet vertellen dat het toch wel teleurstellend is dat ze daar iedere keer weer zitten. En dat ze iedere keer beloven dat ze niet meer terug zouden komen, maar dat ze toch elke keer weer terugkomen. En waarom zou je niet mogen uiten dat je teleurgesteld bent dat de verdachte zich continu op zijn zwijgrecht beroept.’ (O2)

Uit de resultaten kan worden afgeleid op welke manier een belangrijk onderdeel van de SVS – prijsgeven van tactische aanwijzingen en het betwisten van de verklaring (Hoekendijk & Van Beek, 2015; Van Amelsvoort e.a., 2015) – in de geobserveerde verhoren wordt toegepast. In deze studie komt dit tot uiting in het

betwisten van de informatie die de verdachte geeft, confronteren van de verdachte met uitspraken van anderen, confronteren van de verdachte met tactische en technische aanwijzingen, confronteren van de verdachte met bestaand bewijs van betrokkenheid, laten zien van foto's van de plaats van het misdrijf/slachtoffer/medeverdachten, benadrukken van de legitimiteit/kracht van de tactische en technische aanwijzingen en het nadrukkelijk gebruiken van de map met tactische en technische aanwijzingen. Daarnaast blijken opsporingsambtenaren verdachten ook te beschuldigen en de autoriteit en ervaring ten opzichte van de verdachte te benadrukken. Dit zijn verhoortechnieken die samengaan met een risico op valse bekentenissen (Kassin e.a., 2010; Meissner e.a., 2014).

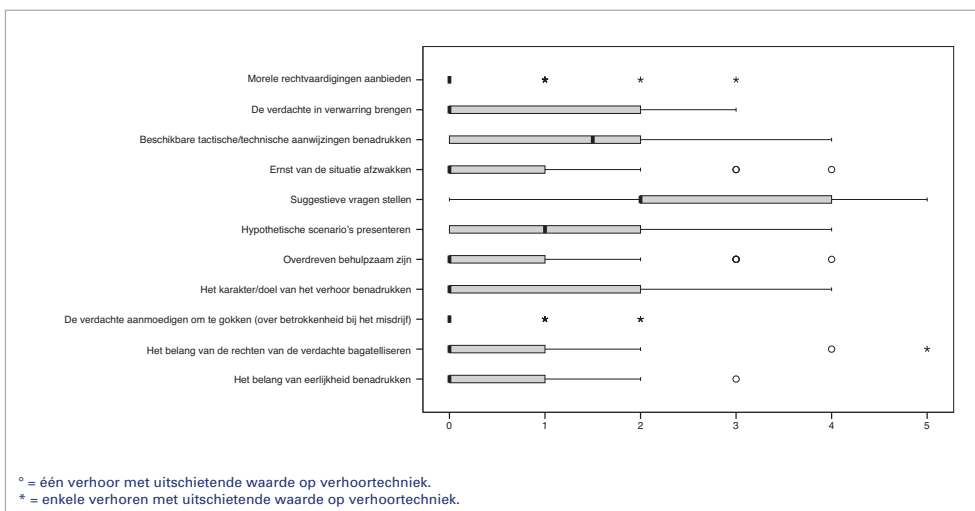
3.2.4 De verdachte misleiden

Uit bijlage 1 komt naar voren dat de literatuurstudie veertien verhoortechnieken heeft opgeleverd waarmee opsporingsambtenaren de verdachte op een psychologische manier kunnen misleiden. Figuur 3.3 laat zien dat drie van deze verhoortechnieken niet in de geobserveerde verhoren worden gebruikt. In de verhoren is niet teruggevonden dat opsporingsambtenaren zich als iemand anders presenteren, dat zij een hypothetische of morele rationalisatie herhalen nadat de verdachte ontkent of bezwaar maakt en dat zij een hypothetische situatie of morele rationalisatie veranderen als de verdachte deze blijft afwijzen. Het merendeel van de verhoortechnieken die onder misleiden vallen wordt nauwelijks gebruikt in de geobserveerde verhoren. Dit is niet verwonderlijk aangezien misleiden of dwingen volgens de Nederlandse wet niet zijn toegestaan (Van Amelsvoort e.a., 2015). Uit de interviews komt naar voren dat opsporingsambtenaren zich bewust zijn van het risico van het misleiden van de verdachte. Wel wordt misleiden beperkt uitgelegd en vooral gezien als het liegen tegen de verdachte.

'Dan ga je toch te veel in de misleiding zitten en dat wil ik echt altijd voorkomen. Je wilt de verdachte niet misleiden [...]. Bijvoorbeeld [van] een slachtoffer die het gewoon overleeft zeggen dat hij waarschijnlijk doodgaat [...]. Tegen de verdachte mag je niet liegen en dat ga ik ook echt niet doen.' (O6)

De resultaten laten zien dat in de geobserveerde verhoren het misleiden van de verdachte breder wordt gebruikt dan alleen het liegen tegen de verdachte. Acht misleidende verhoortechnieken worden relatief vaak gebruikt in de geobser-

veerde verhoren. Suggestieve vragen stellen, de beschikbare tactische en technische aanwijzingen benadrukken en hypothetische scenario's presenteren worden het meest intensief gebruikt. Ook worden het in verwarring brengen van de verdachte, de ernst van de situatie afzwakken, overdreven behulpzaam zijn, het karakter of doel van het verhoor benadrukken, het belang van de rechten van de verdachte bagatelliseren en het belang van eerlijkheid benadrukken relatief gezien intensiever gebruikt.

Figuur 3.3: Mate waarin misleidende verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt (N = 54)

Uit interviews komt naar voren dat opsporingsambtenaren het in sommige gevallen belangrijk vinden om aan te geven dat de consequenties voor de verdachte afhankelijk kunnen zijn van zijn rol of aandeel in het misdrijf. Daarbij komt het voor dat zij het aandeel dat de verdachte mogelijk in het misdrijf heeft afzwakken. Opsporingsambtenaren geven dus aan dat het doel hiermee niet is om de verdachte bewust te misleiden. Het risico bestaat echter wel dat de verdachte zich door deze manier van verhoren laat misleiden.

‘Stel de verdachte wordt gepakt in een loods met 1000 kilo cocaïne. Dan kan die 1000 kilo van hem zijn, wat misschien niet aannemelijk is, maar het zou zo kunnen zijn. Dat hij het misschien allemaal in zijn eentje heeft georganiseerd. Het kan ook zo zijn dat het zijn taak was om de vrachtwagen van plek A naar plek B te rijden voor 500 euro, omdat hij een grote

schuld heeft. Als de verdachte alsmaar blijft zwijgen, zou het in het ergste geval zo kunnen zijn dat hij voor de hele vangst van 1000 kilo cocaïne wordt veroordeeld.’ (O4)

Twee verhoortechnieken waarmee de verdachte kan worden misleid worden nauwelijks gebruikt in de geobserveerde verhoren. Opsporingsambtenaren moedigen de verdachte vrijwel niet aan om te gokken en bieden ook bijna nooit morele rechtvaardigingen aan.

De bevinding dat misleidende verhoortechnieken, hetzij weinig, worden toegepast, is van belang aangezien van deze technieken is vastgesteld dat ze in specifieke omstandigheden een risico op valse verklaring met zich meebrengen (Kassin e.a., 2010; Meissner e.a., 2014).

3.2.5 Een werkrelatie met de verdachte opbouwen

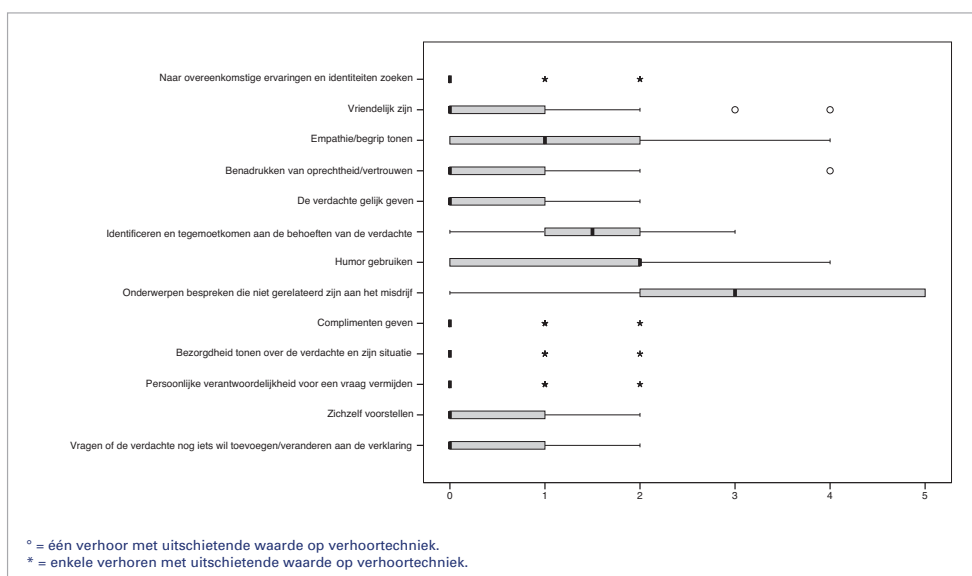
Uit de literatuurstudie zijn vijftien verhoortechnieken naar voren gekomen waarmee opsporingsambtenaren een werkrelatie met de verdachte kunnen opbouwen. Figuur 3.4 laat zien dat twee van die verhoortechnieken niet in de geobserveerde verhoren worden gebruikt. Toestaan dat de verdachte de rol van expert aanneemt en een poging doet om het laatste redmiddel van de verdachte te zijn, worden niet in de verhoren gebruikt. Daarnaast dient opgemerkt te worden dat het voorstellen aan de verdachte alleen bij de start van het verhoor wordt gedaan. Het ligt dus voor de hand dat deze verhoortechniek niet intensief gedurende het gehele verhoor wordt gebruikt.

Ook uit de interviews is naar voren gekomen dat opsporingsambtenaren het, voor het opbouwen van een werkrelatie, belangrijk vinden om het verhoor te beginnen door zich aan de verdachte voor te stellen:

‘Netjes voorstellen, hand geven, bakje koffie aanbieden, dat is de basis. Hoe gaat het met je? Zo gaat dat.’ (O8)

Uit figuur 3.4 blijkt dat van de verhoortechnieken waarmee een werkrelatie opgebouwd kan worden het bespreken van onderwerpen die niet met het misdrijf te maken hebben het meest intensief wordt gebruikt. Uit de verdeling kan ook worden opgemaakt dat in 50% van de verhoren regelmatig, vaak tot heel vaak gebruik wordt gemaakt van het bespreken van algemene onderwerpen.

Ook het gebruik van humor, het identificeren van en tegemoetkomen aan behoeften en empathie en begrip tonen, worden intensiever gebruikt dan de overige verhoortechnieken uit deze groep. Voor alle drie verhoortechnieken geldt daarbij dat in 75% van de verhoren de technieken niet, heel weinig tot weinig worden gebruikt. Andere verhoortechnieken waarmee een werkrelatie met de verdachte kan worden opgebouwd worden minder intensief gebruikt tijdens de geobserveerde verhoren. Het gaat om vriendelijk zijn, oprechtheid en vertrouwen benadrukken, de verdachte gelijk geven en vragen of de verdachte nog iets wil toevoegen of veranderen aan de verklaring.

Figuur 3.4: Mate waarin verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt met als doel een werkrelatie met de verdachte op te bouwen (N = 54)

Enkele verhoortechnieken waarmee volgens eerder onderzoek een werkrelatie met de verdachte kan worden opgebouwd, worden op enkele uitschieters na in de geobserveerde verhoren nauwelijks door opsporingsambtenaren gebruikt. Het gaat om het zoeken naar overeenkomstige ervaringen en identiteiten, complimenten geven, bezorgdheid tonen en de persoonlijke verantwoordelijkheid voor de gestelde vragen vermijden. Een opsporingsambtenaar heeft in het interview aangegeven dat complimenten geven belangrijk is en tijdens de cursus 'Professioneel Verhoor' aan bod komt. Het feit dat dit door maar één opspo-

ringsambtenaar is aangeven, komt overeen met de bevinding dat complimenten geven nauwelijks wordt gebruikt in de geobserveerde verhoren.

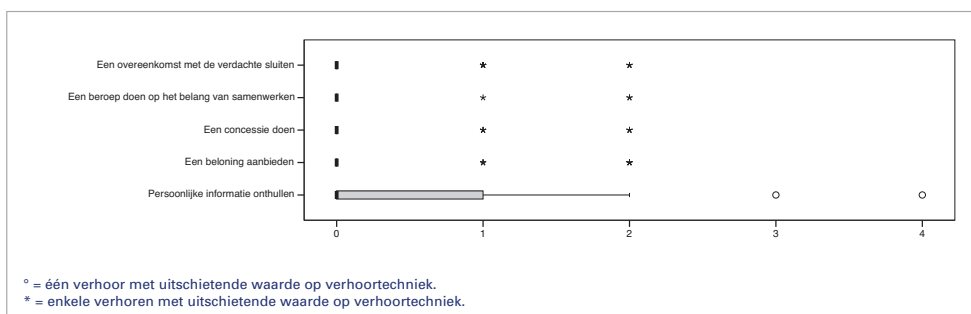
‘Ja, je mag de verdachte best complimenteren met het feit dat hij dat durft te verklaren. Dat is een van de dingen die in de professionele verhoor cursus terugkomt. Beloon je verdachte. Het kost de verdachte oprecht heel veel moeite om iets te vertellen, en waarom zou je hem daarvoor niet bedanken? Vergeet je verdachte aan het einde niet te bedanken dat hij toch wat heeft verteld. Want uiteindelijk is het toch een soort van spel. Hij wil het niet vertellen en jij wilt dat hij het wel vertelt. Waarom zou je hem daarvoor dan niet bedanken?’ (O2)

Op basis van de geobserveerde verhoren blijkt dat opsporingsambtenaren voornamelijk een werkrelatie met de verdachte proberen op te bouwen door onderwerpen te bespreken die niet met het delict te maken hebben, humor te gebruiken, behoeften te identificeren en empathie en begrip te tonen. Dit houdt in dat tien van de veertien verhoortechnieken die uit de literatuur naar voren zijn gekomen weinig worden gebruikt om een werkrelatie met de verdachte op te bouwen. Dit is opmerkelijk aangezien uit de literatuur naar voren komt dat het opbouwen van een werkrelatie met de verdachte de medewerking aan het verhoor kan vergroten, wat een positieve uitwerking kan hebben op het verkrijgen van een verklaring. Ook draagt een goede werkrelatie bij aan het verkrijgen van betrouwbare informatie (Abbe & Brandon, 2013; Kelly e.a., 2013; Vanderhallen & Vervaeke, 2014).

3.2.6 Samenwerken met de verdachte

Uit de literatuurstudie zijn zes verhoortechnieken naar voren gekomen die zijn gericht op het samenwerken met de verdachte. Van de categorieën die in deze studie worden gebruikt, is samenwerken met de verdachte het minst ontwikkeld. Toch wordt er in recente studies meer aandacht aan besteed (Goodman-Delahunt e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; Kelly e.a., 2015; Redlich e.a., 2014). In de eerste plaats kan uit figuur 3.5 worden opgemaakt dat een van de verhoortechnieken die deel uitmaken van het samenwerken met de verdachte, niet in de geobserveerde verhoren wordt gebruikt. Het gaat om expliciet respect naar de verdachte te tonen. Het is belangrijk om hier te benadrukken dat het om een specifieke manier gaat om de verdachte iets terug te geven voor de medewer-

king die hij aan het verhoor geeft. Het op deze manier respect tonen aan de verdachte, is niet in de verhoren teruggekomen. Dit betekent niet dat verdachten in de geobserveerde verhoren respectloos zijn behandeld. Dit blijkt onder meer uit de eerder besproken bevinding dat verdachten nagenoeg niet zijn beledigd en dat opsporingsambtenaren maar weinig frustratie, boosheid, ongeduld en teleurstelling laten blijken. Uit figuur 3.5 kan tevens worden afgeleid dat de vijf verhoortechnieken die zijn gericht op het samenwerken met de verdachte tijdens de geobserveerde verhoren nagenoeg niet worden gebruikt.

Figuur 3.5: Mate waarin verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt met als doel met de verdachte samen te werken (N = 54)

Hoewel de verhoortechnieken die gericht zijn op het samenwerken met de verdachte weinig worden gebruikt, komt uit de interviews naar voren dat opsporingsambtenaren zich wel bewust zijn van het belang van samenwerken. Om een verklaring te krijgen is de medewerking van de verdachte nodig. Ook benadrukken opsporingsambtenaren het belang van wederzijds vertrouwen in elkaar, wat zij als een voorwaarde voor samenwerken beschouwen.

‘Kijk een verdachte die echt niet wil, [...] zo’n verdachte [moet je ook] duidelijk maken [...] [dat je hem niet] welke verklaring dan ook [wilt] ontfutselen.’ (O8)

Een mogelijke reden voor het beperkt gebruikmaken van samenwerken kan worden gevonden in de verhoormodellen die in de opleiding van opsporingsambtenaren centraal staan. Samenwerken veronderstelt een meer gelijkwaardige positie tussen opsporingsambtenaar en de verdachte dan het geval is bij het omsingelen en confronteren, die onderdeel zijn van de SVS. Ook komt uit de

interviews naar voren dat samenwerken voornamelijk wordt beschouwd als het doen van beloftes of het aanbieden van een beloning. De meeste opsporingsambtenaren geven aan dat zij daar niet over gaan en het dan ook niet gebruiken tijdens het verhoren van verdachten.

‘Nee, dat kan gewoon niet, vind ik. Een overeenkomst sluiten daar ga ik niet over, daar heb ik niets over te zeggen. Volgens mij is de officier van justitie de leider van het onderzoek. En daar ligt de macht om overeenkomsten te sluiten en niet bij mij.’ (O4)

Opvallend is dat één opsporingsambtenaar aangeeft dat het wel voorkomt en wat de mogelijke negatieve gevolgen ervan kunnen zijn.

‘Een aanbod doen of zo. [...] Dan heb je kans dat de inverzekeringstelling wordt opgeheven. [Of] dat je naar huis kan of zoiets. Een bepaalde belofte of een toezegging doen. Ja, sommigen doen dat wel. Als je het nou zegt dan heb je kans dat je naar huis mag. Ik ga dat nooit zeggen. Een verdachte ... verdraait het natuurlijk naar zijn eigen belang. Die rechercheur heeft gezegd dat ik naar huis mocht. En dan komt de advocaat die zegt: valse belofte gedaan. Dan wordt je zaak weer zwakker natuurlijk.’ (O1)

Aangezien de SVS aan de meeste opsporingsambtenaren wordt onderwezen, is het geen opmerkelijke bevinding dat samenwerken met de verdachte nagenoeg niet wordt gebruikt. In het licht van de uitbreiding van het recht op rechtsbijstand zou met de inzet van de verhoortechnieken uit deze categorie ingespeeld kunnen worden op de veranderende rol van het verdachtenverhoor als een advocaat erbij aanwezig is.

3.2.7 De verdachte informeren

De literatuurstudie heeft acht verhoortechnieken naar voren gebracht waarmee opsporingsambtenaren verdachten informeren over verschillende zaken die relevant zijn voor het verdachtenverhoor. Twee van deze verhoortechnieken worden in de geobserveerde verhoren niet gebruikt. Een formele waarschuwing voorlezen en de verdachte vragen om een mondelinge evaluatie van de verklaring zijn niet teruggevonden. Figuur 3.6 laat zien dat verdachten voornamelijk worden geïnformeerd over hun rechten. In interviews benadrukken

opsporingsambtenaren het belang van het goed informeren van de verdachte zodat hij op de hoogte is van de situatie.

‘Mijn stijl is altijd geweest dat [het] van tevoren [...] voor degene die tegenover mij zit duidelijk [moet] zijn wat we gaan doen. Je komt bij de rechercheur [...], je zit in de cel [en] misschien heb je er wel overnacht. Het is allemaal niet zo heel erg leuk. [...] [Dan] is het wel zaak dat je weet: dit gaan we doen. Je wijst iemand op zijn zwijgrecht [en] gaat alle formaliteiten af.’ (O19)

Aangezien opsporingsambtenaren verplicht zijn om de verdachte te informeren over de rechten die hij heeft, is het opmerkelijk dat dit in vijf verhoren niet is gebeurd. Daarnaast is uit de observaties naar voren gekomen dat verdachten op uiteenlopende manieren worden geïnformeerd over hun rechten. In de meeste gevallen wordt het zwijgrecht, de audiovisuele opname en de aanwezigheid van de advocaat besproken, zoals onderstaand fragment uit een verhoor duidelijk maakt.

‘We zijn weer in een verhoorruimte. Je bent nog steeds verdachte en je bent nog steeds niet tot antwoorden verplicht. Alles staat weer aan, [de] camera’s [en het] geluid [...] [en] de advocaat is er weer bij.’ (O1)

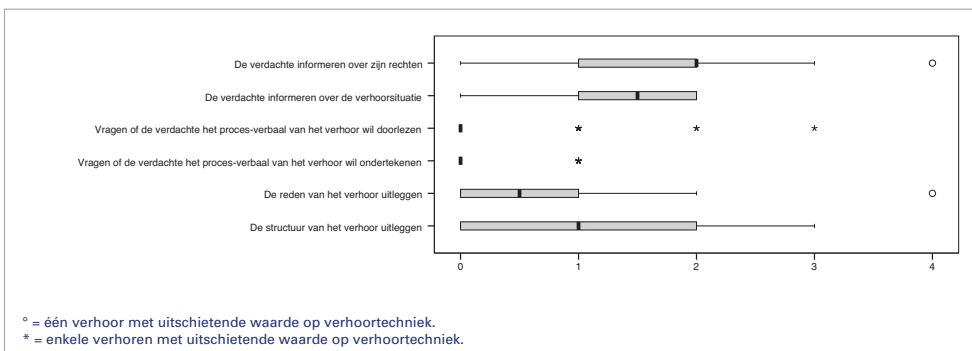
Naast het bespreken van de rechten, informeren de opsporingsambtenaren de verdachte ook over de verhoorsituatie en over de structuur van het verhoor. De reden van het verhoor wordt minder intensief met de verdachte besproken. Het informeren over deze drie aspecten wordt vaak gezamenlijk gedaan aan het begin of het einde van het verhoor. Onderstaand fragment uit een verhoor betreft een voorbeeld van de manier waarop een verdachte wordt geïnformeerd over wat er na het verhoor gaat gebeuren en wat de reden is van het vervolghoer.

‘Over een week is volgens mij de pro-formazitting. En daarna is er dan het verzoek om je nog eventjes te horen. Omdat er nog wat dingetjes zijn die we effe aan je willen voorhouden, wat dingetjes die zich hebben voorgedaan.’ (O1)

Vragen of de verdachte het proces-verbaal wil doorlezen en vragen of de verdachte het proces-verbaal wil ondertekenen zijn ook opgenomen als verhoortechnieken waarmee de verdachte wordt geïnformeerd. Beide zullen in de

meeste gevallen alleen aan het einde van het verhoor worden gevraagd en worden daardoor niet intensief gedurende het verhoor gebruikt.

Uit de resultaten kan worden afgeleid dat verdachten tijdens de geobserveerde verhoren over de verschillende aspecten van het verhoor worden geïnformeerd. Het meest intensief wordt ingegaan op de rechten van de verdachte. Dit ligt voor de hand omdat opsporingsambtenaren verplicht zijn verdachten de cautie te geven. Wel is het interessant te constateren dat er een redelijke spreiding blijkt te bestaan in de manier waarop en de mate waarin aandacht wordt besteed aan de rechten van de verdachte. Het goed en gedetailleerd uitleggen van de reden en de structuur van het verhoor wordt van belang geacht voor een goed begrip dat de verdachte heeft van de situatie waarin hij zich bevindt. Dit geeft de verdachte de mogelijkheid om in eigen woorden te reageren op de verdenking (Read e.a., 2014), maar het kan ook bijdragen aan een succesvolle veroordeling van schuldige verdachten (Powell, Fischer & Wright, 2005).

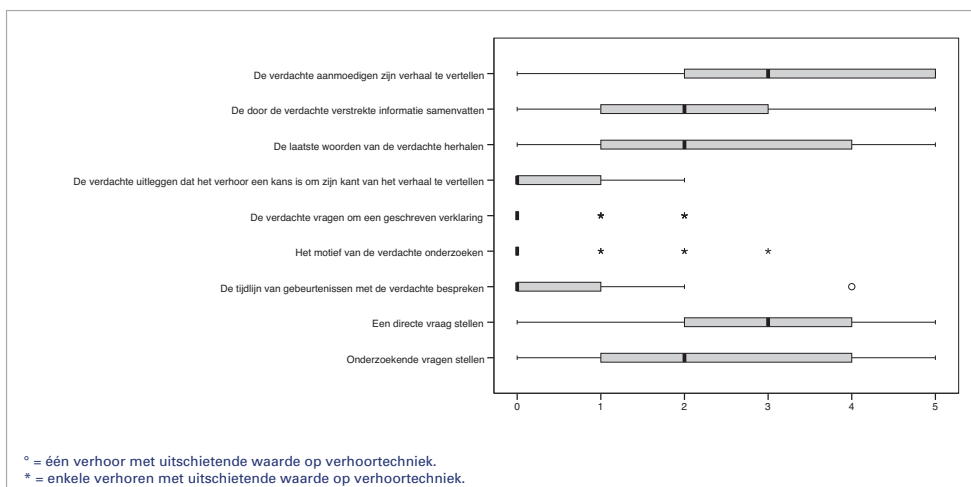
Figuur 3.6: Mate waarin verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt met als doel de verdachte te informeren (N = 54)

3.2.8 De verklaring van de verdachte construeren

De tien verhoortechnieken die behoren tot de laatste categorie die uit de literatuurstudie naar voren is gekomen zijn gericht op het construeren van de verklaring van de verdachte. Het gaat om verhoortechnieken die voornamelijk worden ingezet als de verdachte bereid is met de opsporingsambtenaren te praten. In die situaties proberen opsporingsambtenaren met behulp van deze verhoortechnieken de verklaring te structureren en zo uitgebreid mogelijk te krijgen. Een van deze verhoortechnieken, de verdachte vragen om een gebeurtenis te

herinneren vanuit het perspectief van iemand anders, wordt niet gebruikt tijdens de geobserveerde verhoren.

Uit figuur 3.7 kan worden opgemaakt dat vijf van deze verhoortechnieken relatief gezien intensiever worden gebruikt. Het gaat dan om het aanmoedigen om het verhaal te vertellen, het samenvatten van de door de verdachte verstrekte informatie, het herhalen van de laatste woorden, het stellen van directe vragen en het stellen van onderzoekende vragen. De overige verhoortechnieken die gericht zijn op het construeren van de verklaring worden nagenoeg niet gebruikt in de geobserveerde verhoren. Het construeren van de verklaring van de verdachte bevat elementen van ‘*investigative interviewing*’ en kan als een belangrijke manier worden beschouwd om informatie tijdens een verdachtenverhoor te verkrijgen (Walsh & Bull, 2012b). Deze manier van verhoren wordt relatief intensief gebruikt tijdens de geobserveerde verhoren.

Figuur 3.7: Mate waarin verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt gericht op het construeren van de verklaring (N = 54)

3.3 Verhoortechnieken ingedeeld in verhoorstijlen

3.3.1 Inleiding

Zoals in hoofdstuk 2 is besproken definiëren wij een verhoorstijl als een manier waarmee een verdachte beïnvloed, overtuigd of onder druk gezet kan worden met als doel ervoor te zorgen dat hij een verklaring aflegt (Verhoeven, 2014). Opsporingsambtenaren kunnen dit bereiken door enkele specifieke verhoortechnieken gecombineerd te gebruiken. Een verhoorstijl bestaat dus uit een combinatie van enkele specifieke verhoortechnieken waarmee opsporingsambtenaren op een vergelijkbare manier proberen het gedrag of de houding van een verdachte te veranderen. In deze paragraaf wordt nagegaan in welke mate de in hoofdstuk 2 uit de literatuur afgeleide indeling van verhoortechnieken in verhoorstijlen wordt teruggevonden in de geobserveerde verhoren.

3.3.2 Indeling in verhoorstijlen getoetst

Zoals uit voorgaande paragrafen naar voren is gekomen, worden 76 van de 91 gecodeerde verhoortechnieken daadwerkelijk in de 54 geobserveerde verhoren gebruikt. In deze paragraaf wordt getoetst hoe goed de gebruikte verhoortechnieken kunnen worden ingedeeld in de zeven verhoorstijlen die uit de literatuur naar voren zijn gekomen. Hiertoe wordt een confirmatieve factoranalyse¹⁸ uitgevoerd waarmee kan worden nagegaan hoe goed de opgelegde indeling van verhoortechnieken in verhoorstijlen bij de data past. Deze analyse wordt uitgevoerd op het niveau van de periodes van vijf minuten waarmee de verhoren zijn geobserveerd. Door de periodes van vijf minuten als analyse-eenheid te gebruiken, is het mogelijk om in hoofdstuk 5 de relatie tussen verhoortechnieken en de verklaring van de verdachte over de tijd te analyseren. De best passende indeling van specifieke verhoortechnieken in verhoorstijlen is weergegeven in figuur 3.8 (de resultaten van de bijbehorende confirmatieve factoranalyse staan weergegeven in bijlage 3 tabel C.8).

18 Van de verhoortechnieken zijn dummy variabelen gemaakt. De code '0' geeft aan dat een verhoortechniek niet wordt gebruikt in de periodes van vijf minuten en de code '1' geeft aan dat een verhoortechniek wel wordt gebruikt. De confirmatieve factoranalyse wordt uitgevoerd met het analyseprogramma Mplus 7.4. Dit maakt het mogelijk om de verhoortechnieken als categorische variabelen te analyseren en rekening te houden met de geneste structuur van de data. De periodes van vijf minuten (niveau 1) zijn genest binnen de verhoren (niveau 2).

Uit figuur 3.8 kan worden opgemaakt dat van de 76 verhoortechnieken die in de geobserveerde verhoren worden gebruikt er uiteindelijk 38 ingedeeld kunnen worden in vijf van de zeven verhoorstijlen. Een deel van de verhoortechnieken (30) kan niet in de analyse worden meegenomen omdat ze te weinig worden gebruikt. Dit betreft de verhoortechnieken die in minder dan 5% van de periodes van vijf minuten worden gebruikt. Door deze selectie kan de verhoorstijl *samenwerken* niet in de vervolganalyses worden gebruikt. Alle verhoortechnieken die gericht zijn op het samenwerken met de verdachte worden weinig gebruikt. Op basis van de overgebleven 46 verhoortechnieken is de confirmatieve factoranalyse uitgevoerd. Uit de resultaten is naar voren gekomen dat acht verhoortechnieken niet eenduidig in een van de verhoorstijlen ingedeeld kunnen worden.¹⁹ Het gaat om empathie/begrip tonen, benadrukken van oprechtheid/vertrouwen, gelijk geven, persoonlijke informatie onthullen, vragen of de verdachte nog iets aan de verklaring wil toevoegen, stilte laten vallen, het belang van de rechten bagatelliseren en legitimiteit/kracht van tactische en technische aanwijzingen benadrukken. In de definitieve analyse zijn deze acht verhoortechnieken niet meegenomen.

Uit de factoranalyse kan worden afgeleid dat het model waarin de 38 verhoortechnieken in vijf verhoorstijlen worden ingedeeld een acceptabele fit heeft (CFI = .820 en RMSEA = .021). Op basis van dit model blijken de verhoortechnieken, op enkele uitzonderingen na, in verhoorstijlen te kunnen worden ingedeeld zoals uit de literatuurstudie naar voren is gekomen. Drie verhoortechnieken worden in een andere verhoorstijl ingedeeld dan verwacht. In de eerste plaats wordt het benadrukken van bedrog en leugens niet ingedeeld bij de verhoorstijl *emotionele reactie* uitlokken maar bij de verhoorstijl *confronteren*. Uit de resultaten komt naar voren dat deze verhoortechniek in combinatie wordt gebruikt met het benadrukken van tegenstrijdigheden naar aanleiding van het voorhouden van onderzoeksresultaten. Op het moment dat de verdachte niet in overeenstemming met de onderzoeksbevindingen verklaart, geven de opsporingsambtenaren aan dat de verstrekte informatie niet klopt. In de tweede plaats blijken het beschuldigen van de verdachte van onder meer betrokkenheid bij het delict en de verdachte niet laten verklaren niet in de verhoorstijl *confronteren* ingedeeld te worden maar in de verhoorstijl *emotionele reactie* uitlokken.

Uit de factoranalyse komt naar voren dat tien verhoortechnieken kunnen worden ingedeeld in de verhoorstijl *emotionele reactie* uitlokken. De verhoortechnieken lijken deels gericht te zijn op het vergroten van de ervaren druk en stress

19 Deze verhoortechnieken hebben een hoge factorlading op twee verhoorstijlen.

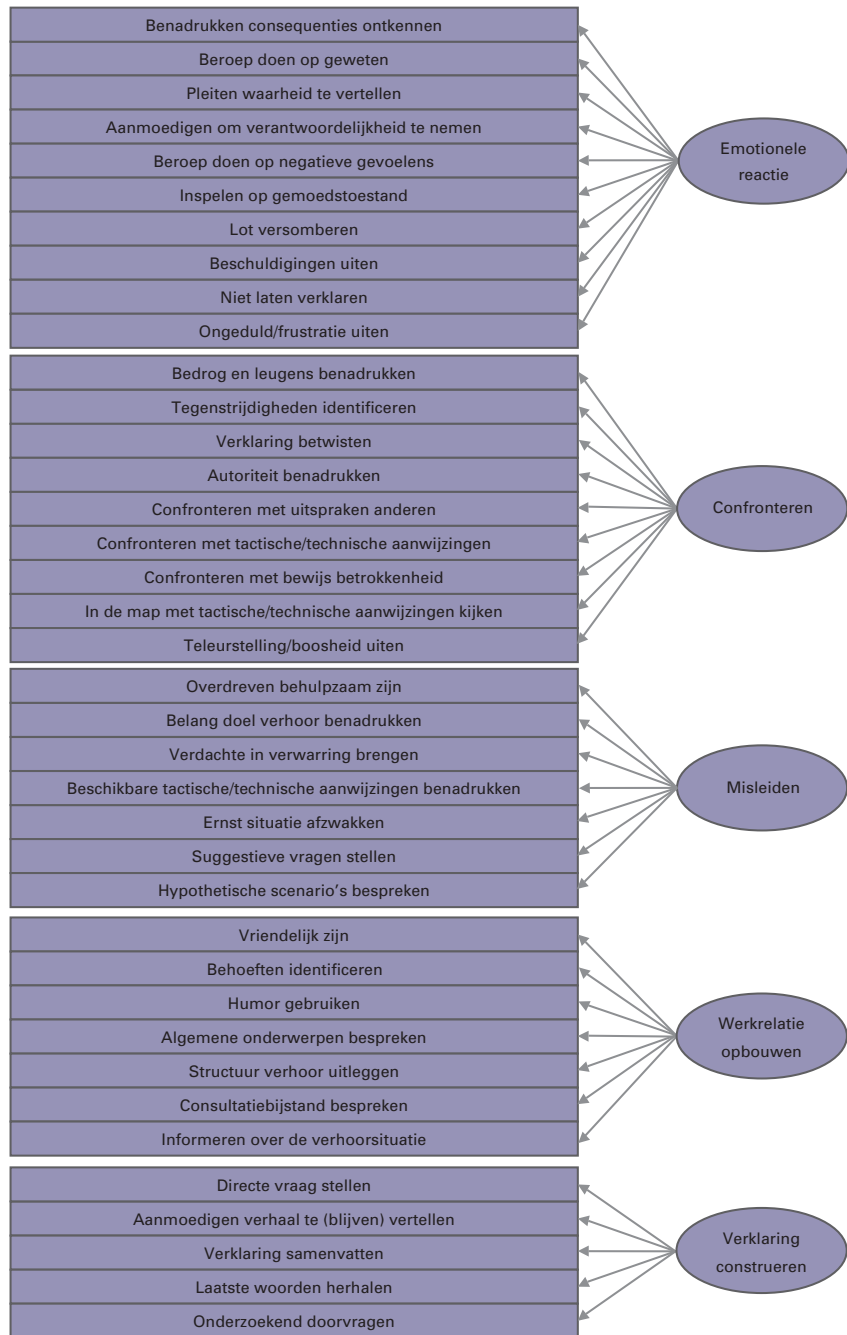
van het verhoor door consequenties te benadrukken, het gevoel te geven dat de situatie uitzichtloos is en de verdachte te beschuldigen. Andere verhoortechnieken zijn meer gericht op het vergroten van gevoelens van schaamte en schuld door in te spelen op het geweten, de gemoedstoestand en de consequenties voor anderen.

De tien verhoortechnieken die ingedeeld kunnen worden in de verhoorstijl *emotionele reactie uitlokken* resulteren in een schaal met een goede betrouwbaarheid ($\alpha = .705$). Wanneer de tien verhoortechnieken tot een schaalvariabele²⁰ worden samengenomen, komt naar voren dat er periodes van vijf minuten zijn waarin de tien verhoortechnieken niet worden gebruikt (min = 0). Er zijn ook periodes van vijf minuten waarin acht van de tien verhoortechnieken worden gebruikt (max = 0.80). Over de periodes van vijf minuten bekeken wordt de verhoorstijl *emotionele reactie uitlokken* gemiddeld genomen niet intensief gebruikt (m = 0.13 en S.D. = 0.18).

Ook *confronteren* komt als een verhoorstijl uit de geobserveerde verhoren naar voren. Wanneer naar de specifieke verhoortechnieken wordt gekeken, zou deze verhoorstijl kunnen worden geïnterpreteerd als de praktische uitvoering van het omsingelen met tactische aanwijzingen zoals in de *Handleiding verhoor* wordt beschreven (Hoekendijk & Van Beek, 2015; Van Amelsvoort e.a., 2015). Verdachten worden met verschillende onderzoeksresultaten geconfronteerd en de informatie wordt tegengesproken als die niet in overeenstemming is met de onderzoeksresultaten. Naast het gebruik van onderzoeksresultaten bezit deze verhoorstijl ook een niet-neutrale component. Het tegenspreken van de informatie die de verdachte geeft, kan gepaard gaan met het benadrukken van het bedrog en de leugens, het benadrukken van de autoriteit van de opsporingsambtenaren en het laten merken van teleurstelling of boosheid.

De negen verhoortechnieken resulteren in een schaal met voldoende betrouwbaarheid ($\alpha = .657$). Door het gemiddelde van de verhoortechnieken te nemen, wordt een schaalvariabele verkregen waarmee de verhoorstijl *confronteren* wordt gemeten. Uit de beschrijvende statistieken kan worden afgeleid dat er periodes van vijf minuten zijn waarin geen van de negen verhoortechnieken worden gebruikt (min = 0). Er zijn geen periodes van vijf minuten waarin alle verhoortechnieken worden gebruikt (max = 0.78). Gemiddeld genomen over de periodes van vijf minuten wordt de verhoorstijl *confronteren* in vergelijking met de andere verhoorstijlen relatief intensief gebruikt (m = 0.17 en S.D. = 0.19).

20 De beschrijvende statistieken van de verhoorstijlen staan vermeld in tabel 3.1.

Figuur 3.8: Factorstructuur van verhoortechnieken

Misleiden komt ook als verhoorstijl uit de geobserveerde verhoren naar voren. Het misleiden gebeurt enerzijds door het belang van het verhoor en de aanwezige onderzoeksresultaten extra gewicht te geven. Anderzijds wordt de ernst van de situatie waarin de verdachte zich bevindt juist afgezwakt. Daarnaast wordt de verdachte beïnvloed door hem in verwarring te brengen, overdreven behulpzaam te zijn, suggestieve vragen te stellen en hypothetische situaties voor te leggen.

Het samennemen van de zeven verhoortechnieken leidt tot een schaal met een matige betrouwbaarheid ($\alpha = .535$). De beschrijvende statistieken laten zien dat er periodes van vijf minuten zijn waarin de verhoortechnieken niet worden gebruikt (min = 0). Aan de andere kant zijn er geen periodes van vijf minuten waarin alle zeven verhoortechnieken worden gebruikt (max = 0.71). Gemiddeld genomen wordt de verhoorstijl *misleiden* het minst intensief gebruikt van de vijf verhoorstijlen (m = 0.12 en S.D. = 0.16).

Wanneer we verder naar de indeling van de verhoortechnieken kijken, valt op dat de twee verhoorstijlen *werkrelatie opbouwen* en *informer* op basis van de geobserveerde verhoren niet als aparte verhoorstijlen naar voren komen. Het informeren over de structuur van en werkwijze tijdens het verhoor en over de rechten van de verdachten worden in combinatie gebruikt met vriendelijk zijn, tegemoetkomen aan behoeften, humor gebruiken en algemene onderwerpen bespreken. Het informeren van de verdachte lijkt dus mede gebruikt te worden om een werkrelatie met de verdachte op te bouwen (Read e.a., 2014; Walsh & Bull, 2012a). Daarnaast hebben opsporingsambtenaren in interviews aangegeven dat het opbouwen van een werkrelatie voornamelijk wordt gedaan in de beginfase van het verhoortraject van een verdachte. Dit is ook het moment waarop de verdachte wordt geïnformeerd over zijn rechten en de verhoorsituatie.

‘Een goede verstandhouding is de basis van het verhoor. Als je bij het verhoor verkeerd met elkaar begint, dan komt het niet meer goed. Je moet toch een werkrelatie met elkaar opbouwen en dat doe je gewoon door goed binnen te komen.’ (O8)

De zeven verhoortechnieken die ingedeeld kunnen worden in de verhoorstijl *werkrelatie opbouwen* resulteren in een schaal met een matige betrouwbaarheid ($\alpha = .579$). Door het gemiddelde te nemen worden de verhoortechnieken samengenomen tot een schaalvariabele. Uit de beschrijvende statistieken komt naar voren dat de minimumscore van de schaal ‘0’ is. Dit houdt in dat er periodes van vijf minuten zijn waarin geen van de zeven verhoortechnieken worden

gebruikt. De maximumscore van '1' geeft aan dat er ook periodes van vijf minuten zijn waarin alle zeven verhoortechnieken worden gebruikt. Over de periodes van vijf minuten bekeken, wordt de verhoorstijl *werkrelatie opbouwen* gemiddeld genomen niet intensief gebruikt ($m = 0.14$ en $S.D. = 0.18$). Dit is een opvallende bevinding aangezien uit de literatuur naar voren komt dat het onderhouden van een goede werkrelatie gedurende het verhoor in verband wordt gebracht met het verkrijgen van betrouwbare informatie (Abbe & Brandon, 2013; Walsh & Bull, 2012a).

Tot slot proberen opsporingsambtenaren de verklaring van de verdachte te construeren door hem aan te moedigen zijn verhaal te vertellen, samenvattingen te geven van de informatie die hij geeft, de laatste woorden of zin van hem te herhalen, directe vragen te stellen en onderzoekend door te vragen.

De vijf verhoortechnieken die ingedeeld worden in de verhoorstijl *verklaring construeren* resulteren in een schaal met voldoende betrouwbaarheid ($\alpha = .678$). De minimumscore laat zien dat er periodes van vijf minuten zijn waarin de vijf verhoortechnieken niet worden gebruikt ($\min = 0$). Ook zijn er periodes van vijf minuten waarin alle vijf verhoortechnieken worden gebruikt ($\max = 1$). De verhoorstijl *verklaring construeren* wordt gemiddeld genomen het meest intensief gebruikt van de vijf verhoorstijlen ($m = 0.47$ en $S.D. = 0.33$).

3.3.3 Combinaties van verhoorstijlen

Zoals uit hoofdstuk 2 naar voren is gekomen heeft een verdachtenverhoor een complexe dynamiek. Dit zorgt ervoor dat de verhooruitkomst tot stand komt op basis van een interactie tussen verschillende factoren en processen. Het ligt dan ook voor de hand dat de verhoorstijlen niet opzichzelfstaand worden gebruikt. Dit geldt ook voor de verhoortechnieken die worden gebruikt. In het onderstaande citaat geeft een opsporingsambtenaar aan dat het gebruik van één specifieke verhoortechniek niet leidt tot een verklaring. Het heeft daardoor minder zin om verhoortechnieken apart te analyseren.

'Soms doet het iets met ze, maar meestal doet het ze echt niks. Het leidt nooit los van elkaar tot een verklaring. [...] Het is een combinatie van heel veel dingen die kunnen leiden tot een verklaring, maar niet dat ene ding dat tot een bekentenis leidt.' (O2)

Aan de hand van de samenhang tussen de vijf verhoorstijlen kunnen mogelijke verhoorstrategieën worden beschreven. De samenhang tussen de vijf verhoorstijlen wordt uitgedrukt door Spearman correlatiecoëfficiënten, die staan weergegeven in tabel 3.1. Een significant positieve relatie tussen twee verhoorstijlen houdt in dat als verhoorstijl 1 intensiever wordt gebruikt ook verhoorstijl 2 intensiever wordt gebruikt. Dit wordt geïnterpreteerd als gecombineerd gebruik van verhoorstijlen. Een significant negatieve relatie tussen twee verhoorstijlen houdt in dat als verhoorstijl 1 intensiever wordt gebruikt verhoorstijl 2 minder intensief wordt gebruikt. Dit wordt geïnterpreteerd als niet-gecombineerd gebruik tussen verhoorstijlen. Als de correlatiecoëfficiënt niet significant is, wordt geen verband tussen de verhoorstijlen gevonden. Er kan dan ook geen uitspraak worden gedaan over het al dan niet gecombineerd gebruik van de verhoorstijlen.

Tabel 3.1: Spearman correlaties en beschrijvende statistieken van de vijf verhoorstijlen (n = 993)

	1	2	3	4	5	Min.	Max.	Gem.	S.D.
Werkrelatie opbouwen (1)	1.000	-	-	-	-	0.00	1.00	0.14	0.18
Emotionele reactie uitlokken (2)	-0.293*	1.000	-	-	-	0.00	0.80	0.13	0.18
Confronteren (3)	-0.424*	0.232*	1.000	-	-	0.00	0.78	0.17	0.19
Misleiden (4)	-0.330*	0.374*	0.519*	1.000	-	0.00	0.71	0.12	0.16
Verklaring construeren (5)	-0.232*	-0.010	0.374*	0.295*	1.000	0.00	1.00	0.47	0.33

[†] $p < .10$; * $p < .05$; * $p < .01$ (tweezijdig).

Op basis van de correlatiecoëfficiënten komt naar voren dat de vijf verhoorstijlen significant met elkaar samenhangen, met uitzondering van de relatie tussen de verhoorstijl *verklaring construeren* en de verhoorstijl *emotionele reactie uitlokken*. Dit suggereert dat er verhoormethoden of -strategieën worden gebruikt waarmee opsporingsambtenaren op basis van een combinatie van verhoorstijlen proberen de verdachte te bewegen tot het afleggen van een verklaring. In de eerste plaats hangen de verhoorstijlen *emotionele reactie uitlokken*, *confronteren* en *misleiden* significant positief met elkaar samen. Dit duidt erop dat deze drie verhoorstijlen gecombineerd worden gebruikt. Wanneer deze bevindingen worden teruggekoppeld naar het conceptueel model dat uit de literatuurstudie naar voren is gekomen, blijken opsporingsambtenaren de drie mechanismen achter het beslisproces van de verdachte te beïnvloeden. Door externe druk, tegenstellingen en autoriteit te benadrukken, verhogen opsporingsambtenaren de druk en stress die de verdachte ervaart van de verhoorsituatie. Ook worden gevoelens van schaamte en schuld versterkt via interne druk. Opsporingsambtenaren spelen ook in op nega-

tieve stimuli door tegenstellingen te benadrukken. De verhoorstijl *werkrelatie opbouwen* is gericht op positieve stimuli. Dit doen opsporingsambtenaren voornamelijk door sympathie te tonen en te informeren. De verhoorstijl *werkrelatie opbouwen* hangt negatief samen met de andere vier verhoorstijlen en wordt dus opzichzelfstaand gebruikt. Tot slot hangt de verhoorstijl *verklaring construeren* positief samen met de verhoorstijlen *confronteren* en *misleiden* maar heeft geen significante samenhang met de verhoorstijl *emotionele reactie uitlokken*. De verhoorstijl *verklaring construeren* wordt dus alleen in combinatie met de verhoorstijlen *confronteren* en *misleiden* gebruikt. Uit bovenstaande bevindingen kan worden afgeleid dat de verhoorstijl *werkrelatie opbouwen* apart wordt gebruikt van de andere vier verhoorstijlen. In paragraaf 3.4 wordt bekeken in hoeverre dit kan worden toegeschreven aan het feit dat de verhoorstijlen in verschillende fasen van het verhoor en van de totale verhoorduur worden gebruikt.

3.3.4 Gebruik verhoorstijlen in relatie tot de aanwezigheid van de advocaat

In de vorige paragraaf is op basis van verhoorstijlen beschreven op welke manier opsporingsambtenaren in de geobserveerde verhoren proberen een verdachte te beïnvloeden. In deze paragraaf wordt bekeken of het gebruik van verhoorstijlen anders is als een advocaat bij het verhoor aanwezig is. Dit geeft een eerste indruk van de mogelijke invloed die de aanwezigheid van een advocaat heeft op de manier waarop opsporingsambtenaren een verklaring van de verdachte proberen te verkrijgen. In de interviews is aan opsporingsambtenaren gevraagd of zij hun manier van verhoren aanpassen als de advocaat bij het verhoor aanwezig is. Uit de antwoorden op die vraag kan worden afgeleid dat opsporingsambtenaren vinden dat zij gewoon hun werk doen en dat een advocaat daar niets aan verandert.

‘Ik heb niets te verbergen en doe geen dingen die niet mogen. En als dat wel zo is mag de advocaat dat altijd tegen mij zeggen.’ (O18)

Wel wordt aangegeven dat er de laatste jaren veel is veranderd. Verdachten hebben het recht gekregen om voorafgaand aan het verhoor met een advocaat te overleggen, de advocaat mag in veel gevallen bij het verhoor aanwezig zijn en veel verhoren worden audiovisueel opgenomen. In eerste instantie houden opsporingsambtenaren hier wel rekening mee, maar na verloop van tijd is het weer ‘business as usual’.

‘[Het] is in die zin wel veranderd, denk ik. [Het verhoor is] iets gereserveerder [geworden] met die rechtsbijstand erbij [en] de camera [die] meeloopt. [Dat] merk je wel. Op een gegeven moment ben je [het] wel redelijk vergeten.’ (O7)

Het beeld dat uit de interviews naar voren is gekomen wordt in grote lijnen ook in de geobserveerde verhoren teruggevonden. In tabel 3.2 is het gemiddeld gebruik van de verhoorstijlen weergegeven. Er is een vergelijking gemaakt tussen het gemiddeld gebruik in 18 verhoren zonder een advocaat en 36 verhoren met een advocaat. Uit de tabel kan worden afgeleid dat het gemiddeld gebruik van de verhoorstijlen weinig verschilt tussen verhoren met en zonder een advocaat. Alleen het gemiddeld gebruik van de verhoorstijl *emotionele reactie uitlokken* is significant verschillend tussen verhoren met en zonder een advocaat. Opsporingsambtenaren blijken tijdens verhoren zonder een advocaat gemiddeld genomen meer gebruik te maken van het uitlokken van emotionele reacties dan tijdens verhoren met een advocaat. In een interview geeft een opsporingsambtenaar hierover aan dat de consequenties van zwijgen of onvolledig verklaren minder benadrukt of overdreven worden wanneer de advocaat bij het verhoor aanwezig is.

‘Daar had ik het laatst nog met iemand over. Dat was [...] vroeger wel meer, toen er nog geen advocaat bij zat. Dat je dan al snel zegt: je moet bij de rechter-commissaris verschijnen [...] [of] je moet in bewaring. Dat is ook wel de realiteit. Maar ik denk wel dat we het dan wat versommen. Nu leggen we het iets meer “plain” uit. En ik denk dat je het nu wat minder benadrukt. Dan leg je alsnog wel uit wat de gevolgen kunnen zijn.’ (O16)

Hoewel opsporingsambtenaren minder emotionele reacties proberen uit te lokken is het algehele beeld dat op basis van de geobserveerde verhoren weinig indicaties worden gevonden voor een verandering van het gebruik van verhoorstijlen wanneer een advocaat bij het verhoor aanwezig is.

In tabel 3.2 is ook de gemiddelde verhoorduur opgenomen. Tijdens verhoren die langer duren is het mogelijk om meer verhoorstijlen te gebruiken en deze intensiever te gebruiken. Als de aanwezigheid van een advocaat samengaat met minder langdurende verhoren, hebben opsporingsambtenaren minder mogelijkheden om verhoorstijlen (intensief) te gebruiken. De aanwezigheid van de

Tabel 3.2: Gemiddeld gebruik van verhoorstijlen en gemiddelde verhoorduur vergeleken tussen verhoren zonder en verhoren met een advocaat (n = 54)

	Geen advocaat (n = 18)			Advocaat (n = 36)			Verschil in gemiddelde (p-waarde)	
	Min.	Max.	Gem.	Min.	Max.	Gem.		
Werkrelatie opbouwen	0.04	0.27	0.14	0.05	0.48	0.16	-0.02	(.343)
Emotionele reactie uitlokken	0.00	0.34	0.19	0.00	0.31	0.11	0.08	(.003)
Confronteren	0.00	0.41	0.21	0.00	0.45	0.17	0.04	(.204)
Misleiden	0.00	0.45	0.17	0.00	0.44	0.12	0.05	(.160)
Verklaring construeren	0.10	0.77	0.48	0.01	0.81	0.42	0.06	(.357)
Verhoorduur	0:15	3:35	1:19	0:15	5:34	1:46	-0:27	(.109)

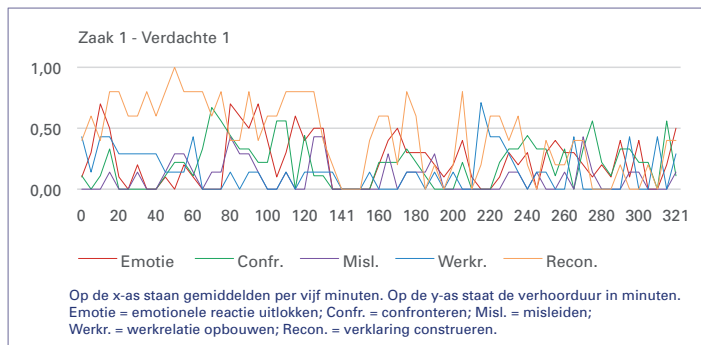
advocaat zou daarmee een indirecte invloed hebben op het gebruik van verhoorstijlen. Uit de tabel kan worden afgeleid dat verhoren met een advocaat gemiddeld genomen 27 minuten langer duren dan verhoren zonder een advocaat. Dit verschil in gemiddelde verhoorduur is niet significant. Ook op basis van verhoorduur wordt dus weinig indicatie gevonden voor een verandering van de manier van verhoren als een advocaat aanwezig is.

3.4 Grafische weergave van het verloop van verhoorstijlen

In deze paragraaf wordt per verdachte een grafische weergave gepresenteerd van het verloop van het gebruik van verhoorstijlen over de totale duur dat de verdachte is verhoord. Hiertoe zijn de beschikbare verhoren per verdachte achter elkaar geplaatst (Pearse & Gudjonsson, 2003). Op basis van deze beschrijvende analyse kan inzichtelijk worden gemaakt in hoeverre de druk op basis van de verschillende verhoorstijlen tijdens de opeenvolging van verhoren wordt opgebouwd.

In de eerste zaak die wordt besproken, is informatie beschikbaar over vier verdachten. Het verloop van de verhoorstijlen voor de eerste verdachte is weergegeven in figuur 3.9. Deze verdachte is in totaal ruim vijfenhalf uur (321 minuten) verhoord, verdeeld over vier verhoren. Uit het verloop van het gebruik van de verhoorstijlen komt naar voren dat opsporingsambtenaren vooral aan het begin van het eerste en het tweede verhoor proberen een werkrelatie met de verdachte op te bouwen.

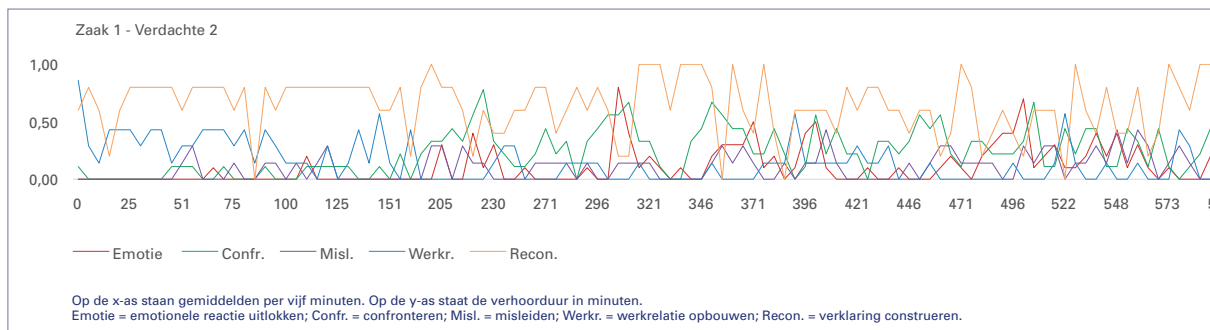
Het construeren van de verklaring vertoont een afnemend verloop over de totale verhoorduur en wordt het meest intensief gebruikt tijdens het eerste verhoor en het begin van het tweede verhoor. De verdachte wordt gedurende de

Figuur 3.9: Het verloop van verhoorstijlen, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 1 in zaak 1

gehele verhoorduur geconfronteerd. Wel varieert de intensiteit waarmee dat wordt gedaan. Wel varieert de intensiteit, waarbij het gebruik in het midden van de verhoren hoger ligt dan aan het begin en het einde van de verhoren. Het uitlokken van emotionele reacties en het misleiden van de verdachte lijken meer op specifieke momenten gebruikt te worden. De intensiteit waarmee emotionele reacties worden uitgelokt ligt over het geheel genomen hoger dan de intensiteit waarmee de verdachte wordt misleid.

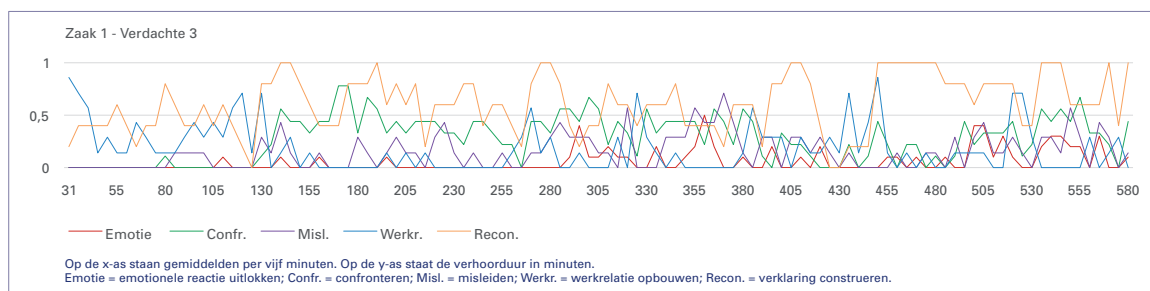
Figuur 3.10 geeft voor de tweede verdachte een overzicht van het verloop van de vijf verhoorstijlen. De tweede verdachte is aanmerkelijk uitgebreider verhoord dan de eerste verdachte. In totaal zijn tien verhoren afgenomen met een totale verhoorduur van ruim achttien uur (1124 minuten). Gedurende de gehele verhoorduur wordt de verhoorstijl *verklaring construeren* van de verdachte het meest intensief gebruikt door de opsporingsambtenaren. Opsporingsambtenaren proberen tijdens het eerste verhoor en het begin van elk vervolghoor een werkrelatie met de verdachte op te bouwen. Het eerste verhoor kan op basis van de verhoorstijlen omschreven worden als een persoonsgericht verhoor. De nadruk ligt op het opbouwen van een werkrelatie met de verdachte en de meer beïnvloedende verhoorstijlen worden nagenoeg niet gebruikt. Uit het transcript kan worden afgeleid dat drie kwartier van het eerste verhoor persoonsgericht is. Daarna wordt de zaak voor het eerst besproken. Van de drie verhoorstijlen waar meer beïnvloeding van uitgaat, wordt de verhoorstijl *confronteren* het meest intensief gebruikt. Vanaf het tweede verhoor wordt deze verhoorstijl, op de verhoorstijl *verklaring construeren* na, het meest intensief gebruikt door de opsporingsambtenaren. Ook gebruiken opsporingsambtenaren vanaf het tweede verhoor een misleidende verhoorstijl. Vanaf verhoor zes is een duidelijke toename waarneembaar in de intensiteit waarmee de misleiden-

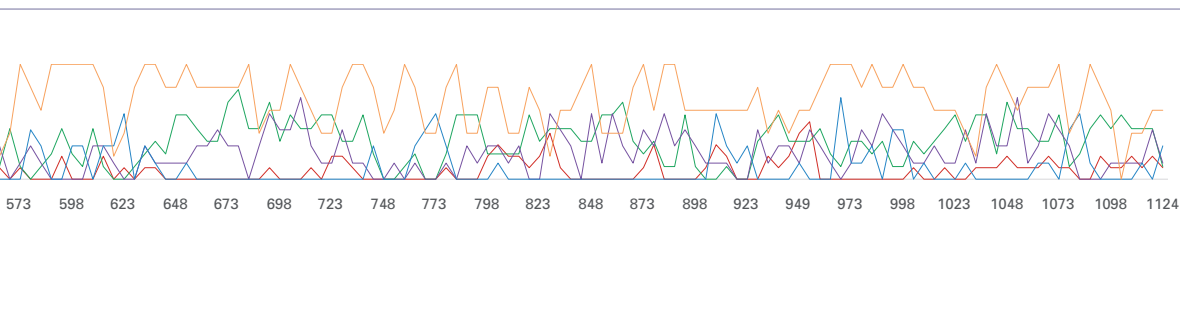
Figuur 3.10: Het verloop van verhoorstijlen, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 2 in zaak 1

de verhoorstijl wordt gebruikt. Het verloop van de verhoorstijl *emotionele reactie uitlokken* laat een ander patroon zien dan het verloop van de confronterende en misleidende verhoorstijlen. Het uitlokken van emotionele reacties vertoont meer pieken en dalen, wat erop duidt dat deze verhoorstijl op specifieke momenten, mogelijk in reactie op wat de verdachte verklaart, wordt gebruikt.

Het verloop van de vijf verhoorstijlen wordt voor de derde verdachte weergegeven in figuur 3.11. Deze verdachte is in totaal zes keer verhoord met een totale verhoorduur van ruim negen uur (580 minuten). Over de totale verhoorduur gekeken is het patroon van het gebruik van de verhoorstijlen voor verdachte 2 en verdachte 3 in zaak 1 vergelijkbaar. De verhoorstijl *verklaring construeren* wordt gedurende de gehele verhoorduur het meest intensief door opsporingsambtenaren gebruikt. Tijdens het eerste verhoor en aan het begin van de vervolghooren proberen opsporingsambtenaren een werkrelatie met de verdachte op te bouwen. Op basis van de verhoorstijlen kan het eerste verhoor omschreven worden als een persoonsgericht verhoor. De nadruk ligt op de verhoorstijlen *werkrelatie opbouwen* en *verklaring construeren*. De meer beïnvloedende verhoorstijlen worden nagenoeg niet gebruikt tijdens het eerste verhoor. Uit het transcript kan eveneens worden afgeleid dat het eerste verhoor persoonsgericht

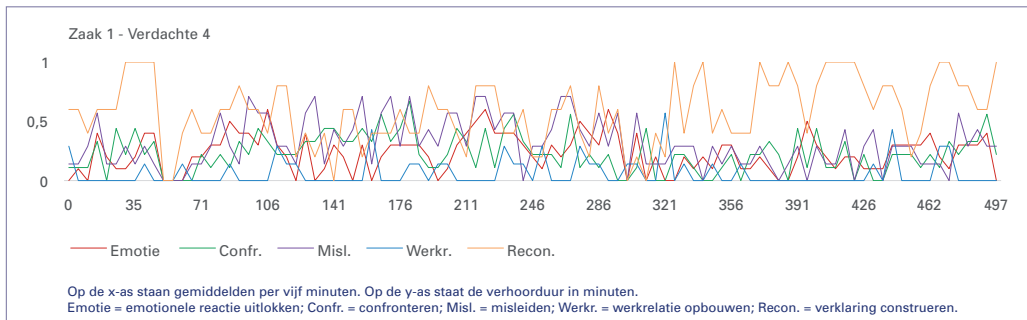

Figuur 3.11: Het verloop van verhoorstijlen, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 3 in zaak 1

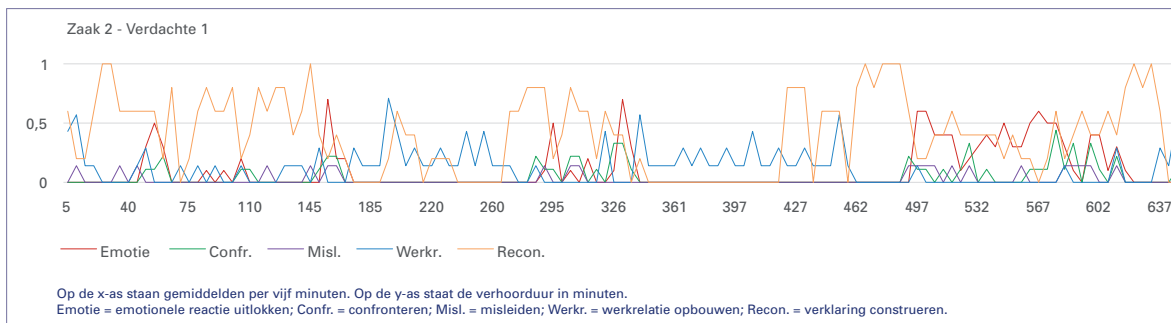
is. Vanaf het tweede verhoor neemt de intensiteit van het gebruik van de confronterende verhoorstijl duidelijk toe. Alleen aan het einde van het vierde verhoor en aan het begin van het vijfde verhoor wordt de verdachte minder geconfronteerd. Vanaf het tweede verhoor gebruiken de opsporingsambtenaren ook vaker een misleidende verhoorstijl. In vergelijking met de confronterende en misleidende verhoorstijl vertoont het gebruik van de verhoorstijl *emotionele reactie* uitlokken meer pieken en dalen. Deze verhoorstijl lijkt meer op specifieke momenten gebruikt te worden.

In figuur 3.12 wordt voor de vierde verdachte het verloop weergegeven van de verhoorstijlen. Deze verdachte is zeven keer verhoord met een totale verhoorduur van bijna achtenhalf uur (497 minuten). Van deze verdachte is het eerste (persoonsgericht) verhoor niet beschikbaar. Dit is ook terug te zien in het verloop van de verhoorstijlen. Uit figuur 3.12 komt naar voren dat direct vanaf verhoor 1 de meer beïnvloedende verhoorstijlen worden gebruikt. Het construeren van de verklaring wordt als verhoorstijl over de gehele verhoorduur het meest intensief gebruikt. Vooral in het zesde en zevende verhoor gebruiken de opsporingsambtenaren deze verhoorstijl intensief. Deze twee verhoren worden door andere verhoorkoppels uitgevoerd dan de eerste vijf verhoren. Mogelijk dat dit wijst op een verschillende verhoorstrategie of dat het gebruik van verhoorstijlen verschilt tussen verhoorkoppels. De verhoorstijl *werkrelatie opbouwen* met de verdachte wordt voornamelijk aan het begin van het verhoor gebruikt. In sommige verhoren zien we ook een piek in het midden van het verhoor. Dat zijn momenten waarop opsporingsambtenaren bij wijze van onderbreking kort over andere onderwerpen praten dan over de zaak. Gedurende de totale verhoorduur worden de drie meer beïnvloedende verhoorstijlen relatief intensief gebruikt door de opsporingsambtenaren. De intensiteit lijkt tijdens de eerste vijf verhoren ook hoger te zijn dan tijdens verhoor zes en zeven.

Figuur 3.12: Het verloop van verhoorstijlen, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 4 in zaak 1

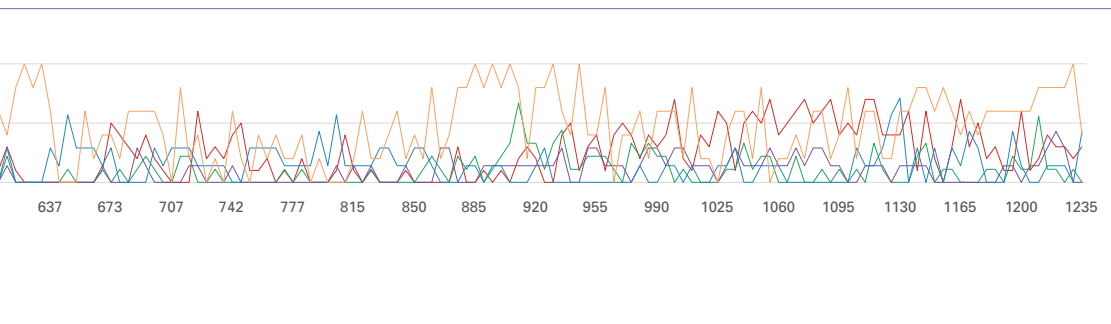
De tweede zaak die wordt besproken heeft één verdachte. Deze verdachte is zeven keer verhoord met een totale verhoorduur van ruim twintig uur (1235 minuten). Het verloop van de vijf verhoorstijlen is afgebeeld in figuur 3.13. In vergelijking met het verloop van de verhoorstijlen tijdens de verhoren van de vorige verdachten, valt op dat er bij deze verdachte meer variatie bestaat tussen de verhoren. Verhoor 1 is ook daadwerkelijk het eerste verhoor van de verdachte. Toch kenmerkt dit verhoor zich niet door het nadrukkelijk proberen een werkrelatie met de verdachte op te bouwen. Wel staat het construeren van de verklaring centraal en wordt er ook al ingespeeld op de emoties van de verdachte. Dit laatste heeft ermee te maken dat opsporingsambtenaren tijdens dit eerste verhoor ook informatie over de zaak proberen te verkrijgen. Het tweede verhoor duurt kort en is gericht op het opbouwen van een werkrelatie en het construeren van de verklaring. Dit zet zich voort gedurende de beginfase van het derde verhoor. Daarna confronteren de opsporingsambtenaren de verdachte en proberen ze emotionele reacties uit te lokken. Tijdens de eerste helft van het vierde verhoor ligt de nadruk weer op het opbouwen van een werkrelatie met de verdachte. Dit gaat over in het construeren van de verklaring. Vanaf de tweede helft van het vierde verhoor gaan de verhoorders over tot het gebruik van de

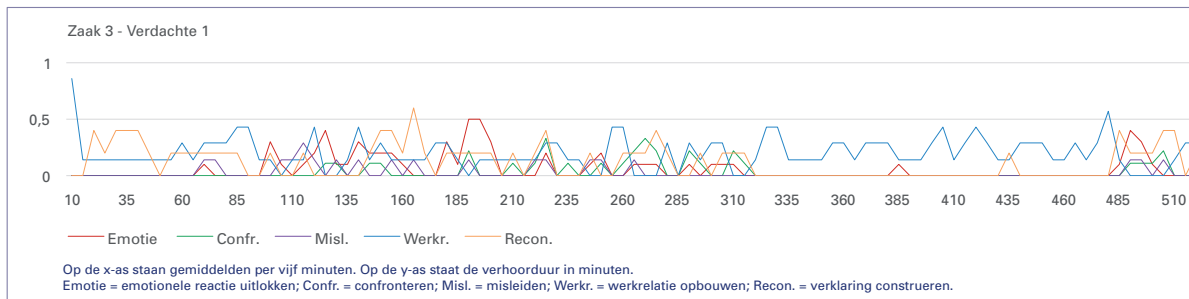

Figuur 3.13: Het verloop van verhoorstijlen, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 1 in zaak 2

drie meer beïnvloedende verhoorstijlen in combinatie met de verhoorstijl *verklaring construeren*. Het uitlokken van emotionele reacties wordt van de drie beïnvloedende verhoorstijlen het meest intensief gebruikt. De verhoorstijl *confronteren* wordt ook gebruikt, maar over het geheel genomen minder intensief dan de verhoorstijl *emotionele reactie uitlokken*. Van de drie beïnvloedende verhoorstijlen gebruiken de opsporingsambtenaren het misleiden van de verdachte het minst intensief.

In de derde zaak is één verdachte vijftien keer verhoord met een totale verhoorduur van ruim achttienhalf uur (1103 minuten). Het verloop van de verhoorstijlen is afgebeeld in figuur 3.14. Het beeld dat uit de totale verhoorduur naar voren komt is dat ook bij deze verdachte de verhoren meer van elkaar verschillen in het gebruik van de vijf verhoorstijlen. Verhoor 1 is ook daadwerkelijk het eerste verhoor van de verdachte. De nadruk ligt op het opbouwen van een werkrelatie en het construeren van de verklaring. Dit duidt op een persoonsgericht verhoor, wat ook uit het transcript naar voren komt. Het begin van het tweede verhoor is nog gericht op het opbouwen van een werkrelatie. Daarna proberen de opsporingsambtenaren emotionele reacties uit te lokken en de verdachte te misleiden. Dit gaat door tot en met het zevende verhoor. De verdachte wordt verhoudingsgewijs minder intensief geconfronteerd, maar dit neemt tijdens het vierde, zesde en zevende verhoor iets toe. Het achtste verhoor bestaat nagenoeg uitsluitend uit het opbouwen van een werkrelatie met de verdachte. Dit gaat door in het negende en tiende verhoor, maar dan wordt het gecombineerd met het construeren van de verklaring en zo nu en dan een piek van de verhoorstijlen *confronteren* en *emotionele reactie uitlokken*. Tijdens het elfde tot en met het veertiende verhoor neemt de intensiteit toe waarmee opsporingsambtenaren de verdachte confronteren, emotionele reacties bij de verdachte proberen uit te lokken en de verdachte misleiden. Alleen in de beginfase van die verhoren proberen de opsporingsambtenaren een werkrelatie met de verdachte

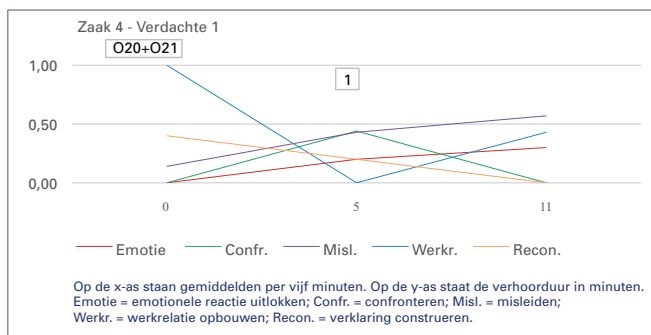
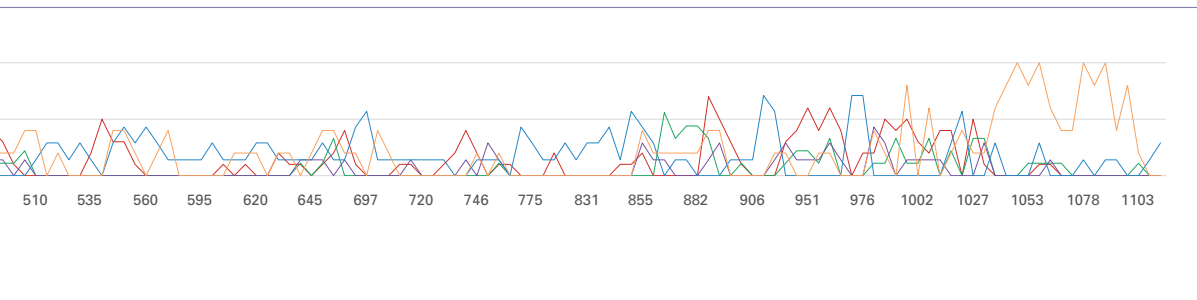
Figuur 3.14: Het verloop van verhoorstijlen, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 1 in zaak 3

op te bouwen. Het vijftiende en laatste verhoor verloopt weer anders. Tijdens dit verhoor staat het construeren van de verklaring centraal en worden de andere verhoorstijlen weinig gebruikt. Zoals in hoofdstuk 4 naar voren zal komen is dit ook het verhoor waarin de verdachte openheid van zaken geeft.

In de vierde en laatste zaak zijn drie verdachten relatief kort verhoord. Het verloop van de verhoorstijlen wordt voor de eerste verdachte in deze zaak weergegeven in figuur 3.15. Deze verdachte is één keer verhoord en dit verhoor duurde elf minuten. Naar het midden van het verhoor nemen de verhoorstijlen *werkrelatie opbouwen* en *verklaring construeren* in intensiteit af. Gedurende dezelfde periode neemt de intensiteit waarmee de verdachte wordt geconfronteerd en misleid toe. Ook neemt de intensiteit waarmee de opsporingsambtenaren proberen emotionele reacties uit te lokken toe. Tegen het einde van het verhoor wordt weer meer geprobeerd een werkrelatie op te bouwen en het misleiden en het uitlokken van emotionele reacties neemt ook toe. Het construeren van de verklaring en het confronteren nemen naar het einde van het verhoor af.

Het verloop van de verhoorstijlen voor de tweede verdachte in de vierde zaak wordt weergegeven in figuur 3.16. De tweede verdachte is twee keer verhoord met een totale verhoorduur van bijna drie uur (175 minuten). De verhoorstijl *verklaring construeren* van de verdachte wordt het meest intensief door de opsporingsambtenaren gebruikt. De opsporingsambtenaren proberen vooral aan het begin en het einde van het eerste verhoor en aan het begin van het tweede verhoor een werkrelatie met de verdachte op te bouwen. Van de drie meer beïnvloedende verhoorstijlen worden misleiden en confronteren het meest intensief gebruikt. De opsporingsambtenaren doen weinig pogingen om emotionele reacties bij de verdachte uit te lokken.

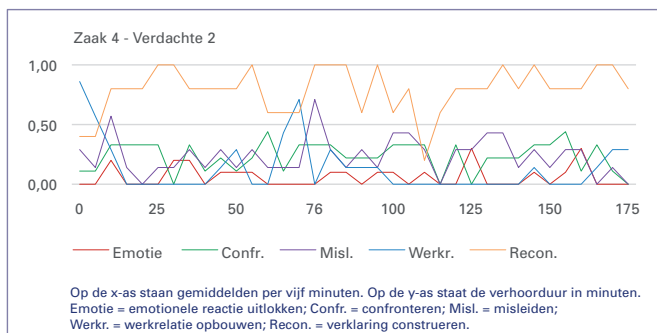
De derde verdachte in deze zaak is ook twee keer verhoord met een totale verhoorduur van bijna anderhalf uur (81 minuten). Het verloop van de ver-

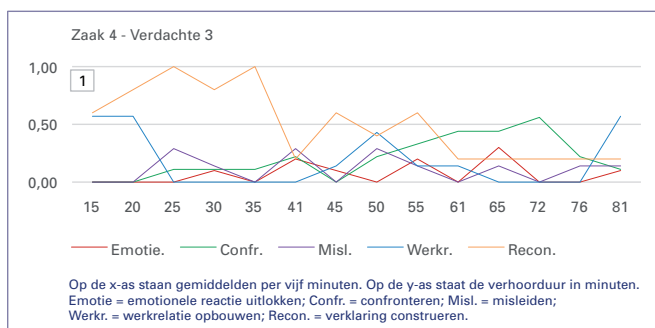
Figuur 3.15: Het verloop van verhoorstijlen, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 1 in zaak 4

hoorstijlen is weergegeven in figuur 3.17. Tijdens het begin en einde van beide verhoren proberen de opsporingsambtenaren een werkrelatie met de verdachte op te bouwen. Het verloop van het construeren van de verklaring van de verdachte verschilt tussen de twee verhoren. Het gebruik van deze verhoorstijl is tijdens het eerste verhoor intensiever dan tijdens het tweede verhoor. Ook het confronteren van de verdachte verschilt tussen de twee verhoren. De verdachte wordt tijdens het tweede verhoor meer geconfronteerd dan tijdens het eerste verhoor. Tijdens beide verhoren proberen de opsporingsambtenaren relatief gezien weinig emotionele reacties uit te lokken en proberen zij de verdachte ook weinig te misleiden.

De figuren geven een goed beeld van de wijze waarop opsporingsambtenaren op basis van de verhoorstijlen het verhoor opbouwen. Er komt uit naar voren dat opsporingsambtenaren de verhoorstijl *werkrelatie opbouwen* vooral tijdens het eerste verhoor en het begin van de vervolghoren gebruiken. Het construeren van de verklaring van de verdachte is daarentegen de belangrijkste verhoorstijl die de opsporingsambtenaren gebruiken. Hoewel de intensiteit waarmee de

Figuur 3.16: Het verloop van verhoorstijlen, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 2 in zaak 4

Figuur 3.17: Het verloop van verhoorstijlen, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 3 in zaak 4

drie meer beïnvloedende verhoorstijlen worden gebruikt lager is dan de intensiteit waarmee opsporingsambtenaren proberen de verklaring van de verdachte te construeren, worden deze verhoorstijlen duidelijk gebruikt in een poging het gedrag en de houding van de verdachte te veranderen. In hoofdstuk 5 zal worden bekeken in welke mate het gebruik van de verhoorstijlen over de tijd bijdraagt aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte.

3.5 Conclusie gebruik verhoortechnieken en verhoorstijlen

Op basis van de 54 geobserveerde verhoren is naar voren gekomen dat 38 van de 76 gebruikte verhoortechnieken in vijf verhoorstijlen ingedeeld kunnen worden. Veel verhoortechnieken (30) kunnen niet ingedeeld worden omdat ze te weinig worden gebruikt tijdens de verhoren. Acht verhoortechnieken kunnen niet eenduidig in een van de verhoorstijlen ingedeeld worden. De gevonden indeling in vijf verhoorstijlen komt in grote lijnen overeen met de indeling zoals

die op basis van de literatuurstudie naar voren is gekomen. Twee verhoorstijlen worden in de geobserveerde verhoren niet teruggevonden. Zo is het samenwerken met de verdachten niet als verhoorstijl uit de data naar voren gekomen. Verhoortechnieken die volgens de literatuur hieronder vallen worden in de geobserveerde verhoren niet of nauwelijks gebruikt. Daarnaast is het infomerende van de verdachte niet als aparte verhoorstijl uit de verhoren naar voren gekomen. Belangrijke onderdelen, zoals de cautie en het bespreken van wat de verdachte tijdens en na het verhoor kan verwachten, worden in combinatie met andere verhoortechnieken gebruikt om een werkrelatie met de verdachte op te bouwen.

Geconcludeerd kan worden dat met behulp van de uit de literatuur afgeleide indeling van verhoortechnieken in verhoorstijlen een goede beschrijving kan worden gegeven van de manieren waarop opsporingsambtenaren een verklaring van de verdachte proberen te verkrijgen. Van de vijf verhoorstijlen wordt het construeren van de verklaring gemiddeld genomen het meest intensief gebruikt door opsporingsambtenaren. Deze bevinding kan onder meer worden toegeschreven aan het gegeven dat de verdachten, zoals uit hoofdstuk 4 zal blijken, in nagenoeg alle geobserveerde verhoren praten. Een pratende verdachte is een belangrijke voorwaarde om een verklaring te kunnen construeren. Het confronteren van de verdachte volgt als tweede en wordt beduidend minder intensief gebruikt. Wel is naar voren gekomen dat een niet-neutrale manier van verhoren wordt gecombineerd met het confronteren met aanwijzingen. Dit is problematisch omdat uit de literatuur naar voren komt dat verdachten hierdoor niet uit eigen initiatief of overtuiging een verklaring afleggen, wat het risico op valse bekentenissen vergroot (Kassin e.a., 2010; Meissner e.a., 2014). Het opbouwen van een werkrelatie, het misleiden van de verdachten en emotionele reacties uitlokken worden alle drie relatief gezien minder intensief gebruikt. Gezien het belang dat in de literatuur wordt gehecht aan het opbouwen van een werkrelatie met de verdachte (Abbe & Brandon, 2013; Kelly e.a., 2013; Vanderhallen & Vervaeke, 2014) is het opmerkelijk dat deze verhoorstijl gemiddeld genomen relatief weinig wordt gebruikt. Aan de andere kant is het een opmerkelijke bevinding dat verdachten in de geobserveerde verhoren worden misleid. Zeker aangezien dit in de *Handleiding verhoor* wordt afgeraden (Van Amelsvoort e.a., 2015).

Opsporingsambtenaren blijken dus enige mate van druk op de verdachte uit te oefenen door hem op verschillende manieren te beïnvloeden of te overtuigen om een verklaring af te leggen. Gezien de aandacht voor gerechtelijke dwalingen en de recente ontwikkelingen in het recht op rechtsbijstand is het interessant dat er weinig verschillen gevonden zijn in het gebruik van de verhoor-

stijlen tussen verhoren met en zonder een advocaat. Alleen de verhoorstijl *emotionele reactie* uitlokken wordt gemiddeld genomen minder door opsporingsambtenaren gebruikt als de advocaat bij het verhoor aanwezig is dan wanneer deze niet bij het verhoor aanwezig is.

De verklaring van de verdachte

4.1 Inleiding

Hoewel het juridisch van belang wordt geacht dat een verdachte tijdens het verhoor de mogelijkheid wordt gegeven om te reageren op de bevindingen uit het opsporingsonderzoek en om zijn verhaal te vertellen, is het verdachtenverhoor geen vrijblijvend gesprek (Malsch e.a., 2015; Van Amelsvoort e.a., 2015). De verdachte moet kort voor en tijdens het verhoor beslissen of hij een beroep doet op het zwijgrecht, ontkent of een (bekenkende) verklaring aflegt (Walsh & Bull, 2012b). Als de verdachte besluit om een verklaring af te leggen moet hij beslissen in welke mate hij verklaart, waarover hij verklaart en of hij naar waarheid verklaart (Gudjonsson, 2003; St-Yves & Meissner, 2014). In hoofdstuk 2 is reeds uiteengezet dat de informatie die de verdachte tijdens het verhoor prijsgeeft (de mate van verklaren), wordt beschouwd als de verhooruitkomst. De effectiviteit van verhoortechnieken wordt daarmee bepaald door de uitkomst die met het verdachtenverhoor wordt nagestreefd.

Onderzoek naar de redenen waarom verdachten een verklaring afleggen heeft zich in het bijzonder gericht op de bereidheid om een bekentenis af te leggen. Het ligt voor de hand dat in de literatuur veel aandacht wordt besteed aan de bekennende verklaring gezien het belang hiervan voor het oplossen van zaken (St-Yves & Meissner, 2014). Studies uit verschillende landen hebben laten zien dat de meerderheid van de verdachten een bekennende verklaring aflegt tijdens het verdachtenverhoor. In het Verenigd Koninkrijk is het percentage bekentenissen relatief stabiel: tussen de 55 en 62% van de verdachten legt een bekentenis af (Baldwin, 1993; Moston e.a., 1992; Pearse & Gudjonsson, 1997a; Phillips, Brown, James & Goodrich, 1998). Ander onderzoek toont aan dat in de Verenigde Staten dit percentage lager ligt, namelijk tussen de 42 en 55% (Leo, 1996a; Thomas III, 1995). In Nederland ligt het percentage bekentenissen hoger, namelijk tussen de 71 en 73% (Jacobs, 2004; Wartna, Beijers & Essers, 1999). Een vergelijking van de cijfers moet voorzichtig worden gemaakt omdat verschillen voort kunnen komen uit afwijkende manieren waarop de onderzoeken zijn uitgevoerd. Zo werden er in het onderzoek van Wartna, Beijers en Essers

(1999) alleen zaken die voor vervolging waren doorgegeven aan het Openbaar Ministerie meegenomen. In deze zaken was dus voldoende bewijs beschikbaar om tot vervolging over te gaan. Dit is een van de mogelijke verklaringen voor het relatief hoge aantal bekentenissen in Nederland ten opzichte van de internationale literatuur. De variatie in het aantal bekentenissen tussen landen kan ook gerelateerd worden aan de verschillende rechtssystemen. In Nederland is het bijvoorbeeld vereist dat naast de verdachtenverklaring aanvullende bewijsmiddelen aangedragen worden voordat een verdachte kan worden veroordeeld. In het Verenigd Koninkrijk is dit niet het geval, wat ervoor kan zorgen dat verdachten zich terughoudender opstellen en minder bereid zijn een verklaring af te leggen (Wartna e.a., 1999). Tot slot kunnen de verschillende percentages bekentenissen ook voortkomen uit de delicten die in de onderzoeken zijn geanalyseerd. Nederlands onderzoek heeft laten zien dat bij relatief lichte misdrijven, zoals valsheid in geschrifte, het meest wordt bekend. Bij ernstige en maatschappelijk ongeaccepteerde misdrijven, zoals zedenzaken, wordt het minst bekend (Jacobs, 2004).

Om in hoofdstuk 5 na te kunnen gaan hoe goed opsporingsambtenaren met behulp van verhoortechnieken de beoogde verhooruitkomst kunnen beïnvloeden, is het van belang eerst een gedetailleerde beschrijving te geven van het verklaren door de verdachte. Hiertoe is een uitgebreid literatuuronderzoek uitgevoerd waaruit een overzicht naar voren is gekomen van 16 specifieke manieren waarop verdachten zich tijdens het verhoor kunnen opstellen. Bij de selectie van deze manieren beperken we ons niet tot zwijgen, ontkennen en bekennen, maar vatten we het afleggen van een verklaring breder op. We richten ons daarbij op de verschillende manieren waarop een verdachte tijdens het verhoor informatie prijsgeeft. Opsporingsambtenaren zijn daarbij voornamelijk geïnteresseerd in ‘harde’ daderwetenschap. Dit is informatie die nog niet bekend is bij de politie en op aanwijzing van de verdachte wordt gevonden. ‘Zachte’ daderwetenschap bestaat uit informatie van de verdachte die overeenkomt met wat al bij de politie bekend is. Dit type daderwetenschap brengt een risico met zich mee omdat niet met zekerheid kan worden vastgesteld dat deze informatie uit het daderschap van de verdachte afkomstig is. Mogelijk heeft de verdachte deze informatie bijvoorbeeld via de media verkregen. Om deze reden zijn verdachtenverklaringen bruikbaar als ze harde daderwetenschap bevatten (Van Amelsvoort e.a., 2015). Daarnaast nemen we ook mee of de verdachte gebruikmaakt van het zwijgrecht en daardoor dus geen informatie geeft.

In dit hoofdstuk wordt in paragraaf 4.2 eerst een beschrijving gegeven van de verschillende manieren waarop verdachten tijdens de geobserveerde verho-

ren al dan niet een verklaring afleggen. De resultaten van deze beschrijving geven antwoord op onderzoeksvraag 2a: *Op welke specifieke manieren leggen verdachten van zware misdrijven al dan niet een verklaring af tijdens het verhoor?* Op basis van de beschrijving van specifieke manieren van verklaren wordt in paragraaf 4.3 bekeken in hoeverre deze manieren van verklaren kunnen worden ingedeeld in verklaringsstrategieën. Deze resultaten geven antwoord op onderzoeksvraag 2b: *Welke verklaringsstrategieën kunnen worden onderscheiden en in welke mate worden die tijdens het verhoren van verdachten van zware misdrijven gebruikt?* Ook wordt antwoord gegeven op onderzoeksvraag 2d: *In welke mate verschillen de verklaringsstrategieën tussen verhoren en verhoren zonder een advocaat?* In paragraaf 4.5 wordt tot slot een conclusie gegeven over de wijze waarop verdachten in moord/doodslagzaken tijdens het verhoor al dan niet een verklaring afleggen.

4.2 Mate waarin verdachten verklaren in ‘zware’ zaken

4.2.1 Manieren van verklaren aggregeren naar 54 verdachtenverhoren

In deze paragraaf wordt een beschrijving gegeven van de manieren waarop en de mate waarin verdachten tijdens de geobserveerde verhoren verklaren. Hier toe worden de gegevens die per vijf minuten zijn verzameld geaggregeerd naar de 54 verhoren. Het verhoor wordt afgebakend als het moment waarop de opsporingsambtenaren de rechten aan de verdachte voorlezen tot aan het moment dat het proces-verbaal van de verklaring met de verdachte wordt nagelopen, of dat het verhoor wordt beëindigd. Het aggregeren wordt bereikt door voor elke manier van verklaren alle vijf minuten van een verhoor bij elkaar op te tellen. Op deze manier wordt inzichtelijk gemaakt hoe vaak de verschillende manieren van verklaren tijdens een verhoor worden gebruikt. Het is belangrijk om bij de beschrijving rekening te houden met de spreiding van de verhoorduur tussen de verhoren. Uit hoofdstuk 1 is naar voren gekomen dat de verhoorduur varieert van vijftien minuten tot vijfenhalf uur. Tijdens korter durende verhoren kunnen de verschillende manieren van verklaren minder vaak worden gebruikt dan tijdens langer durende verhoren.

Het aantal keer dat een specifieke manier van verklaren wordt gebruikt, wordt omgezet naar een schaal die loopt van 0 ‘Niet’, 1 ‘Heel weinig’, 2 ‘Weinig’, 3 ‘Regelmatig’, 4 ‘Vaak’ tot 5 ‘Heel vaak’ (zie §1.3.4). In onderstaande paragrafen wordt deze schaal geïnterpreteerd als de intensiteit waarmee de manieren van verklaren tijdens de verhoren worden gebruikt. De verdeling van de manieren

van verklaren over de 54 verhoren wordt uitgebeeld met een box plot. Dit houdt in dat per manier van verklaren het bereik van de minimum tot maximum score, het midden van de verdeling (de mediaan) en de spreiding van de scores rondom de mediaan (interkwartielafstand (IKA) = de middelste 50% van de verdeling) worden weergegeven. In de figuren met de box plots per manier van verklaren worden uitschieterende scores (outliers) aangegeven met een open cirkel als het om één score gaat, en met een sterretje als het om enkele scores gaat.

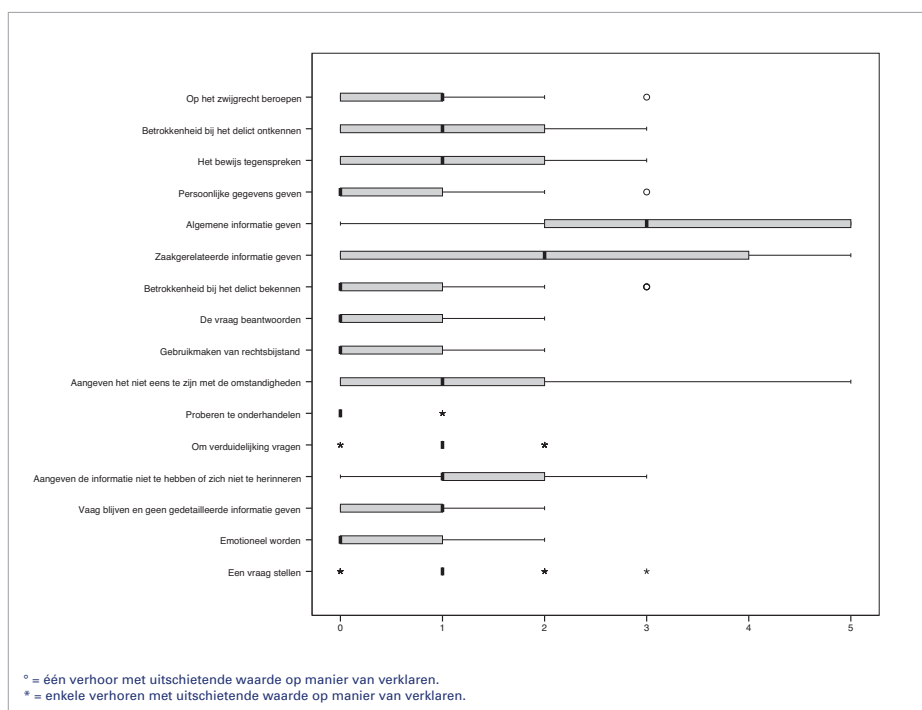
4.2.2 Specifieke manieren waarmee verdachten al dan niet verklaren

Figuur 4.1 geeft een overzicht van de mate waarin de 16 specifieke manieren van verklaren in de 54 verhoren door verdachten worden gebruikt. Om te beginnen blijken verdachten zich relatief weinig te beroepen op het zwijgrecht. Dit houdt in dat verdachten zich gedurende het grootste deel van de verhoren actief opstellen. Dit hoeft niet te betekenen dat verdachten in de geobserveerde verhoren uitgebreide verklaringen afleggen. Zo wordt duidelijk dat verdachten gedurende een substantieel deel van de verhoren het afleggen van een verklaring proberen te vermijden. Dit doen zij op verschillende manieren. Zo gebruiken ze ontkenningen en spreken ze de informatie (tactische en technische aanwijzingen) waarmee ze worden geconfronteerd tegen. Ook gebruiken ze minder directe manieren door aan te geven dat ze de gevraagde informatie niet hebben of zich niet kunnen herinneren, door vaag en onduidelijk antwoord te geven, door te vragen om verduidelijking, door zelf (weder)vragen te stellen en door te proberen te onderhandelen.

Wanneer we kijken naar de manieren waarop verdachten daadwerkelijk informatie geven, zien we dat dit in de meeste gevallen algemene informatie betreft. Onderwerpen waar het dan om gaat zijn werk, vrijetijdsbesteding en relaties met familie en vrienden. Ook blijken verdachten relatief vaak te verklaren over zaakgerelateerde onderwerpen. Verdachten geven minder vaak informatie over het delict zelf en over eventuele betrokkenen daarbij. De bevinding dat verdachten relatief gezien weinig persoonlijke informatie lijken te geven komt voort uit de manier waarop dat in deze studie is gedefinieerd. Persoonlijke informatie wordt opgevat als de onderwerpen die tijdens het persoonsgericht verhoor worden besproken, wat in de meeste gevallen in vergelijking met het zaakgericht verhoor relatief kort duurt. Het gaat dan in het bijzonder om een kennismaking met de verdachte en het vaststellen van de identiteit en de

leef/woonsituatie van de verdachte (Van Amelsvoort e.a., 2015). Een laatste manier van verklaren betreft het beantwoorden van vragen. Het gaat dan om korte algemene reacties zonder uitgebreid antwoord op de vraag te geven. Dit komt relatief gezien weinig voor.

Naast het gegeven dat verdachten op verschillende manieren verklaren of juist een verklaring proberen te vermijden, blijken ze zich ook op verschillende manieren tegen het verhoor te verzetten. In de meeste gevallen doen verdachten dat door aan te geven dat ze het niet eens zijn met de omstandigheden van het verhoor, het voorarrest of het opsporingsonderzoek en door gebruik te maken van rechtsbijstand. In dit laatste geval gaat het om het vragen naar overleg met de advocaat en het aangeven niet te willen verklaren zonder (overleg met) de advocaat.

Figuur 4.1: Mate waarin specifieke manieren van al dan niet verklaren door verdachten tijdens de verhoren worden gebruikt (N = 54)

Tot slot is gekeken naar de emotionele reactie die de verdachte tijdens het verhoor laat zien. Hoewel de verdachte hiermee geen informatie geeft, betreft het wel een interessante reactie omdat dit vooraf kan gaan aan verklaren over wat er is gebeurd (Gudjonsson, Sigurdsson, Asgeirsdottir & Sigfusdottir, 2007). Ook hebben we in hoofdstuk 2 gezien dat het uitlokken van emotionele reacties een van de manieren is om de verdachte te beïnvloeden of te overtuigen om een verklaring af te leggen. De resultaten laten zien dat verdachten weinig emotioneel worden tijdens de geobserveerde verhoren.

4.3 Specifieke manieren van verklaren samengenomen tot verklaringsstrategieën

4.3.1 Inleiding

Als het om de verhooruitkomst gaat, wordt in de literatuur voornamelijk aandacht besteed aan valse versus waarheidsgetrouwe bekentenissen (Kassin e.a., 2010). De aandacht voor valse bekentenissen ligt voor de hand gezien de gerechtelijke dwalingen die de laatste decennia aan het licht zijn gekomen. In veel van deze dwalingen hebben verdachten valse bekentenissen afgelegd die er uiteindelijk mede voor hebben gezorgd dat de verdachte onterecht is veroordeeld. Toch is een bekennende verklaring al lang niet meer de gouden standaard van het bewijs en wordt het van belang geacht dat een bekentenis gedetailleerd is en geverifieerd kan worden (St-Yves & Meissner, 2014). Veel Europese landen en Australië leggen de nadruk in het verdachtenverhoor, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Noord-Amerika, dan ook steeds meer op het verzamelen van uitgebreide informatie in plaats van op het verkrijgen van een bekentenis. Recent is ook meer aandacht gekomen voor de manier waarop opsporingsambtenaren valse ontkenningen kunnen doorbreken (Walsh & Bull, 2012b).

Aangezien het verdachtenverhoor gericht is op meer dan alleen het doorbreken van ontkennen en het verkrijgen van een bekentenis, is het van belang om de verhooruitkomst breder te benaderen dan als alleen een bekennende of ontkennende verklaring. In de *Handleiding verhoor* wordt een bekentenis omschreven als een volledige erkenning van betrokkenheid bij het ten laste gelegde feit, terwijl een volledige ontkenning inhoudt dat elke betrokkenheid bij het ten laste gelegde feit wordt ontkend. Bij een gedeeltelijke bekentenis wordt de betrokkenheid toegegeven, maar kan de aanklacht bijvoorbeeld worden gebagatelliseerd of verdraaid (Van Amelsvoort e.a., 2015). Verdachten kunnen er ook voor kiezen niet te praten (zwijgen), alleen over persoonlijke zaken te verklaren,

gedeeltelijk over de zaak te verklaren (gedeeltelijk verklaringsbereid) alleen onder voorwaarden over de zaak te praten (potentieel verklaringsbereid), en volledig over de zaak te verklaren (volledig verklaringsbereid) (Van Amelsvoort e.a., 2015). Daarnaast kan de verklaring van een verdachte zowel (gedeeltelijke) bekentenissen als ontkenningen bevatten.

De meerderheid van de verdachten is echter niet bereid om de gewenste informatie vrijwillig en uit eigen initiatief te geven (Van Amelsvoort e.a., 2015; Walsh & Bull, 2012b). Uit de bevindingen die in voorgaande paragraaf zijn besproken is naar voren gekomen dat verdachten zelden gedurende het gehele verhoor zwijgen, wat ook uit de literatuur blijkt (St-Yves & Meissner, 2014). Tevens hebben we gezien dat verdachten in veel gevallen over persoonlijke of algemene onderwerpen praten, maar minder vaak informatie geven over het delict en de betrokkenheid van henzelf of die van anderen daarbij.

4.3.2 Verklaringsstrategieën: verklaren over de zaak en verklaren ontwijken

Om in hoofdstuk 5 een analyse te kunnen maken van de effectiviteit van verhoortechnieken wordt in deze paragraaf bekeken welke indeling van de zestien specifieke manieren van verklaren in verklaringsstrategieën het beste bij de data past. Uit de literatuurstudie is geen indeling naar voren gekomen die kan worden getoetst op basis van de geobserveerde verhoren. Daarom wordt gekozen voor een exploratieve factoranalyse.²¹ Op basis van een exploratieve factoranalyse wordt nagegaan wat de best passende indeling is van specifieke manieren van verklaren in verklaringsstrategieën. Deze analyse wordt uitgevoerd op het niveau van de periodes van vijf minuten waarmee de verhoren zijn geobserveerd. Door de periodes van vijf minuten als analyse-eenheid te gebruiken is het mogelijk om in hoofdstuk 5 de relatie tussen verhoortechnieken en de verklaring van de verdachte over de tijd te analyseren.

Voordat de exploratieve factoranalyse wordt uitgevoerd, wordt een onderscheid gemaakt tussen zwijgen en verschillende vormen van verklaren. Voor het gebruikmaken van het zwijgrecht wordt geen overkoepelende categorie

21 Van de manieren van verklaren zijn dummy variabelen gemaakt. De code '0' geeft aan dat een specifieke manier niet wordt gebruikt in de periodes van vijf minuten en de code '1' geeft aan dat een specifieke manier wel wordt gebruikt. De exploratieve factoranalyse wordt uitgevoerd met het analyseprogramma Mplus 7.4. Dit maakt het mogelijk om de manieren van verklaren als categorische variabelen te analyseren en rekening te houden met de geneste structuur van de data. De periodes van vijf minuten (niveau 1) zijn genest binnen de verhoren (niveau 2).

gebruikt omdat dit door één specifieke manier wordt uitgedrukt. Het zwijgrecht gebruiken wordt dan ook niet meegenomen in de exploratieve factoranalyse. De resultaten van de exploratieve factoranalyse staan weergegeven in tabel 4.1. Uit de resultaten kan worden afgeleid dat van de zestien specifieke vormen van verklaren er uiteindelijk tien kunnen worden ingedeeld in verklaringsstrategieën. Twee manieren van verklaren kunnen niet in de factoranalyse worden meegenomen omdat ze te weinig worden gebruikt. Dit zijn ‘persoonlijke gegevens geven’ en ‘emotioneel worden’. Verder is uit de resultaten van de factoranalyse naar voren gekomen dat drie manieren van verklaren niet eenduidig in een verklaringsstrategie ingedeeld kunnen worden.²² Het gaat om ‘het bewijs tegenspreken’, ‘de vraag beantwoorden’ en ‘om verduidelijking vragen’. In de definitieve analyse zijn deze drie manieren van verklaren niet meegenomen.

Tabel 4.1: Resultaten van een exploratieve factoranalyse van de verklaringsstrategieën van verdachten (n = 993)

Variabelen	Factorloadingen*	
	Verklaren over de zaak	Verklaren ontwijken
Zaakgerelateerde informatie geven	0.922	0.000
Betrokkenheid bij delict bekennen	0.439	0.122
Aangeven de informatie niet te hebben of zich niet te herinneren	0.645	0.106
Vaag blijven en geen gedetailleerde informatie geven	0.808	-0.039
Betrokkenheid bij het delict ontkennen	-0.052	0.701
Algemene informatie geven	-0.479	0.679
Gebruikmaken van rechtsbijstand	-0.454	0.576
Aangeven het niet eens te zijn met de omstandigheden	0.000	0.882
Proberen te onderhandelen	-0.283	0.713
(Weder)vragen stellen	-0.084	0.714
Model fit		
CFI	.975	
RMSEA	.023	
Betrouwbaarheidsanalyse		
Cronbach's Alpha	.587	.541

CFI=comparative fit index; RMSEA=root mean square error of approximation.

* Een factor lading van 0.000 betekent dat de geobserveerde variabele gebruikt is om de schaal van de latente variabelen te fixeren.

²² Deze manieren van verklaren hebben hoge factorloadingen op beide verklaringsstrategieën.

Uit tabel 4.1 kan worden afgeleid dat het definitieve model een goede fit heeft (CFI = .975 en RMSEA = .023). Dit houdt in dat op basis van de twee verklaringsstrategieën een goede beschrijving gegeven kan worden van twee manieren waarop verdachten zich tijdens het verhoor actief opstellen. In de eerste plaats proberen verdachten het *verklaren te ontwijken* door betrokkenheid bij het delict te ontkennen, algemene informatie te geven, gebruik te maken van rechtsbijstand, aan te geven het niet eens te zijn met de omstandigheden, proberen te onderhandelen en (weder)vragen te stellen. De zes manieren van verklaren kunnen tot een schaal worden samengenomen met een matige betrouwbaarheid ($\alpha = .541$). Door het gemiddelde te nemen van de zes manieren van verklaren wordt de schaal *verklaren ontwijken* verkregen. De beschrijvende statistieken van de twee verklaringsstrategieën staan weergegeven in tabel 4.2. Uit de minimumscore kan worden afgeleid dat er periodes van vijf minuten zijn waarin geen van de zes manieren van verklaren worden gebruikt (min = 0). De maximumscore laat zien dat er ook periodes van vijf minuten zijn waarin alle zes de manieren van verklaren worden gebruikt (max = 1). Gemiddeld genomen ligt de mate waarin verdachten de verklaring ontwijken onder het midden van de schaal met een minimum van '0' en een maximum van '1' ($m = 0.24$ en $S.D. = 0.20$).

In de tweede plaats *verklaren verdachten over de zaak* door zaakgerelateerde informatie te geven, door de betrokkenheid van henzelf bij het delict te bekennen, door aan te geven de informatie niet te hebben of zich niet te herinneren en door vaag te blijven. Deze vier manieren van verklaren kunnen worden samengenomen tot een schaal met een matige betrouwbaarheid ($\alpha = .587$). Uit tabel 4.2 kan worden opgemaakt dat er periodes van vijf minuten zijn waarin geen van deze manieren van verklaren worden gebruikt (min = 0). Ook zijn er periodes van vijf minuten waarin deze manieren van verklaren allemaal worden gebruikt (max = 1). Gemiddeld genomen ligt de mate waarin verdachten over de zaak verklaren onder het midden van de schaal met een minimum van '0' en een maximum van '1' ($m = 0.28$ en $S.D. = 0.28$).

In tabel 4.2 is ook het *gebruikmaken van het zwijgrecht* als dummy variabele weergegeven. Ook voor deze categorie geldt dat er periodes van vijf minuten zijn waarin er geen gebruik wordt gemaakt van het zwijgrecht (min = 0) en dat er periodes van vijf minuten zijn waarin wel gebruik wordt gemaakt van het zwijgrecht (max = 1). Het gemiddelde van deze categorie kan worden geïnterpreteerd als het percentage van periodes van vijf minuten waarin gebruik wordt gemaakt van het zwijgrecht. In 18% van de periodes van vijf minuten maken verdachten gebruik van het zwijgrecht. In vergelijking met de twee andere verklaringsstrategieën maken de verdachten in de geobserveerde verhoren relatief weinig gebruik van het zwijgrecht.

Tabel 4.2: Spearman correlatie en beschrijvende statistieken van de drie verklaringsstrategieën (n = 993)

	1	2	3	Min.	Max.	Gem.	S.D.
Verklaren over de zaak (1)	1.000	-	-	0.00	1.00	0.28	0.28
Verklaren ontwijken (2)	0.204**	1.000	-	0.00	1.00	0.24	0.20
Gebruikmaken van zwijgrecht (3)	-0.215**	-0.063*	1.000	0.00	1.00	0.18	-

[†] $p < .10$; [#] $p < .05$; * $p < .01$ (tweezijdig).

Tot slot is eerder besproken dat de verhooruitkomst kan bestaan uit een combinatie van de verschillende verklaringsstrategieën. De manieren van verklaren kunnen omschreven worden als strategieën om met het verhoor en de eventuele druk, beïnvloeding en overtuiging die daarmee samengaat om te gaan. Tabel 4.2 laat zien dat verklaren over de zaak en verklaren ontwijken positief met elkaar samenhangen. Dit duidt erop dat beide verklaringsstrategieën in combinatie met elkaar worden gebruikt. Gebruikmaken van het zwijgrecht hangt negatief samen met verklaren over de zaak en verklaren ontwijken. Dit duidt erop dat zwijgen en verklaren los van elkaar gebruikt lijken te worden. De relaties die hier worden besproken hebben betrekking op wat er zich in de periodes van vijf minuten afspeelt. Het is dus mogelijk dat verdachten gedurende een deel van het verhoor verklaren en gedurende een ander deel van het verhoor zwijgen. Of dit in de geobserveerde verhoren het geval is wordt in hoofdstuk 5 besproken, waar het verloop van het geheel aan verhoren centraal staat.

4.3.3 Verklaringsstrategieën in relatie tot de aanwezigheid van de advocaat

In de vorige paragraaf is beschreven in welke mate verdachten de drie verklaringsstrategieën al dan niet gecombineerd gebruiken. In deze paragraaf wordt bekeken of de manier van verklaren anders is als de advocaat bij het verhoor aanwezig is. Uit de interviews met de opsporingsambtenaren komt naar voren dat zij zien dat de houding van verdachten verandert als de advocaat bij het verhoor aanwezig is. Het gaat dan voornamelijk om verdachten die zich zelf-verzekerder voelen met een advocaat bij het verhoor.

‘Op zich zou het niet moeten veranderen. Maar een verdachte [...] voelt zich zekerder en sterker met een advocaat naast hem [...]. Dat merk je gewoon.’ (O17)

In de geobserveerde verhoren is voornamelijk naar het daadwerkelijke gedrag van de verdachten gekeken, dat is uitgewerkt als verklaren over de zaak, verklaren ontwijken en zwijgen. In de eerste plaats wordt het gemiddeld verklaren over de zaak en het gemiddeld ontwijken van verklaren in tabel 4.3 weergegeven voor 18 verhoren zonder en 36 verhoren met een advocaat. Uit de resultaten kan worden afgeleid dat er geen verschillen worden gevonden in het gemiddeld verklaren over de zaak tussen verhoren met en zonder een advocaat. Het ontwijken van verklaren blijkt gemiddeld genomen wel te verschillen tussen verhoren met en zonder een advocaat. Tijdens verhoren waarbij geen advocaat aanwezig is, ontwijken verdachten gemiddeld genomen meer het afleggen van een verklaring dan tijdens verhoren waarbij wel een advocaat aanwezig is. Of een advocaat aanwezig is of niet lijkt weinig te veranderen in de bereidheid van de verdachte om informatie te geven. Wel lijken verdachten zich minder tegen het verhoor te verzetten wanneer de advocaat aanwezig is.

Tabel 4.3: Gemiddeld verklaren over de zaak en gemiddeld ontwijken van verklaren vergeleken tussen verhoren zonder en verhoren met een advocaat (n= 54)

	Geen advocaat (n = 18)			Advocaat (n = 36)			Verschil in gemiddelde (p-waarde)	
	Min.	Max.	Gem.	Min.	Max.	Gem.		
Verklaren over de zaak	0.00	0.52	0.25	0.00	0.70	0.25	0.00	(.969)
Verklaring ontwijken	0.11	0.49	0.32	0.00	0.55	0.21	0.11	(.009)

De bevindingen van de vergelijking van het gebruik van het zwijgrecht tussen verhoren met en zonder een advocaat zijn weergegeven in tabel 4.4. Tijdens ongeveer twee derde van de verhoren maken verdachten geen gebruik van het zwijgrecht. Het is belangrijk te benadrukken dat het hier gaat om verdachten die een beroep doen op het zwijgrecht. Dit betekent niet dat verdachten in betreffende verhoren volledig zwijgen. Het aantal verhoren waarin verdachten minimaal één keer een beroep doen op het zwijgrecht verschilt niet tussen het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat. Het gebruik van het zwijgrecht lijkt daarmee niet afhankelijk te zijn van de aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor.

Tabel 4.4: Gebruik van het zwijgrecht vergeleken tussen verhoren met en zonder een advocaat

	Geen advocaat	Advocaat	Totaal	Fisher's Exact
Geen gebruik zwijgrecht	77.8% (14)	75.0% (27)	75.9% (41)	1.000
Gebruik zwijgrecht	22.2% (4)	25.0% (9)	24.1% (13)	
Totaal	100% (18)	100% (36)	100% (54)	

Dit beeld wordt ondersteund door de ervaringen waarover opsporingsambtenaren in de interviews hebben gesproken. Wat betreft de consequenties van de aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor komen twee belangrijke aspecten uit de interviews naar voren. In de eerste plaats geven opsporingsambtenaren aan dat de grootste verandering het consultatierecht is dat naar aanleiding van de Salduz-rechtspraak is ingevoerd. Volgens opsporingsambtenaren krijgen verdachten door dit consultatierecht vaker voorafgaand aan het verhoor het advies om te zwijgen. Een opsporingsambtenaar benadrukt dit nog eens door aan te geven: 'Ze zeggen altijd zwijgrecht.' (O14). Opsporingsambtenaren geven anderzijds ook aan dat de aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor daar niet veel meer aan verandert.

'Eerlijk gezegd valt dat nog wel mee. [De aanwezigheid van de raadsman] heeft het niet nog slechter gemaakt. Salduz heeft de grootste verandering in het verhoor gehad, in de bereidheid om te verklaren.' (O3)

In de tweede plaats is uit de interviews naar voren gekomen dat het zwijgen door de verdachte voornamelijk speelt in 'zware' zaken. Tegelijkertijd geven opsporingsambtenaren aan dat de advocaat hier weinig in heeft veranderd. Verdachten in 'zware' zaken zijn in veel gevallen al vaker in aanraking gekomen met politie en justitie en weten al hoe het werkt. Dit is ook uit eerder onderzoek naar voren gekomen (Stevens & Verhoeven, 2010).

'Zeker bij [...] zware georganiseerde criminaliteit [...] is het enkel zwijgrecht. Maar dat was allang, hoor. Dat is niet veranderd door de [advocaat bij het verhoor]. Die [verdachten] wisten al hoe of wat: gewoon zwijgrecht.' (O6)

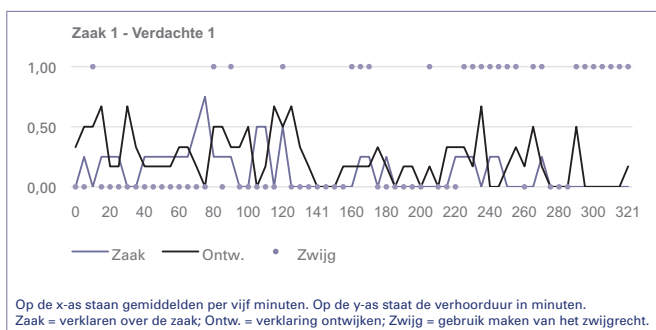
Het algehele beeld dat uit de geobserveerde verhoren naar voren komt is dat de manier waarop de verdachte verklaart weinig verschilt tussen verhoren met en zonder de advocaat. Alleen bij het ontwijken van verklaren zijn verschillen gevonden. Die verschillen kunnen voorzichtig worden geïnterpreteerd als een

positieve uitwerking van de advocaat bij het verhoor. Verdachten blijken het afleggen van een verklaring minder te ontwijken wanneer de advocaat aanwezig is dan wanneer de advocaat niet aanwezig is. Verdachten lijken dus minder om het verhaal heen te draaien, wat een positieve uitwerking kan hebben op de efficiëntie en kwaliteit van het verdachtenverhoor.

4.4 Grafische weergave van het verloop van verklaringsstrategieën

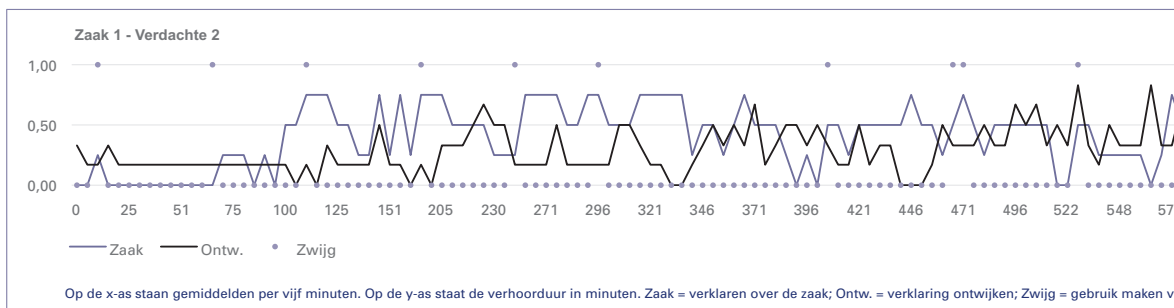
In deze paragraaf wordt per verdachte een grafische weergave gepresenteerd van het verloop van de verklaringsstrategieën over de totale duur dat de verdachte is verhoord. In navolging van eerder onderzoek worden hiertoe de beschikbare verhoren per verdachte achter elkaar geplaatst (Pearse & Gudjonsson, 2003). Op basis van deze beschrijvende analyses kan inzichtelijk worden gemaakt in hoeverre de bereidheid om al dan niet te verklaren gedurende de opeenvolgende verhoren varieert.

In de eerste zaak die wordt besproken is informatie beschikbaar over vier verdachten. Het verloop van de verklaringsstrategieën is voor de eerste verdachte weergegeven in figuur 4.2. Deze verdachte is in totaal bijna vijfenhalf uur (321 minuten) verhoord, verdeeld over vier verhoren. Hoewel de verdachte tijdens het eerste verhoor probeert het afleggen van een verklaring te ontwijken en zo nu en dan aangeeft gebruik te maken van het zwijgrecht, is hij ook enigszins bereid informatie over de zaak te geven. Dit verandert vanaf het tweede verhoor als hij rechtsbijstand (voorafgaand en tijdens het verhoor) krijgt. Tijdens het tweede verhoor probeert hij het afleggen van een verklaring nog steeds te ontwijken en maakt hij vaker gebruik van het zwijgrecht. Verklaren over de zaak doet hij minder in vergelijking met het eerste verhoor. Tijdens het derde en vierde verhoor is de verdachte niet meer bereid over de zaak te verklaren en ook ontwijkt hij het afleggen van een verklaring minder. Tijdens het derde en vierde verhoor beroept hij zich voornamelijk op het zwijgrecht.

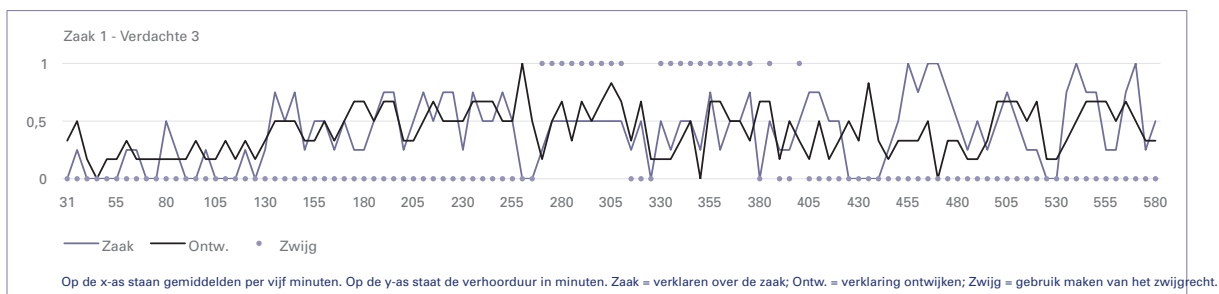

Figuur 4.2: Het verloop van verklaringsstrategieën, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 1 in zaak 1

Figuur 4.3 geeft voor de tweede verdachte in de eerste zaak een overzicht van het verloop van de verklaringsstrategieën. De tweede verdachte is aanmerkelijk uitgebreider verhoord dan de eerste verdachte. In totaal zijn tien verhoren afgenomen met een totale verhoorduur van ruim achttienenhalf uur (1124 minuten). Het eerste uur van het eerste verhoor is de verdachte terughoudend. Hij verklaart nagenoeg niet over de zaak. Hij ontwijkt het afleggen van een verklaring, maar doet dat niet op een intensieve manier. Vanaf dit eerste uur neemt zijn bereidheid om over de zaak te verklaren toe. Wel varieert de bereidheid om een verklaring over de zaak te geven over de gehele verhoorduur en geeft de verdachte geen volledige openheid van zaken. Dit volgt uit het ontwijken van het afleggen van een verklaring, wat de verdachte afwisselt of combineert met zaakgerelateerde informatie geven. Over de gehele verhoorduur beroept de verdachte zich weinig op het zwijgrecht. Als hij dat doet, is dat voornamelijk tijdens de eerste vijf verhoren. De advocaat is gedurende het merendeel van de verhoren aanwezig, met uitzondering van het vierde en het tiende verhoor. Dit lijkt het gedrag van de verdachte in termen van verklaren over de zaak, verklaring ontwijken en het zwijgrecht gebruiken, niet te veranderen. Het verloop van de verklaringsstrategieën wordt voor de derde verdachte in de

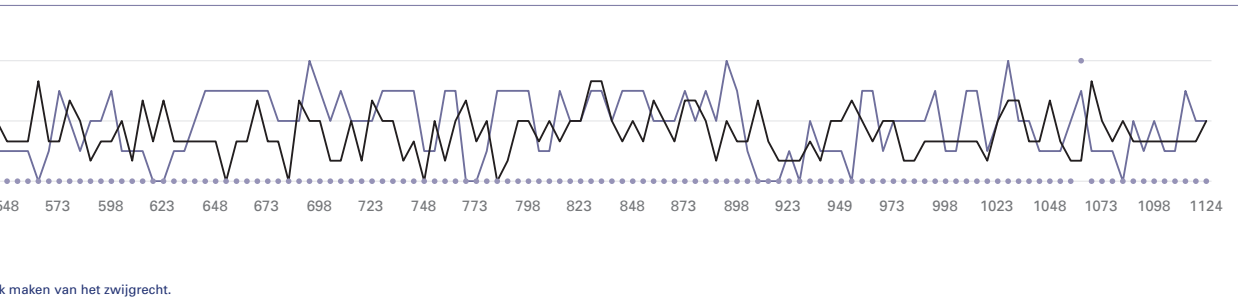
Figuur 4.3: Het verloop van verklaringsstrategieën, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 2 in zaak 1

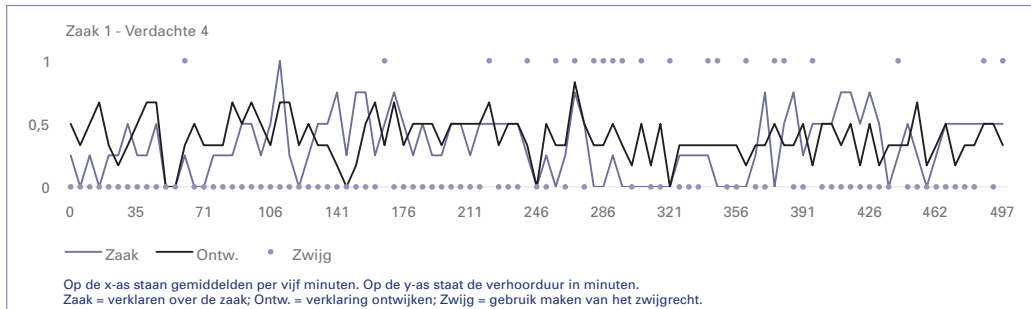

Figuur 4.4: Het verloop van verklaringsstrategieën, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 3 in zaak 1

eerste zaak weergegeven in figuur 4.4. Deze verdachte is in totaal zes keer verhoord met een totale verhoorduur van ruim negen en half uur (580 minuten). Gedurende alle verhoren is de verdachte bereid informatie over de zaak te geven. Tijdens het eerste verhoor is de intensiteit van verklaren lager dan in de vervolghoren. Daarnaast varieert het verklaren over de zaak over de gehele verhoorduur. Volledige openheid van zaken lijkt hij echter niet te geven, wat blijkt uit het ontwijken van het afleggen van een verklaring, wat de gedachte dan ook in alle achtereenvolgende verhoren doet. Het valt op dat de verdachte in verhoor drie en vier regelmatig een beroep doet op het zwijgrecht terwijl hij dat in de andere verhoren geen enkele keer doet. Tijdens verhoor vijf en zes is de bereidheid om over de zaak te verklaren over het geheel genomen groter dan het ontwijken van verklaren, terwijl dat tijdens verhoor drie omgekeerd is. Tijdens verhoor vier, vijf en zes is de advocaat niet aanwezig bij het verhoor. De verdachte heeft voorafgaand aan die verhoren wel met de advocaat overleg gehad.

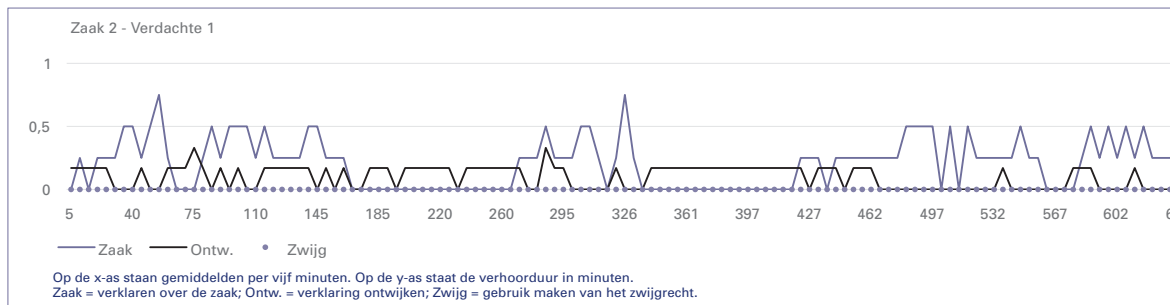
In figuur 4.5 wordt voor de vierde verdachte in de eerste zaak het verloop weergegeven van de verklaringsstrategieën. Deze verdachte is zeven keer verhoord met een totale verhoorduur van bijna achtenhalf uur (497 minuten). In

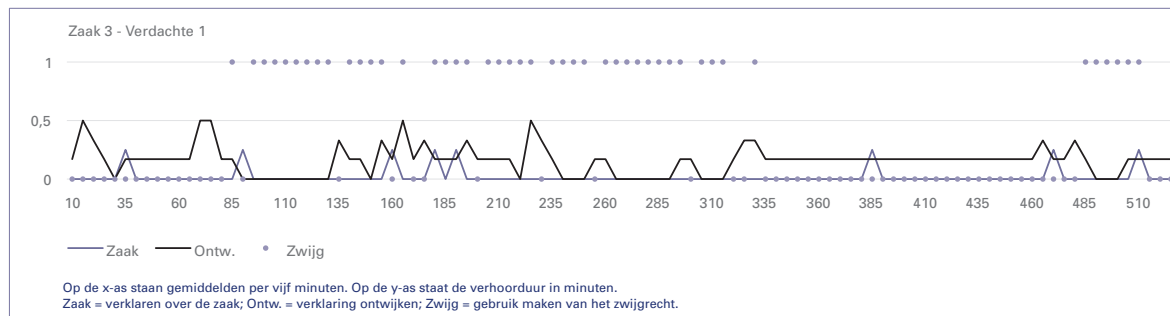

Figuur 4.5: Het verloop van verklaringsstrategieën, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 4 in zaak 1

het merendeel van de verhoren heeft het ontwijken van een verklaring afleggen de overhand. Alleen aan het einde van het tweede verhoor, gedurende het derde verhoor en tijdens de tweede helft van het zesde verhoor is de verdachte meer bereid om meer over de zaak te verklaren. Gedurende het vijfde verhoor en de eerste helft van het zesde verhoor beroept de verdachte zich regelmatig op het zwijgrecht. De advocaat is alleen tijdens het derde en vijfde verhoor aanwezig. Wel heeft de verdachte voorafgaand aan elk verhoor overleg gehad met de advocaat.

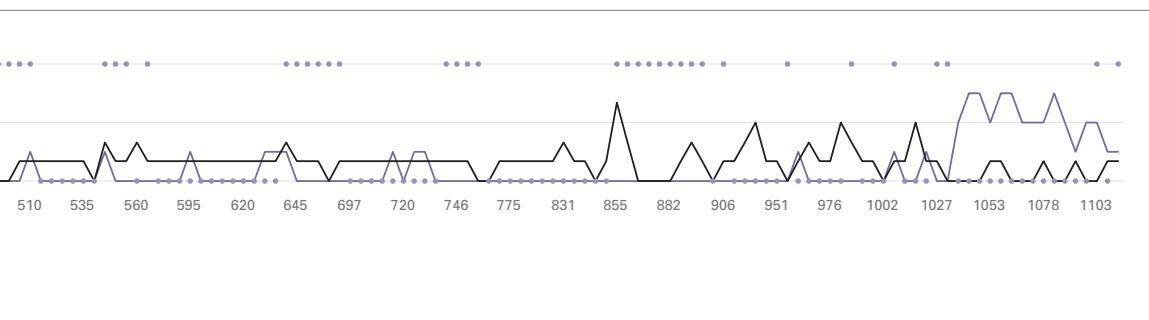
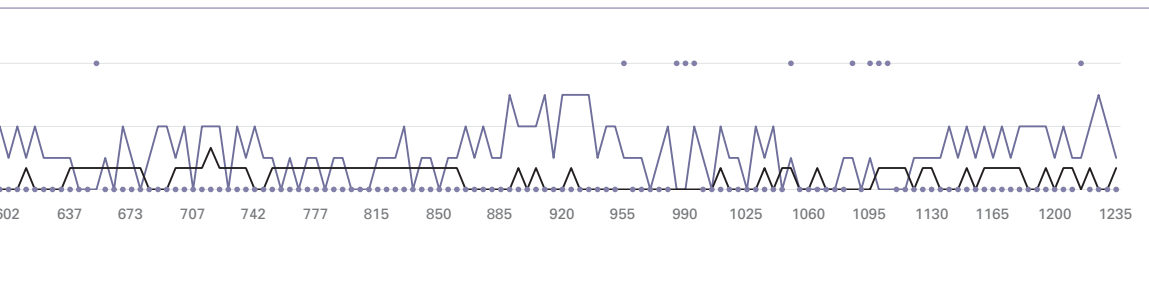
Figuur 4.6: Het verloop van verklaringsstrategieën, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 1 in zaak 2

Figuur 4.7: Het verloop van verklaringsstrategieën, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 1 in zaak 3

De tweede zaak die wordt besproken heeft één verdachte. Het verloop van de verklaringsstrategieën is afgebeeld in figuur 4.6. Deze verdachte is zeven keer verhoord met een totale verhoorduur van ruim twintig uur (1235 minuten). Het vierde en zesde verhoor zijn met een verhoorduur van respectievelijk vijf uur en vijfenehalf uur de langst durende verhoren. Het valt op dat de verdachte over bijna de gehele verhoorduur meer over de zaak verklaart dan dat hij het afleggen van een verklaring ontwijkt. Uitzonderingen zijn het einde van het eerste verhoor, het tweede verhoor, het begin van het derde verhoor en het begin van het vierde verhoor. In die periodes ontwijkt de verdachte het afleggen van een verklaring zonder dat hij ook over de zaak verklaart. Ook doet de verdachte over de gehele verhoorduur weinig beroep op het zwijgrecht. Alleen in de tweede helft van het zesde verhoor komt dit vaker voor. De verdachte heeft alleen tijdens het tweede verhoor geen bijstand gekregen van een advocaat. Voorafgaand aan alle verhoren heeft de verdachte overleg gehad met de advocaat.

In de derde zaak is één verdachte vijftien keer verhoord met een totale verhoorduur van bijna achttienenehalf uur (1103 minuten). Het verloop van de verklaringsstrategieën is afgebeeld in figuur 4.7. Uit de figuur kan worden afgeleid dat de verdachte gedurende bijna de gehele verhoorduur het afleggen

van een verklaring ontwijkt en zich regelmatig beroept op het zwijgrecht. Alleen tijdens het laatste verhoor geeft de verdachte een uitgebreidere verklaring over de zaak. Tijdens het vierde, elfde, twaalfde, dertiende en veertiende verhoor was de advocaat niet aanwezig.

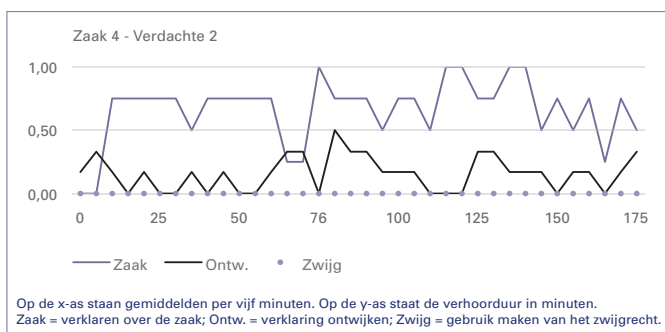
In de vierde en laatste zaak zijn drie verdachten relatief kort verhoord. Tijdens alle verhoren van de verdachten is een advocaat aanwezig. Het verloop van de verklaringsstrategieën wordt voor de eerste verdachte in deze zaak weergegeven in figuur 4.8. Deze verdachte is één keer verhoord met een totale verhoorduur van elf minuten. De verdachte beroept zich gedurende het gehele verhoor op het zwijgrecht en ontwijkt het afleggen van een verklaring.

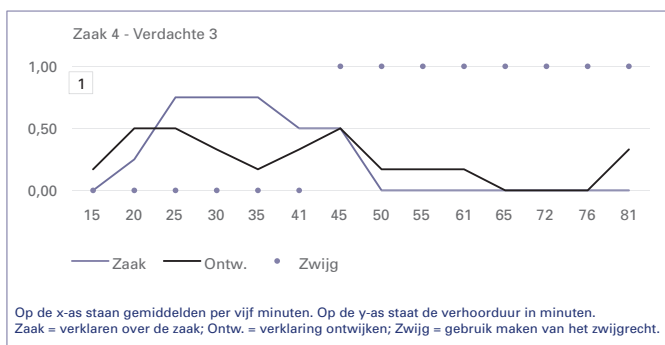
Figuur 4.8: Het verloop van verklaringsstrategieën, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 1 in zaak 4

Het verloop van de verklaringsstrategieën wordt voor de tweede verdachte in deze zaak weergegeven in figuur 4.9. De tweede verdachte is twee keer verhoord met een totale verhoorduur van bijna drie uur (175 minuten). Gedurende beide verhoren is de verdachte bereid te verklaren over de zaak. Hoewel de verdachte het afleggen van een verklaring ook ontwijkt, is de intensiteit waarmee dit wordt gedaan minder in vergelijking met het verklaren over de zaak.

De derde verdachte in deze zaak is ook twee keer verhoord met een totale verhoorduur van bijna anderhalf uur (81 minuten). Het verloop van de verklaringsstrategieën is weergegeven in figuur 4.10. Er kan een duidelijk verschil in het verloop van de twee verhoren worden waargenomen. Tijdens het eerste verhoor geeft de verdachte zaakgerelateerde informatie, maar lijkt hij niet volledige openheid van zaken te willen geven. Dit blijkt uit het ontwijken van het afleggen van een verklaring. Het tweede verhoor laat een ander verloop zien. De verdachte geeft geen zaakgerelateerde informatie meer, ontwijkt het afleggen van een verklaring nauwelijks en beroept zich op het zwijgrecht.

Figuur 4.9: Het verloop van verklaringsstrategieën, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 2 in zaak 4

Figuur 4.10: Het verloop van verklaringsstrategieën, weergegeven over de complete verhoorduur van verdachte 3 in zaak 4

Deze figuren waarin het verloop van de verklaringsstrategieën is weergegeven geven een mooi overzicht van de wijze waarop verdachten gedurende de gehele verhoorduur een verklaring afleggen. Het beeld dat daaruit naar voren komt, is dat verdachten over het algemeen bereid zijn informatie over de zaak te geven. Volledige en gedetailleerde bekentenissen worden in de verhoren niet afgelegd en de verdachten combineren het verklaren over de zaak met het ontwijken van het afleggen van een verklaring. Van de 54 verhoren beroepen verdachten zich in zes verhoren op het zwijgrecht zonder over de zaak te verklaren en ontwijken zij nauwelijks het afleggen van een verklaring. Gedurende negen verhoren beroepen verdachten zich op het zwijgrecht, maar combineren dit met het geven van informatie over de zaak en het ontwijken van verklaren.

4.5 Conclusie verklaring van de verdachte

Uit de literatuurstudie zijn in totaal zestien specifieke manieren naar voren gekomen waarop verdachten tijdens het verhoor al dan niet een verklaring afleggen. Hiervan kunnen tien manieren worden ingedeeld in twee verklaringsstrategieën. Zes manieren kunnen dus niet ingedeeld worden. Beroep doen op het zwijgrecht wordt niet ingedeeld omdat dit als een derde afzonderlijke verklaringsstrategie wordt beschouwd. Van de overige vijf specifieke manieren van verklaren kunnen er twee niet worden ingedeeld omdat ze te weinig worden gebruikt. Drie manieren van verklaren kunnen niet eenduidig worden ingedeeld in een van de twee verklaringsstrategieën.

In de literatuur wordt de nadruk voornamelijk gelegd op (valse) bekentenissen. Daarbij wordt de verhooruitkomst in veel studies geanalyseerd in categorieën: 1) de verdachte besluit te spreken versus te zwijgen, 2) de verdachte besluit te bekennen versus te ontkennen of 3) de verdachte besluit gedeeltelijk te verklaren versus volledig open te zijn (Walsh & Bull, 2012b). Dit zorgt voor een beperkt beeld van de manier waarop verdachten met het verhoor omgaan. Het is aannemelijker dat verdachten in gradaties verklaren over de zaak of zich tegen het verhoor verzetten. Daarnaast blijven er aspecten van de verhooruitkomst onderbelicht. Zo is bijvoorbeeld relatief weinig bekend over de manier waarop opsporingsambtenaren valse ontkenningen kunnen doorbreken (Walsh & Bull, 2012b). Ook is minder bekend over de mate waarin opsporingsambtenaren erin slagen om zaakgerichte informatie van een verdachte te verkrijgen of het zwijgen van een verdachte te doorbreken (Verhoeven, 2014). De explorerende analyse heeft drie verklaringsstrategieën opgeleverd waarmee een goede beschrijving kan worden gegeven van de manier waarop verdachten met het verhoor en de eventuele druk omgaan. Op basis van twee verklaringsstrategieën kan een beschrijving worden gegeven van de mate waarin verdachten al dan niet een verklaring afleggen. Zo blijken verdachten gemiddeld genomen net zo vaak over de zaak te verklaren als dat ze het afleggen van een verklaring ontwijken. Op basis van de derde verhoorstrategie kan worden geconcludeerd dat in 24% van de geobserveerde verhoren verdachten minimaal één keer een beroep doen op het zwijgrecht. In zes van die verhoren beroepen verdachten zich volledig op het zwijgrecht.

Naar aanleiding van de recente ontwikkelingen in het recht op rechtsbijstand zijn advocaten vaker bij het verhoor van verdachten aanwezig. Het is dan ook interessant om na te gaan of er aanwijzingen zijn dat de aanwezigheid van de advocaat de verklaringsstrategie van verdachten verandert. Dit lijkt het geval

te zijn voor het ontwijken van het afleggen van een verklaring. Tijdens verhoren zonder een advocaat proberen verdachten gemiddeld genomen meer het afleggen van een verklaring te ontwijken dan tijdens verhoren met een advocaat. Het verklaren over de zaak en het beroep doen op het zwijgrecht verschillen niet tussen verhoren met en zonder een advocaat. Verdachten lijken door de aanwezigheid van de advocaat minder om het verhaal heen te draaien, maar net zo veel over de zaak te verklaren en net zo vaak een beroep te doen op het zwijgrecht. Een mogelijke uitwerking hiervan zou kunnen zijn dat verhoren met een advocaat efficiënter kunnen verlopen in termen van het verkrijgen van de gewenste informatie.

Op basis van deze bevindingen kan worden geconcludeerd dat verdachten overwegend actief deelnemen aan de verhoren die zijn geobserveerd. Het gecombineerd of in afwisseling gebruiken van het ontwijken van verklaren en verklaren over zaakgerelateerde onderwerpen lijkt erop te wijzen dat zaakgerichte informatie stapsgewijs wordt prijsgegeven door verdachten.

De interactie tussen opsporings-ambtenaren en de verdachte

5.1 Relatie tussen verhoorstijlen en verklaringsstrategieën

Uit hoofdstuk 2 is naar voren gekomen dat er internationaal gezien relatief veel onderzoek is verricht naar de verhoortechnieken die worden gebruikt bij het verhoren van verdachten. Ook zijn studies uitgevoerd naar de mate waarin verhoortechnieken bijdragen aan het verkrijgen van een (valse) verklaring van verdachten. Toch kan relatief weinig worden geconcludeerd over de effectiviteit van verhoortechnieken bij het verkrijgen van waarheidsgetrouwe verklaringen van verdachten (Meissner e.a., 2014). Dit heeft te maken met de beperkingen van zowel experimentele als veldstudies, die worden gebruikt bij het onderzoek naar de relatie tussen verhoortechnieken en de verklaring van de verdachte.

Experimentele studies hebben een beperkte generaliseerbaarheid van de resultaten (King & Snook, 2009; Moston & Fisher, 2007). Met een experimentele onderzoeksofzet is het moeilijk om de daadwerkelijke verhoorsituatie na te bootsen. In een gecontroleerde omgeving worden veelal studenten onderworpen aan een verhoor over een licht (fictief) vergrijp. Dit zorgt er onder meer voor dat de eventuele gepercipieerde consequenties kleiner zullen zijn in vergelijking met een echte verdenking. Daarbij wijkt een studentenpopulatie op belangrijke kenmerken af van een verdachtenpopulatie, wat er mogelijk voor zorgt dat beide groepen anders met een verhoorsituatie zullen omgaan. Door deze verschillen is het moeilijk om eventuele effecten uit experimenteel onderzoek te vertalen naar werkelijke verhoorsituaties.

Veldstudies zijn in de meeste gevallen gebaseerd op de audio(visuele) opnamen van daadwerkelijke verdachtenverhoren. Na het coderen van die verhoren worden bivariate analysetechnieken gebruikt waardoor in feite alleen uitspraken gedaan kunnen worden over het samengaan van het gebruik van bepaalde verhoortechnieken met het afleggen van een verklaring. In hoeverre die afgelegde verklaring ook daadwerkelijk is toe schrijven aan het gebruik van de verhoortechnieken is op basis van bivariate analyses niet vast te stellen. Het is immers ook mogelijk dat opsporingsambtenaren verhoortechnieken gebruiken als een reactie op het verklaren door de verdachte of het uitblijven daarvan.

Daarnaast is het in een veldstudie moeilijk om vast te stellen of de eventueel afgelegde verklaring waar is of niet.

Deze studie heeft als doel om op basis van een veldstudie, met het gebruik van geavanceerde statistische analyses, inzichtelijk te maken in welke mate opsporingsambtenaren met verhoortechnieken kunnen bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte. In hoofdstuk 3 en 4 zijn per verdachte grafische weergaven gepresenteerd van het gebruik van de verhoorstijlen en manieren van verklaren over de totale verhoorduur. In dit hoofdstuk worden analyses besproken die erop gericht zijn de richting van de relatie tussen de verhoorstijlen en de verklaringsstrategieën vast te stellen. Het gaat dus om de vraag in hoeverre verdachten hun verklaring aanpassen in reactie op de verhoortechnieken die opsporingsambtenaren gebruiken of in hoeverre opsporingsambtenaren verhoortechnieken gebruiken in reactie op het al dan niet verklaren door de verdachte. Om dit mogelijk te maken zijn de geobserveerde verhoren over de tijd ('real time') gecodeerd waardoor longitudinale data ontstaan (Kelly e.a., 2016). Op basis van deze longitudinale data kan het verloop van het gebruik van de verhoorstijlen in relatie worden gebracht met het verloop van de verklaringsstrategieën. Dit geeft uiteindelijk meer inzicht in de interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte en de mate waarin zij elkaars gedrag tijdens het verhoor beïnvloeden.

In de paragrafen 5.2 tot en met 5.4 wordt de relatie tussen de verhoorstijlen en de verklaring van de verdachte kwantitatief en tijdsafhankelijk geanalyseerd. Op basis van deze analyse wordt antwoord gegeven op onderzoeksvraag 3a: *In welke mate bestaat er een samenhang tussen de manier van verhoren en de verklaring van verdachten van zware misdrijven?* en onderzoeksvraag 3b: *In welke mate is de samenhang tussen de manier van verhoren en de verklaring van verdachten van zware misdrijven verschillend tussen verhoren met en verhoren zonder een advocaat?* Tot slot wordt in paragraaf 5.5 een conclusie gegeven over de mate waarin opsporingsambtenaren met het gebruik van verhoortechnieken in staat blijken te zijn de verklaringsbereidheid van de verdachten te veranderen.

5.2 Verklaren over de zaak in relatie tot vijf verhoorstijlen

In deze paragraaf worden de resultaten gepresenteerd van het cross-lagged model waarin verklaren over de zaak wordt gerelateerd aan de verhoorstijlen *confronteren*, *emotionele reactie uitlokken*, *misleiden*, *werkrelatie opbouwen* en *verklaring construeren*. Een cross-lagged model heeft het voordeel dat de relatie tussen verhoorstijl op tijdstip t en verklaren op tijdstip $t+1$ en de relatie tussen verklaren op tijdstip

t en verhoorstijl op tijdstip $t+1$ tegelijk kunnen worden geanalyseerd. Op deze manier kan worden nagegaan in welke mate verhoorstijlen bijdragen aan de verklaring van de verdachte én in welke mate verhoortechnieken worden gebruikt in reactie op de verklaring van de verdachte.

In hoofdstuk 1 is reeds besproken dat de data een geneste structuur hebben. De periodes van vijf minuten zijn genest binnen de verhoren. We zullen nu eerst inzichtelijk maken hoe bepalend het niveau van de verhoren in de analyse is. Hiervoor bekijken we de percentages verklaarde variantie die voor de verhoorstijlen en het verklaren over de zaak staan weergegeven in tabel 5.1. Uit tabel 5.1 kan worden afgeleid dat het niveau van de verhoren een aanzienlijk deel van de variantie verklaart voor verklaren over de zaak op $t+1$ (54.1%), confronteren op $t+1$ (46.6%), misleiden op $t+1$ (46.1%) en verklaring construeren op $t+1$ (47.4%). Voor emotionele reactie uitlokken op $t+1$ en werk-relatie opbouwen op $t+1$ ligt de verklaarde variantie op het niveau van het verhoor lager (respectievelijk 27.4% en 17.2%). De percentages verklaarde variantie laten zien dat er duidelijke verschillen tussen de 54 verhoren bestaan in het gebruik van de verhoorstijlen en de mate waarin verdachten verklaren over de zaak. Deze verschillen kunnen mogelijk worden verklaard door kenmerken op het niveau van de verhoren. In deze studie zal worden gekeken naar de aanwezigheid van de advocaat als verklarend kenmerk op het niveau van het verhoor.

De resultaten van de cross-lagged analyse van verklaren over de zaak worden weergegeven in figuur 5.1.²³ Voordat we verdergaan met het bespreken van de

Tabel 5.1: Intra-class correlatie coëfficiënten (% verklaarde variantie op het niveau van verhoren) voor de verhoorstijlen en het verklaren over de zaak op $t+1$

	Verklaren zaak ($t+1$)	Emotionele reactie uitlokken ($t+1$)	Confronteren ($t+1$)	Misleiden ($t+1$)	Werkrelatie opbouwen ($t+1$)	Verklaring construeren ($t+1$)
Niveau 2: verhoren						
Leeg model	0.541	0.274	0.466	0.461	0.172	0.474

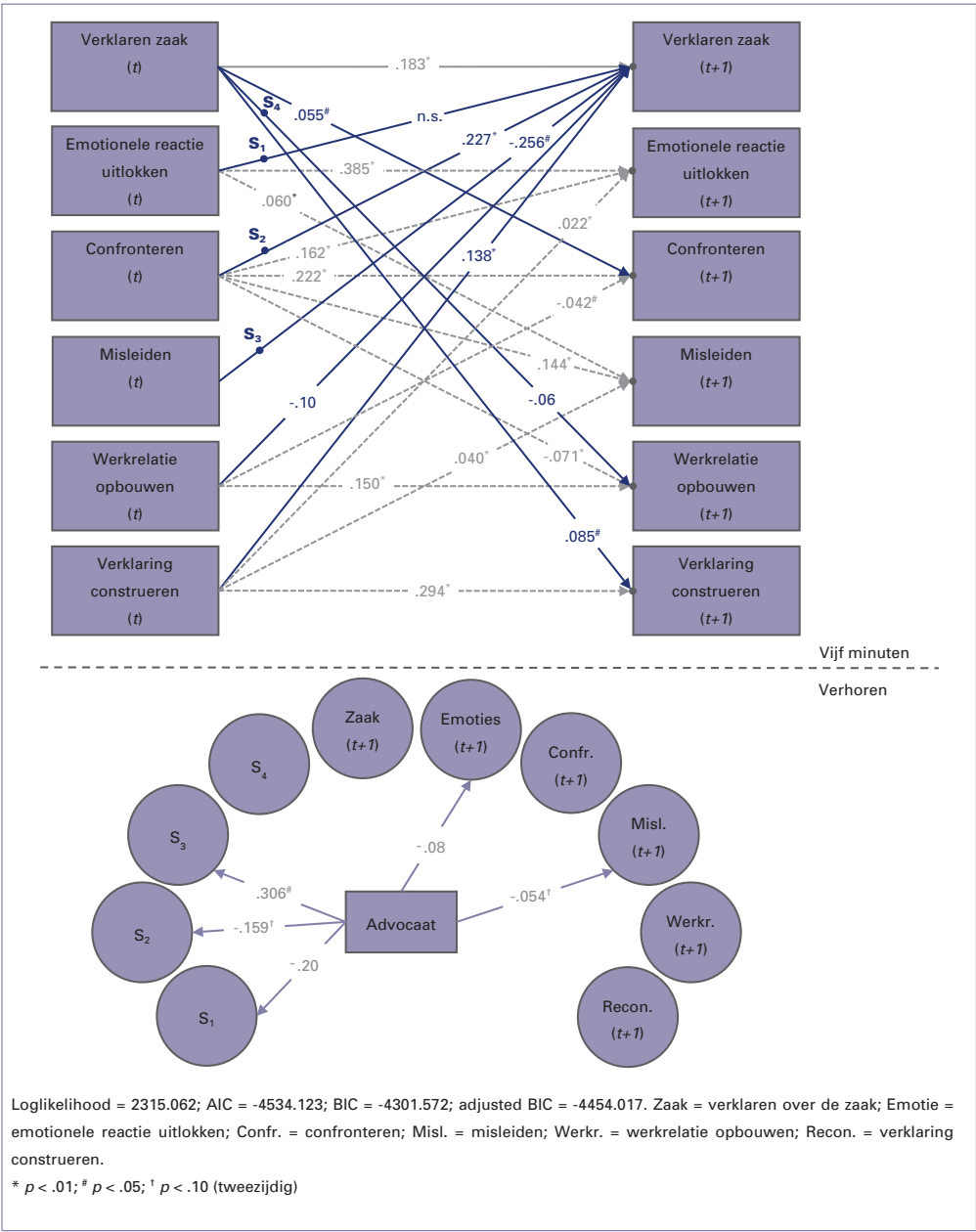
23 Alle niet-significante relaties zijn uit het model gelaten. Ook zijn de correlaties tussen de variabelen op tijdstip t en tussen de variabelen op tijdstip $t+1$ niet in de analyse opgenomen. Beide keuzes komen voort uit het belang om een zo efficiënt mogelijk model te schatten. Door het aantal verhoren van 54 is het niet mogelijk om relaties tussen alle variabelen in het model tegelijkertijd te schatten (volledig gesatureerd model). De resultaten van de cross-lagged analyse staan ook weergegeven in bijlage 3 in tabel C.10.

resultaten geven we eerst een korte toelichting op de manier hoe het figuur geïnterpreteerd dient te worden. In het figuur wordt het niveau van de vijf minuten boven de stippellijn weergegeven. In dit deel van het model worden de relaties geschat tussen het gebruik van de verhoorstijlen en het verklaren over de zaak op het niveau van de vijfminutenperiodes. De relaties worden weergegeven door de pijlen tussen de verhoorstijlen en verklaren over de zaak op tijdstip t en op tijdstip $t+1$. De coëfficiënten zijn in bijlage 3 in tabel C.10 terug te vinden onder de fixed effecten niveau 1 en worden geïnterpreteerd als regressiecoëfficiënten.

Het niveau van de verhoren wordt weergegeven beneden de stippellijn. In de eerste plaats staan hier tien cirkels afgebeeld. Deze cirkels geven de varianties op het niveau van de verhoren aan, ook wel random effecten genoemd (Hox, 2010; Snijder & Bosker, 2012). De cirkels verklaren over de zaak ($t+1$), confronteren ($t+1$), emotionele reactie uitlokken ($t+1$), misleiden ($t+1$), werkrelatie opbouwen ($t+1$) en verklaring construeren ($t+1$) geven aan of het gemiddeld gebruik van de verhoorstijlen of het gemiddeld verklaren over de zaak tussen verhoren verschillen. Deze varianties zijn in tabel C.10 terug te vinden als de random intercepts waarvan de coëfficiënten staan weergegeven onder random effecten.

De cirkels S_1 tot en met S_4 geven de spreiding van de relaties tussen het gebruik van de verhoorstijlen en het verklaren over de zaak weer op het niveau van de verhoren. Zo laat de coëfficiënt van S_2 bijvoorbeeld zien of de relatie tussen confronteren op t en verklaren over de zaak op $t+1$ tussen de verhoren verschillend is. Deze varianties zijn in tabel C.10 terug te vinden als de random slopes waarvan de coëfficiënten staan weergegeven onder de random effecten.

Als laatste zien we dat de aanwezigheid van de advocaat als verklarend kenmerk op het niveau van de verhoren in het model is opgenomen. Dit houdt in dat de aanwezigheid van de advocaat gebruikt wordt om de spreiding tussen de verhoren te verklaren. Zo geeft bijvoorbeeld een pijl tussen de rechthoek advocaat en de cirkel emotie ($t+1$) aan dat het gemiddeld gebruik van emotionele reactie uitlokken verschillend is tussen verhoren met en zonder een advocaat. Een pijl tussen de rechthoek advocaat en de cirkel S_1 geeft aan dat de relatie tussen confronteren op t en verklaren over de zaak op $t+1$ verschillend is tussen verhoren met en zonder een advocaat. De coëfficiënten zijn in tabel C.10 terug te vinden onder de fixed effecten, niveau 2. De eventuele relaties tussen de aanwezigheid van de advocaat en de slopes (S_1 - S_4) worden geïnterpreteerd als een interactieterm tussen niveau 1 en niveau 2 (Hox, 2010; Snijder & Bosker, 2012).

Figuur 5.1: Cross-lagged multilevel model van de relaties tussen verhoorstijlen en verklaren over de zaak ($n_1 = 939$ periodes van vijf minuten en $n_2 = 54$ verhoren)

Op basis van figuur 5.1 beantwoorden we twee vragen. In de eerste plaats willen we weten of het gebruik van verhoorstijlen samenhangt met verklaren over de zaak en in welke richting het verband loopt. De relaties die relevant zijn voor het beantwoorden van deze vraag zijn met dikke blauwe pijlen weergegeven op het niveau van de periodes van vijf minuten boven de stippellijn. In de tweede plaats willen we weten of de relaties tussen de verhoorstijlen en het verklaren over de zaak anders zijn als de advocaat bij het verhoor aanwezig is of niet. Dit is terug te vinden in de dikke blauwe pijlen op het niveau van de verhoren onder de stippellijn.

Het algemene beeld dat uit het figuur naar voren komt, is dat alle vijf de verhoorstijlen op tijdstip t samenhangen met verklaren over de zaak op tijdstip $t+1$. Ook zien we dat de relaties tussen de verhoorstijlen *confronteren*, *emotionele reactie uitlokken* en *misleiden* op t en de verklaringsstrategie *verklaren over de zaak* op $t+1$ verschillend zijn tussen verhoren met en zonder een advocaat. Daarnaast worden ook relaties gevonden tussen verklaren over de zaak op t en *confronteren*, *werkrelatie opbouwen* en *verklaring construeren* op $t+1$. Van deze drie relaties verschilt alleen de relatie tussen verklaren over de zaak en *werkrelatie opbouwen* tussen verhoren met en zonder een advocaat. Tussen de verhoorstijlen *confronteren*, *werkrelatie opbouwen* en *verklaring construeren* en verklaringsstrategie *verklaren over de zaak* is mogelijk sprake van wederkerige relaties. Tot slot blijkt het gemiddeld gebruik van de verhoorstijl *emotionele reactie uitlokken* en *misleiden* te verschillen tussen verhoren met en zonder een advocaat.

5.2.1 Verklaren over de zaak in relatie tot emotionele reactie uitlokken

De resultaten met betrekking tot de samenhang tussen de verhoorstijl *emotionele reactie uitlokken* en de verklaringsstrategie *verklaren over de zaak* laten zien dat deze relatie maar één richting opgaat, van emotionele reactie uitlokken op t naar verklaren over de zaak op $t+1$. Ook blijkt deze relatie verschillend te zijn tussen verhoren met en zonder een advocaat. Tijdens verhoren waar geen advocaat bij aanwezig is wordt geen significante samenhang gevonden tussen emotionele reactie uitlokken op t en verklaren over de zaak op $t+1$. We zien een negatief significante interactie met de aanwezigheid van de advocaat ($B = -.202$). Tijdens verhoren met een advocaat gaat meer emotionele reactie uitlokken samen met minder verklaren over de zaak ($B = .074 - .202 = -.128$, $p < .05$). Daarnaast komt naar voren dat opsporingsambtenaren gemiddeld genomen minder emotionele reacties bij de verdachte proberen uit te lokken ($B = -.083$) als de advo-

caat bij het verhoor aanwezig is. Met betrekking tot de samenhang tussen emotionele reactie uitlokken en verklaren over de zaak lijkt er een invloed te zijn van de advocaat bij het verhoor. Zowel opsporingsambtenaren als verdachten lijken hun gedrag aan te passen. Gemiddeld genomen proberen opsporingsambtenaren minder emotionele reacties bij de verdachte uit te lokken als de advocaat bij het verhoor aanwezig is. Tijdens verhoren met een advocaat lijken verdachten zich door het uitlokken van emotionele reacties minder te laten beïnvloeden om te verklaren over de zaak dan tijdens verhoren zonder een advocaat.

5.2.2 Verklaren over de zaak in relatie tot confronteren

Wanneer we meer specifiek naar de samenhang tussen de verhoorstijl *confronteren* en de verklaringsstrategie *verklaren over de zaak* kijken, zien we dat alleen de samenhang tussen confronteren op t en verklaren over de zaak op $t+1$ anders is tussen verhoren met en zonder een advocaat. Tijdens verhoren zonder een advocaat gaat meer confronteren op t samen met meer verklaren over de zaak op $t+1$ ($B = .227$). We zien een negatief significante interactie met de aanwezigheid van de advocaat ($B = -.159$). Tijdens verhoren met een advocaat is de samenhang tussen confronteren op t en verklaren over de zaak op $t+1$ niet significant ($B = .227 - .159 = .068$, n.s.). Het confronteren van de verdachte lijkt dus alleen bij te dragen aan het verkrijgen van een verklaring over de zaak als de advocaat niet bij het verhoor aanwezig is. De samenhang tussen verklaren over de zaak op t en confronteren op $t+1$ is niet afhankelijk van de aanwezigheid van de advocaat. We zien dat over alle verhoren samengenomen meer verklaren over de zaak op t samengaat met meer confronteren op $t+1$. Om na te gaan of de relatie tussen confronteren en verklaren over de zaak wederkerig is of dat de relatie één richting opgaat, is een aanvullende analyse uitgevoerd. Deze analyse bestaat uit het vergelijken van de model fit van vier modellen. Model 1 is het model zoals is afgebeeld in figuur 5.1 en heeft zowel de relatie tussen confronteren op t en verklaren over de zaak op $t+1$ als de relatie tussen verklaren over de zaak op t en confronteren op $t+1$. Model 2 wordt geschat zonder relatie tussen verklaren over de zaak op t en confronteren op $t+1$. Model 3 wordt geschat zonder de relatie tussen confronteren op t en verklaren over de zaak op $t+1$. Model 4 wordt geschat zonder de relatie tussen confronteren en verklaren over de zaak. Het model met de beste model fit bepaalt de richting van de relatie tussen confronteren en verklaren over de zaak. De resultaten van deze analyse staan weergegeven in bijlage 3 in tabel C.11. Uit de vergelijking van de modellen

komt naar voren dat model 1 met wederkerige relaties – dus zowel de relatie tussen confronteren op t en verklaren over de zaak op $t+1$ als de relatie tussen verklaren over de zaak op t en confronteren op $t+1$ – de beste model fit heeft. De model fit is significant beter dan de modellen met een van de relaties en geen van de relaties. Met betrekking tot de relatie tussen confronteren en verklaren over de zaak kan worden geconcludeerd dat opsporingsambtenaren en verdachten elkaar lijken te beïnvloeden tijdens een verdachtenverhoor. Verdachten verklaren meer over de zaak als ze worden geconfronteerd en opsporingsambtenaren confronteren verdachten meer wanneer zij over de zaak verklaren. De aanwezigheid van de advocaat lijkt alleen het gedrag van de verdachte te beïnvloeden. Wanneer de advocaat aanwezig is, zijn verdachten minder geneigd te verklaren over de zaak als zij door opsporingsambtenaren worden geconfronteerd. Het gebruik van confronterende technieken in reactie op een verdachte die verklaart over de zaak is niet verschillend tussen verhoren met en zonder een advocaat.

5.2.3 Verklaren over de zaak in relatie tot misleiden

Uit de resultaten komt naar voren dat de samenhang tussen de verhoorstijl misleiden en de verklaringsstrategie verklaren over de zaak maar één richting opgaat, van misleiden op tijdstip t naar verklaren over de zaak op tijdstip $t+1$. Daarnaast blijkt deze relatie ook te verschillen tussen verhoren met en zonder een advocaat. Tijdens verhoren zonder een advocaat gaat meer misleiden op t samen met minder verklaren over de zaak op $t+1$ ($B = -.256$). We zien een positief significante interactie met de aanwezigheid van de advocaat ($B = .306$). Op basis van deze interactie blijkt de relatie tussen misleiden op t en verklaren over de zaak op $t+1$ tijdens verhoren met een advocaat niet significant te zijn ($B = -.256 + .306 = .050$, n.s.). Daarnaast blijken opsporingsambtenaren gemiddeld genomen minder gebruik te maken van misleidende verhoortechnieken als de advocaat bij het verhoor aanwezig is ($B = -.054$). Samenvattend kan met betrekking tot de samenhang tussen misleiden en verklaren over de zaak worden geconcludeerd dat deze relatie afhankelijk is van de aanwezigheid van de advocaat. Opsporingsambtenaren en verdachten lijken zich anders te gedragen als de advocaat aanwezig is. Gemiddeld genomen gebruiken opsporingsambtenaren minder misleidende verhoortechnieken tijdens verhoren met een advocaat dan tijdens verhoren zonder een advocaat. Tijdens verhoren zonder een advocaat laten verdachten zich minder door misleidende verhoor-

technieken beïnvloeden tot het verklaren over de zaak dan tijdens verhoren met een advocaat.

5.2.4 Verklaren over de zaak in relatie tot werkrelatie opbouwen

Wanneer we naar de samenhang kijken tussen de verhoorstijl *werkrelatie opbouwen* en de verklaringsstrategie *verklaren over de zaak* zien we in de eerste plaats dat deze relatie niet afhankelijk is van het feit of de advocaat bij het verhoor aanwezig is of niet. De relatie tussen verklaren over de zaak op t en werkrelatie opbouwen op $t+1$ blijkt wel tussen verhoren te verschillen, maar die verschillen kunnen niet wordt toegewezen aan de aanwezigheid van de advocaat. Ook worden geen verschillen gevonden tussen verhoren met en zonder een advocaat in de mate waarin opsporingsambtenaren gemiddeld genomen een werkrelatie met de verdachte proberen op te bouwen. Wel wordt zowel een significante relatie gevonden tussen werkrelatie opbouwen op t en verklaren over de zaak op $t+1$ ($B = -.102$) als tussen verklaren over de zaak op t en werkrelatie opbouwen op $t+1$ ($B = -.069$). Om na te gaan of de samenhang tussen werkrelatie opbouwen en verklaren over de zaak wederkerig is of één richting opgaat, is een aanvullende analyse uitgevoerd (zie bijlage 3, tabel C.11). Uit de vergelijking van de modellen komt naar voren dat het model met wederkerige relaties – dus zowel de relatie tussen werkrelatie opbouwen op t en verklaren over de zaak op $t+1$ als de relatie tussen verklaren over de zaak op t en werkrelatie opbouwen op $t+1$ – de beste model fit heeft. Verder heeft het model met alleen de relatie tussen verklaren over de zaak op t en werkrelatie opbouwen op $t+1$ een betere model fit dan het model met alleen de relatie tussen werkrelatie opbouwen op t en verklaren over de zaak op $t+1$. Hieruit kan worden afgeleid dat de relatie meer loopt van verklaren over de zaak naar werkrelatie opbouwen dan andersom. Voor beide relaties worden negatieve coëfficiënten gevonden. Als opsporingsambtenaren dus meer proberen om een werkrelatie op te bouwen zijn verdachten minder bereid om over de zaak te verklaren. Aan de andere kant proberen opsporingsambtenaren minder een werkrelatie op te bouwen als de verdachte over de zaak verklaart.

5.2.5 Verklaren over de zaak in relatie tot verklaring construeren

Tot slot bespreken we de resultaten van de samenhang tussen de verhoorstijl *verklaring construeren* en de verklaringsstrategie *verklaren over de zaak*. Uit de resultaten komt naar voren dat deze samenhang niet afhankelijk is van het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat. Ook blijken opsporingsambtenaren gemiddeld genomen het gebruik van de verklaring construeren niet aan te passen aan het feit of de advocaat aanwezig is of niet. Daarnaast is zowel de relatie tussen de verklaring construeren op t en verklaren over de zaak op $t+1$ ($B = .138$) als de relatie tussen verklaren over de zaak op t en de verklaring construeren op $t+1$ ($B = .085$) significant. We hebben aanvullende analyses uitgevoerd om na te gaan of de samenhang tussen de verklaring construeren en verklaren over de zaak wederkerig is of één richting opgaat (zie tabel C.11). Uit de vergelijking van de modellen komt naar voren dat het model met wederkerige relaties – dus zowel de relatie tussen de verklaring construeren op t en verklaren over de zaak op $t+1$ als de relatie tussen verklaren over de zaak op t en de verklaring construeren op $t+1$ – de beste model fit heeft. Verder blijkt het model met alleen de relatie tussen de verklaring construeren op t en verklaren over de zaak op $t+1$ een betere model fit te hebben dan het model met alleen de relatie tussen verklaren over de zaak op t en de verklaring construeren op $t+1$. Hieruit kan worden afgeleid dat de relatie meer loopt van de verklaring construeren naar verklaren over de zaak dan andersom. Wanneer we naar het teken van de coëfficiënten kijken, zien we dat verdachten meer over de zaak verklaren als opsporingsambtenaren de verklaring proberen te construeren. Andersom geldt dat opsporingsambtenaren meer proberen de verklaring te construeren als de verdachte over de zaak verklaart.

5.3 Verklaren ontwijken in relatie tot verhoorstijlen

Nu inzicht is verkregen in de mate waarin opsporingsambtenaren met het gebruik van verhoorstijlen kunnen bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring over de zaak is het interessant te bekijken in welke mate de vijf verhoorstijlen zijn gerelateerd aan het ontwijken van verklaren door de verdachte. In deze paragraaf worden de resultaten gepresenteerd van het cross-lagged model waarin de verklaringsstrategie *verklaren ontwijken* wordt gerelateerd aan de verhoorstijlen *confronteren*, *emotionele reactie uitlokken*, *misleiden*, *werkrelatie uitlokken* en *verklaring construeren*. Voordat we het model bespreken maken we eerst inzichtelijk hoe

bepalend het niveau van de verhoren in de analyse is. Dit doen we op basis van de percentages verklaarde variantie die voor het ontwijken van verklaren en de verhoorstijlen in tabel 5.2 zijn weergegeven. De percentages verklaarde variantie voor de vijf verhoorstijlen zijn vergelijkbaar met de in paragraaf 5.2 besproken percentages (variërend van 46% en tot 17%). Ook voor het ontwijken van verklaren blijkt een aanzienlijk deel van de variantie op het niveau van de verhoren verklaard te kunnen worden (47%). Dit laat zien dat het ontwijken van verklaren en het gebruik van de vijf verhoorstijlen verschillend is tussen de 54 verhoren. Het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat wordt weer gebruikt om deze verschillen op het niveau van de verhoren te verklaren.

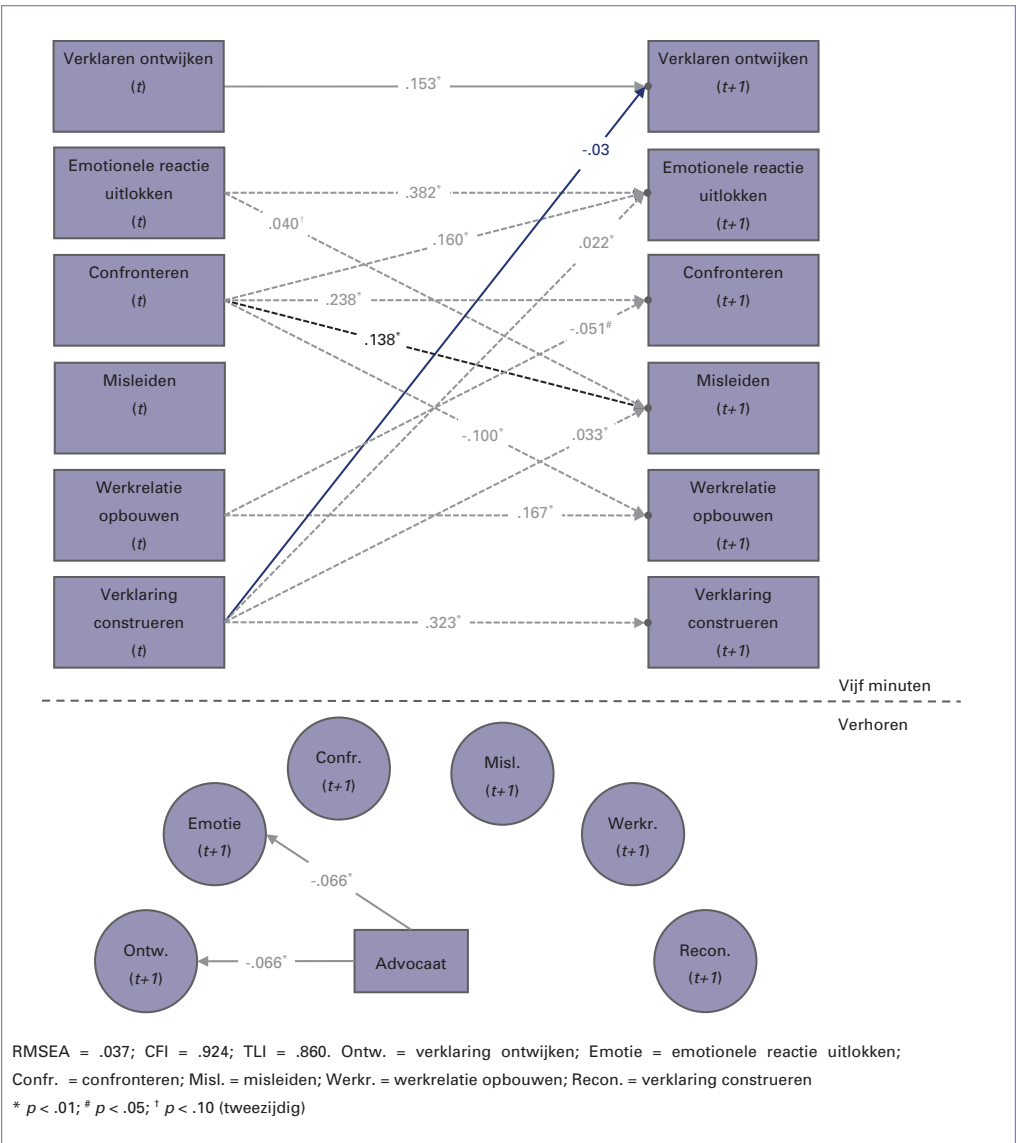
Tabel 5.2: Intra-class correlatie coëfficiënten (% verklaarde variantie op het niveau van verhoren) voor de verhoorstijlen en het ontwijken van verklaren op t+1

	Verklaren ontwijken (t+1)	Emotionele reacties uitlokken (t+1)	Confronteren (t+1)	Misleiden (t+1)	Werkrelatie opbouwen (t+1)	Verklaring construeren (t+1)
Niveau 2: verhoren						
Leeg model	0.478	0.274	0.464	0.461	0.172	0.469

De resultaten van de cross-lagged analyse van het ontwijken van verklaren worden weergegeven in figuur 5.2. Het niveau van de periodes van vijf minuten wordt boven de stippellijn weergegeven. De pijlen in dit deel van het figuur geven de relaties weer tussen de verhoorstijlen en het ontwijken van verklaren op het niveau van de periodes van vijf minuten. De coëfficiënten zijn in tabel C.12 in bijlage 3 terug te vinden onder de fixed effecten, niveau 1 en worden geïnterpreteerd als regressiecoëfficiënten.

Onder de stippellijn wordt het niveau van de verhoren weergegeven. De pijlen in dit deel van de figuur geven de relaties weer tussen het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat en het ontwijken van verklaren, en tussen het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat en de vijf verhoorstijlen.

Het beeld dat uit figuur 5.2 naar voren komt, is dat er nagenoeg geen samenhang bestaat tussen de vijf verhoorstijlen en het ontwijken van verklaren door de verdachte. Er wordt alleen een relatie gevonden tussen de verklaring construeren op t en ontwijken van verklaren door de verdachte op t+1 ($B = -.035$). De negatieve coëfficiënt houdt in dat verdachten minder proberen het afleggen van een verklaring te ontwijken als opsporingsambtenaren meer proberen de verklaring te construeren. Daarnaast blijkt dat verdachten gemid-

Figuur 5.2: Cross-lagged multilevel model van de relaties tussen verhoorstijlen en het ontwijken van verklaren ($n_1 = 939$ periodes van vijf minuten en $n_2 = 54$ verhoren)

deld genomen minder proberen het afleggen van een verklaring te ontwijken tijdens verhoren waarbij de advocaat aanwezig is in vergelijking met verhoren waarbij de advocaat niet aanwezig is.²⁴ Deze bevinding is ook al uit hoofdstuk 4 naar voren gekomen. Van het gebruik van de verhoorstijlen is alleen het uitlokken van emotionele reacties afhankelijk van het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat bij het verhoor. Als de advocaat bij het verhoor aanwezig is, proberen opsporingsambtenaren gemiddeld genomen minder emotionele reacties bij verdachten uit te lokken dan wanneer de advocaat niet bij het verhoor aanwezig is. In vergelijking met het model uit figuur 5.1 wordt nu geen relatie gevonden tussen het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat en het gebruik van de misleidende verhoorstijl.

5.4 Relatie tussen verhoorstijlen

Het is ook interessant om na te gaan in welke mate het gebruik van de verhoorstijlen op t samenhangt met het gebruik van verhoorstijlen op $t+1$. Als opsporingsambtenaren meer emotionele reacties proberen uit te lokken proberen ze daarna ook meer de verdachte te misleiden. Confronteren op t blijkt samen te hangen met het gebruik van drie verhoorstijlen op $t+1$. Als opsporingsambtenaren verdachten meer confronteren op t proberen zij op $t+1$ ook meer emotionele reacties uit te lokken en de verdachte meer te misleiden. Aan de andere kant wordt meer confronteren op t gevolgd door minder werkrelatie opbouwen op $t+1$. Het uitlokken van emotionele reacties op t hangt alleen samen met misleiden op $t+1$. Er worden geen relaties gevonden tussen misleiden op t en het gebruik van de andere verhoorstijlen op $t+1$. Werkrelatie opbouwen op t hangt alleen samen met confronteren op $t+1$. Als opsporingsambtenaren meer proberen een werkrelatie met de verdachte op te bouwen, dan confronteren ze daarna de verdachte minder. Tussen confronteren en het opbouwen van een werkrelatie bestaat mogelijk een wederkerige relatie. Uit een aanvullende analyse is naar voren gekomen dat de relatie voornamelijk loopt van confronteren op t naar werkrelatie opbouwen op $t+1$ (zie tabel C.11 in bijlage 3). Tot slot komt uit figuur 5.2 naar voren dat de verklaring construeren op t samenhangt met emotionele reactie uitlokken en misleiden op $t+1$. In beide gevallen wordt een positieve relatie gevonden, wat inhoudt dat wanneer opsporingsambtenaren

24 Omdat de relaties tussen verhoorstijlen en het ontwijken van verklaren niet afhankelijk zijn van het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat is een random intercept model geschat in plaats van een random intercept en slope model.

meer proberen de verklaring te construeren zij daarna ook meer proberen om emotionele reacties uit te lokken en proberen de verdachte te misleiden. Op basis van deze bevindingen kan worden geconcludeerd dat er twee verhoormethoden gebruikt lijken te worden. Enerzijds proberen opsporingsambtenaren een verklaring van de verdachte te verkrijgen door hem eerst te confronteren en daarna te misleiden en in te spelen op zijn emoties. Anderzijds proberen opsporingsambtenaren een verklaring van de verdachte te verkrijgen door eerst de verklaring te construeren en daarna de verdachte te misleiden en in te spelen op zijn emoties. De verhoorstijlen *emotionele reactie uitlokken* en *misleiden* lijken dus voornamelijk gebruikt te worden in navolging van de verhoorstijlen *confronteren* en *verklaring construeren*.

5.5 Conclusie interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte

In dit hoofdstuk staat in de eerste plaats de vraag centraal in welke mate opsporingsambtenaren met het gebruik van verhoorstijlen kunnen bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte. Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden is het van belang om vast te stellen of het gebruik van verhoorstijlen zorgt voor meer verklaren of dat het verklaren (of het uitblijven daarvan) ervoor zorgt dat verhoorstijlen meer worden gebruikt. Het gaat er met andere woorden om of de samenhang tussen het gebruik van verhoorstijlen en de mate van verklaren één richting opgaat of wederkerig is. Wat betreft de verklaringsstrategie *verklaren over de zaak* zijn er eenzijdige relaties gevonden met de verhoorstijlen *emotionele reacties uitlokken* en *misleiden*. Zowel het uitlokken van emotionele reacties bij de verdachte als de verdachte misleiden worden gevolgd door minder verklaren over de zaak. Er zijn wederkerige relaties gevonden tussen de verklaringsstrategie *verklaren over de zaak* en de verhoorstijlen *confronteren*, *werkrelatie opbouwen* en *verklaring construeren*. Zo wordt *confronteren* gevolgd door meer verklaren over de zaak en wordt verklaren over de zaak gevolgd door meer *confronteren*. *Werkrelatie opbouwen* wordt daarentegen gevolgd door minder verklaren over de zaak en verklaren over de zaak wordt gevolgd door minder *werkrelatie opbouwen*. Deze relatie loopt voornamelijk van verklaren over de zaak naar minder *werkrelatie opbouwen*. De *verklaring construeren* wordt gevolgd door meer verklaren over de zaak en verklaren over de zaak wordt gevolgd door meer *verklaring construeren*. Hier geldt dat deze relatie voornamelijk loopt van *verklaring construeren* naar meer verklaren over de zaak. Wat betreft de verklaringsstrategie *ontwijken van verklaren* is er één eenzijdige relatie

gevonden met de verhoorstijl *verklaring construeren*. Wanneer opsporingsambtenaren de verklaring van de verdachte proberen te construeren, proberen verdachten minder het afleggen van een verklaring te ontwijken.

De bevinding dat het opbouwen van een werkrelatie samengaat met verklaren over de zaak verdient nadere toelichting. In de literatuur wordt namelijk gesteld dat het opbouwen van een werkrelatie bevorderlijk werkt voor het verkrijgen van een verklaring (Abbe & Brandon, 2013; Kelly e.a., 2013; Vanderhallen & Vervaeke, 2014). Een mogelijke oorzaak voor het verschil in bevindingen van deze studie en de literatuur is dat tijdens de geobserveerde verhoren opsporingsambtenaren voornamelijk aan het begin van het verhoor en in mindere mate aan het einde van het verhoor – dit is meestal een manier om het verhoor af te sluiten – een werkrelatie met de verdachte proberen op te bouwen. Tijdens deze fasen in het verhoor verklaren verdachten over het algemeen nog niet of niet meer over de zaak. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat in deze studie een negatieve relatie wordt gevonden tussen werkrelatie opbouwen en verklaren over de zaak. Het is evenwel mogelijk dat het opbouwen van een werkrelatie in de beginfase van het verhoor bijdraagt aan het verkrijgen van zaakgerichte informatie later in het verhoor. Dit lijkt echter minder aannemelijk als de verdachte na de beginfase, waarin geprobeerd wordt een werkrelatie op te bouwen, wordt geconfronteerd, misleid of emotioneel beïnvloed.

In de tweede plaats staat in dit hoofdstuk de vraag centraal in welke mate de aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor de dynamiek tussen opsporingsambtenaren en de verdachte en daarmee de uitkomst van het verhoor verandert. Wat betreft deze vraag kan worden geconcludeerd dat verhoren met een advocaat anders verlopen dan verhoren zonder een advocaat. De invloed lijkt echter beperkt te zijn. Zo worden de verhoorstijlen *emotionele reacties uitlokken* en *misleiden* gemiddeld minder gebruikt in verhoren met de advocaat dan in verhoren zonder de advocaat. Er zijn daarentegen geen verschillen gevonden tussen verhoren met en zonder de advocaat in het gebruik van de verhoorstijlen *confronteren*, *werkrelatie opbouwen* en *verklaring construeren*. Wat betreft het gebruik van verhoorstijlen zou gesteld kunnen worden dat de advocaat de kwaliteit van de verhoren kan bevorderen, aangezien twee verhoorstijlen waarvan bekend is dat ze een risico op valse bekentenissen met zich meebrengen (Kassin e.a., 2010), minder worden gebruikt als de advocaat aanwezig is. De aanwezigheid van de advocaat lijkt ook in beperkte mate de verklaring van de verdachte te veranderen. Tijdens verhoren met een advocaat proberen verdachten gemiddeld genomen minder het afleggen van een verklaring te ontwijken dan tijdens verhoren zonder een advocaat. Daarnaast verklaren verdachten gemiddeld genomen

evenveel over de zaak tijdens verhoren met een advocaat als tijdens verhoren zonder een advocaat. Ook wat betreft het verklaren van de verdachte zou gesteld kunnen worden dat de aanwezigheid van de advocaat kan bijdragen aan een efficiënter verloop van het verhoor. Als de advocaat aanwezig is proberen verdachten het afleggen van een verklaring minder te ontwijken. Dit kan erop duiden dat ze minder om het verhaal heen draaien zonder dat dit ten koste lijkt te gaan van het verkrijgen van zaakgerichte informatie. Wat betreft de mogelijkheid van opsporingsambtenaren om met behulp van verhoorstijlen de verklaring van de verdachte te veranderen, lijkt de impact van de aanwezigheid van de advocaat ook beperkt te zijn. Het confronteren van de verdachte lijkt alleen bij te dragen aan meer verklaren over de zaak als de advocaat niet bij het verhoor aanwezig is. Wanneer de advocaat niet bij het verhoor aanwezig is, lijkt het misleiden van de verdachte eraan bij te dragen dat de verdachte minder over de zaak verklaart. Tijdens verhoren met de advocaat wordt geen relatie gevonden. Het tegenovergestelde is het geval met het uitlokken van emotionele reacties. Wanneer de advocaat bij het verhoor aanwezig is, lijkt het uitlokken van emotionele reacties eraan bij te dragen dat de verdachte minder over de zaak verklaart. Er wordt geen relatie gevonden tijdens verhoren zonder een advocaat.

Op basis van de bevindingen kan in algemene termen worden geconcludeerd dat opsporingsambtenaren meer in staat blijken te zijn met het gebruik van verhoorstijlen de mate waarin verdachten verklaren over de zaak te veranderen dan dat zij verhoorstijlen gebruiken in reactie op de mate van verklaren over de zaak. Daarentegen zijn opsporingsambtenaren nagenoeg niet in staat de mate waarin verdachten het afleggen van een verklaring ontwijken te veranderen en is het gebruik van verhoorstijlen niet afhankelijk van de mate waarin verdachten het afleggen van een verklaring ontwijken. Tot slot is uit de bevindingen naar voren gekomen dat het construeren van de verklaring bijdraagt aan het afleggen van een verklaring door de verdachte én eraan bijdraagt dat de verdachte minder probeert het afleggen van een verklaring te ontwijken. Dit duidt erop dat opsporingsambtenaren met het construeren van de verklaring mogelijk in staat zijn het ontwijken van het afleggen van een verklaring te veranderen in het verklaren over de zaak.

Conclusie en implicaties

Het verhoren van verdachten is een belangrijk onderdeel van het opsporingsonderzoek (De Poot, Bokhorst, Van Koppen & Muller, 2004). Toch is er in Nederland relatief weinig wetenschappelijk onderzoek gepubliceerd over de manier waarop het verhoren van verdachten in de politiepraktijk wordt uitgevoerd. Hierdoor ontbreekt kennis over de daadwerkelijke verhoorpraktijk, waardoor de indruk kan ontstaan dat niet bekend is wat best practices zijn, of niet geleerd kan worden van voorbeelden van onzorgvuldig uitgevoerde verdachtenverhoren (Oxburgh e.a., 2011). Het gesloten karakter van het opsporingsonderzoek heeft ervoor gezorgd dat wetenschappers door de jaren heen maar beperkt toegang tot het verdachtenverhoor hebben gekregen. Door enkele spraakmakende gerechtelijke dwalingen en recente ontwikkelingen in de rechten van verdachten is daar de laatste jaren verandering in gekomen (Beune, 2009; Blackstock e.a., 2014; Stevens & Verhoeven, 2010; Vanderhallen e.a., 2014; Verhoeven & Stevens, 2013). Ook voor deze studie verleende de politie toegang tot het verdachtenverhoor door audiovisuele opnamen beschikbaar te stellen. In dit laatste hoofdstuk worden de conclusies gepresenteerd die op basis van de beschikbaar gestelde verdachtenverhoren kunnen worden getrokken, waar, indien mogelijk, implicaties aan zullen worden verbonden.

Deze studie heeft als doel de kennis over de verhoorpraktijk van verdachten in 'zware' zaken te vergroten. De verkregen kennis kan aanknopingspunten bieden voor het behoud en eventueel verbeteren van de kwaliteit en de effectiviteit van het verdachtenverhoor in een veranderende juridische context.²⁵ Hiertoe is een uitgebreide theoretische en empirische analyse uitgevoerd van de relatie tussen het gebruik van verhoortechnieken en de mate waarin verdachten een verklaring afleggen. De kennis die in de internationale literatuur beschikbaar is over de beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen die schuilgaan achter het gebruik van verhoortechnieken en de mechanismen achter het beslisproces van

25 Wijziging van het Wetboek van Strafvordering tot aanvulling van de regeling van het politieverhoor van de verdachte, diens aanhouding en voorgeleiding aan de officier van justitie, de invezekeringstelling en het recht op rechtsbijstand in het strafproces (Wet rechtsbijstand en politieverhoor), te vinden via www.justitie.nl.

de verdachte om al dan niet een verklaring af te leggen is samengevat in een theoretisch model. Met dit theoretisch model kan worden verklaard waarom het gebruik van verhoortechnieken kan bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring van de verdachte. Dit theoretisch model zal worden gebruikt om de empirische bevindingen te interpreteren en in de bestaande stand van zaken in de literatuur te plaatsen.

Op basis van een overzicht van verhoortechnieken die gebruikt kunnen worden tijdens het verhoren van verdachten is een beschrijving gegeven van de manier waarop opsporingsambtenaren de geobserveerde verhoren hebben uitgevoerd. Dit overzicht is voornamelijk gebaseerd op internationaal onderzoek en er moet dan ook rekening worden gehouden met de internationale verschillen in de wettelijke kaders omtrent de uitvoering van verdachtenverhoren (St-Yves & Meissner, 2014). Welke verhoortechnieken meer of minder worden gebruikt is met andere woorden gedeeltelijk afhankelijk van de juridische context. Zo is het in de Verenigde Staten bijvoorbeeld toegestaan om verzonden bewijs tegen de verdachte te gebruiken of beloftes te doen, terwijl dat in veel Europese landen, waaronder Nederland, niet is toegestaan (Magid, 2001; Meissner e.a., 2014; Vrij, 2002). Hierdoor is er in Nederland wettelijk gezien minder ruimte om verdachten (psychologisch) te beïnvloeden dan in de Verenigde Staten het geval is. Dit is in deze studie tot uiting gekomen in de bevinding dat bepaalde specifieke verhoortechnieken waarmee opsporingsambtenaren emoties bij de verdachte kunnen uitlokken, de verdachte kunnen misleiden of met de verdachte kunnen samenwerken niet of nauwelijks worden gebruikt.

Desondanks blijken veel van de verhoortechnieken die uit de internationale literatuur naar voren zijn gekomen ook in de Nederlandse verhoorpraktijk gebruikt te worden. Daarnaast heeft deze studie laten zien dat de verhoortechnieken die opsporingsambtenaren in de geselecteerde verhoren gebruiken, kunnen worden ingedeeld in vijf van de zeven verhoorstijlen die uit de literatuur naar voren zijn gekomen. Het samenwerken met de verdachte wordt niet als verhoorstijl gebruikt in de geobserveerde verhoren en het informeren van de verdachten wordt niet als aparte verhoorstijl gebruikt, maar maakt deel uit van het opbouwen van een werkrelatie. Op basis van deze bevindingen kan worden geconcludeerd dat de manier waarop verhoren worden uitgevoerd overeenkomsten vertoont met de verschillende juridische contexten waarbinnen ze worden uitgevoerd. Dit suggereert dat de manier van verhoren tot bepaalde hoogte is gebaseerd op algemene houdingen en gedragingen waarmee mensen elkaar in sociale interacties kunnen beïnvloeden. In deze studie worden dit beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen genoemd. Het theore-

tisch model heeft laten zien hoe die mechanismen gebruikt kunnen worden om te verklaren waarom bepaalde manieren van verhoren bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring.

In deze studie worden de verhoorstijlen gebruikt om tot uitdrukking te brengen in welke mate opsporingsambtenaren beïnvloeding, overtuiging of druk gebruiken om het gedrag of de houding van verdachten te veranderen. Van de vijf verhoorstijlen wordt het construeren van de verklaring van de verdachte gemiddeld genomen het meest intensief gebruikt. Dit is een verhoorstijl waar volgens het theoretisch model geen beïnvloeding of overtuiging van uitgaat. Op basis hiervan kan worden geconcludeerd dat een belangrijk onderdeel van het verdachtenverhoor is gericht op het verkrijgen en behouden van een neutrale verhoorsfeer, wat het risico op valse bekentenissen verkleint (Kassin e.a., 2010; Walsh e.a., 2016). Toch is naar voren gekomen dat verdachten ook worden geconfronteerd, emotioneel worden beïnvloed en worden misleid. Wanneer deze bevinding naar het theoretisch model wordt teruggekoppeld, wordt duidelijk dat met deze drie verhoorstijlen vooral aanspraak wordt gemaakt op de meer drukverhogende beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen. Met drukverhogend wordt bedoeld dat de drie verhoorstijlen zijn gericht op het opbouwen van de stress en spanning die de verdachte tijdens het verhoor ervaart. Ook is naar voren gekomen dat het opbouwen van een werk-relatie met de verdachte ongeveer net zo intensief wordt gebruikt als het uitlokken van emotionele reacties en het misleiden van de verdachte. Dit is een interessante bevinding omdat zowel in de *Handleiding verhoor* (Van Amelsvoort e.a., 2015) als in de literatuur het belang van het opbouwen van een werkrelatie voor het verkrijgen van betrouwbare informatie wordt benadrukt (Abbe & Brandon, 2013; Kelly e.a., 2013; Vanderhallen & Vervaeke, 2014). Het opbouwen van een werkrelatie is de enige verhoorstijl waarmee aanspraak wordt gemaakt op drukverlagende beïnvloedingsmechanismen. Met drukverlagend wordt bedoeld dat de verdachte wordt uitgenodigd om zijn verhaal te doen in plaats van dat een verklaring wordt ‘afgedwongen’ door de ervaren stress en spanning op te bouwen.

Uit de hierboven gepresenteerde conclusies over de manier waarop opsporingsambtenaren de geobserveerde verhoren hebben uitgevoerd, kunnen implicaties worden afgeleid voor het verder ontwikkelen van het verdachtenverhoor. Een groot deel van de vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren is gericht op het construeren van de verklaring van de verdachte. Uit het theoretisch model is naar voren gekomen dat deze verhoorstijl niet is gebaseerd op beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen. Het is een open en neutrale

manier van verhoren die het voor verdachten gemakkelijker maakt om te verklaren (Holmberg & Christianson, 2002; Moston & Engelberg, 1993; Williamson, 1993). Uit het theoretisch model komt ook naar voren dat de andere vier verhoorstijlen wel gebaseerd zijn op beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen. Daarbij valt op dat de verhoorstijlen voornamelijk zijn gebaseerd op wat in deze studie drukverhogende mechanismen worden genoemd. Dit zijn mechanismen die gericht zijn op het verhogen van de ervaren stress en spanning en gebruikmaken van negatieve stimuli. De implicatie die hieruit afgeleid kan worden, is dat manieren van verhoren die gebaseerd zijn op positieve stimuli onvoldoende worden benut. Denk bijvoorbeeld aan gedurende het gehele verhoor meer aandacht besteden aan het opbouwen van een werkrelatie met de verdachten. Een andere mogelijkheid is te verkennen hoe meer gebruikgemaakt kan worden van positieve stimuli door bijvoorbeeld meer aandacht te besteden aan het opbouwen van een samenwerkingsrelatie met de verdachte (Kelly e.a., 2013). Bij het verder ontwikkelen en professionaliseren van het verdachtenverhoor kan dus meer nadruk worden gelegd op manieren van verhoren waarmee verdachten worden uitgenodigd om hun verhaal te vertellen (Boon, Odinot, Horselenberg & Geijsen, 2016).

Wanneer het gaat om de verhooruitkomst wordt in de literatuur de nadruk voornamelijk gelegd op de relatie tussen (beschuldigende) verhoortechnieken en valse bekentenissen. Dit is begrijpelijk, aangezien valse bekentenissen kunnen bijdragen aan gerechtelijke dwalingen met ernstige gevolgen voor de onschuldige verdachte. Er zijn echter aspecten van de verhooruitkomst die in de literatuur onderbelicht blijven. Zo is bijvoorbeeld relatief weinig bekend over de manier waarop opsporingsambtenaren valse ontkenningen kunnen doorbreken (Walsh & Bull, 2012b). Ook is minder bekend over de mate waarin opsporingsambtenaren erin slagen om zaakgerichte informatie van een verdachte te verkrijgen. Dit is een leemte in de literatuur, gezien de claim die wordt gemaakt dat het doel van het verhoor niet zou moeten zijn om een bekentenis te verkrijgen maar om waarheidsgetrouwe informatie te verzamelen (Dixon, 2010; Hartwig e.a., 2005; Moston & Fisher, 2007; Walsh e.a., 2016). Daarnaast wordt de verhooruitkomst in veel studies geanalyseerd als een tweedeling: de verdachte besluit te spreken versus te zwijgen, de verdachte besluit te bekennen versus te ontkennen of de verdachte besluit gedeeltelijk te verklaren versus volledig open te zijn (Walsh & Bull, 2012b).

De uitkomst van het beslisproces van de verdachte is in deze studie geoperationaliseerd als de mate waarin verdachten over de zaak verklaren en de mate waarin verdachten het afleggen van een verklaring ontwijken. Daarnaast wordt

het beroep op zwijgrecht als verhooruitkomst meegenomen. Over het geheel genomen is naar voren gekomen dat verdachten tijdens de geobserveerde verhoren actief bij het verhoor zijn betrokken. Dit houdt in dat verdachten in bijna alle verhoren praten en er maar enkele verhoren zijn waarin de verdachte structureel zwijgt. Dit betekent niet dat verdachten tijdens de geobserveerde verhoren uitgebreide en gedetailleerde zaakgerelateerde informatie geven. Verdachten blijken namelijk net zo vaak over de zaak te verklaren als dat ze het afleggen van een verklaring ontwijken. Op basis van de bevindingen kan dus worden geconcludeerd dat verdachten tijdens de geobserveerde verhoren bereid zijn te praten, maar geen volledige openheid van zaken geven. Opvallend is ook dat de aanwezigheid van de advocaat geen invloed lijkt te hebben op de mate waarin verdachten over de zaak verklaren maar wel op de mate waarin verdachten proberen het afleggen van een verklaring te ontwijken. De implicatie hiervan zou kunnen zijn dat de aanwezigheid van de advocaat kan bijdragen aan het efficiënter laten verlopen van het verdachtenverhoor omdat verdachten minder om de zaak heen praten.

De centrale vraagstelling van deze studie is gericht op het vergroten van het inzicht in de mate waarin opsporingsambtenaren met het gebruik van verhoortechnieken kunnen bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring van verdachten en welke impact de aanwezigheid van de advocaat hierop heeft. Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn de verhoorstijlen in relatie gebracht met het verklaren over de zaak en het ontwijken van het afleggen van een verklaring, waarbij een vergelijking is gemaakt tussen verhoren met en verhoren zonder een advocaat. Het vernieuwende van deze studie is dat de analyse van deze relatie tijdsafhankelijk is uitgevoerd. Met deze analyse proberen we te achterhalen of de mate van verklaren bepaald wordt door verhoorstijlen die eraan voorafgaand worden gebruikt of dat het gebruik van verhoorstijlen wordt bepaald door de mate van verklaren die eraan vooraf is gegaan. Dit is van belang omdat op basis van alleen het vaststellen van een relatie tussen het gebruik van verhoortechnieken en de mate van verklaren niet geconcludeerd kan worden in welke mate de verhoortechnieken bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring. Het is dan met andere woorden niet duidelijk of verdachten verklaren omdat opsporingsambtenaren verhoortechnieken gebruiken of dat opsporingsambtenaren verhoortechnieken gebruiken omdat de verdachte niet of onvoldoende verklaart.

Uit deze analyse is naar voren gekomen dat de mate waarin verdachten over de zaak verklaren afhankelijk is van de mate waarin de vijf verhoorstijlen eraan voorafgaand worden gebruikt (zie tabel 6.1). Tijdens verhoren zonder de advo-

caat gaat het confronteren van de verdachte samen met meer verklaren over de zaak. De samenhang tussen het confronteren van de verdachte en het verklaren over de zaak wordt niet gevonden tijdens verhoren met de advocaat. Er is tijdens verhoren zonder de advocaat geen relatie gevonden tussen het uitlokken van emotionele reacties en het verklaren over de zaak. Als de advocaat wel bij het verhoor aanwezig is, blijkt het uitlokken van emotionele reacties samen te gaan met minder over de zaak verklaren. Tijdens verhoren zonder de advocaat gaat het misleiden van de verdachte samen met minder over de zaak verklaren. Als de advocaat wel bij het verhoor aanwezig is, wordt geen samenhang gevonden tussen het misleiden van de verdachte en de mate waarin de verdachte over de zaak verklaart. Over alle verhoren samengenomen gaat het opbouwen van een werkrelatie met de verdachte samen met minder over de zaak verklaren. Deze samenhang is dus niet afhankelijk van de aanwezigheid van de advocaat. Ook de samenhang tussen het construeren van de verklaring en het verklaren over de zaak is niet afhankelijk van de aanwezigheid van de advocaat. Over alle verhoren samengenomen gaat het construeren van de verklaring samen met meer over de zaak verklaren.

Tabel 6.1: Overzicht van verbanden tussen het gebruik van verhoorstijlen op t en de mate van verklaren op t+1 en tussen de mate van verklaren op t en het gebruik van verhoorstijlen op t+1

	t+1		1		2		3		4		5		6		7	
	t		NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A
Verklaren over de zaak (1)							+		n.s.		n.s.		-		+	
Verklaren ontwijken (2)							n.s.		n.s.		n.s.		n.s.		n.s.	
Confronteren (3)			+	n.s.	n.s.											
Emotionele reactie uitlokken (4)			n.s.	-	n.s.											
Misleiden (5)			-	n.s.	n.s.											
Werkrelatie opbouwen (6)			-		n.s.											
Verklaring construeren (7)			+		-											

NA = advocaat is niet bij het verhoor aanwezig; A = advocaat is wel bij het verhoor aanwezig.

Voor drie verhoorstijlen geldt dat het gebruik ervan afhankelijk is van de mate waarin de verdachte eraan voorafgaand verklaart over de zaak (zie tabel 6.1). Geen van deze relaties is afhankelijk van het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat tijdens het verhoor. Als de verdachte meer over de zaak verklaart, confronteren de opsporingsambtenaren de verdachte meer. Meer verklaren over de zaak gaat samen met minder intensief proberen een werkrelatie met de verdachte op te bouwen. Meer verklaren over de zaak gaat samen met intensiever proberen de verklaring van de verdachte te construeren.

Uit de analyse van de relatie tussen het ontwijken van verklaren en het gebruik van de verhoorstijlen komt een ander beeld naar voren (zie tabel 6.1).

Alleen het construeren van een verklaring van de verdachte gaat samen met het minder ontwijken van verklaren. De relatie blijkt niet afhankelijk te zijn van het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat. Voor de andere verhoorstijlen wordt geen samenhang gevonden met de mate waarin verdachten het afleggen van een verklaring ontwijken.

Op basis van deze bevindingen kan worden geconcludeerd dat opsporingsambtenaren met behulp van de vijf verhoorstijlen beperkt kunnen bijdragen aan de mate waarin verdachten een verklaring afleggen. Interessant is ook dat het al dan niet aanwezig zijn van de advocaat tijdens het verhoor weinig lijkt te veranderen aan de interactie tussen opsporingsambtenaren en de verdachte. Wanneer de conclusies over het gebruik van verhoorstijlen, de mate van verklaren en de verschillen tussen verhoren met en zonder een advocaat worden gecombineerd, kunnen implicaties worden afgeleid voor de richting waarin het verdachtenverhoor in de toekomst kan worden ontwikkeld. De aanwezigheid van de advocaat lijkt ervoor te zorgen dat opsporingsambtenaren verdachten minder misleiden en minder inspelen op de emoties van verdachten en dat verdachten minder proberen het afleggen van een verklaring te ontwijken. Dit lijkt niet ten koste te gaan van de mate waarin verdachten over de zaak verklaren. De veranderende context waarin de advocaat vaker bij het verhoor aanwezig is, impliceert dat de effectiviteit van het verdachtenverhoor erbij gebaat kan zijn wanneer er meer wordt geïnvesteerd in verhoorstijlen die gebaseerd zijn op drukverlagende beïnvloedings- en overtuigingsmechanismen. Hierbij kan gedacht worden aan het verder ontwikkelen van manieren waarmee een werkrelatie met de verdachte kan worden opgebouwd, zodat dit niet alleen aan het begin en het einde van het verhoor wordt geprobeerd maar gedurende het gehele verhoor. Daarnaast kan ook worden gedacht aan het verkennen van mogelijkheden om meer met verdachten samen te werken. Denk daarbij niet aan het doen van beloftes of het sluiten van ‘deals’, maar bijvoorbeeld aan een snellere en meer open manier van informatie uitwisselen. Hierdoor is het voor alle partijen sneller duidelijk waar zij aan toe zijn. Op basis hiervan kunnen alle partijen een strategie kiezen om het verdachtenverhoor zo effectief en efficiënt mogelijk te laten verlopen.

Tot besluit heeft deze studie wellicht ook implicaties voor vervolgonderzoek. Hoewel in deze studie een grote hoeveelheid aan informatie is geanalyseerd, waren er niet voldoende data beschikbaar om een uitvoerige analyse uit te voeren van de specifieke omstandigheden waaronder bepaalde verhoorstijlen bijdragen aan het verkrijgen van een verklaring. Om te analyseren in welke mate

de samenhang tussen verhoortechnieken en de mate van verklaren afhankelijk is van kenmerken van zaken, verdachten en opsporingsambtenaren, zijn verhooren van een groter aantal verdachten nodig die door een groter aantal opsporingsambtenaren in een groter aantal zaken zijn afgenomen. Op deze manier bekeken vormt deze studie een bescheiden eerste stap waarin belangrijk voorwerk is gedaan voor uitgebreidere studies. Op basis van deze uitgebreidere studies kan een completer en daarmee nauwkeuriger beeld worden geschetst van factoren die de effectiviteit van verdachtenverhoren in een veranderende juridische context kunnen behouden en waar mogelijk verbeteren.

Summary

Effectiveness of suspect questioning

A field study on the relationship between interrogation techniques, suspects' statement, and the presence of a lawyer in serious criminal cases

Problem definition

The statement of a suspect still is an important aspect of the furnishing of proof in many criminal cases. However, not all suspects are willing to give a spontaneous and voluntary statement. This is why criminal investigators attempt to encourage suspects during many questionings to give as many details as possible about the crime itself, their own involvement and/or the involvement of others. In doing so, they use interrogation techniques that influence the decision suspects make about whether or not to give a statement. Influencing or persuading suspects to give a statement is not without risks. Several miscarriages of justice have shown that police coercion during questioning resulted in suspects giving false confessions. However, relatively little is known about the interrogation techniques that are being used in the Netherlands and the conditions under which criminal investigators are able to influence the decision of suspects to give a statement using interrogation techniques. Especially given the recently adopted law Raadsman bij het politieverhoor more knowledge is needed on the effectiveness of suspect questioning and the possible consequences of the presence of lawyers. In order to fill this need for knowledge this study investigates the relationship between the use of interrogation techniques and giving a statement. Whether or not the lawyer is present is treated as a condition under which this relationship might be different. This research problem is formulated as the central research question below:

To what extent can criminal investigators contribute to the statements of suspects of violent crimes by using interrogation techniques and what is the impact of the presence of lawyers on this relationship?

This central research question is divided into a series of sub-questions that are divided into three topics. First, the interrogation techniques that criminal investigators use during the observed questionings are described. Furthermore, combinations of interrogation techniques are identified – also referred to as interrogation styles – with which criminal investigators attempt to get statements out of suspects based on comparable ways of influencing of persuasion mechanisms. Second, the way in which suspects give statements during the observed questionings is investigated. Based on the description of specific ways to give a statement, possible statement strategies are identified that suspects use to deal with the questioning. Third, the interaction that takes place during questioning between criminal investigators and suspects is investigated. This interaction is conceptualized as the relationship between interrogation styles and statement strategies. An important innovation is that the direction of the relationship is analysed. The central question is whether suspects use certain statement strategies in reaction to the interrogation styles that are being used or whether criminal investigators use certain interrogation styles in reaction to the statement strategies. Finally, the presence of a lawyer recurs in every topic by way of comparing questionings with and without a lawyer. The purpose is to see whether ways of questioning, ways of giving a statement and the relationship between both, are different when the lawyer is present during the questioning and when not and what is the impact of the presence of lawyers on this relationship.

Research design

To provide a complete answer, a variety of research methods are used. In the first place, an extensive literature review is conducted. This review is used to give a complete overview of interrogation techniques that criminal investigators can use during the questioning of a suspect. Furthermore, a theoretical classification of interrogation techniques into interrogation styles with which criminal investigators attempt to change the attitude and behaviour of suspects is derived from the review. The literature review is also used to come up with an overview of the various ways in which suspects can give a statement during a questioning. Finally, the insights from the literature review are used to develop a theoretical framework that explains why using interrogation styles can contribute to getting a statement from a suspect. In the second place, 54 taped questionings of nine suspects in four criminal cases from the police depart-

ments of Rotterdam and Amsterdam are observed and transcribed. There is a total of 85 hours of transcripts that are used to provide insight in the use of interrogation techniques, the ways of giving a statement, and the relationship between both. In the third place, fourteen of the criminal investigators that conducted the observed questionings are interviewed. These interviews are used to give insight into the reasons why – considering getting a statement of a suspect – criminal investigators use certain interrogation techniques and not others.

Overview of important findings

Use of interrogation techniques and styles

The literature review resulted in 83 specific interrogation techniques. Based on the observed questionings an additional eight interrogation techniques could be added to this list. A total of 91 interrogation techniques were coded of which 76 were actually found in the transcripts of the observed questionings. Four of these 76 interrogation techniques are used relatively often. This concerns confrontation with tactical/technical indications; discussing topics not related to the crime; encouraging to tell the story; and questioning directly. Furthermore, 38 of the 76 interrogation techniques can be categorized into five interrogation styles. This categorization corresponds with the one derived from the literature review. Two interrogation styles that followed from the literature review were not found in the observed questionings. Cooperation with the suspect is not used as an interrogation style because the interrogation techniques that belong to this interrogation style are not or hardly used during the observed questionings. Next to that, informing a suspect is not used as a separate interrogation style. Important aspects of informing suspects – like the caution and discussing what the suspect can expect after the questioning – are used in combination with interrogation techniques that are categorized as building rapport. On average, constructing the statement is the most intensively used interrogation style out of the five named. Constructing the statement is followed by confronting the suspect, which is used considerably less intensively. Building rapport, manipulation/misleading, and emotional appeal are used relatively less intensively. Given the attention for miscarriages of justice and the recent developments in legal aid it is an interesting finding that few differences have been found in the usage of interrogation styles when questioning with and without a lawyer present.

Specific ways of giving a statement and statement strategies

The literature review has revealed a total of sixteen specific ways in which suspects can shape their statement during a questioning. Two of these sixteen specific ways of giving a statement – providing general and case related information – are used relatively often. Furthermore, three statement strategies could be derived from the observed questionings. Four specific ways of giving a statement are categorized as giving a case related statement. Six specific ways of giving a statement are categorized as avoiding giving a statement. The third statement strategy is remaining silent. Based on these three statement strategies it was possible to give a description of the extent in which suspects give a statement during the observed questionings or the extent in which they do not. On average suspects appear to give a case related statement as often as they avoid giving a statement. In twenty-four percent of the questionings suspects invoke their right to silence at least once. In six of those questionings suspects remain silent during the entire questioning. The analyses of the total questioning time for each suspect reveals that suspects give a statement in degrees. Giving a case related statement is alternated with avoiding giving a statement or invoking the right to silence. The presence of a lawyer seems to have little effect on the extent in which suspects give a statement. Only avoiding giving a statement changes when the lawyer is present during the questioning. On average suspects avoid giving a statement more during questionings without a lawyer compared to questionings with a lawyer. The presence of the lawyer appears to result in less beating around the bush by suspects, but not at the expense of providing case related information nor at the expense of invoking the right to silence.

Relationship between interrogation styles and statement strategies

To get more insight into the effectiveness of questioning suspects, the relationship between interrogation styles and statement strategies is investigated. Although the effectiveness of questioning suspects cannot be established in a field study like this one, it is possible to examine whether using interrogation styles is followed by providing more case related information or whether providing more (or less) case related information is followed by using certain interrogation styles more intensively. The results from both the observed questionings as well as the interviews with criminal investigators show that whether or not a suspect gives a statement, is a questioning outcome that follows from a complex interaction between criminal investigators and the suspect. On the one hand, the interaction is partly going in one direction. Emotional appeal and

manipulation/misleading seem to be followed by providing less case related information. On the other hand, the interaction partly consists of interplay between interrogation styles and statement strategies. Giving more case related information follows confrontation and more confrontation follows more case related information. Contrary to this, building rapport is followed by giving less case related information and giving case related information is followed by less building rapport. The relationship mainly runs from providing case related information to less building rapport. This finding contradicts with the literature. A possible explanation for this is that criminal investigators mainly attempt to build rapport during the start and end of the observed questionings. During these phases suspects generally do not give a statement anymore or not about the case. Furthermore, constructing the statement is followed by providing more case related information and providing case related information is followed by more constructing the statement. This relationship runs mainly from constructing the statement to providing more case related information. In this study only one relationship is found between avoiding giving a statement and the five interrogation styles. This relationship runs in one direction. In case criminal investigators attempt to construct the statement of the suspect, suspects try to avoid giving a statement less.

Concerning the consequences of the presence of a lawyer it can be concluded that only few differences have been observed between questionings with a lawyer present and questionings without a lawyer present. Confrontation only seems to contribute to providing more case related information during questionings without a lawyer being present. Furthermore, manipulation/misleading seems to be related to suspects providing less case related information during questionings without a lawyer being present. During questionings with a lawyer no relationship has been found between manipulation/misleading and giving a case related statement. The opposite was found concerning emotional appeal. During questionings with a lawyer, emotional appeal seems to be related to providing less case related information. No relationship between emotional appeal and giving a case related statement was found during questionings without a lawyer being present.

Conclusions (implications)

This report describes a field study based on a modest amount of questionings of persons suspected of a violent crime. The study provides insight in the way questionings are performed, in the way suspects deal with questioning, and in

the consequences the presence of a lawyer has for the interaction that takes place between criminal investigators and a suspect. Looking at the suspects, they seem to be actively involved in the majority of the observed questionings and remain completely silent during only a few questionings. Therefore, the challenge of police questioning is not so much to get silent suspects to talk, but is more about getting suspects to give detailed case related information or establishing the reliability of the provided information. Concerning the way in which the questioning of suspects is performed, two findings stand out. Firstly, building rapport is mainly used at the start and end of the questioning. Secondly, next to ways of questioning that are advocated in the *Dutch Questioning manual*, criminal investigators also use non-neutral and manipulative/misleading interrogation styles. Looking at the interaction that takes place during questioning, criminal investigators seem to have little influence on the statements given by suspects. Finally, the finding that the presence of a lawyer seems to have only limited impact on the behaviour of both criminal investigators and suspects and on the interaction between both parties stands out as well.

Based on aspects on which the presence of the lawyer does seem to have an impact, implications can be derived for future directions in which suspect questioning might be developed. For a start, the presence of a lawyer goes with suspects less avoiding giving a statement. Furthermore, the presence of a lawyer does not seem to prevent suspects providing case related information. The implication of these findings is that the lawyer might be able to contribute to efficient questioning of suspects. When a lawyer is present, suspects seem to be focused more on whether or not to answer the questions instead of trying to deny or divert from the truth in all kind of ways. Next to this, the presence of a lawyer also goes with criminal investigators using less manipulation/misleading and less emotional appeal. An implication of this finding is that the presence of a lawyer might act as a safeguard against interrogation styles that have a relatively high risk of false confessions. As a consequence, certain interrogation techniques need to be removed from the toolbox of criminal investigators and should be replaced by alternative ways of questioning suspects. In this respect, the results of this study show that a variety of interrogations styles are used that aim to increase the stress and anxiety suspects experience. Less variety is observed in interrogation styles that reduce the experienced stress and anxiety, which suggests that this might be a direction in which suspect questioning can be developed further. This could mean developing ways in which building rapport is maintained during the entire questioning instead of only at the start and the end. Another way could be to explore the possibilities of stimulating co-

operation with suspects. It is not suggested here that criminal investigators should make promises or offer suspects a deal. However, a quick and open sharing of information might be a possible suggestion. In doing so, all parties know what they are dealing with in an early stage, which eventually might contribute to a more efficient and a more effective questioning of suspects.

Literatuur

- Abbe, A. & S.E. Brandon (2013). 'The role of rapport in investigative interviewing: A review'. In: *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 10 (3): 237-249.
- Abbe, A. & S.E. Brandon (2014). 'Building and maintaining rapport in investigative interviews'. In: *Police Practice and Research*, 15 (3): 207-220.
- Akehurst, L. & A. Vrij (1999). 'Creating suspects in police interviews'. In: *Journal of Applied Social Psychology*, 29 (1): 192-210.^a
- Alison, L. e.a. (2013). 'Why tough tactics fail and rapport gets results: Observing rapport-based interpersonal techniques (ORBIT) to generate useful information from terrorists'. In: *Psychology, Public Policy, and Law*, 19 (4): 411-431.^b
- Alison, L. e.a. (2014). 'Whatever you say, say nothing: Individual differences in counter interrogation tactics amongst a field sample of right wing, AQ inspired and paramilitary terrorists'. In: *Personality and Individual Differences*, 68: 170-175.^b
- Alison, L., M. Kebbell & J. Leung (2008). 'A facet analysis of police officers' self-reported use of suspect-interviewing strategies and their discomfort with ambiguity'. In: *Applied Cognitive Psychology*, 22 (8): 1072-1087.^c
- Amelsvoort, A. van, I. Rispens & H. Grolman (2015). *Handleiding verhoor* (zesde editie). Amsterdam: Reed Business.
- Baldwin, J. (1993). 'Police interview techniques: Establishing truth or proof?' In: *British Journal of Criminology*, 33 (3): 325-352.^{cd}
- Beauregard, E., N. Deslauriers-Varin & M. St-Yves (2010). 'Interactions between factors related to the decision of sex offenders to confess during police interrogation: A classification-tree approach'. In: *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 22 (3): 343-367.^b

^a Referentie is gebruikt voor de literatuurstudie naar verhoortechnieken.

^b Referentie is gebruikt voor de literatuurstudie naar manieren van verklaren.

^c Referentie is gebruikt als verwijzing in de tekst en voor de literatuurstudie naar verhoortechnieken.

^d Referentie is gebruikt als verwijzing in de tekst en voor de literatuurstudie naar manieren van verklaren.

Als er geen noot achter de referentie staat wordt deze alleen gebruikt als verwijzing in de tekst.

- Beauregard, E. & T. Mieczkowski (2012). 'From police interrogation to prison: Which sex offender characteristics predict confession?' In: *Police Quarterly*, 15 (2): 197-214.^b
- Beenackers, E.T. (1998). *Bijzondere verhoormethoden: Een literatuurverkenning*. Ministerie van Justitie. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Beune, K. (2009). *Talking heads. Interviewing suspects from a cultural perspective*. Universiteit Twente: Enschede.
- Beune, K. e.a. (2011). 'Strategic sequences in police interviews and the importance of order and cultural fit'. In: *Criminal Justice and Behavior*, 38 (9): 934-954.^d
- Beune, K., E. Giebels & K. Sanders (2009). 'Are you talking to me? Influencing behaviour and culture in police interviews'. In: *Psychology, Crime & Law*, 15 (7): 597-617.^c
- Beune, K., E. Giebels & P.J. Taylor (2010). 'Patterns of interaction in police interviews. The role of cultural dependency'. In: *Criminal Justice and Behavior*, 37 (8): 904-925.^{cd}
- Bergen, S. van, M. Jelicic & H. Merckelbach (2008). 'Interrogation techniques and memory distrust'. In: *Psychology, Crime & Law*, 14 (5): 425-434.^a
- Billings, F.J. e.a. (2007). 'Can reinforcement induce children to falsely incriminate themselves?' In: *Law and Human Behavior*, 31 (2): 125-139.^b
- Blaauw, J.A. (2002). *De Puttense moordzaak. Reconstructie van een dubieus moordonderzoek*. Baarn: Fontein.
- Blackstock, J. e.a. (2014). *Inside police custody: An empirical account of suspects' rights in four jurisdictions*. Cambridge: Intersentia.
- Blair, J. (2007). 'The roles of interrogation, perception, and individual differences in producing compliant false confessions'. In: *Psychology, Crime & Law*, 13 (2): 173-186.^c
- Boon, R., G. Odinot, R. Horselenberg & K. Geijssen (2016). 'Van verhoor naar forensisch interview. Naar een effectieve verhoorstandaard voor de politie'. In: *Tijdschrift Voor De Politie*, 78: 20-25.
- Brown, D. (1989). *Detention at the police station under the police and criminal evidence act 1984*. Londen: Home Office.^a
- Brown, R.A., K.J. Novak & J. Frank (2009). 'Identifying variation in police officer behavior between juveniles and adults'. In: *Journal of Criminal Justice*, 37 (2): 200-208.^a
- Bucke, T., R. Street & D. Brown (2000). *The right of silence: The impact of the criminal justice and public order act 1994*. Londen: Home Office.^b
- Bull, R. (red.) (2014). *Investigative interviewing*. New York: Springer.

- Can, H. & D. Frantzen (2011). 'The perspectives of American police officers regarding suspect interrogation and interview legislation'. In: *Pakistan Journal of Criminology*, 3 (2-3): 27-42.^a
- Cialdini, R.B. (2014). *Influence: Science and practice* (vijfde editie). Boston MA: Pearson Education.
- Cicchetti, D.V. (1994). 'Guidelines, criteria, and rules of thumb for evaluating normed and standardized assessment instruments in psychology'. In: *Psychological Assessment*, 6: 284-290.
- Cherryman, J. & R. Bull (2001). 'Police officers' perceptions of specialist investigative interviewing skills'. In: *International Journal of Police Science & Management*, 3 (3): 199-212.^a
- Clarke, C., R. Milne & R. Bull (2011). 'Interviewing suspects of crime: The impact of PEACE training, supervision and the presence of a legal advisor'. In: *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 8 (2): 149-162.^{cd}
- Costanzo, M. & A. Redlich (2010). 'Use of physical and psychological force in criminal and military interrogations'. In: Knutsson, J. & J. Kuhns (red.). *Policing around the world: Police use of force*. Santa Barbara: Praeger Security International.^c
- Culhane, S.E., H.M. Hosch & C. Heck (2008). 'Interrogation technique endorsement by current law enforcement, future law enforcement, and laypersons'. In: *Police Quarterly*, 11 (3): 366-386.^a
- Deslauriers-Varin, N., E. Beauregard & J. Wong (2011). 'Changing their mind about confessing to police: The role of contextual factors in crime confession'. In: *Police Quarterly*, 14 (1): 5-24.
- Deslauriers-Varin, N., P. Lussier & M. St-Yves (2011). 'Confessing their crime: Factors influencing the offender's decision to confess to the police'. In: *Justice Quarterly*, 28 (1): 113-145.^d
- Dixon, D. (2010). 'Questioning suspects: A comparative perspective'. In: *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 26: 426-440.
- Dolinski, D. & K. Szczucka (2013). 'Emotional disrupt-then-reframe-technique of social influence'. In: *Journal of Applied Social Psychology*, 43 (10): 2031-2041.
- Duker, M. & L. Stevens (2009). 'Het politieke verdachtenverhoor: Meer aandacht gewenst voor de totstandkoming van een betrouwbare verdachtenverklaring'. In: Borghers, M.J., M.J.A. Duker & L. Stevens (red.). *Politie in beeld* (Liber amicorum Jan Naeyé). Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

- Enders, C.K. & D. Tofighi (2007). 'Centering predictor variables in cross-sectional multilevel models: A new look at an old issue'. In: *Psychological Methods*, 12 (2): 121-138.
- Evans, J.R. e.a. (2013). 'Obtaining guilty knowledge in human intelligence interrogations: Comparing accusatorial and information-gathering approaches with a novel experimental paradigm'. In: *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 2 (2): 83-88.^c
- Feld, B.C. (2006). 'Police interrogation of juveniles: An empirical study of policy and practice'. In: *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 97: 219-316.^{ab}
- Feld, B.C. (2013). *Kids, cops, and confessions inside the interrogation room*. New York: New York University Press.
- Fijnaut, C.J.C.F. (1987). *De toelating van raadslieden tot het politieke verdachtenverhoor*. Arnhem: Gouda Quint.
- Fijnaut, C.J.C.F. (2001). 'De toelating van de raadsman tot het politieke verdachtenverhoor. Een status questionis op de drempel van de eenentwintigste eeuw'. In: Groenhuijsen, M.S. & G. Knigge (red.), *Het vooronderzoek in strafzaken. Tweede interimrapport onderzoeksproject strafvordering*. Deventer: Gouda Quint.
- Forrest, K.D., T.A. Wadkins & R.L. Miller (2002). 'The role of preexisting stress on false confessions: An empirical study'. In: *The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology*, 3: 23-45.^a
- Frantzen, D. (2010). 'Interrogation strategies, evidence, and the need for Miranda: A study of police ideologies'. In: *Police Practice and Research: An International Journal*, 11 (3): 227-239.^a
- Frantzen, D. & S.H. Can (2012). 'Police confidence in lie detection: An assessment of crime types, Miranda and interview techniques'. In: *Journal of Criminal Psychology*, 2 (1): 26-37.^a
- Goodman-Delahunty, J. & L.M. Howes (2016). 'Social persuasion to develop rapport in high-stakes interviews: Qualitative analyses of Asian-Pacific practices'. In: *Policing and Society*, 26 (3): 270-290.^c
- Goodman-Delahunty, J., N. Martschuk & M.K. Dhami (2014). 'Interviewing high value detainees: Securing cooperation and disclosures'. In: *Applied Cognitive Psychology*, 28 (6): 883-897.^c
- Granhag, P.A., F. Clemens & L.A. Strömwall (2009). 'The usual and the unusual suspects: Level of suspicion and counter-interrogation tactics'. In: *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 6: 129-137.^b
- Gudjonsson, G.H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*. West Sussex: John Wiley & Sons.^d

- Gudjonsson, G.H. (2006). 'Sex offenders and confessions: How to overcome their resistance during questioning'. In: *Journal of Clinical Forensic Medicine*, 13 (4): 203-207.^d
- Gudjonsson, G.H. & H. Petursson (1991). 'Custodial interrogation: Why do suspects confess and how does it relate to their crime, attitude and personality?'. In: *Personality and Individual Differences*, 12 (3): 295-306.^d
- Gudjonsson, G.H. & J.F. Sigurdsson (1999). 'The Gudjonsson Confession Questionnaire-Revised (GCQ-R): Factor structure and its relationship with personality'. In: *Personality and Individual Differences*, 27 (5): 953-968.^d
- Gudjonsson, G.H., J.F. Sigurdsson, B.B. Asgeirsdottir & I.D. Sigfusdottir (2007). 'Custodial interrogation: What are the background factors associated with claims of false confession to police?'. In: *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 18 (2): 266-275.
- Gudjonsson, G.H. e.a. (2004). 'Confessions and denials and the relationship with personality'. In: *Legal and Criminological Psychology*, 9: 121-133.
- Gudjonsson, G.H. e.a. (2016). 'A national epidemiological study investigating risk factors for police interrogation and false confession among juveniles and young persons'. In: *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 51 (3): 359-367.
- Häkkinen, H. e.a. (2009). 'Police officers' views of effective interview tactics with suspects: The effects of weight of case evidence and discomfort with ambiguity'. In: *Applied Cognitive Psychology*, 23 (4): 468-481.^c
- Hartwig, M., P.A. Granhag & L.A. Strömwall (2007). 'Guilty and innocent suspects' strategies during police interrogations'. In: *Psychology, Crime & Law*, 13 (2): 213-227.^b
- Hartwig, M., P.A. Granhag, L.A. Strömwall & N. Doering (2010). 'Impression and information management: On the strategic self-regulation of innocent and guilty suspects'. In: *The Open Criminology Journal*, 3: 10-16.^b
- Hartwig, M., P.A. Granhag & A. Vrij (2005). 'Police interrogation from a social psychology perspective'. In: *Policing & Society*, 15 (4): 379-399.
- Herrnstein, R.J., H. Rachlin & D.I. Laibson (red.). (1997). *The matching law: Papers in psychology and economics*. New York: Russell Sage Foundation.
- Hilgendorf, E.L. & B. Irving (1981). 'A decision-making model of confessions'. In: Lloyd-Bostok, M.A. (red.). *Psychology in legal contexts. Applications and limitations*. Londen: MacMillan Press Ltd.
- Hoekendijk, J. & M. van Beek (2015). 'The GIS-model: A Dutch approach to gather information in suspect interviews'. In: *Investigative Interviewing: Research and Practice*, 7 (1): 1-9.

- Holmberg, U. & S. Christianson (2002). 'Murderers' and sexual offenders' experiences of police interviews and their inclination to admit or deny crimes'. In: *Behavioral Sciences & the Law*, 20 (1-2): 31-45.^c
- Holmberg, U. & K. Madsen (2014). 'Rapport operationalized as a humanitarian interview in investigative interview settings'. In: *Psychiatry, Psychology and Law*, 21 (4): 591-610.^a
- Horgan, A.J., M.B. Russano, C.A. Meissner & J.R. Evans (2012). 'Minimization and maximization techniques: Assessing the perceived consequences of confessing and confession diagnosticity'. In: *Psychology, Crime & Law*, 18 (1): 65-78.^c
- Horvath, F. & R. Meesig (1996). 'The criminal investigation process and the role of forensic evidence: A review of empirical findings'. In: *Journal of Forensic Sciences*, 41: 963-969.
- Houston, K.A., C.A. Meissner & J.R. Evans (2014). 'Psychological processes underlying true and false confessions'. In: R. Bull (red.). *Investigative interviewing*. New York: Springer.
- Hox, J.J. (2010). *Multilevel analysis: Techniques and applications*. New York: Routledge.
- Inbau, F., J. Reid, J. Buckley & B. Jayne (2013). *Criminal interrogation and confessions* (vijfde editie). Burlington: Jones & Bartlett Learning.
- Jacobs, M. (2004). *Bekennen en ontkennen van verdachten. Een onderzoek naar de proceshouding van verdachten naar aanleiding van het wetsvoorstel strekkende tot een vereenvoudiging bewijsmotivering bij bekende verdachten*. (No. 2004-2 WODC-cahier). Den Haag: WODC.^d
- Kalbfleisch, P.J. (1994). 'The language of detecting deceit'. In: *Journal of Language and Social Psychology*, 13 (4): 469-496.^c
- Kassin, S.M., S.C. Appleby & J.T. Perillo (2010). 'Interviewing suspects: Practice, science, and future directions'. In: *Legal and Criminological Psychology*, 15 (1): 39-55.
- Kassin, S.M. e.a. (2007). 'Police interviewing and interrogation: A self-report survey of police practices and beliefs'. In: *Law and Human Behavior*, 31 (4): 381.^c
- Kassin, S.M. e.a. (2010). 'Police-induced confessions: Risk factors and recommendations'. In: *Law and Human Behavior*, 34 (1): 3-38.
- Kassin, S.M., C.C. Goldstein & K. Savitsky (2003). 'Behavioral confirmation in the interrogation room: On the dangers of presuming guilt'. In: *Law and Human Behavior*, 27 (2): 187.^a

- Kassin, S.M. & G.H. Gudjonsson (2004). 'The psychology of confessions a review of the literature and issues'. In: *Psychological Science in the Public Interest*, 5 (2): 33-67.
- Kassin, S.M. & K.L. Kiechel (1996). 'The social psychology of false confessions: Compliance, internalization, and confabulation'. In: *Psychological Science*, 7 (3): 125-128.^a
- Kassin, S.M., J. Kukucka, V.Z. Lawson & J. DeCarlo (2014). 'Does video recording alter the behavior of police during interrogation? A mock crime-and-investigation study'. In: *Law and Human Behavior*, 38 (1): 73.^a
- Kassin, S.M. & K. McNall (1991). 'Police interrogations and confessions'. In: *Law and Human Behavior*, 15 (3): 233-251.^c
- Kassin, S.M. & L.S. Wrightsman (1985). 'Confession evidence'. In: Kassin, S.M. & L. S. Wrightsman (red.). *The psychology of evidence and trial procedure*. Beverly Hills, CA: SAGE.
- Kebbell, M., L. Alison & E. Hurren (2008). 'Sex offenders' perceptions of the effectiveness and fairness of humanity, dominance, and displaying an understanding of cognitive distortions in police interviews: A vignette study'. In: *Psychology, Crime & Law*, 14 (5): 435-449.^b
- Kelly, C.E., J.C. Miller & A.D. Redlich (2016). 'The dynamic nature of interrogation'. In: *Law and Human Behavior*, 40 (3): 295-309.^d
- Kelly, C.E., J.C. Miller, A.D. Redlich & S.M. Kleinman (2013). 'A taxonomy of interrogation methods'. In: *Psychology, Public Policy, and Law*, 19 (2): 165.^c
- Kelly, C.E., A.D. Redlich & J.C. Miller (2015). 'Examining the meso-level domains of the interrogation taxonomy'. In: *Psychology, Public Policy, and Law*, 21 (2): 179-191.
- King, L. & B. Snook (2009). 'Peering inside a Canadian interrogation room an examination of the Reid model of interrogation, influence tactics, and coercive strategies'. In: *Criminal Justice and Behavior*, 36 (7): 674-694.^{cd}
- Komter, M.L. (2003). 'The interactional dynamics of eliciting a confession in a Dutch police interrogation'. In: *Research on Language and Social Interaction*, 36 (4): 433-470.^a
- Komter, M.L. (2006). 'From talk to text: The interactional construction of a police record'. In: *Research on Language and Social Interaction*, 39 (3): 201-228.^a
- Koppen, P.J. van (2003). *De Schiedammer parkmoord. Een rechtspsychologische reconstructie*. Nijmegen: Ars Aequi Quint.
- Koppen, P.J. van (2008). 'Blundering justice. The Schiedam park murder'. In: Kocsis, R.N. (red.). *Serial murder and the psychology of violent crimes*. Totowa: Humana.

- Kostelnik, J.O. & N.D. Reppucci (2009). 'Reid training and sensitivity to developmental maturity in interrogation: Results from a national survey of police'. In: *Behavioral Sciences & the Law*, 27 (3): 361-379.^a
- Lassiter, G.D. & C.A. Meissner (red.) (2010). *Police interrogations and false confessions: Current research, practice, and policy recommendations*. Washington DC: American Psychological Association.
- Lassiter, G.D. & J.J. Ratcliff (2004). 'Exposing coercive influences in the criminal justice system: An agenda for legal psychology in the twenty-first century'. In: Lassiter, G.D. (red.). *Interrogations, confessions, and entrapment*. New York: Springer.
- Leo, R.A. (1996a). 'The impact of "Miranda" revisited'. In: *Journal of Criminal Law and Criminology*, 86 (3): 621-692.
- Leo, R.A. (1996b). 'Inside the interrogation room'. In: *Journal of Criminal Law and Criminology*, 86 (2): 266-303.^{cd}
- Leo, R.A. (2001). 'Questioning the relevance of Miranda in the twenty-first century'. In: *Michigan Law Review*, 99 (5): 1000-1029.^c
- Leo, R.A. & B. Liu (2009). 'What do potential jurors know about police interrogation techniques and false confessions?' In: *Behavioral Sciences & the Law*, 27 (3): 381-399.^c
- Luke, T.J., E. Dawson, M. Hartwig & P.A. Granhag (2014). 'How awareness of possible evidence induces forthcoming counter-interrogation strategies'. In: *Applied Cognitive Psychology*, 28 (6): 876-882.^b
- Madon, S. e.a. (2012). 'Temporal discounting: The differential effect of proximal and distal consequences on confession decisions'. In: *Law and Human Behavior*, 36 (1): 13-20.
- Madon, S. e.a. (2013). 'How factors present during the immediate interrogation situation produce short-sighted confession decisions'. In: *Law and Human Behavior*, 37 (1): 60.
- Magid, L. (2001). 'Deceptive police interrogation practices: How far is too far?'. In: *Michigan Law Review*, 99 (5): 1168-1210.
- Malsch, M. e.a. (2015). *Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren*. Amsterdam: Reed Business/ Politie en Wetenschap.
- Masip, J. & C. Herrero (2013). '"What would you say if you were guilty?" Suspects' strategies during a hypothetical behavior analysis interview concerning a serious crime'. In: *Applied Cognitive Psychology*, 27 (1): 60-70.^b

- McGroarty, A. & J.S. Baxter (2007). 'Interrogative pressure in simulated forensic interviews: The effects of negative feedback'. In: *British Journal of Psychology*, 98 (3): 455-465.^a
- McGroarty, A. & J.S. Baxter (2009). 'Interviewer behaviour, interviewee self-esteem and response change in simulated forensic interviews'. In: *Personality and Individual Differences*, 47 (6): 642-646.^a
- McMullen, P.M. (2004). 'Questioning the questions: The impermissibility of police deception in interrogations of juveniles'. In: *Northwestern University Law Review*, 99: 971.^a
- Medford, S., G.H. Gudjonsson & J. Pearse (2003). 'The efficacy of the appropriate adult safeguard during police interviewing'. In: *Legal and Criminological Psychology*, 8 (2): 253-266.^a
- Meissner, C.A., A.D. Redlich, S. Bhatt & S. Brandon (2012). 'Interview and interrogation methods and their effects on true and false confessions'. In: *Campbell Systematic Reviews*, 13: 1-52.
- Meissner, C.A. e.a. (2014). 'Accusatorial and information-gathering interrogation methods and their effects on true and false confessions: A meta-analytic review'. In: *Journal of Experimental Criminology*, 10 (4): 459-486.^{cd}
- Memon, A., A. Vrij & R. Bull (2003). *Psychology and law. Truthfulness, accuracy and credibility* (tweede editie). West Sussex: John Wiley & Sons.
- Mevis, P.A.M. & J.H.J. Verbaan (2014). 'Legal assistance and police interrogation: (Problematic aspects of) Dutch criminal procedures in relation to European Union and the Council of Europe'. In: *Erasmus Law Review*, 7: 175-190.
- Meyer, J.R. & N.D. Reppucci (2007). 'Police practices and perceptions regarding juvenile interrogation and interrogative suggestibility'. In: *Behavioral Sciences & the Law*, 25 (6): 757-780.^c
- Moston, S. & T. Engelberg (1993). 'Police questioning techniques in tape recorded interviews with criminal suspects'. In: *Policing and Society*, 3 (3): 223-237.^c
- Moston, S. & M. Fisher (2007). 'Perceptions of coercion in the questioning of criminal suspects'. In: *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 4 (2): 85-95.^c
- Moston, S. & G.M. Stephenson (1993). 'The changing face of police interrogation'. In: *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 3 (2): 101-115.^a
- Moston, S., G.M. Stephenson & T.M. Williamson (1992). 'The effects of case characteristics on suspect behaviour during police questioning'. In: *British Journal of Criminology*, 32 (1): 23-40.

- Narchet, F.M., C.A. Meissner & M.B. Russano (2011). 'Modeling the influence of investigator bias on the elicitation of true and false confessions'. In: *Law and Human Behavior*, 35 (6): 452.^{ab}
- Nash, R.A. & K.A. Wade (2009). 'Innocent but proven guilty: Eliciting internalized false confessions using doctored video-evidence'. In: *Applied Cognitive Psychology*, 23 (5): 624-637.^a
- Newring, K.A. & W. O'Donohue (2008). 'False confessions and influenced witnesses'. In: *Applied Psychology in Criminal Justice*, 4 (1): 81-107.^a
- Ofshe, R.J. & R.A. Leo (1997a). 'Decision to confess falsely: Rational choice and irrational action'. In: *Denver University Law Review*, 74 (4): 979-1122.^c
- Ofshe, R.J. & R.A. Leo (1997b). 'The social psychology of police interrogation: The theory and classification of true and false confessions'. In: *Studies in Law Politics and Society*, 16: 189-254.^{cd}
- Oxburgh, G.E., T. Myklebust & T. Grant (2010). 'The question of question types in police interviews: A review of the literature from a psychological and linguistic perspective'. In: *International Journal of Speech, Language and the Law*, 17 (1): 45-66.^a
- Oxburgh, G.E., J. Ost & J. Cherryman (2012). 'Police interviews with suspected child sex offenders: Does use of empathy and question type influence the amount of investigation relevant information obtained?' In: *Psychology, Crime & Law*, 18 (3): 259-273.^a
- Oxburgh, G.E., J. Ost, P. Morris & J. Cherryman (2014). 'The impact of question type and empathy on police interviews with suspects of homicide, filicide and child sexual abuse'. In: *Psychiatry, Psychology and Law*, 21 (6): 903-917.^a
- Oxburgh, G.E., J. Ost, P. Morris & J. Cherryman (2015). 'Police officers' perceptions of interviews in cases of sexual offences and murder involving children and adult victims'. In: *Police Practice and Research*, 16 (1): 36-50.^a
- Oxburgh, G.E., D. Walsh & B. Milne (2011). 'The importance of applied research in investigative interviewing: A real-life perspective'. In: *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 8 (2): 105-109.
- Pearse, J., G. Gudjonsson, I. Clare & S. Rutter (1998). 'Police interviewing and psychological vulnerabilities: Predicting the likelihood of a confession'. In: *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 8 (1): 1-21.^{cd}
- Pearse, J. & G. Gudjonsson (1997a). 'Police interviewing and legal representation: A field study'. In: *Journal of Forensic Psychiatry*, 8 (1): 200-208.^d

- Pearse, J. & G. Gudjonsson (1997b). 'Police interviewing techniques at two South London police stations'. In: *Psychology, Crime and Law*, 3 (1): 63-74.^{cd}
- Pearse, J. & G. Gudjonsson (1999). 'Measuring influential police interviewing tactics: A factor analytic approach'. In: *Legal and Criminological Psychology*, 4 (2): 221-238.^c
- Pearse, J. & G. Gudjonsson (2003). 'The identification and measurement of "oppressive" police interviewing tactics in Britain'. In: Gudjonsson, G. (red.). *The Psychology of Interrogations and Confessions: A Handbook*. West Sussex: John Wiley & Sons.
- Peer, E., A. Acquisti & S. Shalvi, S. (2014). "'I cheated, but only a little': Partial confessions to unethical behavior'. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 106 (2): 202-217.^b
- Perillo, J.T. & S.M. Kassin (2011). 'Inside interrogation: The lie, the bluff, and false confessions'. In: *Law and Human Behavior*, 35 (4): 327.^{ab}
- Perloff, R.M. (2014). *The dynamics of persuasion: Communication and attitudes in the twenty-first century* (vijfde editie). Abingdon: Routledge.
- Perri, F.S. (2011). 'The flawed interview of a psychopathic killer: What went wrong?' In: *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 8 (1): 41-57.^a
- Phillips, C., D. Brown, Z. James & P. Goodrich (1998). *Entry into the criminal justice system: A survey of police arrests and their outcomes*. Londen: Home Office Research Development and Statistics Directorate.
- Poot, C.J. de, R.J. Bokhorst, P.J. van Koppen & E.R. Muller (2004). *Rechercheportret. Over dilemma's in de opsporing*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Powell, M.B., R.P. Fischer & R. Wright (2005). 'Investigative interviewing'. In: Brewer, N. & K.D. Williams (red.). *Psychology and law: An empirical perspective*. New York: Guilford Press.
- Read, J. & M.B. Powell (2011). 'Investigative interviewing of child sex offender suspects: Strategies to assist the application of a narrative framework'. In: *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 8 (2): 163-177.^a
- Read, J. e.a. (2014). 'Evaluating police interviewing practices with suspects in child-sexual abuse cases'. In: *Policing and Society*, 24 (5): 523-544.^c
- Redlich, A.D. (2007). 'Double jeopardy in the interrogation room for youths with mental illness'. In: *American Psychologist*, 62 (6): 609-611.
- Redlich, A.D., C.E. Kelly & J.C. Miller (2014). 'The who, what, and why of human intelligence gathering: Self-Reported measures of interrogation methods'. In: *Applied Cognitive Psychology*, 28 (6): 817-828.^c

- Russano, M.B., C.A. Meissner, F.M. Narchet & S.M. Kassin (2005). 'Investigating true and false confessions within a novel experimental paradigm'. In: *Psychological Science*, 16 (6): 481-486.^{cd}
- Saxbe, D.E. e.a. (2014). 'A path modeling approach to understanding family conflict: Reciprocal patterns of parent coercion and adolescent avoidance'. In: *Journal of Family Psychology*, 28 (3): 415-420.
- Skolnick, J.H. & R.A. Leo (1992). 'The ethics of deceptive interrogation'. In: *Criminal Justice Ethics*, 11 (1): 3-12.^c
- Sleen, J. van der (2009). 'A structured model of investigative interviewing of suspects'. In: Bull, R., T. Valentine & T. Williamson (red.). *Handbook of psychology of investigative interviewing: Current developments and future directions*. West Sussex: John Wiley & Sons.
- Snijder, T.A.B. & R.J. Bosker (2012). *Multilevel analysis: An introduction to basic and advanced multilevel modeling*. Londen: SAGE Publications.
- Snook, B. e.a. (2010). 'Reforming investigative interviewing in Canada'. In: *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice/La Revue Canadienne De Criminologie Et De Justice Pénale*, 52 (2): 215-229.^a
- Snook, B., K. Luther, H. Quinlan & R. Milne (2012). 'Let 'em talk! A field study of police questioning practices of suspects and accused persons'. In: *Criminal Justice and Behavior*, 39 (10): 1328-1339.^a
- Softley, P. e.a. (1980). *Police interrogation: An observational study in four police stations*. Londen: Her Majesty's Stationery Office.^a
- Soukara, S., R. Bull & A. Vrij (2002). 'Police detectives' aims regarding their interviews with suspects: Any change at the turn of the millennium'. In: *International Journal of Police Science & Management*, 4 (2): 101-114.^a
- Soukara, S. e.a. (2009). 'What really happens in police interviews of suspects? Tactics and confessions'. In: *Psychology, Crime & Law*, 15 (6): 493-506.^{cd}
- Stevens, L. & W.J. Verhoeven (2010). *Raadsman bij politieverhoor. Invloed van voorafgaande consultatie en aanwezigheid van raadslieden op de organisatie en wijze van verhoren en de proceshouding van verdachten*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Stevens, L. & W.J. Verhoeven (2011). 'Wat is er mis met een "goed gesprek"? Een exploratief onderzoek naar pressie tijdens politieke verdachtenverhoren en risico's op valse bekentenissen'. In: *Delikt en Delinkwent*, 2 (9): 114-131.

- St-Yves, M. & N. Deslauriers-Varin (2009). 'The psychology of suspects' decision-making during interrogation'. In: Bull, R., T. Valentine & T. Williamson (red.). *Handbook of psychology of investigative interviewing: Current developments and future*. West Sussex: John Wiley & Sons.
- St-Yves, M. & C.A. Meissner (2014). 'Interviewing suspects'. In: St-Yves, M. (red.). *Investigative interviewing-the essentials*. Toronto: Carswell.
- Thomas III, G.C. (1995). 'Is Miranda a real-world failure? A plea for more (and better) empirical evidence'. In: *UCLA Law Review*, 43: 821-837.
- Vallano, J.P. & N.S. Compo (2011). 'A comfortable witness is a good witness: Rapport building and susceptibility to misinformation in an investigative mock crime interview'. In: *Applied Cognitive Psychology*, 25 (6): 960-970.
- Vanderhallen, M., A. de Jong, H. Nelen & T.N.B.M. Spronken (2014). *Toga's in de verhoorkamer. De invloed van rechtsbijstand op het politieverhoor*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Vanderhallen, M. & G. Vervaeke, G. (2014). 'Between investigator and suspect: The role of the working alliance in investigative interviewing'. In: Bull, R. (red.). *Investigative interviewing*. New York: Springer.
- Vanderhallen, M., G. Vervaeke & U. Holmberg (2011). 'Witness and suspect perceptions of working alliance and interviewing style'. In: *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 8 (2): 110-130.^a
- Verhoeven, W.J. (2014). 'Mediëren verhoortechnieken de verandering in verklaringsbereidheid van verdachten?' In: *Tijdschrift voor Criminologie*, 56 (4): 10-38.
- Verhoeven, W.J. (2016). 'The complex relationship between interrogation techniques, suspects changing their statement and legal assistance. Evidence from a Dutch sample of police interviews'. In: *Policing and Society*. (papieren publicatie volgt)
- Verhoeven, W.J. & L. Stevens (2012). 'The lawyer in the Dutch interrogation room: Influence on police and suspect'. In: *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 9 (1): 69-92.^c
- Verhoeven, W.J. & L. Stevens (2013). *Rechtsbijstand bij politieverhoor. Evaluatie van de aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor in Amsterdam-Amstelland, Groningen, Haaglanden, Limburg-Zuid, Midden- en West-Brabant en Utrecht*. Den Haag: Boom Lemma.
- Vrij, A. (2002). 'Het verhoren van verdachten'. In: Koppen, P.J. van, H.L.G.J. Merckelbach & H.F.M. Crombag (red.). *Het recht van binnen: Psychologie van het recht*. Deventer: Kluwer.^c

- Vrij, A., S. Mann & R.P. Fisher (2006). 'Information-gathering vs accusatory interview style: Individual differences in respondents' experiences'. In: *Personality and Individual Differences*, 41 (4): 589-599.^c
- Wachi, T. e.a. (2014). 'Police interviewing styles and confessions in Japan'. In: *Psychology, Crime & Law*, 20 (7): 673-694.^a
- Wagenaar, W.A. (2002). 'False confessions after repeated interrogation: The Putten murder case'. In: *European Review*, 10 (4): 519-537.^a
- Walsh, D. & R. Bull (2010a). 'Interviewing suspects of fraud: An in-depth analysis of interview skills'. In: *The Journal of Psychiatry & Law*, 38 (1-2): 99-135.^c
- Walsh, D. & R. Bull (2010b). 'What really is effective in interviews with suspects? A study comparing interviewing skills against interviewing outcomes'. In: *Legal and Criminological Psychology*, 15 (2): 305-321.^{cd}
- Walsh, D. & R. Bull (2012a). 'Examining rapport in investigative interviews with suspects: Does its building and maintenance work?' In: *Journal of Police and Criminal Psychology*, 27 (1): 73-84.^c
- Walsh, D. & R. Bull (2012b). 'How do interviewers attempt to overcome suspects' denials?' In: *Psychiatry, Psychology and Law*, 19 (2): 151-168.^c
- Walsh, D. & R. Bull (2015). 'Interviewing suspects: Examining the association between skills, questioning, evidence disclosure, and interview outcomes'. In: *Psychology, Crime & Law*, 21 (7): 661-680.
- Walsh, D., B. Milne & R. Bull (2015). 'One way or another? Criminal investigators' beliefs regarding the disclosure of evidence in interviews with suspects in England and Wales'. In: *Journal of Police and Criminal Psychology*, 31 (2): 127-140.
- Walsh, D., G.E. Oxburgh, A.D. Redlich & T. Myklebust (red.) (2016). In: *International developments and practices in investigative interviewing and interrogation. Volume 2: Suspects*. Londen: Routledge.
- Wartna, B., W. Beijers & A. Essers (1999). *Ontkennende en bekennende verdachten: Over de proceshouding van verdachten van strafzaken tijdens het politieverhoor*. (No. 1999/05 Onderzoeksnotities). Den Haag: WODC.^d
- Williamson, T.M. (1993). 'From interrogation to investigative interviewing: Strategic trends in police questioning'. In: *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 3 (2): 89-99.

Over de auteurs

Dr. Willem-Jan Verhoeven is socioloog en werkt als universitair hoofddocent bij de afdeling Criminologie van de Erasmus School of Law van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij heeft nationaal en internationaal gepubliceerd over fraude, de toepassing van Sociale Netwerkanalyse (SNA) in de criminologie, de evaluatie van het Experiment raadsman bij politieverhoor, het gebruik van verhoortechnieken in relatie tot zwijgende verdachten en de evaluatie van de Aanwijzing rechtsbijstand bij het politieverhoor.

Elisa Duinhof (MSc) is sociaal wetenschapper en geïnteresseerd in praktijkgericht onderzoek. Zij was bij de aanvang van het huidige onderzoek werkzaam als junioronderzoeker bij de sectie Criminologie van de Erasmus School of Law van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Zij werkt nu als junioronderzoeker bij de afdeling Algemene Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht.

Bijlagen

1 Resultaten van de literatuurstudie naar verhoortechnieken

Tabel A.1: Codeerschema van verhoortechnieken met bronvermeldingen en beschrijvingen

Verhoortechnieken Emotionele reactie uitlokken (1)

Consequenties/zinloosheid van ontkennen/zwijgen benadrukken

Referenties (Alison e.a., 2008; R. A. Brown, Novak & Frank, 2009; Can & Frantzen, 2011; Costanzo & Redlich, 2010; Culhane e.a., 2008; Feld, 2006; Frantzen, 2010; Frantzen & Can, 2012; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Häkkinen e.a., 2009; Kalbfleisch, 1994; Kassin & McNall, 1991; Kassin e.a., 2003; Kassin e.a., 2007; Kassin e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Leo, 1996b; Meyer & Reppucci, 2007; Moston & Fisher, 2007; Narchet e.a., 2011; Ofshe & Leo, 1997a; Ofshe & Leo, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Redlich e.a., 2014; Russano, Meissner, Narchet & Kassin, 2005; Skolnick & Leo, 1992; Softley e.a., 1980; Soukara e.a., 2009; Verhoeven & Stevens, 2012; Wachi e.a., 2014; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Consequenties van blijven ontkennen/zwijgen benadrukken

‘En je bent er niet bij gebaat door je mond te houden en niet met ons te praten.’

‘En dan bepaalt de rechter, dan zal blijven, blijken wat de gevolgen zijn van deze houding.’

‘Maar als je over alles blijft zwijgen... Je kan ook te veel zwijgen! Snap je? Te veel ontkennen, dat helpt ook niet!’

‘Er zijn zaken bekend waarbij rechters uiteindelijk zeggen van joh je hebt geen openheid gegeven van zaken, je hebt niet willen vertellen en dat nemen we je eigenlijk wel een klein beetje kwalijk.’

Zinloosheid van blijven ontkennen/zwijgen benadrukken

‘Tot de rechtszitting? En wat ga je dan zeggen? Ik wacht tot ik m’n straf heb gehad? Of het meevalt of tegenvalt en dan ga ik wat vertellen?’

Dreigen met langere detentie als verdachte blijft ontkennen

‘En ik hoop dat we elkaar over een jaar of tien nog eens zien zo van, en dat je dan zegt van hé, je hebt gelijk gehad. Huh? Want ik denk dat dat het vooruitzicht wordt. Dat jij denkt, conjo, tien jaar zitten. Ik ben wel bang dat dat je vooruitzicht is.’

Benadrukken consequenties van niet samenwerken

‘Als je ons niks geeft, kunnen we jou ook niet helpen hè? Kunnen we het ook niet onderzoeken.’

Beroep doen op het geweten van de verdachte

Referenties (Culhane e.a., 2008; Feld, 2006; Forrest e.a., 2002; Frantzen, 2010; Horgan, Russano, Meissner & Evans, 2012; Kassin e.a., 2003; Kassin e.a., 2007; Kassin e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Leo, 1996b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Redlich e.a., 2014; Verhoeven & Stevens, 2012)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Wil ik eerlijk van je weten!’

‘En diep in je hart weet je ook dat je gewoon het goede ding moet doen.’

‘Maar jij moet voor jezelf te rade gaan!’

‘Nou ja, ik, ik vind persoonlijk, zeg ik je heel eerlijk. En ik denk dat ik ook voor hem spreek, vinden wij dat best wel jammer.’

‘Zou me ook niet prettig voelen bij zoiets.’

‘Daar moet jij je schuldig over gaan voelen, want jij weet gewoon hoe het zit.’

‘Denk effe goed na jongen, vooral voor jezelf.’

‘Daar moet je dan wel mee dealen.’

Pleiten dat de verdachte de waarheid gaat vertellen

Referenties (Alison e.a., 2008; Evans e.a., 2013; Feld, 2006; Häkkinen e.a., 2009; Kalbfleisch, 1994; King & Snook, 2009; Pearse & Gudjonsson, 1999; Wachi e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Maar maak het niet moeilijker voor jezelf dan dat het al is.’

‘Ik wil dat je gewoon goed na gaat denken en dat je elke stap die je daar hebt gezet en elk momentje dat er daar geweest is probeert terug te halen, want het is gewoon zo belangrijk.’

‘Kom op, vertel eens, hoe is het gegaan?’

‘Wordt het niet een keer tijd om het goede verhaal te gaan vertellen?’

‘Als we hierover praten en je wilt vertellen, dat je dan wel de waarheid zegt.’

‘Maar dat weten wij niet. Dat moet jij dan gaan vertellen! Alleen jij kan vertellen wat er is gebeurd daar!’

‘Maar de waarheid moet uit jou komen.’

‘Maar we adviseren je wel, mocht je een verhaal gaan vertellen, vertel dan de waarheid. Ga dan niet liegen. Want daar word je niet beter van.’

De verdachte aanmoedigen om verantwoordelijkheid te nemen (voor het misdrijf)

Referenties (Forrest e.a., 2002; Kelly e.a., 2013; Moston & Fisher, 2007; Wachi e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Je hebt, je mag gewoon verantwoordelijkheden nemen, ja?’

‘In onze ogen bepaal jij ook dat je zwijgt. En niet je advocaat, ook al zeg je dat. Wij houden jou verantwoordelijk.’

‘Zorg dan dat wij dat oplossen, dat er gerechtigheid is. Zorg daar dan voor. Zorg daar dan voor!’

‘Wie is er verantwoordelijk voor dat grote verdriet, kun je je dat nog herinneren?’

‘Je moet gewoon je verantwoordelijkheid nemen en zeggen politie, luister...’

Beroep doen op negatieve gevoelens

Referenties (Kassin e.a., 2003; Kassin e.a., 2007; Kassin e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; Moston & Engelberg, 1993; Ofshe & Leo, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Beroep doen op religie van de verdachte

‘Jij bent een gelovig man!’

‘En dat ik dat vreemd vind. [...] Voor iemand die zegt veel naar de kerk te gaan.’

‘Wat denk je dat er in de Bijbel staat?’

‘Nee, je had gezegd dat je katholiek was, hè? Vandaar dat ik daar mee kom. Dat is uitgevonden om mensen lucht te geven. En moesten ze boetedoening doen en rozenkransen en weet ik veel wat.’

‘Je weet wel wat er nodig is. Je moeder heeft je opgevoed met de Bijbel, of niet soms? Dan weet je wat er nodig is voor vergeving.’

Beroep doen op negatieve gevoelens voor individuen of organisaties

‘Ja maar, we snappen dat je dat steeds zegt. Maar het helpt je niet, het helpt de zaak niet, het helpt het slachtoffer, familieleden niet.’

‘Nou ja, hoe langer het duurt (stilte) dat wij de waarheid boven water hebben, hoe langer je kinderen er nog onder moeten lijden. Hoe vervelend het ook is.’

‘Weet je wat op Facebook staat? Bij de foto die erbij geplaatst is. Stond godverdomme, dat heb ik gehoord hè. Ik heb het zelf niet gezien. Stond een foto van de echo van die baby.’

‘En je broer gaat kapot. Want die zit! Die zit ook in de ellende nu!’

‘Kijk voor die man! Die is zijn zoon kwijt. Die wil weten hoe het is gebeurd. Voor zo’n man is het verschrikkelijk! Dat die zijn kind kwijt is. En jij kan ons helpen!’

‘Ook jouw kindjes hè. (stilte) (naam kinderen) die zijn toch je alles, zei je? (stilte) Ook zij moeten geholpen worden.’

‘Je zuigt heel veel mensen in je val mee hè. In je verhaal. Je hebt iets gedaan en heel veel mensen die worden meegetrokken eigenlijk: (stilte) je vriendin die voor de tweede keer is aangehouden. Je zus die is aangehouden. Je familie die verdrietig is. Je zoontje die jou, zijn papa niet ziet. Zo kan ik er nog wel een paar opnoemen. Maar dit zijn wel de meest direct betrokkenen. (stilte) En je geeft nog steeds geen openheid van zaken.’

‘En ik denk dat jouw vader en jouw moeder, zoals ik ze in ieder geval kort heb meegeemaakt, je vader dan eventjes, ja, wat moet die man wel niet denken van zijn zoon?’

De verdachte laten sympathiseren met het slachtoffer

‘Waarom moest (slachtoffer) het leven laten?’

‘Die jongen, die, die (slachtoffer), 24 jaar oud. (stilte) Die zou vader worden.’

‘Heeft (naam slachtoffer) het verdiend? Dit, allemaal? (stilte) Hm? Heeft (naam slachtoffer) het verdiend, (naam verdachte), dit?’

Inspelen op de gemoedstoestand

Referenties (Alison e.a., 2008; Beune, Giebels & Sanders, 2009; Feld, 2006; Forrest e.a., 2002; Häkkinen e.a., 2009; Kalbfleisch, 1994; Kelly e.a., 2013; Meyer & Reppucci, 2007; Ofshe & Leo, 1997a; Pearse & Gudjonsson, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Redlich e.a., 2014; Soukara e.a., 2009; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Inspelen op de gemoedstoestand van de verdachte

‘Hé, en je zei net, je vader kwam vanochtend, hè? Hoe vond je dat?’

‘Hmhm. (stilte) Ik zie dat je het er moeilijk mee hebt, hè?’

‘Je hele gezicht is veranderd. Net was je aan het lachen. Net was je relaxed. Maar je bent niet relaxed meer.’

‘En diep in je hart, diep in je hart weet jij hoe het zit. En diep in je hart weet jij vast ook wel dat je nu genaaid wordt. Diep in je hart weet jij dat je straks gewoon de lul bent voor 10 jaar. En diep in je hart weet jij ook dat dat niet terecht is, denk ik.’

‘Ben je nu teleurgesteld? (stilte) Meneer (naam verdachte). Ben je teleurgesteld?’

‘Ja, je zit er echt mee hè, geloof ik?’

‘Wat doet dit nog meer bij jou? Behalve dan dat je het verschrikkelijk vindt?’

‘Die last is gewoon te zwaar voor je jongen, echt. Daar ga je kapot aan. Dat voel je ook hè? Daar heb je ook die pijn in je buik van onder andere.’

‘Dat moet toch wel iets bij je doen, (naam verdachte). Dit hele gebeuren?’

Inboezemen van gevoel van hopeloosheid bij de verdachte

‘We hebben jou al een poosje gegeven om na te denken. Ook een poos gegeven om in de gelegenheid te zijn om met de advocaat te overleggen, wat verstandig is.’

‘Je staat er slecht voor, je bent vastgenageld.’

‘Want je staat hier gewoon alleen in!’

‘Ben blij dat ik niet in jou schoenen sta. (stilte) Ik zou dat niet willen hoor.’

‘Nee, maar goed. Wat wij natuurlijk al eerder hebben aangegeven. Het ziet er allemaal natuurlijk niet zo heel erg rooskleurig uit (leunt voorover). En dat heb je inmiddels denk ik ook wel begrepen.’

‘Nee, we zijn nog lang niet klaar (schudt hoofd). We zijn echt nog lang niet klaar (schudt hoofd heftig)! Nee, we zijn nog lang niet klaar. We gaan voorlopig nog niet stoppen.’

‘Ik denk dat je jezelf wel in een moeilijke positie brengt. Eerst niks vertellen. Dan een verhaal vertellen en dan weer niks vertellen. En wat er nog allemaal over jou verteld wordt. En onderzocht wordt natuurlijk. Dat, (stilte), denk dat dat de zaak er niet beter op maakt.’

De angsten van de verdachte overdrijven

‘Schrik je er nou sowieso van dat je hiervoor bent aangehouden?’

‘Ja, toen was je natuurlijk zwaar emotioneel. En helemaal zat je er doorheen. En begrijp ik het helemaal goed wat van je toen zei: ik ben bang?’

‘Maar ik heb meer het idee dat je dan bang bent voor iemand anders. (stilte) Anders reageer je niet zoals je gister gedaan hebt.’

‘Waarom, waarom ben je nou zo bang voor, waarom ben je nou zo bang voor (naam medeverdachte)?’

‘Maar je bent bang, dat klopt. Maar waar ben je nou bang voor? Voor de straf of voor (naam medeverdachte)?’

Het lot van de verdachte versomberen

Referenties (Kelly e.a., 2013; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Maar, maar dat helpt nu even geen moedertjelief meer aan. (stilte) Ik denk, je zal je horizon naar voren moeten stellen, in die zin. Achteruit kijken is prima, maar blijf niet in het verleden hangen. Je bent nog een jonge kerel en er staat nog een heel leven voor je.’

‘Nee, maar je draait er wel voor op dadelijk door hen!’

‘Hoe denk je dat je er dan voor staat?’

‘Dus je hebt echt een levensgroot probleem! (Bijnaam verdachte), echt.’

‘Dat maakt het allemaal nog zo veel vervelender. (stilte)’

‘Maar nu zit je zelf in de situatie (knikt en gaat schuin in stoel zitten). Dat je daar vanwege die gasten, die mogelijke namen niet van noemt. (stilte) Zit je zelf hierzo in beperkingen en wat er allemaal gaat gebeuren.’

‘Je zit tot hier in de shit!’

‘Je wordt gewoon genaaid. Genaaid word je. (stilte) En niet zo’n beetje ook. (stilte) Die maatjes van jou (wijst naar verdachte), die weten van (naam slachtoffer). Dat jij in (stad delict) drugs nog gekocht hebt. Die gaan de volgende dag terug en die schieten hem gewoon overhoop. En nou zit jij hier (wijst heel de tijd naar verdachte)!’

‘Je hebt voorlopig wel alle schijn hier tegen je, (bijnaam verdachte). Dat moet je wel goed, je hebt een hoop schijn tegen je.’

‘Nou nee, dan kan je er toch helemaal niet meer onderuit?’

‘En iedere keer komen er bewijsstukken, bewijsstukken bij.’

Angsten van de verdachte verminderen

Referenties (Goodman-Delahunty e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Jongen, we begrijpen jou gewoon niet! Jij hebt niets te vrezen, echt niet!’

‘Waarvoor zou je nou bang zijn voor iemand (spreidt armen vragend in de lucht)? Want als je, als we de echte daders hebben, zitten ze achter een dikke deur (gaat met armen over elkaar heen zitten). (stilte) Dus waarom zou je bang zijn dan?’

‘Oké, dus die angst is een beetje weg. Daar heb je over nagedacht net.’

‘Je hebt het nou al gezegd ook, hè?’

Verminderen van gevoelens van schaamte van de verdachte

Referenties (Pearse & Gudjonsson, 1999)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Maar ja. Misschien door er over te praten, komt er misschien weer een beetje ruimte in je hoofd.’

‘Omdat je ervoor schaamt? Hm? (Naam verdachte)? Hoor je wat ik vraag? Schaam je je ervoor? Om het te zeggen? (stilte) Heeft het te maken met dat je liever niet negatieve dingen over je moeder zegt?’

‘Maar ik denk ook dat een gedeelte van jouw zwijgen, geen zakelijke, pure schaamte. Daar ben je niet trots op natuurlijk, als dat gebeurt. Dat is logisch.’

De verdachte fysiek/psychologisch bedreigen

Referenties (Beune, Giebels & Taylor, 2010; Costanzo & Redlich, 2010; Culhane e.a., 2008; Feld, 2006; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Kassin e.a., 2003; Kassin e.a., 2007; King & Snook, 2009; Leo, 1996b; Leo & Liu, 2009; Moston & Fisher, 2007; Verhoeven & Stevens, 2012)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Dreigen met psychologische pijn bij de verdachte

‘En ik hoop dat het heel zwaar weegt. Echt waar. Dat hoop ik van ganser harte. (stilte)

Echt waar. (stilte) En ik hoop dat je het de rest van je leven meedraagt als je er niet over praat.'

'Dat mag ik echt hopen. Dat je dat beeld de rest van je leven bij je draagt.'

'Echt. Dat spook van dit hele gebeuren. Dat je dat gewoon de rest van je leven bij je draagt.'

De verdachte dreigen met lichamelijke pijn (fysieke intimidatie)

'Dat je er elke dag hoofdpijn van heb. Echt waar. Ik hoop het echt.'

'Oké. Ja (slaat met hand op tafel)!'

(Slaat met hand op tafel en wijst naar verdachte)

Bedreigen van familie en vrienden van de verdachte

'En dat wij hoe dan ook (werpt arm in de lucht en gaat rechtop zitten) aan (naam vriendin) gaan vragen.'

'En dat wat (naam vriendin) heeft gezegd natuurlijk. Ja, (stilte), dus houd er rekening mee dat zij ook bij het onderzoek betrokken wordt nu.'

'Misschien dat je zus ons daar iets over kan vertellen. (stilte) Ja, je ouders hebben we gesproken. Je broers komen denk ik ook nog aan de beurt.'

'Jij moet er mee leven. Goh, jongen, jongen. Jij gaat het nog zo moeilijk krijgen. (stilte) Als je dit niet gaat vertellen, ga je het echt heel moeilijk krijgen (stilte).'

(Staat op, geeft verdachte een duw met zijn lichaam en wijst naar de stoel van verdachte) 'Ga zitten, ga zitten.'

'Nee, moet ik je broertje ook door het AT-team hier binnen laten brengen?!'

'Ik hoef niet aan je kinderen te vragen, toch?'

De (morele) ernst van het misdrijf benadrukken

Referenties (Alison e.a., 2008; Culhane e.a., 2008; Van Bergen, Jelicic & Merckelbach, 2008; Evans e.a., 2013; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Horgan e.a., 2012; Kassin & McNall, 1991; Kassin e.a., 2003; Kassin e.a., 2014; King & Snook, 2009; Leo, 1996b; Narchet e.a., 2011; Ofshe & Leo, 1997b; Pearse e.a., 1998; Pearse & Gudjonsson, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Redlich e.a., 2014; Skolnick & Leo, 1992; Soukara e.a., 2009; Wachi e.a., 2014; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

'Want het is nogal wat waarvan je verdacht wordt, hè?'

'Het is iets heel ingrijpends. Het is niet niets natuurlijk, hè.'

‘Een moord is iemand om zeep helpen. Met voorbedachten rade. (stilte) En dat is de casus.’

‘Er worden geen verdovende middelen aan (naam slachtoffer) verkocht. Nee, er wordt een kogel in zijn donder gejaagd.’

‘Dat er iets verschrikkelijks is gebeurd.’

‘(Naam verdachte), we hebben het over ernstige zaken. Het is geen winkeldiefstal waar we hier voor zitten, hè.’

‘Maar ook door het verhaal te vertellen kun je niet terugdraaien dat die man is overleden. En kun je niet terugdraaien dat er dingen zijn weggehaald en dat je daar tegen die man zijn zin naar binnen bent gedrongen. Dat kun je allemaal niet terugdraaien.’

Het bedrog en de leugens benadrukken

Referenties (Alison e.a., 2008; Feld, 2006; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Kalbfleisch, 1994; Kassin e.a., 2003; Kassin e.a., 2014; Komter, 2003; Leo & Liu, 2009; Medford e.a., 2003; Moston & Stephenson, 1993; Ofshe & Leo, 1997a; Ofshe & Leo, 1997b; Wachi e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Hoe ongeloofwaardig denk je dat dat is?’

‘Maar je moet goed... Als ik al die verklaringen van jou lees. Iedere keer verklaar je iets en dan kom je er later op terug! Dan verklaar je weer iets anders. Kom je er weer op terug.’

‘Er was een heleboel wat je gelogen hebt!’

‘Dan heb ik. Dan ben je de vorige keer verhoord en dan kom je een, met een of ander lul-verhaal! Dat heb je godver gewoon in het dossier zitten lezen!’

‘En wat het nou allemaal zo ongeloofwaardig maakt!’

‘Want nou denk ik gelijk weer van wat gaat (naam verdachte) nog meer achterhouden. Want dit vertelt ze al niet aan me.’

‘Je hebt wel wat gezegd en er zijn dingen bij waar je aantoonbaar liegt.’

‘Je bent nou niet eerlijk tegen mij, je bent niet eerlijk tegen mij.’

‘Dat vroeg, nee (spreidt armen vragend op tafel)! (stilte) Je weet het namelijk wel!’

‘Maar, daarvan heb ik je al gezegd. Nou, dat is niet alleen ongeloofwaardig, dat vind ik echt, dat verhaal dat hoort in de Efteling thuis.’

‘Weet je wat nou zo moeilijk is met liegen? Weet je wat daar nou het moeilijkste van is? Om iedere keer dezelfde leugens te vertellen omdat je details vergeet.’

De verdachte beledigen

Referenties (Leo & Liu, 2009; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Zelfs een jongen van 8 jaar begrijpt hoe slecht het ervoor staat!’

‘Wees toch eens een vent, man!’

‘Weet je wat er bij mij op het bureau wordt gezegd? Hij is wel mans genoeg om vrouwen in elkaar te slaan, maar als het om hemzelf gaat zit hij te janken als een kind.’

‘Wij zitten met zijn allen te, zitten we te lezen en dan denken we wat is dit nou? Wat een sukkeltje. Het is gewoon een sukkel!’

‘Lafaard!’

‘Leugenaar. Ja, van blowen wordt je geheugen inderdaad niet zo best. Maar zó slecht!’

Snel een serie vragen stellen zonder de verdachten te laten antwoorden

Referenties (Alison e.a., 2008; Clarke e.a., 2011; Feld, 2006; Kalbfleisch, 1994; Kelly e.a., 2013; Oxburgh, Myklebust & Grant, 2010; Oxburgh, Ost & Cherryman, 2012; Oxburgh, Ost, Morris & Cherryman, 2014; Pearse & Gudjonsson, 1999; Read e.a., 2014; Redlich e.a., 2014; Snook e.a., 2010)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Maar meestal wat, wat, als ik in jouw klerenkast kijk? Wat, wat voor kleren zie ik dan?

Heb je een klerenkast? Heb je alles netjes op stapeltjes liggen?’

‘Wat is je bijnaam? Hoe word je genoemd op straat? Hoe word je genoemd door je vrienden?’

‘Wat zou je zelf doen als papa? En jouw kind gebeurt dit? Wat zou je zelf willen? Zou je dan de waarheid willen horen?’

‘Hoezo niet? Heeft ze jou iets misdaan, hm? (Naam verdachte), wat heeft (naam ex-vriendin) jou misdaan dan, hm? Want ik begreep dat je een goeie band had met (naam ex-vriendin), met haar moeder, toch? En die noem je hier niet. Terwijl je denk ik wel wat aan die mensen te danken hebt. Of heb ik iets gemist?’

Een stilte laten vallen

Referenties (Alison e.a., 2008; Clarke e.a., 2011; Feld, 2006; Häkkänen e.a., 2009; Kalbfleisch, 1994; King & Snook, 2009; Komter, 2003; Moston & Engelberg, 1993; Moston & Fisher, 2007; Pearse & Gudjonsson, 1999; Soukara e.a., 2009; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2010b; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Dit kan variëren van enkele seconden tot ruim een minuut.

De verdachte niet toestaan om zich te beroepen op zijn rechten

Referenties (King & Snook, 2009; Leo, 1996b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Ik wil eerst dat je antwoord geeft op mijn vraag.’

‘De advocaat kan ik niet bellen, want die zit in een zitting.’

‘Jij kan niet blijven zeggen, dit. Constant zeggen dat je niet wil praten.’

‘Ja, maar ja. We hebben je eigenlijk al heel veel in de gelegenheid gesteld om...’

Ongeduld/frustratie uiten

Referenties (Kassin e.a., 2007; Leo, 1996b; Verhoeven & Stevens, 2012)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Ja, vind ik wel jammer.’

‘Wij hadden, wij hadden het ook anders verwacht! Eerlijk gezegd.’

‘Die kans krijg je niet meer! Die kans heb je nu!’

‘Want jouw houding slaat werkelijk helemaal nergens op!’

‘Maar, het is goed zo. Je wilt niet praten. Het is goed. Klaar.’

‘En je gaat toch niet tekenen, weet ik. Dat advies heb je ook gehad van je advocaat waar-schijnlijk. Teken niks. Klopt hè?’

‘Dat maakt me effe geen reet uit.’

‘Laat je wel eens iemand uitpraten of niet?’

‘Ah joh, kan mij het schelen wat je zegt!’

‘Je hebt helemaal gelijk jongen. Maar verdomme, wát is daar nou gebeurd?!’

‘Hoe zie jij het? (stilte) Hallo, contact.’

‘Alles is eindig, hè. Ons geduld en onze tijd ook.’

Niet ingaan op vraag/behoefte verdachte

Referenties Zelf toegevoegd op basis van observeren verhoren

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Ja, als, als er tijd is.’

‘Weet ik, luister! We gaan eten.’

De rol van moeder of vader aannemen

Referenties (Holmberg & Christianson, 2002; Skolnick & Leo, 1992)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

Op mogelijke reputatieschade wijzen

Referenties (Alison e.a., 2008; Beune e.a., 2009; Kalbfleisch, 1994)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

Verhoortechnieken Confronteren (2)

Beschuldigingen naar de verdachte uiten

Referenties (Alison, Kebbell & Leung, 2008; Clarke, Milne & Bull, 2011; Culhane, Hosch & Heck, 2008; Feld, 2006; Goodman-Delahunty, Martschuk & Dhami, 2014; Häkkinen e.a., 2009; Kalbfleisch, 1994; Kassin, Goldstein & Savitsky, 2003; Kassin, Kukucka, Lawson & DeCarlo, 2014; Kelly, Miller, Redlich & Kleinman, 2013; King & Snook, 2009; Leo, 1996b;

Leo & Liu, 2009; Meissner e.a., 2014; Meyer & Reppucci, 2007; Moston & Stephenson, 1993; Moston & Fisher, 2007; Ofshe & Leo, 1997a; Pearse & Gudjonsson, 1999; Read e.a., 2014; Redlich, Kelly & Miller, 2014; Soukara e.a., 2009; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

De verdachte wijzen op (lichamelijke) signalen van schuld

‘Iemand die onschuldig is gedraagt zich anders.’

‘Door jouw houding maak jij jezelf veel meer verdacht!’

‘Nee, ik zie het aan je lichaamshouding (wijst met beide handen naar voren over tafel, zit voorovergebogen over tafel).’

‘Vertel. Naar beneden kijken. Dat je niet weet. Je weet niet hoe. Je zit zo ongemakkelijk op dit moment. En dat is ook logisch.’

‘Alleen, wat ik dan raar vind, is dat je hier zo boos over wordt. En als ik, net zoals de vorige keer, tegen jou zeg, dat jij iets met (naam slachtoffer) gedaan zou hebben.’

De verdachte direct beschuldigen van betrokkenheid bij het misdrijf

‘En dat jij dan misschien de schutter bent (werpt armen naar voren).’

‘Dit is niet zomaar een opmerking erover die ik maak. Die is heel direct. (stilte) En dan blijft het stil. Dan ontken je ook niet.’

‘En dat die jongen is doodgeschoten. Hè! Waar jij bij was. Maakt het jou medeplechtig.’

‘Maar, voor ons staat nog steeds vast dat jij op de plaats delict geweest bent, hè!’

‘Allemaal dingen die wijzen allemaal naar jou en je broertje.’

‘Je bent er wel bij betrokken. Anders zat je hier niet! Dan was je geen verdachte. (wijst naar verdachte)’

‘Nee, maar jij bent, jij bent iemand die er bij geweest is. Dus vandaar dat ik jou noem.’

‘Jij (wijst naar verdachte) bent degene die uit de auto is gegaan. Jij (wijst naar verdachte) bent degene die dan met (naam medeverdachte) daarnaartoe is gegaan. Dus een van jullie twee is degene die de jongen, (naam slachtoffer) in dit geval, heeft doodgeschoten.’

‘Dus ze is in je woning terwijl jij er bent en ze is dood terwijl jij er bent.’

‘En je moet zo zuchten. En je hebt het er zo zwaar mee. En we weten allemaal wat er gebeurd is.’

‘Het is inmiddels wel duidelijk waarom jij daarnaartoe bent gegaan en waar jij nou allemaal mee bezig was. Dat is in ieder geval duidelijk geworden.’

De verdachte direct vragen: ‘Heb jij het gedaan?’

‘Dus nogmaals. (stilte) Wat is jouw betrokkenheid bij deze zaak?’

‘(Naam verdachte), kijk me eens aan. (stilte) Wat is er met (naam slachtoffer) gebeurd?’

‘Heb jij (naam slachtoffer) doodgemaakt?’

‘Is (naam slachtoffer) doodgegaan door iets wat jij gedaan hebt?’

De verdachte vragen om de beschuldigingen te bevestigen

‘Dus, als iemand het zou moeten weten ben jij het. Toch? Klopt dat?’

‘Je bent een echte vent die wat verkeerd gedaan heeft. Mee eens? En ben je ook met me eens dat een echte vent voor zijn daden opkomt? Dat dat zo hoort?’

De verdachte ervan beschuldigen zich voor te doen als iemand die hij niet is

‘Maar ik had wel het idee dat er in de vorige verhoren iemand was van die, ja, hoe zeg je dat, die wat gevoel had. Maar ik heb de indruk dat je nu een stuk harder hier zit.’

‘Eerst kom je over als een gelovig man die graag wil dat de nabestaanden genoegdoening krijgen. (stilte) Het andere moment heb ik het gevoel dat je alleen maar aan jezelf denkt.’

‘Als wij horen van andere mensen hoe (naam verdachte) in elkaar zit. Dan vraag ik mij af, we gaan zijn vingerafdrukken eens effe controleren. Want dit is niet de echte (naam verdachte) die tegenover ons zit. Dat is een rustige jongen. Een spontane jongen. Die van werken houdt, eerlijk.’

De verdachte beschuldigen van andere misdaden

‘Volgens mij heb jij regelmatig ook een bekeuring, toch?’

Tegenstrijdigheden in het verhaal van de verdachte identificeren

Referenties (Alison e.a., 2008; Can & Frantzen, 2011; Culhane e.a., 2008; Feld, 2006; Forrest, Wadkins & Miller, 2002; Frantzen, 2010; Frantzen & Can, 2012; Häkkänen e.a., 2009; Kalbfleisch, 1994; Kassin e.a., 2003; Kassin e.a., 2007; Kassin e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Leo, 1996b; Moston & Fisher, 2007; Pearse, Gudjonsson, Clare & Rutter, 1998; Pearse & Gudjonsson, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Perri, 2011; Redlich e.a., 2014; Softley e.a., 1980; Soukara e.a., 2009; Verhoeven & Stevens, 2012; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2010b; Walsh & Bull, 2012a)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Ik zeg het niet verwijtend hoor, maar waarom heb je dat vorige keer niet tegen ons gezegd?’

‘Maar je had wel eerder verklaard. Dus dat-ie tegen je had gezegd dat er wat moest gaan gebeuren.’

‘Oké, gaan we. Nog net zeg je, dat je, dat (naam verdachte 1) naar jou toe kwam. Samen met je broertje. En dat hun twee samen zijn weggegaan naar (stad delict) toe. En, maar nu zeg je...’

‘Nu snap ik het alsnog. Ja, je loopt heel raar te vertellen zo achter elkaar, hè? Nu kan ik alsnog niet bij...’

‘Nee, jij heb eerder verklaard dat je nooit (stilte) een vuurwapen of delen van een vuurwapen of munitie heb aangeraakt, toch?’

‘Maar ik heb wel de indruk, en als dat niet zo is, dat er een kleine afwijking zit in wat je in eerste instanties hebt verklaard.’

‘Hé, die laatste verklaring. Die eerste verklaring heb je natuurlijk gezegd dat je er niet bij aanwezig bent geweest. Die latere verklaring heb je pas aangegeven dat het wel zo was.’

‘Dan moet je daar, volgens mij, meer aan doen! Want je hebt nu een verhaal neergezet wat aantoonbaar op een aantal vlakken niet klopt.’

De door de verdachte verstrekte informatie betwisten

Referenties (Alison e.a., 2008; Clarke e.a., 2011; Feld, 2006; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Kalbfleisch, 1994; Kassin e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; Komter, 2006; Medford, Gudjonsson & Pearce, 2003; Read & Powell, 2011; Redlich e.a., 2014; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2010b)’

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Ja maar. Je krijgt toch zomaar niet een auto mee? (stilte) Een ding van dertig-, veertig-duizend euro.’

‘Om, om te zeggen dat weet ik niet. Over zoiets ingrijpends. Vind ik moeilijk, hoor.’

‘Komt er niet heel overtuigend uit.’

‘Nou nee, dat is me een beetje te kort door de bocht.’

‘Maar het is natuurlijk heel onlogisch. Je zegt, hè, we hadden dikke jassen aan. Het was koud. Jij bent met je hondje bezig. Dus dat dan iemand ‘s avonds laat.’

‘Maar daar klopt iets niet in het verhaal.’

‘Weet je dat zeker?’

‘Ah, dat lijkt me sterk!’

‘Mm, ik denk dat je beter *Opsporing gezocht*, eh, *verzocht* hebt gezien als dat je zegt gezien te hebben.’

‘Nee, maar ja, ja goed, ik heb je gisteren ook al verteld dat we niet alles geloven wat je zegt.’

‘Je weet er een mooie draai aan te geven.’

‘Nee, er zijn geen telefoongesprekken meer geweest (schudt hoofd).’

‘Maar dan zijn er denk ik wel sommige dingen die, (stilte), misschien wel eens iets anders zijn gegaan als dat jij (stilte) verteld hebt.’

De verdachte niet laten verklaren

Referenties (Alison e.a., 2008; Baldwin, 1993; Can & Frantzen, 2011; Clarke e.a., 2011; Feld, 2006; Frantzen & Can, 2012; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Holmberg & Christianson, 2002; Holmberg & Madsen, 2014; Kalbfleisch, 1994; Kassin e.a., 2007; Kassin e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Leo & Liu, 2009; Medford e.a., 2003; Narchet, Meissner & Russano, 2011; Pearse & Gudjonsson, 1999; Redlich e.a., 2014; Soukara e.a., 2009; Verhoeven & Stevens, 2012; Wachi e.a., 2014; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

De verdachte geen tijd te geven om te reflecteren

‘Vind je het voor jezelf zo verschrikkelijk!? Nee, tuurlijk niet. Jij was de held.’

‘Probeer dat nou ons eens uit te leggen. Hoe kan dat nou? Hoe kan jij het niet weten? Jij, die in die woning bent. Jij, die daar is geweest. Jij. Waarvan je zoontje zegt dat je, dat er wat gebeurd is. Vertel het eens.’

‘Hoe zag ze er toen uit? Wat deed ze? Je weet ook hoe we haar gevonden hebben, toch? Hoe zag ze eruit? Wat denk je? Wat heeft ze gezegd tegen je?’

‘Wat denk je nou? Laat mij eens meedenken met wat jij denkt. Vind je het moeilijk? Vind je het om te lachen? Vind je mij irritant dat ik het vraag? Wat vind jij dan? Wat vind je er überhaupt van dat ik die foto daar neerleg? Wat vind je daarvan?’

De verklaring van de verdachte onderbreken

‘Even stop, ja.’

‘Die ga ik afbreken, want dat is iets, daar hebben wij geen invloed op.’

‘Nee! Luister even!’

‘Ssst. Ssst. Ssst.’

‘Ja, dat ben je wel. Dat ben je wel. Want je zit hier alleen. Ja?’

‘Mag ik effe onderbreken? Als je zegt “hij”, wil je dan effe de naam noemen?’

‘(Kapt verdachte af) De politie weet niet alles!’

‘Ik rem je weer even af.’

‘Effe rustig, rustig.’

Geen ontkenningen toestaan

‘Ja, die discussie gaan we niet voeren. Die discussie, die discussie gaan we niet voeren!’

‘Nee, ik kan me niet voorstellen. Jij heb, jij heb gewoon bewust dat nummer erin gezet met die naam. Dat was een bewuste handeling.’

‘Maar je kan niet blijven ontkennen!’

‘Je kan! Luister! Je kan niet blijven ontkennen, dat je (naam verdachte) bent! Je kan niet blijven ontkennen dat jij geen (naam medeverdachte 2) weet! Je kan niet blijven ontkennen dat je (naam medeverdachte 3) niet kent! Je kan niet blijven ontkennen dat je (naam) niet kent!’

‘Nou dat weet je wel. Want je weet heus wel of je een tas hebt thuis, toch?’

Autoriteit en ervaring ten opzichte van de verdachte benadrukken

Referenties (Culhane e.a., 2008; Feld, 2006; Forrest e.a., 2002; Frantzen, 2010; Goodman-Delahunty & Howes, 2016; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Leo, 1996b; Moston & Fisher, 2007; Ofshe & Leo, 1997a; Pearse & Gudjonsson, 1999; Redlich e.a., 2014; Wachi e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Ik zal je even uitleggen hoe het gaat bij dit soort onderzoeken.’

‘Wij werken met internet, hè? Dus we weten dat wel. Ik doe heel veel internet. Mijn hobby, dus ik weet hoe het werkt, hè?’

‘Mag ik even uitpraten? Mag ik even uitpraten?’

‘Kom niet met die discussie. We weten hoe het werkt. Beter dan jij.’

‘En dat. Neem dat nou even van mij aan!’

‘Nee, Heb ik niet gezegd. Weet ik 100 procent zeker.’

‘Doe dit al een tijdje.’

‘En wij weten ook uit ervaring dat je je huidepitheel vooral op een huls achterlaat als je hem in je vingers pakt en in het patroon hebt geduwd.’

‘Ja, maar jij bepaalt niet wanneer.’

‘Maar ik vind gewoon dat jij zegt van, ik hoor klikken. En dan zeg ik dat kan niet. Want ik weet dat dat niet kan.’

‘Alles wat ik zeg moet je echt aannemen. Want ik ga niet lullen.’

De waarden van de verdachte ter discussie stellen

Referenties (Goodman-Delahunty e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Nee, maar goed. Ik denk dat je dat zelf ook wel een beetje...’

‘(Wrijft over hoofd) Is beetje vreemd toch?’

‘Lijkt me niet zo slim.’

‘Dat vind ik zo raar aan jou!’

‘Nou, ik vind schieten helemaal niet nuttig.’

‘Dat is wel een beetje kortzichtig.’

‘Ja, ik begrijp je wel. Maar dat is niet helemaal eerlijk. Dat je dan de moeder van je kind de schuld geeft.’

‘Alle waarden waar je mee ben grootgebracht, die heb je met voeten getreden.’

De verdachte confronteren met uitspraken van anderen

Referenties (Feld, 2006; Moston & Stephenson, 1993; Moston & Fisher, 2007; Ofshe & Leo, 1997a; Pearse & Gudjonsson, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Verhoeven & Stevens, 2012; Wachi e.a., 2014; Wagenaar, 2002)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Ja, maar jouw moeder heeft dus verteld dat, dat (naam slachtoffer) vertelde dat het goed met je ging en dat-ie je in de gaten hield.’

‘Op zeker moment verklaard, dat (naam verdachte 1) en zijn vriendin...’

‘Dan wordt er zelfs beweerd, gezegd, verklaard, op papier met handtekeningen...’

‘Kijk er zijn mensen. Die hebben wij ook gehoord. Die hebben dingen over jou verteld.’

‘Maar als bijvoorbeeld mensen zeggen dat jij bijvoorbeeld in (stad delict), daar bent geweest.’

‘Maar, ik wil je meegeven. We hebben verklaringen. Drie zijn er naar (stad delict) gegaan hè? Drie namen, drie personen. Eén persoon heeft dat wapen maar vastgehad, hè?’

‘En dan zegt zij dat jij samen met haar en (naam) en met (naam), (naam) ken je ook, hè?’

‘(Naam medeverdachte 3) heeft verklaard dat (naam), maar jij hebt gezegd: (naam) ken ik niet.’

‘Nee, je broer. Maar die zegt eigenlijk dat het anders is gegaan. Die zegt dat hij (naam verdachte 1) tegenkwam en dat ze jou hebben opgehaald bij het huis van (naam vriendin).’

De verdachte confronteren met tactische/technische aanwijzingen

Referenties Zelf toegevoegd op basis van observeren verhoren

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘(Naam verdachte), we hebben je net een plek laten zien. We hebben het even gehad over de tas. We hebben het erover gehad dat (naam verdachte 1) tegen jou gezegd heeft dat-ie (naam slachtoffer) ging vermoorden op zeker moment.’

‘Je zei net al, je financiële situatie, het is niet rooskleuring.’

‘Daarnaast hebben wij ook dingen onderzocht.’

‘Nou hebben wij gezocht op internet, hè.’

‘Wij weten dat er drie personen in (stad delict) zijn.’

‘Oké, uit het onderzoek is het volgende gebleken.’

‘Ja, we hebben dat uitgezocht, in de (andere gevangenis), kan dat?’

‘Ik weet dat namelijk een van jouw contacten op dat moment een (...) auto had.’

‘Op de plaats delict is een DNA-profiel aangetroffen.’

‘Dus wat gebeurt er nou in zo’n onderzoek. Wij weten al heel lang wat jouw telefoonnummer is. En door de officier van Justitie, worden daar zogenaamde historische verkeersgegevens opgevraagd.’

‘En uiteindelijk dan zien we precies wie met wie wanneer heeft gesproken, waar, waarop die persoon een telefoonzendmast aanstraalt.’

‘De politie weet hierover dus daarom dat deze meneer (naam medeverdachte) ook de bijnaam (andere naam medeverdachte) heeft.’

De verdachte confronteren met bestaand bewijs van betrokkenheid

Referenties (Can & Frantzen, 2011; Culhane e.a., 2008; Feld, 2006; Forrest e.a., 2002; Frantzen, 2010; Frantzen & Can, 2012; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Kassin e.a., 2007; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Leo, 1996b; Leo & Liu, 2009; Ofshe & Leo, 1997a; Ofshe & Leo, 1997b; Pearse e.a., 1998; Pearse & Gudjonsson, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Perri, 2011; Read e.a., 2014; Redlich e.a., 2014; Soukara e.a., 2009; Verhoeven & Stevens, 2012; Vrij, 2002; Wachi e.a., 2014; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Dan wordt er zelfs beweerd, gezegd, verklaard, op papier met handtekeningen, dat jij degene bent die hem omgebracht heeft.’

‘We hebben je internet, je telefoon, joh, je wil niet weten.’

‘Wij denken dat jij een van die drie personen bent geweest die naar (stad delict) is geweest.’

‘Ja, nou dat hebben we vastgesteld dat jij daar wel was. Dat is vastgesteld. Daar hebben we zo veel getuigen over gesproken. (Naam medeverdachte 2) verklaart erover. De persoon die jij, waarvan jij, dat jij die niet kent en dat wij hebben aangetoond dat jij die wel kent. Huh? Die verklaart erover.’

‘Is het DNA en wat daar nog allemaal bij komt. Ook dat jij de volgende dag contact hebt gehad met (naam slachtoffer). En die afspraak.’

‘Maar jij wordt wel eens genoemd als degene die het bedacht heeft.’

‘Uit dat onderzoek is gebleken dat dat nummer van (naam medeverdachte 3) na het schietincident twee keer is gebeld door dat nummer wat bij jou heeft gezeten (kijkt naar verdachte) wat eindigt op (nummers).’

‘Je bent, jij hebt gereden en zowel op de heen- als de terugweg zat je linksvoor in de auto.’

‘We weten. Ik ga het herhalen. Ik zeg wij weten, de politie weet!’

Foto's (laten) zien van de plaats van het misdrijf/het slachtoffer/medeverdachten

Referenties (Can & Frantzen, 2011; Frantzen & Can, 2012; Kassin e.a., 2007; Kelly e.a., 2013; Redlich e.a., 2014; Wachi e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Ik wil je een paar fotootjes laten zien. Dat we tenminste weten, deze zaak, waar het over gaat (schuift foto naar verdachte).’

‘Deze meneer is dan de laatste waar ik u even mee wilde confronteren, hè (schuift foto naar verdachte, verdachte kijkt naar de foto).’

‘Een van de laatste foto's (bladert door papieren). Die hebben we gezien. Die hebben we gezien. Die hebben we gezien. Die laat ik nog een keer zien. Foto nummer vier (schuift foto voor verdachte).’

‘Hier (schuift documenten over tafel naar verdachte). Die familie van die, van, van, die jongen (wijst een foto aan) (knikt). Kijk effe als je wil.’

‘Nee, daarom (heeft ondertussen de fotomap erbij gepakt). Weet je nog wie dit was (schuift map opengelegd bij een foto naar verdachte toe, leunt over tafel).’

Legitimiteit/kracht van de tactische/technische aanwijzingen benadrukken

Referenties Zelf toegevoegd op basis van observeren verhoren

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Ik was erbij, (naam verdachte), en ik heb het zelf gister bekeken.’

‘En ik zeg nogmaals, het maakt mij niet zo gek veel uit hoor, maar er is gewoon gezegd, honderd procent *straight*: “Ik stond op de uitkijk.”’

‘Aantoonbaar zei ik, hè? Niet ik, aantoonbaar, dat blijkt uit het dossier.’

‘Hebben ze onafhankelijk van elkaar verklaard.’

‘Dingen die niet kloppen mag ik jou niet voorhouden. Dus ga er maar van uit dat wij daar een DNA-profiel van jou hebben aangetroffen.’

‘Ze begint uit zichzelf erover, hè. Niet dat. Er wordt niet gevraagd aan haar, nee helemaal uit zichzelf.’

‘Dat heeft (voornaam opsporingsambtenaar 1) al gezegd tegen jou. Dat, het is niet alleen maar van horen zeggen, natuurlijk.’

‘Een verklaring is een grond. Een verklaring is bewijs!’

‘Of ja, tenzij alle mensen het verkeerd gezien hebben. Maar dat zijn, dat zeg ik je nogmaals, dat zijn onpartijdige mensen. Dat zijn mensen die er geen enkel belang bij hebben.’

‘De bewijzen zijn er toch.’

In de map met tactische/technische aanwijzingen kijken

Referenties (King & Snook, 2009)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Eens kijken. Waar hebben we het nog meer over gehad vorige keer (bladert door papieren)?’

‘Ik zal het er maar even bij pakken (pakt papieren).’

‘(Opent documentmap die op bureau ligt) Ja joh, (naam verdachte), hier zitten we dan (slaat map weer dicht).’

‘Kijk (begint te bladeren in document).’

(Opsporingsambtenaar 1 haalt papieren tevoorschijn)

Crimineel verleden van de verdachte introduceren

Referenties (Feld, 2006; Pearse & Gudjonsson, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Jij hebt toch een valse aangifte gedaan. Jij hebt toch een valse verklaring afgelegd?’

‘Je bent wel eens meer door de politie aangehouden, in andere zaken.’

‘(Naam verdachte), jij bent al eerder met de politie in aanraking geweest. En je hebt verteld dat dat voor diefstal was.’

‘Ja, want heb jij al eerder een, ben je al eerder voorgeleid voor de rechter-commissaris?’

Teleurstelling/boosheid uiten

Referenties (Kassin e.a., 2007; Leo, 1996b; Verhoeven & Stevens, 2012)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Ja, maar dat vraag ik niet. Dat is geen antwoord op wat ik vraag!’

‘Nee, het is klaar nu.’

‘Nee, dat is, dat is allemaal onzin. Dat is alleen maar onzin.’

‘Duidelijk. De brutaliteit, echt waar.’

‘Nee joh, je bent lekker makkelijk, joh. Hè?! Er is iemand, er is iemand doodgeschoten. En jij zit, je bent echt ontzettend arrogant weet je dat? Wie denk je wel niet dat je bent, joh?’

‘Waar kan dat nou over gegaan zijn (schreeuwt nu en buigt voorover en gooit arm in de lucht)?!’

‘Nee (schreeuwt en schudt hoofd)! We gaan gewoon door (schudt hoofd)!’

‘Kan me niet schelen of je in een dipje zit!’

‘Eh! Lul nou niet!’

‘Ja, maar ja! Potverdomme! Jullie zitten al drie maanden vast!’

Aan de verdachte vragen om de gepresenteerde problemen te vergelijken en te contrasteren

Referenties (Kalbfleisch, 1994)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

Aan de verdachte vragen zijn gedrag goed te praten en daarna de zwakke punten van dit betoog te bespreken

Referenties (Kalbfleisch, 1994)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

Een leugendetector of ander psychologische meetinstrumenten gebruiken

Referenties (Can & Frantzen, 2011; Frantzen & Can, 2012; Kassin e.a., 2007; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Leo & Liu, 2009; Ofshe & Leo, 1997a; Perri, 2011; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

De verdachte wijzen op de consequenties/zinloosheid van het doorgaan met crimineel gedrag

Referenties (King & Snook, 2009)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

Verhoortechnieken Misleiden (3)

Morele rechtvaardigingen aanbieden

Referenties (Alison e.a., 2008; Van Bergen e.a., 2008; Can & Frantzen, 2011; Culhane e.a., 2008; Feld, 2006; Forrest e.a., 2002; Frantzen, 2010; Frantzen & Can, 2012; Horgan e.a., 2012; Kalbfleisch, 1994; Kassin & McNall, 1991; Kassin e.a., 2007; Kassin e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Komter, 2003; Leo, 1996b; Narchet e.a., 2011; Ofshe & Leo, 1997a; Ofshe & Leo, 1997b; Redlich e.a., 2014; Russano e.a., 2005; Skolnick & Leo, 1992; Soukara, Bull & Vrij, 2002; Verhoeven & Stevens, 2012)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Ook verklaard hebben dat jij dat nooit hebt gewild.’

‘Ik denk dat het helemaal niet de bedoeling was allemaal.’

‘Maar je hebt het allemaal niet gewild, wat er allemaal gebeurd is.’

‘Het is gewoon uit de klauwen gelopen.’

‘Het is gewoon verschrikkelijk uit de hand gelopen denk ik.’

‘En ik denk dat je het anders bedoelt.’

‘Was het een ongeluk?’

De verdachte in verwarring brengen

Referenties (Van Bergen e.a., 2008; Costanzo & Redlich, 2010; Culhane e.a., 2008; Feld, 2006; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Kalbfleisch, 1994; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Leo, 1996b; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Dat mag toch? Je mag toch een rooie Honda hebben?’

‘Dus dan, dan bedoelen we hetzelfde!’

‘Nou, eigenlijk zeg je met niet zo veel woorden dat je dus bewust je mond houdt.’

Beschikbare tactische/technische aanwijzingen benadrukken

Referenties (Van Bergen e.a., 2008; Blair, 2007; Can & Frantzen, 2011; Costanzo & Redlich, 2010; Culhane e.a., 2008; Feld, 2006; Forrest e.a., 2002; Frantzen & Can, 2012; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Kalbfleisch, 1994; Kassin & McNall, 1991; Kassin & Kiechel, 1996; Kassin e.a., 2003; Kassin e.a., 2007; Kassin e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; Kostelnik & Reppucci, 2009; Leo, 1996b; Leo & Liu, 2009; McMullen, 2004; Meyer & Reppucci, 2007; Moston & Engelberg, 1993; Narchet e.a., 2011; Nash & Wade, 2009; Ofshe & Leo, 1997a; Ofshe & Leo, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Perillo & Kassin, 2011; Redlich e.a., 2014; Skolnick & Leo, 1992; Softley e.a., 1980; Wachi e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Verzonnen/ongefundeerd bewijs presenteren

‘Maar nou zitten er nog twee in, of drie, of vier, of vijf. Kan me niet verrekken hoeveel. Die hebben er dus ook mee te maken.’

‘Want zo is het toch gegaan.’

‘Maar in combinatie met de verkoop hebben wij toch sterk het idee!’

‘Ik denk, hè, dat is, ik kan het niet staven, maar dat is mijn vermoeden.’

‘Want er is wat DNA aangetroffen.’

Details van beschikbare informatie benadrukken om visie te ondersteunen

‘Ja, oké, maar daar bedoelen we mee van, hè, hoe, hoe is dat verder gegaan met die tas?’

‘Dan maak jij toch geen deel uit van de puzzel? Dan kun jij er toch tussenuit?’

‘Nou, in ieder geval (wijst opzij naar papieren) wat ik je net (wijst naar voren) ook al aangaf. Dat jullie een beetje onder elkaar hebben afgesproken, zeker voordat jullie werden aangehouden, wat er tegen de politie gezegd ging worden.’

‘Ja, maar (naam) zit, (naam) zit ook te lullen. Zit ook te lullen.’

‘Jahaa, maar snap je hoe dat overkomt? Want daar wordt dadelijk gewoon aangetoond dat jij daar in die woning bent geweest. En dan kan (naam verdachte) denken dat het anders is.’

Bluffen over vermeend bewijs van het misdrijf

‘Wij weten al lang hoe het zit. Maar jij zegt niks!’

‘Daarom denken wij dat het zomaar eens zou kunnen zijn dat (naam medeverdachte) gelijk heeft.’

‘Dit is bewezen. Bewezen. Kans op één van de tien miljard, tien miljard, dat jij dat niet bent.’

‘(Naam medeverdachte) heeft die jongen doodgeschoten!’

Ernst van de situatie afzwakken

Referenties (Alison e.a., 2008; Culhane e.a., 2008; Feld, 2006; Forrest e.a., 2002; Frantzen, 2010; Häkkinen e.a., 2009; Horgan e.a., 2012; Kalbfleisch, 1994; Kassin e.a., 2003; Kassin e.a., 2007; Kassin e.a., 2014; King & Snook, 2009; Kostelnik & Reppucci, 2009; Leo, 1996b; Meyer & Reppucci, 2007; Moston & Fisher, 2007; Ofshe & Leo, 1997a; Ofshe & Leo, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Redlich e.a., 2014; Russano e.a., 2005; Skolnick & Leo, 1992; Softley e.a., 1980; Soukara e.a., 2009; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Een potentieel bedreigende vraag als grappig presenteren

‘Enigszins bekend?’

‘Waarheidsserum krijgt of zo. Ja, dat water, dat water is het recept. Nee, effe zonder gekheid, hè. Nou, waar heb ik het dan over?’

De (morele) ernst van het misdrijf afzwakken

‘Wie heeft het nou over straf?!’

De rol van de verdachte bij het misdrijf afzwakken

‘Jouw aandeel, (naam verdachte), dat vinden we eigenlijk niet zo belangrijk.’

‘Die anderen! Die staan er veel slechter voor!’

‘Je bent niet de belangrijkste persoon op ons onderzoek.’

‘Nee, maar dat zeggen wij toch niet, dat jij erbij was?’

‘Niemand beweert dat jij de trekker hebt overgehaald.’

‘Ik ben ervan overtuigd dat jij het niet bent geweest.’

Aard/doel van het verhoor afzwakken

‘Het is ook niet schokkend. Als het maar.’

‘En je moet het ook niet zien als vervelend doen van onze kant, want wij willen jou gewoon die vragen stellen. En in dit verhoor gaan we je ook met een aantal onderzoeksresultaten confronteren.’

Suggestieve vragen stellen

Referenties (Alison e.a., 2008; Baldwin, 1993; Clarke e.a., 2011; Feld, 2006; Kassin e.a., 2003; Medford e.a., 2003; Oxburgh e.a., 2010; Oxburgh e.a., 2012; Oxburgh e.a., 2014; Pearse & Gudjonsson, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Read e.a., 2014; Snook, Luther, Quinlan & Milne, 2012; Soukara e.a., 2009; Verhoeven & Stevens, 2012; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Als ik dieren heb waar ik van houd, waar ik om geef. De hele wereld kan vergaan, maar die dieren gaan mee.’

‘Dat is de enige reden? Of was er meer?’

‘En als ik nou vraag: kwamen ze per ongeluk voor (naam slachtoffer)?’

‘Was geen volslagen onbekende, toch?’

‘Want daar heb je dan vast wel over nagedacht, net.’

‘Dus dan kan ik er toch van uitgaan dat die vrienden bij jou, in je profiel staan op Facebook, dat, dat mensen zijn die jij kent?’

‘Dat treffen we ook niet bij jou thuis aan, als we gaan zoeken?’

‘Wanneer jij er niks van weet, zal je, denk ik, openlijk moeten kunnen praten over alles.’
 ‘Waar lieg je dan nog meer over?’
 ‘Wat voor auto was dat dan? Want je hebt het gezien.’
 ‘En wat denk jij dat wij gevonden hebben op de plaats delict?’
 ‘Hoe kan het dan dat wij dat DNA-profiel vinden?’
 ‘Maar andersom, snap je ook dat je hier nog steeds zit?’
 ‘Maar, hoe, hoe kan het nou dat jouw broer in één keer zo, in één keer steeds genoemd wordt?’

Hypothetische scenario's presenteren

Referenties (Feld, 2006; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Komter, 2003; Oxburgh e.a., 2010; Pearse & Gudjonsson, 1999; Read & Powell, 2011; Read e.a., 2014; Redlich e.a., 2014; Soukara e.a., 2009; Verhoeven & Stevens, 2012; Wagenaar, 2002; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Stel je nou voor, dat gewoon op die huls, behalve DNA van (bijnaam broer), ook nog jouw DNA daar wordt aangetroffen.’
 ‘Als (bijnaam broer) jou die cocaïne heeft gegeven. Joh, maak jij de deal. Klaar?’
 ‘Als het alleen maar met drugs te maken heeft dan zou dit een heel andere zaak wezen.’
 ‘En als je nou jezelf zou willen helpen, zoals je zegt?’
 ‘Oké. Maar goed. Stel nou dat het van (bijnaam broer) afgekomen is, hè?’
 ‘Stel, hè, dat ik vandaag bij haar langsga en ik vertel haar wat we allemaal weten. Niet dat dat gebeurt voor alle duidelijkheid. Zou ze dan denken van nou hij heeft het inderdaad gedaan? Zou ze het geloven?’
 ‘Als je daar als rechter zou zitten en je krijgt dit stuk onder je.’

Overdreven behulpzaam zijn

Referenties (Häkkanen e.a., 2009; Holmberg & Christianson, 2002)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Heb jij op dit moment dingen waar je mee zit? Of dingen die je wilt weten, waar je vragen over hebt?’
 ‘Hoe graag we het ook zouden willen.’

‘Ik wil, ik wil jou best begrijpen. Maar ik kan. Maar ik probeer jou duidelijk te maken.’
‘Maar, dat is iets tussen jouw advocaat en tussen ons, ja? Daar hoeft jij geen dupe van te zijn.’
‘Nee, ik snap ook wat je bedoelt, want doe nou eens effe rustig.’
‘Nee, je hoeft geen sorry te zeggen.’
‘Dat kan ik me voorstellen. Maar dat, dat, aan de ene kant straal je dat ook helemaal uit!’

Het karakter/doel van het verhoor benadrukken

Referenties (King & Snook, 2009; Leo, 1996b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Enige wat wij doen is werken aan waarheidsvinding. Kijken of we zaken zo genuanceerd mogelijk naar voren kunnen halen. En niks meer en niks minder.’
‘Wij proberen dingen die zich in het verleden afgespeeld hebben, proberen we te reconstrueren en op een zo zuiver mogelijke manier, gestalte te laten krijgen.’
‘Dus alles, alles, alles moet uitgezocht worden. Echt alles moet uitgezocht worden. Tot op de komma. En uiteindelijk willen wij, hè, met zo’n onderzoek bereiken dat de dader van de moord op (naam slachtoffer) wordt veroordeeld.’
‘Maar zo werkt het. We confronteren jou met de verklaring van anderen en daar mag jij op reageren.’
‘Onafhankelijk van, van wat wij doen. Of we je nou geloven of niet. Wat jij vertelt tegen ons, dat gaan we toetsen aan wat anderen zeggen.’

Verdachte aanmoedigen om te gokken (over betrokkenheid bij het misdrijf)

Referenties (Wagenaar, 2002)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Maar, hier staan bosjes allemaal, zoals je ziet. Waar stond je nou? Stond je nou hier ergens of stond je daar ergens?’
‘Ongeveer. Middag, ochtend, avond, hè?’
‘Als je nou de combinatie (naam medeverdachte) en (naam) ziet. Wie hoort daar dan nog meer bij? In jouw beleving?’
‘Dat weet je ook niet zeker?’
‘Want wat zou nou de reden van (naam broer) kunnen zijn om dat te zeggen?’

Het belang van de rechten van de verdachte bagatelliseren

Referenties (Leo, 1996b; Leo, 2001; Ofshe & Leo, 1997a; Skolnick & Leo, 1992)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

De verdachte ervan overtuigen geen beroep te doen op het zwijgrecht

‘Ik zou me de blaren op mijn tong praten om te bevestigen waar ik wel was en wie kunnen bevestigen dat, dat ik er niks mee te maken had. Maar goed, dat is je recht. Je hoeft niet te antwoorden.’

‘Je heb, je heb een gezond stel hersens, toch?’

‘Nou je dat zo zegt, van zwijgrecht. Want jij zegt net een paar keer: ik heb er helemaal niks mee te maken. Maar, en dat wil ik zo van je aannemen, maar, waarom dan zwijgrecht? Want dan moet je jezelf toch goed, goed verdedigen?’

Het belang van de rechten bagatelliseren

‘Hoe vaak moet je nog overleggen dan?’

‘Lijkt het dan verstandig om te zwijgen?’

‘Want wat je ook zegt. Jij doet het zelf. Niet je advocaat, hoor. Echt niet.’

‘Ja, verschuil je niet achter je advocaat.’

‘En, echt waar jongen, je advocaat heb je niet nodig hiervoor.’

‘En je kan wel als een soort struisvogel elke keer aankomen, ja, ik moet de zaak met mijn advocaat bespreken.’

De rol van verhoorder, advocaat of rechter verdraaien

‘Jouw advocaat is er voor jou in de rechtszaal.’

De advocaat in diskrediet brengen

‘En dat had je advocaat je ook best kunnen vertellen.’

‘Want een advocaat die kan wel zeggen houdt je mond dicht, het dossier. Maar, je advocaat heeft het dossier al!’

‘Jouw advocaat heeft hiervoor gekozen. Wij kunnen er niks aan doen dat je advocaat er niet is.’

‘Maar ik denk wel dat jouw advocaat niets heeft gezegd over jouw bezoek aan de rechter-commissaris.’

‘Hè, dat is natuurlijk een advocatentactiek. Ja, oké. Dat is een tactiek. Dat is een keuze die de advocaat maakt, en die jij maakt. Maar ja, jij moet ermee verder.’

Het belang van eerlijkheid benadrukken

Referenties Zelf toegevoegd op basis van observeren verhoren

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Dus daarom zeg ik: houd nou niks achter!’

‘Laten we eerlijk zijn.’

‘Nee, ik wil gewoon dat je eerlijk met mij bent.’

‘Wees dan eerlijk!’

‘Maar eerlijkheid duurt het langst!’

Als iemand anders presenteren

Referenties (Skolnick & Leo, 1992)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

Hypothetische situatie/morele rationalisatie veranderen als verdachte deze blijft afwijzen

Referenties (King & Snook, 2009)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

Hypothetische situatie/morele rationalisatie herhalen nadat de verdachte ontkent of bezwaar maakt

Referenties (King & Snook, 2009)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

Verhoortechnieken Werkrelatie opbouwen (4)

Naar overeenkomstige ervaringen en identiteiten zoeken

(Akehurst & Vrij, 1999; Alison e.a., 2008; Beune e.a., 2009; Häkkinen e.a., 2009; Kelly e.a., 2013; Ofshe & Leo, 1997a; Redlich e.a., 2014; Skolnick & Leo, 1992; Wachi e.a., 2014; Walsh & Bull, 2012a)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Wij praten met elkaar hè!’

‘Dus dat wist ik, dat weet ik dat je dat gezegd heb.’

‘Dat we proberen elkaar te overstemmen. Want, hè?! Ik ga harder praten als jou en jij gaat harder praten als mij. Waar of niet?! Zo hebben wij heel vaak met elkaar zitten lullen!’

Vriendelijk zijn

Referenties (Beune e.a., 2009; Beune e.a., 2010; Can & Frantzen, 2011; Culhane e.a., 2008; Frantzen & Can, 2012; Goodman-Delahunty & Howes, 2016; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Holmberg & Christianson, 2002; Holmberg & Madsen, 2014; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Leo, 1996b; Narchet e.a., 2011; Redlich e.a., 2014; Wachi e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Dan wil ik je bij dezen toch bedanken voor het gesprek.’

‘Ik ga, ik ga ook niet boos worden.’

‘Beetje bijgekomen?’

‘Ja, ja, ja, ik zie alleen dat er weer wat veranderd is aan je. Ik heb je alleen de afgelopen drie dagen zo zien gaan.’

Empathie/begrip tonen

Referenties (Alison e.a., 2008; Beune e.a., 2010; Cherryman & Bull, 2001; Feld, 2006; Frantzen & Can, 2012; Holmberg & Christianson, 2002; Holmberg & Madsen, 2014; Horgan e.a., 2012; Kalbfleisch, 1994; Kassin e.a., 2003; Kassin e.a., 2007; King & Snook, 2009; Moston & Fisher, 2007; Ofshe & Leo, 1997a; Oxburgh e.a., 2012; Oxburgh e.a., 2014; Oxburgh, Ost, Morris & Cherryman, 2015; Pearse & Gudjonsson, 1999; Perri, 2011; Rusano e.a., 2005; Skolnick & Leo, 1992; Soukara e.a., 2009; Vanderhallen, Vervaeke & Holmberg, 2011; Verhoeven & Stevens, 2012; Walsh & Bull, 2012a; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Ja, nou dat is toch prima? Is toch gewoon hartstikke goed meid, hè?’

‘Kan me er iets bij voorstellen.’

‘Ja, meissie. Ik heb het je net gezegd. Het geeft niks als je ervan moet huilen.’

‘En dat is echt heel vervelend. En ik snap wel hoe je je voelt, als het zo is wat je zegt.’

‘Je bent kapot hè, of niet? Op, leeg.’

‘Ik snap ook best wel dat je er niet zo makkelijk over praat. Het is nogal wat.’

‘Ik begrijp dat het harstikke vermoeiend is om heel het verhaal te vertellen vanaf je jeugd, en zo.’

‘Dat is hartstikke logisch. Maar het kan wel verlichting geven door erover te praten.’

‘Los van het feit dat wij ook proberen om met jou mee te leven en, en te begrijpen wat er bij (naam verdachte) in zijn hoofd omgaat.’

Benadrukken oprechtheid/vertrouwen

Referenties Zelf toegevoegd op basis van observeren verhoren

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Je kan tegen ons alles zeggen. Je mag tegen ons alles zeggen, we kunnen overal tegen.’

‘Wij zitten hier niet om jou te oordelen of veroordelen, (naam verdachte).’

‘En als je dingen tegenkomt waarover je niet wilt praten, dat kun je dan ook gewoon eerlijk zeggen. Ik wil gewoon een open en eerlijke relatie hebben met jou, opbouwen zo.’

‘En ik vind dat! Jij hebt het recht om te weten wat andere mensen over jou zeggen.’

‘Wij kunnen altijd alles aantonen hoe wij werken.’

‘En, dat heb ik jou ook al gezegd. Ook als jij er niet bij betrokken bent gaan wij dat boven water halen.’

‘Ik ben altijd open en eerlijk tegen je geweest.’

‘Maar, je kan niet, je kunt niet zeggen dat wij ons best niet hebben gedaan. Dat we heel geduldig zijn geweest.’

‘Nou, en als je dat zegt, dan moeten wij dat serieus nemen. Want ik heb net verteld, we zijn op zoek naar de waarheid.’

De verdachte gelijk geven

Referenties Zelf toegevoegd op basis van observeren verhoren

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Nee, dat is zo. Daar heb je gelijk in.’

‘Ja, nee, helemaal goed. En terecht.’

‘Nee, dat is, dat ben ik 100 procent met je eens.’

Identificeren van en tegemoetkomen aan de behoeften van de verdachte

Referenties (Goodman-Delahunty e.a., 2014; Häkkänen e.a., 2009; Kelly e.a., 2013; Redlich e.a., 2014; Wachi e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Hee, wil je effe wat drinken? Bekertje water of zo?’

‘Nou, wil je wat eten, drinken, roken, toilet? Dan geef je dat maar aan.’

‘Heb jij op dit moment zelf vragen, of zeg je, dit of dat wil ik effe weten?’

‘Als je wat wilt drinken. Naar toilet wil. Alles is bespreekbaar. Geef het aan.’

‘Nou, moet je dan nu weer effe overleggen? Dan stoppen we weer effe hoor.’

‘Kunnen wij nog iets voor je betekenen? Moeten d'r nog mensen gewaarschuwd worden? Moeten er nog dingen gebeuren? Ik weet het niet. Maar geef het aan.’

‘Wat zou er naar jouw gevoel moeten veranderen? Wat zou er nou moeten gebeuren naar jouw gevoel?’

‘Dus, ah, wat je wil is: je wilt wel doorgaan met het verhoor maar je wilt eigenlijk effe een pauze?’

‘Ik heb jou beloofd dat ik mijn best zou doen voor, om... Want je had ook al aangegeven: wat ik vreselijk mis, is een foto van m'n kleine. Zijn niet de originele foto's maar ik heb in ieder geval van je vriendin de foto's gekregen.’

Humor gebruiken

Referenties (Goodman-Delahunty e.a., 2014; Häkkänen e.a., 2009; Verhoeven & Stevens, 2012)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Hoef je niet zo kattig te zeggen (lacht).’

‘Nee, kan je nagaan dat wij het ook niet meer snappen (lacht). Het is jouw familie.’

‘Maar we hebben nog een oude foto van jou met palmboompjes op je hoofd.’

‘Ja, dat is, (lacht), is toch geen. Nee, dat is, heeft helemaal niets met een compliment te maken.’

‘(Lacht) Met een, met een drietand?’

‘Of je vindt het gewoon gezellig met ons. Dat kan ook.’

‘Zit geen waarheidsserum in dus.’

Onderwerpen bespreken die niet gerelateerd zijn aan het misdrijf

Referenties (Goodman-Delahunty e.a., 2014; Häkkinen e.a., 2009; Kassir e.a., 2014; Ofshe & Leo, 1997a; Verhoeven & Stevens, 2012)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Dit is nog maar het begin van weet je wel, dus dat, ja, er zijn soms gewoon dingen die even moeten en wat we nu doen, dat is er een van. Dat moet gewoon even. Het is niet leuk. Ik had het ook graag anders gezien. Dat weet je.’

‘Wat is uw postadres? Waar kunnen stukken aangaande deze zaak naar gezonden worden? Is dat gewoon naar de wijk (naam wijk)?’

‘Ik heb, wij hebben in je voorgaande verhoren al gelezen over het geloof. En wat voor geloof is dat nou precies?’

‘Nou, ik, daar hebben we het over gehad, hè? Als je verder wilt met je leven dan moet je even een paar vrouwtjes gedag zeggen.’

‘En met mediabeperkingen nog? Of is die er al af?’

‘En als je nou je zelf vergelijkt met je broer hoe, hoe, wat zijn dan de verschillen tussen jullie?’

‘Als het goed is ben jij (naam verdachte) van (geboortedatum), (geboorteland) geboren, klopt dat?’

‘Ben jij handig? Ben jij überhaupt handig?’

‘Bij je oren toch wel een beetje, plukje is wat langer geworden.’

‘Maar, als je een avondje tv zit te kijken? Kan je dan een avondje zwijgen of zit je dan ook...’

Complimenten geven

Referenties (Alison e.a., 2008; Can & Frantzen, 2011; Culhane e.a., 2008; Feld, 2006; Forrest e.a., 2002; Frantzen, 2010; Horgan e.a., 2012; Kalbfleisch, 1994; Kassir e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Komter, 2003; Leo, 1996b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘En, nou ja, ik vind, tot op heden vind ik het hartstikke goed gaan.’
 ‘Nee, nou, vind wel echt goed van je dat je dit verteld hebt.’
 ‘Dus, tja, jij weet het toch allemaal aardig te reconstrueren. Dat vind ik toch wel knap.’
 ‘Nee, en dat siert je ook.’
 ‘Nou, dan heb je ze goed opgevoed.’

Bezorgdheid tonen over de verdachte en zijn situatie

Referenties (Alison e.a., 2008; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Häkkinen e.a., 2009; Holmberg & Christianson, 2002; Kalbfleisch, 1994; Kelly e.a., 2013; Moston & Fisher, 2007; Redlich e.a., 2014; Russano e.a., 2005)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Niet bang. Dat is goed, hè? Je hoeft niet bang te zijn, hè?’
 ‘Het is hier wel warm. Als het warm wordt, dan effe een raampie open zal ik zeggen. Ben je verkouden? Of niet? Want je hebt, had het over medicijnen.’
 ‘(Naam andere opsporingsambtenaar) is naar jou toe gekomen omdat wij bezorgd zijn.’
 ‘Nee, ja, je ziet er ook een beetje onverzorgd uit. Je hebt je niet geschoren.’
 ‘Nou, ja, dat is toch al wat, toch? Die aanhouding?’

Persoonlijke verantwoordelijkheid voor een vraag vermijden

Referenties (Kalbfleisch, 1994)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Het is niet bij ons fout gelopen.’
 ‘Ik, ik moet in ieder geval toch de vragen stellen.’
 ‘We doen maar gewoon ons werk.’

 ‘Het is onze plicht en onze taak om dan als het ware daarop te reageren. Nou, niet daarop te reageren, maar om jou dus voor te houden van wat er, wat er ligt. Wat er gezegd wordt.’
 ‘Ik ben niet degene die dat gaat bepalen!’
 ‘Ja, wij zijn hier alleen maar de boodschapper, hè.’

Zichzelf voorstellen

Referenties (Clarke e.a., 2011; Häkkinen e.a., 2009; Leo, 1996b; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2012a)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Dat is (naam opsporingsambtenaar 2) (wijst naar opsporingsambtenaar 2). Mijn naam is (naam opsporingsambtenaar 1).’

‘Ik ga effe officieel openen. Ik ga jullie allemaal goeiemorgen wensen natuurlijk.’

‘Hè, we hebben ons, elkaar, netjes aan elkaar voorgesteld net.’

Vragen of de verdachte nog iets wil toevoegen/veranderen aan de verklaring

Referenties (Alison e.a., 2008; Clarke e.a., 2011; King & Snook, 2009; Read e.a., 2014; Walsh & Bull, 2012a)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Vindt u dat wij u tijd en gelegenheid gegeven hebben om zelf iets van de zaak te vinden? Om uw probleem, uw zaak te bespreken?’

‘Oké, wil je nog iets kwijt aan ons? Wil je nog iets zeggen?’

‘Op hetgeen wat je net gelezen hebt en hetgeen wat je gisteren gelezen hebt, heb je daar nog iets aan toe te voegen?’

‘Heb je nog dingen die je aan wilt vullen op hetgeen wat je vorige week tegen ons hebt verteld?’

‘Maar, misschien dat je zelf nog dacht van: joh, hé verrek, dat hebben ze niet gevraagd. Of daar hebben we het niet over gehad.’

‘Hé, wat moeten we nou doen? Want, wat heb ik nou, wat heb ik nou nog niet aan jou gevraagd?! Wat jij wel moet vertellen aan mij? Wat misschien in jouw ogen niet zo belangrijk is.’

‘Zijn er dingen in het dossier, hè, die jou zijn opgevallen? Waarvan je zegt: nou daar moet ik iets over zeggen.’

‘Hé, heb je op voorhand nog iets te vertellen over gisteren?’

‘Of wil je nog iets kwijt aan ons?’

‘Heb je nog ergens over nagedacht? Wil je nog een boodschap meegeven?’

Toestaan dat de verdachte de rol van een expert aanneemt

Referenties (Evans e.a., 2013; Kelly e.a., 2013; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

Poging doen om het laatste redmiddel van de verdachte te worden

Referenties (Kelly e.a., 2013; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

Verhoortechnieken Samenwerken (5)

Een overeenkomst met de verdachte sluiten

Referenties (Kelly e.a., 2013; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Laten we één ding afspreken, (naam verdachte). Wij doen aan waarheidsvinding.’

‘Dat wij gewoon open en eerlijk met elkaar kunnen praten. Is dat mogelijk? Kunnen wij die afspraak maken?’

‘Maar waar kunnen we dan wel over praten?’

‘Als je nee zegt dan bedoel je ook nee, oké?’

‘Nee, dat is... Maar, daar waren we het al samen over eens, hè?’

‘Als jij zegt van joh, ik wil nu wel iets kwijt, maar ik wil nog niet in detail vertellen. Ik wil daar op mijn gemak over nadenken. Prima. Kunnen wij met jou die afspraak maken? Dan kunnen we ook de afspraak maken van nou morgen de rest.’

Een beroep doen op het belang van samenwerken

Referenties (Culhane e.a., 2008; Forrest e.a., 2002; Frantzen, 2010; Horgan e.a., 2012; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Leo, 1996b; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Je zit hier in, samen. *Mano al mano*. We moeten het met elkaar doen.’

‘En dan gaan we wel kijken waar we komen, oké?’

‘Dus, wij willen jou iets geven! Maar jij pakt het niet!’

‘Jij moet ons puzzelstukjes aanreiken.’

Een concessie doen

Referenties (Beune e.a., 2009; Goodman-Delahunty & Howes, 2016)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Nee, ja, zeker! Nee, moet je ook doen.’

‘En dan zeg ik: natuurlijk kan dat.’

‘Oké, dan heb ik het verkeerd begrepen.’

‘Dat zou kunnen. Dat zou kunnen. Dat weet ik niet.’

‘Nee, oké. Dat heb je inderdaad gezegd.’

‘Nee, goed. Ik zeg ook niet dat je iets verkeerd gedaan hebt.’

‘Ja, klopt. Ja oké. Nu in dit geval hè!’

Een beloning aanbieden

Referenties (Beune e.a., 2009; Costanzo & Redlich, 2010; Culhane e.a., 2008; Goodman-Delahunty & Howes, 2016; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Kassin & McNall, 1991; Kassin e.a., 2003; Kassin e.a., 2014; Kelly e.a., 2013; King & Snook, 2009; Komter, 2003; Leo, 1996b; McMullen, 2004; Narchet e.a., 2011; Ofshe & Leo, 1997a; Ofshe & Leo, 1997b; Pearse & Gudjonsson, 1999; Redlich e.a., 2014; Russano e.a., 2005; Skolnick & Leo, 1992; Verhoeven & Stevens, 2012)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Nou, dan gaan we dat uitzoeken voor u en dan staat u met tweeënhalp uur op straat.

Dan staat u op de stoep.’

‘Wat ik een keer jou kan beloven is dat wij ook onze uiterste best doen om de waarheid boven water te krijgen.’

‘Als je dat tegen mij vertelt, dan zijn we klaar. Ik beloof het je.’

‘Dat kan ik je beloven. Dat, als dit de waarheid is, dan gaan we dat boven water krijgen.’

‘Als, als je, als jij ons ons werk laat doen. En dat is door alles te vertellen wat jij wil, wat jij weet. En uit alles blijkt dat je onschuldig bent, dan ben jij zo vrij.’

Persoonlijke informatie onthullen

Referenties (Alison e.a., 2008; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Kalbfleisch, 1994; Wachi e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Kijk, om even een voorbeeld te geven. Ik weet nog, wij, hè, al mijn adressen weet ik nog uit mijn hoofd, waar ik heb gewoond.’

‘Nee, ah, goed ik heb er ook niets mee, hoor.’

‘Wij ook, hoor.’

‘Want, wij, als wij met vuurwapens op straat gaan hebben wij hem altijd erin.’

‘M’n zoon heeft er een gehad. Nou echt, was een dure. Pfff.’

‘Ik heb haar tot op mijn kont gehad.’

‘Ik, ik woon in (stad delict), hè. Mag je van mij weten.’

‘Niet zoals, zoals mijn vrouw doet. Aardappeltjes met een, met een jusballetje erbij, de Hollandse pot.’

De verdachte respectvol behandelen

Referenties (Goodman-Delahunty e.a., 2014; Häkkänen e.a., 2009; Ofshe & Leo, 1997a; Wachi e.a., 2014)

Wordt niet (expliciet) in de geobserveerde verhoren gebruikt. Dit betekent niet dat verdachten respectloos zijn behandeld in de geobserveerde verhoren.

Verhoortechnieken Informeren (6)

De verdachte informeren over zijn rechten

Referenties (Brown, 1989; Clarke e.a., 2011; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Holmberg & Christianson, 2002; King & Snook, 2009; Komter, 2003; Leo, 1996b; Leo, 2001; Ofshe & Leo, 1997a; Read e.a., 2014; Skolnick & Leo, 1992; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2010b; Walsh & Bull, 2012a; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Consultatiebijstand bespreken

‘Nou, je hebt net nog een tijd gesproken met je raadsman, heb ik begrepen, hè.’

‘Van tevoren heb je kunnen overleggen met hem.’

‘Je advocaat is geweest, hè? Je hebt boven met je advocaat gesprek gehad.’

Verhoorbijstand bespreken

‘Nou, uiteraard in de aanwezigheid van uw raadsman.’

‘Hij heeft gezegd dat-ie er niet bij aanwezig zou zijn.’

Het zwijgrecht bespreken

‘U bent niet tot antwoorden verplicht.’

‘Je hóéft geen antwoord te geven op de vragen die wij stellen.’

‘Je bent nog steeds verdachte. Hoe lang het ook duurt. Dat betekent dat je op de vragen die wij je zo meteen gaan stellen niet verplicht bent een antwoord te geven.’

‘Je hoeft ons geen verklaring te geven, geen antwoorden te geven als je dat niet wilt.’

‘In dat half uurtje dat we nu hebben zitten bekvechten, dat je niet tegen me hoeft te praten. Maar ik wil het nou nog even voor de duidelijkheid tegen jou zeggen.’

‘Zoals we net al aangeven je hoeft tegen ons echt niets te zeggen. Ik bedoel als je dat niet wilt moet je dat echt niet doen.’

De cautie toelichten

‘Zodat er later geen onduidelijkheden over wat er hier is besproken kunnen bestaan.’

‘Maar hetgeen wat jij, tussen je, wat er tussen jou en je advocaat besproken wordt dat moet je eigenlijk niet tegen ons vertellen.’

‘Of als je denkt van joh, hier belast ik mezelf toch ook mee, hoeft je geen antwoord te geven op onze vragen.’

Het begrip van de rechten controleren

‘Heb je dat begrepen?’

‘Je hóéft geen antwoord te geven op onze vragen, begrijp je dat?’

‘Wel een opmerking, snap je wat er gaande is? Ik heb het idee dat je er niet veel van begrijpt. Snap je wat dit was, wat mijn collega net uitlegt?’

‘Snap je wat mijn collega bij jou doet, wat-ie voorleest, wat-ie jou laat zien.’

De verdachte vragen om kennis en begrip van misdrijf en gevolgen te bevestigen

‘Oké. En dat was?’

‘Kan je het even herhalen dan, zodat ik weet dat je het begrijpt?’

De verdachte informeren over verhoorsituatie

Referenties (Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2010b; Walsh & Bull, 2012a)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

De verdachte wijzen op opname beeld en geluid

‘We zitten hier in een verhoorstudio.’

‘Dit is een audiovisueel verhoor. Dus dat betekent dat we in een studio zitten. Alles wordt opgenomen. Beeld en geluid. Een, twee, drie camera’s.’

‘En het verhoor wordt, zoals an..., andere keren weer met beeld en geluid opgenomen.’

De verdachte informeren over wat er na het verhoor gaat gebeuren

‘Dat zal straks de rechter-commissaris, die zal er ook benieuwd naar zijn.’

‘Op een gegeven moment, als wij klaar zijn, dan gaat het helemaal over naar justitie. En dan gaat het naar justitie. Justitie bepaalt ook een aantal dingen mee.’

‘En dan komt dadelijk die meneer, die hier, die hier net binnenkwam, die komt hier binnen en die gaat jou in verzekering stellen.’

‘Nou ja, hoe het nou zit. Ik denk dat jij vrijdag gaat voorgeleid worden voor de rechter-commissaris. En die gaat dan overwegen of jij 14 dagen moet blijven of niet.’

De verdachten informeren over de verdenking

‘Nou, u wordt verdacht van overtreding van artikel 287/289. Dat zal weinig zeggen. Maar is doodslag of moord, zeg maar.’

‘Nou, je wordt verdacht van medeplichtigheid aan doodslag/moord heet dat dan formeel juridisch officieel.’

‘Je weet waar je destijds, destijds voor bent aangehouden. Dat is in verband met de dood van (naam slachtoffer). Die door vuurwapengeweld om het leven is gebracht op (datum).’

‘Euh, luister. Je bent vandaag aangehouden voor een strafbaar feit. Het strafbaar feit waarvoor je aangehouden bent, dat is dat je, we je ervan verdenken dat je betrokken bent geweest bij een moord c.q. doodslag in de gemeente (stad delict), in (maand) van dit jaar.’

‘Je bent aangehouden omdat iemand dood is geschoten.’

‘Je bent namelijk vannacht aangehouden. Dat is je ook meegedeeld bij de voorgeleiding. In eerste instantie voor art. 297 Wetboek van Strafrecht.’

Vragen of de verdachte het proces-verbaal van het verhoor wil doorlezen

Referenties Zelf toegevoegd op basis van observeren verhoren

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘We laten je verklaring lezen, zo. Of voorlezen?’

‘Alsjeblieft, je mag hem even doorlezen.’

‘Je mag eerst even lezen.’

‘Ja, dan ga jij hem lezen.’

Vragen of de verdachte het proces-verbaal van het verhoor wil ondertekenen

Referenties Zelf toegevoegd op basis van observeren verhoren

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Wil je je verklaring even ondertekenen?’

‘Mag je hier even een handtekening zetten.’

‘En als je het ermee eens bent, mag je je handtekening erop zetten.’

‘Als je ermee eens bent, mag je onderaan daar beginnen in het hoekje een handtekeningetje zetten.’

Reden van het verhoor uitleggen

Referenties (Clarke e.a., 2011; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2010b; Walsh & Bull, 2012a)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘We gaan gewoon praten.’

‘Je wordt hier gehoord als verdachte.’

‘We hebben je naar het politiebureau laten komen omdat we een aantal vragen voor je hebben.’

‘We zijn natuurlijk hier om, ja, om je nader te horen over de zaak. Er zijn natuurlijk, het is natuurlijk, paar dingetjes die voor ons niet helemaal duidelijk zijn en misschien, ja, dat je ons, ja, daar nader mee kunt helpen.’

‘Er zijn nog een paar nieuwtjes die we nog effe aan je willen vragen. Gewoon nieuwtjes, die we nog wat duidelijker willen hebben.’

‘Reden dat wij dat doen is omdat wij hebben natuurlijk nog maar één keer met je gesproken, ik dan al de allereerste keer. Tussendoor heb je ook nog met andere collega’s gesproken. Sommige vragen hebben wij gewoon nog extra vragen over, of omdat het, wij het niet begrepen hebben of omdat we zoiets hebben: we willen het gewoon van (verdachte) zelf horen. Ja, dus het kan zijn dat we vragen stellen die al eens eerder aan je gesteld zijn.’

De structuur van het verhoor uitleggen

Referenties (Clarke e.a., 2011; Read & Powell, 2011; Read e.a., 2014; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2010b; Walsh & Bull, 2012a)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Dat gaan we zo direct allemaal al bekijken. Dat is, dit is niet voor nu. We gaan eerst nog met elkaar praten, zo direct weer. Ja? En dan, dan, dan vertellen we je precies hoe en wat.’

‘Vorige keer zijn begonnen met het persoonsgericht verhoor zoals dat heet. Nu gaan we eens kijken, dingen vragen we dan, eens kijken hoe zit jij nou in elkaar? Hoe denk je erover? Hoe ga je ermee om? Eerlijkheid. Kan over relaties gaan. Kan over gebruik van middelen gaan en hoe je daar op reageert. Hoe je om gaat met geld en zo.’

‘Oké, dan gaan we verder waar we gebleven waren.’

‘Wij gaan, wij gaan daar uiteraard allemaal over hebben met jou.’

De uiteindelijke formele waarschuwing voorlezen

Referenties (Walsh & Bull, 2010b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

De verdachte vragen om een mondelinge evaluatie van de geschreven verklaring

Referenties (Newring & O'Donohue, 2008)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

Verhoortechnieken Verklaring construeren (7)

De verdachte aanmoedigen om zijn verhaal te vertellen

Referenties (Alison e.a., 2008; Beune e.a., 2009; Beune e.a., 2010; Cherryman & Bull, 2001; Clarke e.a., 2011; Evans e.a., 2013; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Häkkänen e.a., 2009; Holmberg & Christianson, 2002; Holmberg & Madsen, 2014; Kalbfleisch, 1994; Kelly e.a., 2013; Komter, 2003; Medford e.a., 2003; Newring & O'Donohue, 2008; Oxburgh e.a., 2012; Oxburgh e.a., 2014; Read & Powell, 2011; Read e.a., 2014; Redlich e.a., 2014; Soukara e.a., 2009; Vrij, Mann & Fisher, 2006; Wachi e.a., 2014; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2010b; Walsh & Bull, 2012a; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

'Hm hm.'

'Ja?'

'Oké.'

'Ja, ja, ja.'

'Ja, nou, precies!'

'Ja, vertel!'

'Zeg dat nou nog eens.'

'Uh uh.'

'Ja, dat klopt.'

'Dat is nou iets.'

'Met?'

'Ja, oké, prima.'

'Ja, dat zei je.'

'Lijkt me ook niet slim, nee.'

'Nee, dat is duidelijk.'

'Sorry?'

'*Fucked up.*'

De door de verdachte verstrekte informatie samenvatten

Referenties (Alison e.a., 2008; Clarke e.a., 2011; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2010b; Walsh & Bull, 2012a; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

'Maar, jij zegt: jij was wel die dag bij die jongen? Maar, je hebt niks gedaan. Dat zeg je toch?'

'Als je had geweten dat hij had gedeald dan had je hem beter in de gaten gehouden.'

'Maar, net zei je ook: je hebt de goeie al. Je hebt de juiste persoon. Heb je net zelf gezegd.'

'Nou nog even, nou nog even, nog even terug naar wat ik net zei. En wat jij nou zelf net verteld hebt.'

De laatste woorden van de verdachte herhalen

Referenties (Alison e.a., 2008; Feld, 2006; Oxburgh e.a., 2010; Oxburgh e.a., 2012; Oxburgh e.a., 2014; Pearse & Gudjonsson, 1999; Snook e.a., 2012)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Het gaat hier om letterlijke herhalingen van de laatste woorden van de verdachte die soms worden geïntroduceer:

'Kort maar krachtig. Jij bent, dan zal ik je effe kort maar krachtig effe herhalen.'

De verdachte uitleggen dat het verhoor een kans is om zijn kant van het verhaal te vertellen

Referenties (Clarke e.a., 2011; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2010b; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Is dit ook gewoon nog je kans om het te vertellen.’

‘Maar het biedt je eigenlijk de kans om aan ons aan te geven wat jij vindt dat er nou zou moeten gebeuren. Dat is toch een uitgelezen kans?’

‘In verband met dit alles willen we jou nog, toch nog de kans geven om jouw kant van het verhaal te vertellen.’

‘We willen jou de kans geven om jouw verklaring!’

‘Nee, maar goed, jij kan daar wel jouw versie van het verhaal aan toevoegen, hè!’

De verdachte vragen om een geschreven verklaring

Referenties (King & Snook, 2009; Newring & O’Donohue, 2008; Softley e.a., 1980)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

(Geeft verdachte een blaadje om de naam op te schrijven. Verdachte schrijft vervolgens de naam op.) ‘Oké, kan je een plattegrond tekenen?’

‘Kan jij voor ons de looproute tekenen zoals je die gegaan bent naar, naar de winkel?’

‘Je zou het ook kunnen schrijven, als praten moeilijk is.’

‘Wil je het opschrijven?’

Het motief van de verdachte onderzoeken

Referenties (Clarke e.a., 2011; Walsh & Bull, 2010a; Walsh & Bull, 2010b; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘Kon ze wel mensen tot waanzin drijven? Dat kinderen, die mensen heb je, hè? Die kunnen ervoor zorgen dat mensen helemaal uit hun pan gaan. Het houdt dan ook niet op.’

‘Heeft ze verkeerde dingen tegen je gezegd? Ze kende je natuurlijk wel vrij goed. Heeft ze iets geroepen of gedaan waar je echt een hekel aan hebt? Waar je echt niet tegen kan? Waardoor jij weer razend werd.’

‘Vind jij dat (naam slachtoffer) het verdient heeft om er niet meer te zijn?’

‘Moest (naam slachtoffer) pijn hebben? Verdiende zij pijn? Vond jij dat ze pijn verdiende?’

‘We hebben je gister al geconfronteerd met het gegeven dat jij volgens ons financiële problemen hebt, je hebt namelijk een huurachterstand van meerdere maanden. En de eigenaar van jouw woning heeft aan de rechter gevraagd om jou uit huis te mogen zet-

ten. Je had dus een motief om een woning binnen te gaan om daar geld en goederen, waardevolle goederen weg te nemen.'

De tijdlijn van gebeurtenissen met de verdachte bespreken

Referenties (Read & Powell, 2011; Read e.a., 2014; Redlich e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

'Probeer het effe op een rijtje te zetten.'

'Vanaf het moment dat jij ...'

'En jij was bij (naam coffeeshop 2), was op een vrijdag.'

'Zullen we effe beginnen, gewoon effe bij het begin. Dat jij zegt: ik kom (naam verdachte 1) tegen samen met (naam broer) bij (naam coffeeshop 2).'

'Dus we gaan het effe stap voor stap doen, is dat goed?'

'Vertel gewoon in je eigen woorden maar wat er toen vanaf dat moment allemaal gebeurd is.'

'Hé, over welk tijdstip hebben we het dan?'

'We gaan nog even een klein stukje terug.'

'Dan gaan we even terug naar wat eerder op de avond, hè?'

'Wat heb je die dag gedaan?'

'Kun je vanaf dat moment effe vertellen, precies wat er gebeurd is?'

'Neem de dag eens door met me, alsjeblieft?'

Een directe vraag stellen

Referenties (Alison e.a., 2008; Baldwin, 1993; Goodman-Delahunty e.a., 2014; Häkkinen e.a., 2009; Kalbfleisch, 1994; Kelly e.a., 2013; Meyer & Reppucci, 2007; Moston & Engelberg, 1993; Read e.a., 2014; Redlich e.a., 2014; Snook e.a., 2012; Soukara e.a., 2009; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

'Deze meneer, ken je die?'

'Is jou nog wat in het vooruitzicht gesteld?'

'Welk bedrijf was dat?'

'Wat is het beroep van (naam verdachte 1)?'

‘Als ik jou nou heel op de man vraag van joh, heb jij (naam medeverdachte) gebeld ja of nee?’

‘Ik zal het je anders zeggen. Waar is die drugs gebleven?’

‘Wat is de rol van (naam verdachte 1) dan op de (datum)?’

‘Klopt dat?’

‘Heb jij ook *Opsporing verzocht* gezien?’

Onderzoekende vragen stellen

Referenties (Alison e.a., 2008; McGroarty & Baxter, 2007; McGroarty & Baxter, 2009; Oxburgh e.a., 2010; Oxburgh e.a., 2012; Oxburgh e.a., 2014; Read e.a., 2014; Snook e.a., 2012; Softley e.a., 1980; Vrij e.a., 2006; Walsh & Bull, 2012b)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

‘En waar spraken ze dan over? Waar ging het dan over?’

‘En waar op straat praat jij dan met (naam)?’

‘Vertel eens hoe is dat gegaan’

‘En hoe speelt zich dat dan af?’

‘Wat heeft ze daarover gezegd?’

‘Waarom ben jij de enige die daar?’

‘Maar, waarom zou jij die tip niet gegeven kunnen hebben?’

‘Oké, en waar kwam die auto vandaan?’

‘Wat hoor je dan precies?’

‘En hoe, hoe lang duurt het dan?’

‘Wanneer voor het laatst?’

De verdachte vragen om een gebeurtenis te herinneren vanuit het perspectief van iemand anders

Referenties (Alison e.a., 2008; Read e.a., 2014)

Voorbeelden van vragen en opmerkingen van opsporingsambtenaren

Wordt niet in de geobserveerde verhoren gebruikt

2 Resultaten van de literatuurstudie naar manieren van verklaren

Tabel B.1: Codeerschema van manieren van verklaren met bronvermeldingen en beschrijvingen

Op het zwijgrecht beroepen

Referenties (Alison e.a., 2014; Baldwin, 1993; Bucke, Street & Brown, 2000; Feld, 2006; King & Snook, 2009; Pearse & Gudjonsson, 1997a; Verhoeven, 2016)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Ik heb op advies van mijn raadsman, heb ik mij op mijn zwijgplicht beroepen. Dus voor de rest zeg ik nu niks meer eigenlijk. Ben uitgesproken. *That’s all.*’

‘Beroep me op mijn zwijgrecht. Klaar (wuift een hand lichtelijk). Ik heb niks te zeggen.’

‘Ik ga me verder op mijn zwijgrecht beroepen.’

‘Oké. Ik beroep me op mijn zwijgrecht.’

‘Niet tot antwoorden verplicht.’

‘Ik zeg niks meer. Niks, niks, niks meer.’

‘Ik ben niet tot antwoord verplicht. Dus, vraag me niks. Omdat geen, komt geen antwoord bij mij nu. Na deze zin komt geen antwoord meer.’

‘Ik heb niks te zeggen. Ik heb niks te zeggen meer nu.’

‘Beter zeg mij niks (knikt). Beter zeg mij niks (knikt). Ik ben antwoord niet verplicht (schudt hoofd). Dus blijf mij niet dwingen.’

‘Niks te praten met jullie, snappie? Hoef niks te praten met jullie.’

‘Ik ben niet antwoorden verplicht om dat jou zeggen.’

‘Ga ik niet zeggen.’

Betrokkenheid bij het delict ontkennen

Referenties (Baldwin, 1993; Beune e.a., 2011; Clarke, Milne & Bull, 2011; Feld, 2006; Gudjonsson & Sigurdsson, 1999; Gudjonsson, 2006; Hartwig, Granhag, Strömwall & Doering, 2010; Hartwig, Granhag & Strömwall, 2007; Jacobs, 2004; Kebbell, Alison & Hurren, 2008; Kelly, Miller & Redlich, 2016; King & Snook, 2009; Masip & Herrero, 2013; Pearse, Gudjonsson, Clare & Rutter, 1998; Pearse & Gudjonsson, 1997b; Verhoeven, 2016; Walsh & Bull, 2010; Wartna, Beijers & Essers, 1999)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Onschuldig.’

‘Ja maar, jammer genoeg is ik het niet. Serieus (voornaam opsporingsambtenaar 1). Deze keer niet hoor (schudt hoofd). Echt waar (knikt lichtjes). Dan heeft-ie zijn werk niet goed gedaan (schudt hoofd).’

‘Dat ik veroordeeld word voor iets wat ik niet heb gedaan. Ja, snap je.’

‘Snap je. Heb niets mee te maken, snap je.’

‘Ja, en wat blijkt? Wat is er uitgekomen? Dat ik niets mee te maken heb.’

‘Ik heb niks mee te maken, met die (naam slachtoffer) gedoe.’

‘Moet ik me, moet ik vast komen zitten voor iets die ik heb niet gedaan?!’

‘Ik heb het niet gedaan. Nee, ik vertrouw het gewoon niet.’

‘Ja, het is gewoon, ja, ja gewoon een misverstand dit, echt.’

‘Ik bemoei me niet meer met zo, zoiets, zulke ja, zulke dingen.’

‘En dat betekent niet direct dat, euh, dat je schuldig bent.’

‘Want ik was niet op de plaats delict geweest!’

‘Ik ben helemaal niet bij betrokken!’

‘Ik ben er niet geweest. Heb niets mee te maken.’

‘Ik was niet erbij, toch?’

‘Ik heb niks mee te maken met deze zaak.’

Het bewijs tegenspreken

Referenties (Alison e.a., 2013; Beune, Giebels & Taylor, 2010; Feld, 2006)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Ja, maar ja, (naam slachtoffer) zegt toch ook net dat (naam verdachte 1) elke dag coke gebruikt, dat ook niet waar is.’

‘Was niet op een scooter. Was bij mijn school, toch?’

‘Nou, ik heb het niet gehoord. Anders had ik het wel verteld. Ik heb het niet gehoord.’

‘Ik heb niet op de uitkijk gestaan. Ik was toch weggegaan?’

‘Daarom zeg ik, ik heb hem niet gemaakt.’

‘Ja, dat zegt zij! Ik zeg dat niet. Zij zegt dat.’

‘Ik hield geen contact met (naam verdachte 1).’

‘Ik heb niemand gebeld.’

‘Het kan niet. Het kan gewoon niet (schudt hoofd). Ik zweer, kan gewoon niet.’

‘En daar klopt helemaal niks van (schudt hoofd).’

Persoonlijke gegevens geven

Referenties (Alison e.a., 2013; Beune e.a., 2010; Verhoeven, 2016)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Ik ben nu al 21 jaar in Nederland bezig.’

‘Ik woon bij me moeder in (stad), (straatnaam).’

‘Maar ik ben wel het meest, sinds ik vrij ben, in (stad) of in (stad).’

‘Ja, ik word (naam) wel genoemd thuis. M’n vriendin noemt me (afkorting naam) en mijn moeder.’

‘Ik ken mijn vader nog. Ik heb nog contact met mijn vader.’

‘Ik heb wel getuigschrift, diploma van kok.’

‘Euh, de eerste zat ik op (naam school). Heb ik metaaltechniek gedaan. En toen moest ik voor me, omdat mijn concentratie een beetje slecht was, ben ik naar een speciale school gegaan. Die heette (naam school) in (stad).’

Algemene informatie geven

Referenties (Alison e.a., 2014)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Zo mooi is het niet buiten.’

‘Ja, een psychiater zei dat alles wel goed was. En dat het normale reactie was.’

‘Komt mijn naam nu ook op Teletekst en zo?’

‘Beetje over de zeik eigenlijk.’

‘Voordat ik er eigenlijk goed en wel erg in had, stond er, ja, ik weet niet hoeveel man. Stond ik buiten en ik kreeg handboeien, kreeg een blinddoek om.’

‘Nou nee, ja, nou ja, hoe moet ik dat nou zeggen. De standaard woorden. De vieze woorden snap je. Zijn vieze woordenschat, die. Maar voor de rest echt, zoals term voor overleden, term voor overleden bijvoorbeeld, zulke dingen kan ze niet, kan ze niet.’

‘Van alles een beetje. Ik mag niet eens drinken.’

‘En vooral met al die economische crises. Zo met alle toestanden zo, weet je, snap je.’

‘Dus ben meer tijd met mijn kleine besteden. En dat gaat niet goed met mij en vriendin dus ik wil nog ook bij Dok een psycholoog.’

‘Jawel, ik kook soms thuis. Maar, mijn vriendin is beter dan mij, weet je. Dus dan kookt zij. Ik geef gewoon toe, weet je (haalt schouders op). Zij is beter dan mij, dus.’

‘Had eerst, mijzelf op een goede rechte pad zetten, en mijn gezin daarnaast. Dat is de eerste ding die ik mee bezig ben.’

‘Ja (zucht), dat is haar hobby. Iedereen met een eigen hobby natuurlijk, hè.’

‘Tuurlijk houd ik van sporten. Ik houd van voetballen. Houd van volleyballen. Kijk graag alle sport. Nu laatste twee dagen, ik zit tennis te kijken.’

Zaakgerelateerde informatie geven

Referenties (Beune e.a., 2010; Beune e.a., 2011; Verhoeven, 2016)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Ja, ik was al een beetje wakker, maar ik lag nog op bed, weet je. Maar toen kreeg ik die, die bericht binnen.’

‘Met de auto van mijn broertje toch?’

‘Hebben we (naam medeverdachte 3) thuis gezet.’

‘Ik zeg jou nu! Waarom heb je de wapen bij je?’

‘Een flat, een flat, een flat. En ik heb die zogenaamde beschrijving van die huizen, heb ik ook fotootje.’

‘Ik heb de deur opengemaakt, ben. Die deuren is opengebleven.’

‘Ben ik weer in de auto gaan zitten want ik denk, misschien is er vuurwerk of zo, ergens.’

‘Ja, ze zijn de richting flat gegaan.’

‘Telefoonnummer eindigt met, is drie keer, het begint met drie keer (cijfer). 06 drie keer (getal).’

‘Een rooie, een rooie auto dan.’

‘En ik had een zwart jasje aan met een zwart, een zwart-rode New Yorkpetje. En dat zwarte shirt had ook allerlei gekleurde dingen hierzo.’

‘Ken hem gewoon uit de buurt. Ben wel goeie vrienden met hem.’

‘Kijk, (naam verdachte 1) was niet daar, oké. Die was niet daar, oké. Maar de hele rol!’

‘Ik was gewoon vriend met hem, gewoon normaal! Gewoon vriend, ook vriend! Vriend! Ik heb samen met hem gewoond in, in, in (stad).’

‘Ja, want hun ken die jongen, weet je. Die gesprek kom over verdovende middelen te geven en zo, komt van hun kant ook.’

Betrokkenheid bij het delict bekennen

Referenties (Baldwin, 1993; Beauregard, Deslauriers-Varin & St-Yves, 2010; Beauregard & Mieczkowski, 2012; Beune e.a., 2011; Billings e.a., 2007; Clarke e.a., 2011; Deslauriers-Varin, Lussier & St-Yves, 2011; Feld, 2006; Granhag, Clemens & Strömwall, 2009; Gudjonsson & Petursson, 1991; Gudjonsson, 2003; Gudjonsson, 2006; Hartwig e.a., 2010; Hartwig e.a., 2007; Jacobs, 2004; Kebbell e.a., 2008; Kelly e.a., 2016; King & Snook, 2009; Leo, 1996b; Luke, Dawson, Hartwig & Granhag, 2014; Masip & Herrero, 2013; Meissner e.a., 2014; Narchet, Meissner & Russano, 2011; Ofshe & Leo, 1997b; Pearse e.a., 1998; Pearse & Gudjonsson, 1997a; Pearse & Gudjonsson, 1997b; Peer, Acquisti & Shalvi, 2014; Perillo & Kassin, 2011; Russano, Meissner, Narchet & Kassin, 2005; Soukara e.a., 2009; Verhoeven, 2016; Walsh & Bull, 2010b; Wartna e.a., 1999)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Dat heb ik ook gezegd, dat heb ik ook toegegeven, heb ik ook toegegeven.’

‘Ja, nou ja, dat ik daar ben geweest.’

‘Daar heb ik hem erin gegooit.’

‘Ja, nee, dat bedoel ik ook. Ik zit op mijn cel omdat ik al iets heb gedaan.’

‘Ja toch? Die had hij in zijn zak.’

‘Die jongen, die heb, hij heb toch doodgemaakt! Hij heb die tasje toch!’

‘Ik ging naar buiten kijken. Dus in die tijd ik ging naar buiten kijken. Misschien hebben getuigen mij gezien staan kijken.’

‘Want ik bedoel, wij zijn niet voor daar, voor dat, weet je, voor iemand dood te maken daar gekomen.’

‘Maar, ze hebben gezegd (blijft huilen) dat ze iemand anders gingen vermoorden tegen (naam slachtoffer).’

‘Ze vroegen of ik mee wou gaan.’

‘Je vroeg. Ja, je vroeg aan mij: heb (naam medeverdachte) er wat mee te maken, met de schietpartij, ja of nee? Heb ik toegegeven.’

‘Is die enige met die vuurwapen. Omdat ik hem met vuurwapen heb gezien die dag ervoor.’

‘Maar, nu zeg ik je dat (naam) mij heb verteld dat (naam medeverdachte) heb geschoten, snap je?’

‘Als ik zeg tegen jou, ik ben gegaan, die zaterdag, ik ben in de auto gebleven. (Naam medeverdachte) komt rennen in die auto. En in die auto, ik hoor een knal.’

‘En, en ja, en later, later toen ik daarzo, toen ik daarzo weg ben gegaan heb ik dat mes, dingen gepakt en ben ik ermee weggegaan en later heb ik die weggegooid.’

De vraag beantwoorden

Referenties (Gudjonsson, 2003; Pearse & Gudjonsson, 1997b)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Juist (knikt).’

‘Ja (knikt).’

‘Ja, het gaat.’

‘Ik kreeg 200 euro.’

‘Vandaag, vandaag (tikt met vinger op bureau). Die van vandaag, sorry.’

‘Nee, je kan wel zeggen gewoon.’

‘Nee, nee, nee, nee! Is goed, is goed, is goed.’

‘Ja, ik zit er heel erg mee, ja.’

Gebruikmaken van rechtsbijstand

Referenties (Alison e.a., 2013; Gudjonsson, 2003; Pearse & Gudjonsson, 1997a)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Mijn advocaat is hier ergens?’

‘En ik zou graag als het kan, ja, zo meteen of nu, drie minuutjes of zo met mijn advocaat willen praten.’

‘Oké, mag ik nog hierna met me advocaat.’

‘Effe mijn advocaat mogen bellen?’

‘Dat hoor ik, euh, van mijn advocaat als ze, als ze, wat.’

‘Maar, daar wil ik het eerst met mijn advocaat over hebben. Hoe ik dat het best kan verwoorden naar jullie toe.’

‘Ik wil niet over praten zonder mijn advocaat.’

‘Jawel (trillende zucht). Ik kan niet antwoorden. Kan ik die vragen niet beantwoorden waar mijn advocaat erbij is? Dan kan ik op alles antwoord geven tot mijn advocaat er is?’

‘Ik weet (wijst opzij en kijkt opzij naar advocaat) dat ik met mijn advocaat erover mag hebben, weet je, snap je? Als hij mij toestemming geeft om die vragen te stellen, dan stel ik ze gewoon.’

‘We willen gewoon alle stukken, gewoon eerst hebben. En ja, daarna, zodat we alles gewoon door kunnen nemen. En daarna, we de, daarna zal ik mijn, misschien verklaring afleggen.’

(Draait zich om naar advocaat)

‘M’n advocaat is erbij nou (draait hoofd om naar advocaat).’

Aangeven het niet eens te zijn met de omstandigheden

Referenties (Alison e.a., 2013; Feld, 2006; Pearse & Gudjonsson, 1997b)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Dus, dan moet je allemaal aan die, al die gasten vragen, weet je, snap je. Aan mijn broertje, aan (naam medeverdachte).’

‘Nee, je maakt me boos, weet je. Wat, dat is het probleem. Je maakt me boos.’

‘Ja, maar zo zie ik het wel eigenlijk, hè! Want ik ben die persoon die in beperking zit! Die hier binnen zit, hè!’

‘Wacht, laat me uitpraten.’

‘Jongen, luister dan, (voornaam opsporingsambtenaar 1). Alsjeblieft, effe. Kan er niet meer tegen (voornaam opsporingsambtenaar 1). Ah, serieus. Kan er niet meer tegen. Ik kan niet eens vertellen wat ik niet weet.’

‘Alsjeblieft hoor, hou alsjeblieft op, man. Jullie onderzoek blijkt, zegt toch al genoeg, toch?’

‘Is alle onderzoek op mij toe gericht? Van het vuurwapen. Maar niemand is naar hem toe gegaan, snap je?’

‘Dat is de tunnelvisie wat jullie in je ogen hebben, snap je.’

Proberen te onderhandelen

Referenties (Feld, 2006)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Snap je. Dan verwacht ik ook tegenpartij van, snap je?’

‘Nu gaat (voornaam opsporingsambtenaar 1) voor mij regelen, dat ik naar de lucht ga. Een peukie mag roken.’

‘Ik heb jullie gezegd. Ik heb jullie gezegd duidelijk. Mijn vrijheid, jullie zaak opgelost.’

Om verduidelijking vragen

Referenties (Feld, 2006)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Huh?’

‘Wat bedoel je, bedoel je wanneer? Buiten?’

‘Ik begrijp niet wat je bedoelt.’

‘Sorry, ik snap niet wat je zegt.’

‘Van de CIE? Wat is dat nou weer?’

‘Ik begrijp het niet. Kunt u het nog een keer herhalen, alstublieft?’

‘Wat? Wat dan?’

Aangeven de informatie niet te hebben of zich niet te herinneren

Referenties (Alison e.a., 2014; Baldwin, 1993; Feld, 2006)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Dat zegt je helemaal niks?’

‘Ja meters, tijd. Ja, ik weet niet man.’

‘Kan het me niet herinneren dat-ie, in een zwarte telefoon heb gezeten.’

‘Ja, dat kan ik niet zeggen.’

‘Komt niet bekend.’

‘Zou kunnen. Ik kan niet zeggen.’

‘Dat ik me kan herinneren niet.’

‘Ik kan hier niks over zeggen, want ik kan me niet meer herinneren.’

Vaag blijven en geen gedetailleerde informatie geven

Referenties (Hartwig e.a., 2010; Hartwig e.a., 2007; Masip & Herrero, 2013)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Paar maandjes.’

‘Totdat er gewoon iets gebeurde of zo. Gewoon, ja.’

‘Maar vast wel, zal vast wel paar redes hebben gehad.’

‘Klusjes of zo, denk ik.’

‘Dus ik weet niet waar precies, weet je?’
 ‘Tijdstip. Weet ik veel. Tussen drie en vijf of zo?’
 ‘Het was niet een kleine man! Ik heb geen verstand van pistool, man!’
 ‘Volgens mij dat, of, of...’

Emotioneel worden

Referenties (Gudjonsson, 2003; Pearse & Gudjonsson, 1997b)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Ik heb moeite met die vraag (verdachte is nog altijd geëmotioneerd).’
 ‘Die betekenen gewoon écht zo veel voor me. En ja, als u daarover begint, ja, dan word ik gewoon (stottert klein beetje).’
 (Verdachte huilt, praat met een trillerige stem.)
 ‘Heel zwaar (verdachte huilt en wrijft in zijn gezicht).’

Een vraag stellen

Referenties (Alison e.a., 2013)

Voorbeelden van reacties en opmerkingen van verdachten

‘Wat moet ik anders doen dan?’
 ‘Waar zou dat moeten geweest zijn dan?’
 ‘Mag ik misschien een, iets vragen?’
 ‘Kunt, kunt, kunt u niet misschien regelen dat ik even zou mogen luchten of zo?’
 ‘Wat is dat dan?’
 ‘Maar, is het verhoor begonnen of?’
 ‘Ze komt toch gewoon wel weer buiten?’
 ‘Wat heeft ze verklaard dan?’

3 Aanvullende tabellen

Tabel C.1: Percentage waarin verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt met als doel een emotionele reactie uit te lokken (n = 54)

	Niet	Heel	Weinig	Regel	Vaak	Heel
		weinig		matig		vaak
Consequenties/zinloosheid van ontkennen/zwijgen benadrukken	33.3	31.5	27.8	3.7	3.7	-
Beroep doen op het geweten van de verdachte	18.5	24.1	29.6	13.0	11.1	3.7
Pleiten dat de verdachte de waarheid gaat vertellen	31.5	20.4	31.5	5.6	11.1	-
De verdachte aanmoedigen om verantwoordelijkheid te nemen (voor het misdrijf)	61.1	14.8	14.8	3.7	3.7	1.9
Een beroep doen op negatieve gevoelens	40.7	25.9	25.9	3.7	3.7	
Inspelen op de gemoedstoestand	22.2	14.8	40.7	9.3	9.3	3.7
Het lot van de verdachte versomberen	29.6	11.1	42.6	14.8	1.9	-
Negatieve gevoelens en angsten van de verdachte verminderen	83.3	9.3	7.4	-	-	-
Verminderen van gevoelens van schaamte van de verdachte	90.7	7.4	1.9	-	-	-
De verdachte fysiek/psychologisch bedreigen	92.6	5.6	1.9	-	-	-
De (morele) ernst van het misdrijf benadrukken	85.2	11.1	3.7	-	-	-
Het bedrog en de leugens benadrukken	70.4	14.8	9.3	3.7	-	1.9
De verdachte beledigen	87.0	5.6	7.4		-	-
Snel een serie vragen stellen zonder de verdachte te laten antwoorden	87.0	7.4	3.7	1.9	-	-
Een stilte laten vallen	16.7	20.4	38.9	5.6	14.8	3.7
De verdachte niet toestaan om zich te beroepen op zijn rechten	88.9	7.4	3.7	-	-	-
Ongeduld/frustratie uiten	53.7	20.4	18.5	1.9	3.7	1.9
Niet ingaan op vraag/behoefte verdachte	98.1	1.9	-	-	-	-

Tabel C.2: Percentage waarin confronterende verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt (n = 54)

	Niet	Heel	Weinig	Regel-	Vaak	Heel
		weinig		matig		vaak
Beschuldigingen naar de verdachte uiten	38.9	20.4	27.8	9.3	1.9	1.9
Tegenstrijdigheden in het verhaal van de verdachte identificeren	44.4	20.4	31.5	3.7	-	-
De door de verdachte verstrekte informatie betwisten	22.2	13.0	37.0	9.3	11.1	7.4
De verdachte niet laten verklaren	74.1	7.4	13.0	3.7	-	1.9
Autoriteit en ervaring ten opzichte van de verdachte benadrukken	37.0	13.0	25.9	9.3	13.0	1.9
De waarden van de verdachte ter discussie stellen	70.4	18.5	11.1	-	-	-
De verdachte confronteren met uitspraken van anderen	24.1	14.8	22.2	18.5	13.0	7.4
De verdachte confronteren met tactische/technische aanwijzingen	13.0	1.9	31.5	14.8	18.5	20.4
De verdachte confronteren met bestaand bewijs van betrokkenheid	33.3	11.1	37.0	7.4	5.6	5.6
Foto's laten zien van de plaats van het misdrijf/het slachtoffer/medeverdachten	64.8	11.1	20.4	1.9	1.9	-
Legitimiteit/kracht van de tactische/technische aanwijzingen benadrukken	40.7	22.2	33.3	3.7	-	-
In de map met tactische/technische aanwijzingen kijken	46.3	25.9	18.5	1.9	3.7	3.7
Crimineel verleden van de verdachte introduceren	87.0	9.3	3.7	-	-	-
Teleurstelling/boosheid uiten	64.8	11.1	18.5	3.7	1.9	-

Tabel C.3: Percentage waarin misleidende verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt (n = 54)

	Niet	Heel	Weinig	Regel	Vaak	Heel
		weinig		matig		vaak
Morele rechtvaardigingen aanbieden	85.2	11.1	1.9	1.9	-	-
De verdachte in verwarring brengen	55.6	16.7	25.9	1.9	-	-
Beschikbare tactische/technische aanwijzingen benadrukken	29.6	20.4	40.7	5.6	3.7	-
Ernst van de situatie afzwakken	66.7	11.1	16.7	3.7	1.9	-
Suggestieve vragen stellen	11.1	13.0	37.0	9.3	14.8	14.8
Hypothetische scenario's presenteren	35.2	35.2	18.5	9.3	1.9	-
Overdreven behulpzaam zijn	66.7	9.3	14.8	7.4	1.9	-
Het karakter/doel van het verhoor benadrukken	53.7	5.6	27.8	5.6	7.4	-
De verdachte aanmoedigen om te gokken (over betrokkenheid bij het misdrijf)	81.5	13.0	5.6	-	-	-
Het belang van de rechten van de verdachte bagatelliseren	70.4	11.1	14.8	1.9	1.9	-
Het belang van eerlijkheid benadrukken	72.2	14.8	11.1	1.9	-	-

Tabel C.4: Percentage waarin verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt met als doel een werkrelatie met de verdachte op te bouwen (n = 54)

	Niet	Heel	Weinig	Regel	Vaak	Heel
		weinig		matig		vaak
Naar overeenkomstige ervaringen en identiteiten zoeken	83.3	7.4	9.3	-	-	-
Vriendelijk zijn	66.7	20.4	9.3	1.9	1.9	-
Empathie/begrip tonen	40.7	22.2	29.6	5.6	1.9	-
Benadrukken van oprechtheid/vertrouwen	61.1	14.8	22.2	-	1.9	-
De verdachte gelijk geven	55.6	25.9	18.5	-	-	-
Identificeren van en tegemoet komen aan de behoeften van de verdachte	22.2	27.8	46.3	3.7	-	-
Humor gebruiken	31.5	16.7	37.0	11.1	3.7	-
Onderwerpen bespreken die niet gerelateerd zijn aan het misdrijf	7.4	11.1	20.4	16.7	16.7	27.8
Complimenten geven	77.8	16.7	5.6	-	-	-
Bezorgdheid tonen over de verdachte en zijn situatie	83.3	11.1	5.6	-	-	-
Persoonlijke informatie onthullen	63.0	22.2	11.1	1.9	1.9	-
Persoonlijke verantwoordelijkheid voor een vraag vermijden	81.5	13.0	5.6	-	-	-
Zichzelf voorstellen	53.7	33.3	13.0	-	-	-
Vragen of de verdachte nog iets wil toevoegen/veranderen aan de verklaring	51.9	33.3	14.8	-	-	-

Tabel C.5: Percentage waarin verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt met als doel met de verdachte te onderhandelen (n = 54)

	Niet	Heel weinig	Weinig	Regel matig	Vaak	Heel vaak
Een overeenkomst met de verdachte sluiten	83.3	11.1	5.6	-	-	-
Een beroep doen op het belang van samenwerken	94.4	1.9	3.7	-	-	-
Een concessie doen	88.9	5.6	5.6	-	-	-
Een beloning aanbieden	87.0	5.6	7.4	-	-	-

Tabel C.6: Percentage waarin verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt met als doel de verdachte te informeren (n = 54)

	Niet	Heel weinig	Weinig	Regel matig	Vaak	Heel vaak
De verdachte informeren over zijn rechten	9.3	25.9	61.1	1.9	1.9	-
De verdachte informeren over de verhoorsituatie	11.1	38.9	50.0	-	-	-
Vragen of de verdachte het proces-verbaal van het verhoor wil doorlezen	77.8	16.7	3.7	1.9	-	-
Vragen of de verdachte het proces-verbaal van het verhoor wil ondertekenen	85.2	14.8	-	-	-	-
De reden van het verhoor uitleggen	50.0	25.9	22.2	-	1.9	-
De structuur van het verhoor uitleggen	37.0	16.7	42.6	3.7	-	-

Tabel C.7: Percentage waarin verhoortechnieken tijdens de verhoren worden gebruikt gericht op het construeren van de verklaring (n = 54)

	Niet	Heel weinig	Weinig	Regel matig	Vaak	Heel vaak
De verdachte aanmoedigen zijn verhaal te vertellen	13.0	11.1	20.4	7.4	9.3	38.9
De door de verdachte verstrekte informatie samenvatten	20.4	11.1	27.8	18.5	14.8	7.4
De laatste woorden van de verdachte herhalen	14.8	13.0	27.8	18.5	20.4	5.6
De verdachte uitleggen dat het verhoor een kans is om zijn kant van het verhaal te vertellen	66.7	20.4	13.0	-	-	-
De verdachte vragen om een geschreven verklaring	85.2	7.4	7.4	-	-	-
Het motief van de verdachte onderzoeken	90.7	3.7	3.7	1.9	-	-
De tijdlijn van gebeurtenissen met de verdachte bespreken	68.5	11.1	18.5	-	1.9	-
Een directe vraag stellen	13.0	9.3	25.9	13.0	20.4	18.5
Onderzoekende vragen stellen	20.4	18.5	16.7	9.3	13.0	22.2

Tabel C.8: Factorladingen, standaardfouten en fitmaten van de confirmatieve factoranalyse van beschuldigende verhoortechnieken (n = 993)

Variabelen	Factorlading*	(SE)	Gestd. lading
<i>Emotionele reactie uitlokken ($\alpha = .705$)</i>			
Consequenties/zinloosheid van ontkennen/zwijgen benadrukken	0.783	(0.081)	.607
Beroep doen op het geweten van de verdachte	0.961	(0.098)	.745
Pleiten dat de verdachte de waarheid gaat vertellen	1.000	(0.000)	.775
De verdachte aanmoedigen om verantwoordelijkheid te nemen (voor misdrijf)	0.758	(0.075)	.588
Een beroep doen op negatieve gevoelens	0.795	(0.080)	.616
Inspelen op de gemoedstoestand	0.788	(0.089)	.611
Het lot van de verdachte versomberen	0.842	(0.077)	.652
Beschuldigingen naar de verdachte uiten	0.896	(0.071)	.695
De verdachte niet laten verklaren	0.580	(0.116)	.449
Ongeduld/frustratie uiten	0.609	(0.081)	.472
<i>Confronteren ($\alpha = .657$)</i>			
Het bedrog en de leugens benadrukken	0.619	(0.089)	.475
Tegenstrijdigheden in het verhaal van de verdachte identificeren	0.769	(0.071)	.590
De door de verdachte verstrekte informatie betwisten	0.970	(0.071)	.745
Autoriteit en ervaring ten opzichte van de verdachte benadrukken	0.898	(0.072)	.689
De verdachte confronteren met uitspraken van anderen	0.820	(0.072)	.629
De verdachte confronteren met tactische/technische aanwijzingen	1.000	(0.000)	.768
De verdachte confronteren met bestaand bewijs van betrokkenheid	0.653	(0.099)	.502
In de map met tactische/technische aanwijzingen kijken	0.514	(0.080)	.394
Teleurstelling/boosheid uiten	0.582	(0.087)	.447
<i>Misleiden ($\alpha = .535$)</i>			
Overdreven behulpzaam zijn	0.451	(0.112)	.377
Het karakter/doel van het verhoor benadrukken	0.732	(0.062)	.611
De verdachte in verwarring brengen	0.414	(0.071)	.346
Beschikbare tactische/technische aanwijzingen benadrukken	0.681	(0.063)	.569
Ernst van de situatie afzwakken	0.800	(0.073)	.669
Suggestieve vragen stellen	1.000	(0.000)	.836
Hypothetische scenario's presenteren	0.708	(0.067)	.592
<i>Werkrelatie opbouwen ($\alpha = .579$)</i>			
Vriendelijk zijn	0.411	(0.103)	.389
Identificeren van en tegemoetkomen aan de behoeften van de verdachte	0.443	(0.076)	.419
Humor gebruiken	0.523	(0.071)	.495
Onderwerpen bespreken die niet gerelateerd zijn aan het misdrijf	0.999	(0.073)	.945
De structuur van het verhoor uitleggen	0.493	(0.078)	.467
Consultatiebijstand bespreken	1.000	(0.000)	.946
De verdachte wijzen op opname van beeld en geluid	0.817	(0.067)	.773
<i>Verklaring construeren ($\alpha = .678$)</i>			
Een directe vraag stellen	0.698	(0.095)	.666
De verdachte aanmoedigen zijn verhaal te vertellen	1.000	(0.000)	.954
De door de verdachte verstrekte informatie samenvatten	0.641	(0.066)	.611
De laatste woorden van de verdachte herhalen	0.632	(0.069)	.602
Onderzoekende vragen stellen	0.642	(0.082)	.612
Model fit			
CFI	.820		
RMSEA	.021		

CFI=comparative fit index; RMSEA=root mean square error of approximation; SE=standard error; Gestd. lading = gestandaardiseerde factorladingen.

* Een factorlading van 1.000 betekent dat de geobserveerde variabele gebruikt is om de schaal van de latente variabelen te fixeren.

Tabel C.9: Percentage van de specifieke manieren van al dan niet verklaren door verdachten tijdens de verhoren (n = 54)

	Niet	Heel	Weinig	Regel	Vaak	Heel
		weinig		matig		vaak
Op het zwijgrecht beroepen	29.6	50.0	18.5	1.9	-	-
Betrokkenheid bij het delict ontkennen	38.9	33.3	24.1	3.7	-	-
Het bewijs tegenspreken	38.9	27.8	18.5	14.8	-	-
Persoonlijke gegevens geven	68.5	24.1	5.6	1.9	-	-
Algemene informatie geven	3.7	14.8	18.5	22.2	14.8	25.9
Zaakgerelateerde informatie geven	31.5	14.8	5.6	25.9	11.1	11.1
Betrokkenheid bij het delict bekennen	70.4	9.3	14.8	5.6	-	-
De vraag beantwoorden	63.0	31.5	5.6	-	-	-
Gebruikmaken van rechtsbijstand	61.1	35.2	3.7	-	-	-
Aangeven het niet eens te zijn met de omstandigheden	42.6	18.5	16.7	16.7	1.9	3.7
Proberen te onderhandelen	88.9	11.1	-	-	-	-
Om verduidelijking vragen	11.1	66.7	22.2	-	-	-
Aangeven de informatie niet te hebben of zich niet te herinneren	22.2	29.6	35.2	13.0	-	-
Vaag blijven en geen gedetailleerde informatie geven	46.3	38.9	14.8	-	-	-
Emotioneel worden	74.1	20.4	5.6	-	-	-
Een vraag stellen	20.4	64.8	13.0	1.9	-	-

Tabel C.10: Cross-lagged multilevel model van de relaties tussen verhoorslijen en verklaren over de zaak ($n_1 = 939$ periodes van vijf minuten en $n_2 = 54$ verhoren)

	Verklaren zaak (t+1)		Emotionele reacties uitlokken (t+1)		Confronteren (t+1)		Misleiden (t+1)		Werkrelatie opbouwen (t+1)		Verklaring construeren (t+1)	
	Coef.	p-waarde	Coef.	p-waarde	Coef.	p-waarde	Coef.	p-waarde	Coef.	p-waarde	Coef.	p-waarde
Fixed effecten – niveau 1: 5 min.												
Intercept	0.268	0.000	0.197	0.000	0.193	0.000	0.180	0.000	0.115	0.000	0.455	0.000
Verklaren zaak (t)	0.183	0.000	–	–	0.055	0.014	–	–	-0.069	0.029	0.085	0.016
Emotionele reactie uitlokken (t)	0.074	0.309	0.385	0.000	–	–	0.060	0.007	–	–	–	–
Confronteren (t)	0.227	0.001	0.162	0.000	0.222	0.000	0.144	0.000	-0.071	0.002	–	–
Misleiden (t)	-0.256	0.029	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Werkrelatie opbouwen (t)	-0.102	0.028	–	–	-0.042	0.046	–	–	0.150	0.000	–	–
Verklaring construeren (t)	0.138	0.000	0.022	0.010	–	–	0.040	0.001	–	–	0.294	0.000
Fixed effecten – niveau 2: verhoren												
Intercept	–	–	-0.083	0.003	–	–	-0.054	0.099	–	–	–	–
<i>Slope</i>												
1 Advocaat aanwezig Emotie(t)	-0.202	0.029	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2 Advocaat aanwezig Confr. (t)	-0.159	0.096	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
3 Advocaat aanwezig Misl. (t)	0.306	0.027	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Random effecten												
Niveau 1: 5 min.	Var.comp.	p-waarde	Var.comp.	p-waarde	Var.comp.	p-waarde	Var.comp.	p-waarde	Var.comp.	p-waarde	Var.comp.	p-waarde
Niveau 2: verhoren	0.031	0.000	0.019	0.000	0.017	0.000	0.015	0.000	0.016	0.000	0.053	0.000
<i>Intercept</i>												
Slope 1 Emotie (t)	0.046	0.000	0.007	0.000	0.017	0.000	0.013	0.000	0.004	0.001	0.052	0.000
Slope 2 Confr. (t)	0.011	0.383	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Slope 3 Misl. (t)	0.005	0.905	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Slope 4 Zaak (t)	0.048	0.131	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	–	–	–	–	–	–	–	–	0.012	0.048	–	–

Loglikelihood = 2315.062; AIC = -4534.123; BIC = -4301.572; adjusted BIC = -4454.017; adjusted BIC = -4448.197. Zaak = verklaren over de zaak; Emotie = emotionele reactie uitlokken; Confr. = confronteren; Misl. = misleiden.

Tabel C.11: Fitstatistieken voor het vergelijken van de cross-lagged modellen met verklaren over de zaak en confronteren, werkrelatie opbouwen en verklaring construeren ($n_1 = 939$ periodes van vijf minuten en $n_2 = 54$ verhooren)

Modellen*	Loglikelihood (df)	Δ loglikelihood(df)**	p	Δ loglikelihood(df)**	p
			Vergeleken met M4/M7/M10/M13	Vergeleken met M1	
<i>Confr. ↔ zaak:</i>					
M1: Wederkerige relaties	2314.446(47)	13.623(4)	<.010		
M2: Confr.(t) → zaak(t+1)	2311.623(46)	8.101(3)	<.050	6.573(1)	<.025
M3: Zaak(t) → confr.(t+1)	2309.239(44)	6.587(1)	<.025	8.096(3)	<.050
M4: Geen cross-lags	2306.415(43)				
<i>Werkr ↔ zaak:</i>					
M1: Wederkerige relaties	2314.446(47)	27.692(3)	<.001		
M5: Werkr.(t) → zaak(t+1)	2305.529(45)	5.255(1)	<.025	24.663(2)	<.001
M6: Zaak(t) → werkr.(t+1)	2311.483(46)	24.708(2)	<.001	5.242(1)	<.025
M7: Geen cross-lags	2302.566(44)				
<i>Recon ↔ zaak:</i>					
M1: Wederkerige relaties	2314.446(47)	23.676(2)	<.001		
M8: Recon.(t) → zaak(t+1)	2312.430(46)	14.083(1)	<.001	6.014(1)	<.025
M9: Zaak(t) → recon.(t+1)	2302.202(46)	6.045(1)	<.025	14.056(1)	<.001
M10: Geen cross-lags	2300.186(45)				
<i>Confr ↔ werkr:</i>					
M1: Wederkerige relaties	2314.446(47)	11.808(2)	<.005		
M11: Confr.(t) → werkr.(t+1)	2313.387(46)	11.029(1)	<.001	2.995(1)	<.100
M12: Werkr.(t) → confr.(t+1)	2312.232(46)	3.004(1)	<.100	10.971(1)	<.001
M13: Geen cross-lags					

Zaak = verklaren over de zaak; Confr. = confronteren; Werkr. = werkrelatie opbouwen; Recon. = verklaring contrueren.

*M1 is het model zoals gepresenteerd in figuur 5.1 en tabel C.10.

**Verschillen in loglikelihood zijn berekend op basis van de Satorra-Bentler procedure.

Tabel C.12: Cross-lagged multilevel model van de relaties tussen verhoorstijlen en het ontwijken van verklaren (n₁ = 939 periode van vijf minuten en n₂ = 54 verhoren)

	Verklaren ontwijken (t+1)		Emotionele reacties uitlokken (t+1)		Confronteren (t+1)		Misleiden (t+1)		Werkrelatie opbouwen (t+1)		Verklaring construeren (t+1)	
	Coef.	p-waarde	Coef.	p-waarde	Coef.	p-waarde	Coef.	p-waarde	Coef.	p-waarde	Coef.	p-waarde
Fixed effecten – niveau 1: 5 min.												
Intercept	0.297	0.000	0.186	0.000	0.188	0.000	0.142	0.000	0.117	0.000	0.458	0.000
Verklaren ontwijken (t)	0.153	0.001	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Emotie (t)	-	-	0.382	0.000	-	-	0.040	0.084	-	-	-	-
Confr. (t)	-	-	0.160	0.000	0.238	0.000	0.138	0.000	-0.100	0.000	-	-
Misl. (t)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Werkr. (t)	-	-	-	-	-0.051	0.014	-	-	0.167	0.000	-	-
Recon. (t)	-0.035	0.091	0.022	0.010	-	-	0.033	0.005	-	-	0.323	0.000
Fixed effecten – niveau 2: verhoren												
Intercept	-0.066	0.003	-0.066	0.004	-	-	-	-	-	-	-	-
Random effecten												
Advocaat aanwezig	Var.comp.	p-waarde	Var.comp.	p-waarde	Var.comp.	p-waarde	Var.comp.	p-waarde	Var.comp.	p-waarde	Var.comp.	p-waarde
Niveau 1: 5 min.	0.020	0.000	0.019	0.000	0.017	0.000	0.015	0.000	0.016	0.000	0.053	0.000
Niveau 2: verhoren												
Intercept	0.016	0.000	0.007	0.000	0.016	0.000	0.013	0.000	0.003	0.000	0.051	0.000

RMSEA = .037; CFI = .924; TLI = .860. Emotie = emotionele reactie uitlokken; Confr. = confronteren; Misl. = misleiden; Werk. = werkrelatie opbouwen; Recon. = verklaring construeren.

4 Geïnterviewde opsporingsambtenaren

Tabel D.1: Overzicht opsporingsambtenaren die zijn geïnterviewd

Opsporingsambtenaar	Geslacht	Leeftijd	Ervaring	Expertise
O1	M	52 jaar	10 jaar	Algemeen
O2	V	45 jaar	14 jaar	Algemeen+ overvallen
O3	M	53 jaar	18 jaar	Algemeen
O4	M	58 jaar	18 jaar	Algemeen
O6	M	52 jaar	23 jaar	Algemeen + georganiseerde criminaliteit + TGO
O7	M	50 jaar	24 jaar	Georganiseerde criminaliteit + TGO
O8	M	44 jaar	9 jaar	Algemeen
O13	V	50 jaar	7 jaar	Zeden
O14	M	54 jaar	26 jaar	Algemeen
O15	M	62 jaar	32 jaar	Jeugd + zeden
O16	V	32 jaar	8 jaar	Algemeen + zeden
O17	M	61 jaar	31 jaar	Algemeen
O18	M	51 jaar	19 jaar	Algemeen + zeehaven
O19	M	34 jaar	6 jaar	Algemeen

5 Samenstelling begeleidingscommissie

- Drs. Annemieke Venderbosch (Politie & Wetenschap)
- Drs. Adriaan Rottenberg (Politie & Wetenschap)
- Prof. dr. Christianne de Poot (Vrije Universiteit Amsterdam/WODC/Hogeschool van Amsterdam/Politieacademie)
- Bert Nijboer (Landelijke eenheid dienst landelijke recherche)
- Ron de Ruiter (Politieacademie)
- Dr. Ewout Meijer (Universiteit van Maastricht)
- Dr. Peter Klerks (PaG Den Haag)

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

Voorzitter	prof. dr. H.G. van de Bunt Hoogleraar Criminologie Erasmus Universiteit Rotterdam
Leden	mr. drs. C. Bangma Politieacademie, Hoofd School voor Hogere Politiekunde mr. W.M. de Jongste Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Ministerie van Veiligheid en Justitie dr. P.P.H.M. Klerks Openbaar Ministerie, Parket Generaal prof. dr. P. van Reenen Van Reenen-Russel Consultancy b.v. Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM) Universiteit Utrecht drs. J.W. Swaan EMPM Politie, Eenheid Amsterdam drs. M. van Tankeren Operational auditor, onderzoeker Eenheid Den Haag
Secretariaat	Programmabureau Politie & Wetenschap Politieacademie Arnhemseweg 348 7334 AC Apeldoorn Postbus 834 7301 BB Apeldoorn www.politieenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiewetenschap

1. **Kerntaken van de politie. Een inventarisatie van heersende opvattingen**
C.D. van der Vijver, A.J. Meershoek & D.F. Slobbe, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2001
2. **Bevoegdheden over(r)acht. Een onderzoek naar delegatie en mandaat van beheersbevoegdheden in de politiepraktijk**
H.B. Winter & N. Struiksma, Pro Facto B.V., Universiteit Groningen, 2002
3. **Sturing van politie en politiewerk. Een verkennend onderzoek tegen de achtergrond van een veranderende sturingscontext en sturingsstijl**
J. Terpstra, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2002
4. **Woninginbrekers en zware jongens. Daders vanuit het voormalig Joegoslavië aan het woord**
M. van San, E. Snel & R. Boers, Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2002
5. **Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongeren en criminaliteit**
F.M.H.M. Driessen, B.G.M. Völker, H.M. Op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Molenaar, Bureau Driessen, Utrecht, 2002
6. **Op deugdelijke grondslag. Een explorerende studie naar private forensische accountancy**
J. van Wijk, W. Huisman, T. Feuth & H.G. van de Bunt, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2002
7. **Voorbij de dogmatiek. Publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg**
A.B. Hoogenboom & E.R. Muller, COT, Den Haag, 2003
8. **Hennepteelt in Nederland. Het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding**
F. Bovenkerk, W.I.M. Hogewind, D. Korf & N. Milani, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht, 2003
9. **Politiekennis in ontwikkeling. Een onderzoek naar het verzamelen en veredelen van informatie voor het Politie Kennis Net**
I. Bakker & C.D. van der Vijver, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2003
- 10a. **Politie en geweld. Een verkenning van politiereacties op geweldsincidenten in vier Nederlandse regiokorpsen**
C.J.E. In 't Velt, W.Ph. Stol, P.P.H.M. Klerks, H.K.B. Fobler, R.J. van Treeck & M. de Vries, NPA-Politie Onderwijs- en Kenniscentrum, LSOP, Apeldoorn, 2003
- 10b. **Geweldige informatie? Onderzoek naar de informatiehuishouding van geweldsmeldingen bij de politie**
R. van Overbeeke, O. Nauta, A. Beerepoot, S. Flight & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam, 2003

11. **Blauwe Bazen. Het leiderschap van korpschefs**
R.A. Boin, P. 't Hart & E.J. van der Torre, Departement Bestuurskunde, Universiteit Leiden/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2003
12. **Over de grens. Een verkenning van projecten voor probleemjeugd in Duitsland, Engeland en Zweden**
I. van Leiden, G. Verhagen & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2003
13. **Integriteit in het dagelijkse politiewerk. Meningen en ervaringen van politiemensen**
J. Naeyé, L.W.J.C. Huberts, C. van Zweden, V. Busato & B. Berger, Centrum voor Politiewetenschappen, VU Amsterdam, 2004
14. **Politiestraatwerk in Nederland. Noodhulp en gebiedswerk: inhoud, samenhang, verandering en sturing**
W. Ph. Stol, A.Ph. van Wijk, G. Vogel, B. Foederer & L. van Heel, Nederlandse Politieacademie, Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2004
15. **De kern van de taak. Kerncompetenties van de politie als criterium voor de afbakening van kerntaken in de praktijk**
A. Mein, A. Schutte & A. van Sluis, ES&E, Den Haag, 2004
16. **Professionele dienstverlening en georganiseerde criminaliteit. Hedendaagse integriteitsdilemma's van advocaten en notarissen**
F. Lankhorst & J.M. Nelen, Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Sectie Criminologie, Amsterdam, 2004
17. **Paradoxaal Politiebestel. Burgemeesters, Openbaar Ministerie en Politiechefs over de sturing van de politie**
L.W.J.C. Huberts, S. Verberk, K. Lasthuizen & J.H.J. van den Heuvel, Vrije Universiteit Amsterdam/B&A Groep, 's-Gravenhage, 2004
18. **Illegale vuurwapens in Nederland: smokkel en handel**
A.C. Spapens & M.Y. Bruinsma, IVA, Tilburg, 2004
19. **Samenwerking en netwerken in de lokale veiligheidszorg**
J. Terpstra & R. Kouwenhoven, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2004
20. **Uit balans: politie en bestel in de knel. State-of-the-art: bundeling van kennis en inzicht**
H.G. van de Bunt, A.B. Hoogenboom, L.W.J.C. Huberts, E.R. Muller, J. Terpstra, C.D. van der Vijver & C. Wiebrens, 2004
Redactie: G.C.K. Vlek, C. Bangma, C. Loef & E.R. Muller
21. **Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek**
H. Beunders & E.R. Muller, Erasmus Universiteit Rotterdam/COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Leiden, 2005 (2e druk 2009)

22. **Integriteit van de politie. State-of-the-art: wat we weten op basis van Nederlands onderzoek**
L.W.J.C. Huberts & J. Naeyé, Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen/Vrije Universiteit, Amsterdam, 2005
23. **De sociale organisatie van mensensmokkel**
R. Staring, G. Engbersen, H. Moerland, N. de Lange, D. Verburg, E. Vermeulen & A. Weltevrede; m.m.v. E. Heyl, N. Hoek, L. Jacobs, M. Kanis & W. van Vliet, Erasmus Universiteit Rotterdam: Criminologie – Sociologie – Risbo, 2005
24. **In elkaars verlengde? Publieke en private speurders in Nederland en België**
U. Rosenthal, L. Schaap J.C. van Riessen, P. Ponsaers & A.H.S. Verhage, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Universiteit Gent, 2005
25. **De strafrechtelijke rechtshulpverlening van Nederland aan de lidstaten van de Europese Unie. De politieke discussie, het juridische kader, de landelijke organisatie en de feitelijke werking**
C.J.C.F. Fijnaut, A.C. Spapens & D. van Daele, Universiteit van Tilburg, Vakgroep Strafrechtwetenschappen, 2005
26. **Niet zonder slag of stoot. De geweldsbevoegdheid en doorzettingskracht van de Nederlandse politie**
J. Naeyé, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam, 2005
27. **Preventief fouilleren. Een analyse van het proces en de externe effecten in tien gemeenten**
E.J. van der Torre & H.B. Ferwerda, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
28. **Zedenmisdriven in Nederland. Aangiften- en verdachtenanalyses op basis van HKS-gegevens**
A.Ph. van Wijk, S.R.F. Mali, R.A.R. Bullens, L. Prins & P.P.H.M. Klerks, Politieacademie Onderzoeksgroep, Apeldoorn, Vrije Universiteit Amsterdam. KLPD, 2005
29. **Groepszedenmisdriven onder minderjarigen. Een analyse van een Rotterdamse casus**
I. van Leiden & J. Jakobs, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
30. **Omgaan met conflictsituaties: op zoek naar goede werkwijzen bij de politie**
O. Adang, N. Kop, H.B. Ferwerda, J. Heijnemans, W. Olde Nordkamp, P. de Paauw & K. van Woerkom, Onderzoeksgroep Politieacademie, Apeldoorn/Advies en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
31. **De strategische analyse van harddrugsscenes. Hoofddlijnen voor politie en beleid**
E.J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2006
- 32a. **Cijfers en stakeholders. Prestatiesturing en de gevolgen voor de maatschappelijke en politiek-bestuurlijke relaties van de politie**
A. van Sluis, L. Cachet, L. de Jong, C. Nieuwenhuyzen & A. Ringeling, Centre for Local Democracy, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006
- 32b. **Operationele betrokkenheid. Prestatiesturing en bedrijfsvoering Nederlandse politie**
A.B. Hoogenboom, Nivra-Nyenrode, Breukelen, 2006

- 32c. **Op prestaties gericht. Over de gevolgen van prestatiesturing en prestatieconvenanten voor sturing en uitvoering van het politiewerk**
M.P.C.M. Jochoms, F. van der Laan, W. Landman, P.S. Nijmeijer & A. Sey, Politieacademie, Apeldoorn/Twynstra Gudde, Amersfoort/Universiteit van Amsterdam, 2006
33. **Het nieuwe bedrijfsmatig denken bij de politie. Analyse van een culturele formatie in ontwikkeling**
J. Terpstra & W. Trommel, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente 2006
34. **De legitimiteit van de politie onder druk? Beschouwingen over grondslagen en ontwikkelingen van legitimiteit en legitimiteitserkenning**
Bundel onder redactie van C.D. van der Vijver & G.C.K. Vlek, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente/Politie & Wetenschap, 2006
35. **Naar beginselen van behoorlijke politiezorg**
M.J. Dubelaar, E.R. Muller & C.P.M. Cleiren, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden, 2006
- 36a. **Asielmigratie en criminaliteit**
J. de Boom, G. Engbersen & A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2006
- 36b. **Criminaliteitspatronen en criminele carrières van asielzoekers**
M. Althoff & W.J.M. de Haan, m.m.v. S. Miedema, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen, 2006
- 36c. **'Ik probeer alleen maar mijn leven te leven'. Uitgeprocedeerde asielzoekers en criminaliteit**
A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam; Amsterdamse School voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek/Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2006
37. **Positie en expertise van de allochtone politiemedewerker**
J. Broekhuizen, J. Raven & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, Utrecht, 2007
38. **Lokale politiechefs. Het middenkader van de basispolitiezorg**
E. J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2007
39. **Nog niet verschenen**
40. **Conflict op straat: strijden of mijden? Marokkaanse en Antilliaanse jongeren in interactie met de politie**
N. Kop, Martin Euwema, m.m.v. H.B. Ferwerda, E. Giebels, W. Olde Nordkamp & P. de Pauw, Politieacademie, Apeldoorn, Universiteit Utrecht, 2007
41. **Opsporing onder druk**
C. Liedenbaum & M. Kruijsen, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008

42. **Symbolen van orde en wanorde. Broken windows policing en de bestrijding van overlast en buurtverval**
B. van Stokkom, Centrum voor Ethiek, Radboud Universiteit Nijmegen, 2008
43. **Verkeershandhaving: prestaties leveren, problemen aanpakken**
G. Meershoek & M. Krommendijk, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
44. **De frontlinie van opsporing en handhaving. Stelselmatige bedreigingen door burgers als contrastrategie**
M.J.G. Jacobs, M.Y. Bruinsma & J.W.M.J. van Poppel, IVA Tilburg, 2008
- 45a. **'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel A: Politiegeweld in de basispolitiezorg**
R. Bleijendaal, J. Naeyé, P. Chattellon & G. Drenth, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45b. **'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel B: Sturing en toetsing van de politieke geweldsbevoegdheid**
G. Drenth, J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45c. **Agressie en geweld tegen politiemensen. Beledigen, bedreigen, tegenwerken en vechten**
J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45d. **Belediging en bedreiging van politiemensen**
J. Naeyé, m.m.v. M. Bakker & C. Grijsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2009
- 45e. **Uitgangspunten voor politieoptreden in agressie- en geweldssituaties**
J. Naeyé, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
46. **Wijkagenten en hun dagelijks werk. Een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk**
J. Terpstra, 2008
47. **Bijzonder zijn ze allemaal! Vergelijkend onderzoek naar reguliere en bijzondere opsporing**
W. Faber, A.A.A. van Nunen & C. la Roi, Faber Organisatievernieuwing, Oss, 2009
48. **Gouden bergen. Een verkennend onderzoek naar Nigeriaanse 419-fraude: achtergronden, dadenkenmerken en aanpak**
Y.M.M. Schoenmakers, E. de Vries Robbé & A.Ph. van Wijk, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2009
49. **Het betwiste politiebestel. Een vergelijkend onderzoek naar de ontwikkeling van het politiebestel in Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Engeland & Wales**
A. Cachet, A. van Sluis, Th. Jochoms, A. Sey & A. Ringeling, Erasmus Universiteit Rotterdam/Politieacademie, Apeldoorn/Korps landelijke politiediensten, Driebergen, 2009
50. **Leven met bedreiging. Achtergronden bij aangiften van bedreiging van burgers**
B. Bieleman, W.J.M. de Haan, J.A. Nijboer & N. Tromp, Intraval & Rijksuniversiteit Groningen, 2010

- 51a. Het publieke belang bij private preventie. Een economische analyse van inbraakpreventiebeleid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2009
- 51b. Het effect van langdurige opsluiting van veelplegers op de maatschappelijke veiligheid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2010
- 52. Lokale politiek over politie**
T.B.W.M. van der Torre-Eilert, H. Bergsma & M.J. van Duin, met medewerking van R. Eilert, LokaleZaken, Rotterdam, 2010
- 53a. Trainen onder stress. Effecten op de schietvaardigheid van politieambtenaren**
R.R.D. Oudejans, A. Nieuwenhuys & G.P.T. Willemsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
- 53b. Schieten of niet schieten? Effecten van stress op schietbeslissingen van politieambtenaren**
A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2012
- 53c. Politievaardigheden onder stress. Het optimaliseren van aanhouding en zelfverdediging in de praktijk**
P.G. Renden, A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 53d. Effectief omgaan met acute stress. Effecten van aanleg en trainingsservaring op de schietprestatie onder druk**
A. Landman, A. Nieuwenhuys & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 54. Politie en publiek. Een onderzoek naar de communicatievormen tussen burgers en blauw**
H.J.G. Beunders, M.D. Abraham, A.G. van Dijk & A.J.E. van Hoek, DSP-groep, Amsterdam/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2011
- 55. Managing collective violence around public events: an international comparison**
O.M.J. Adang with cooperation from: S.E. Bierman, E.B. Brown, J. Dietermann, C. Putz, M. Schreiber, R. van der Wal, J. Zeitner, Police Science & Research Programme, Apeldoorn, 2011
- 56. Stads- en regioscan in de grootste Brabantse gemeenten. De achtergronden van onveilige GVI-scores**
B.M.W.A. Beke, E.J. van der Torre, M.J. van Duin, COT, Den Haag; LokaleZaken, Rotterdam & Beke Advies, Arnhem, 2011
- 57. De mythe ontrafeld? Wat we weten over een goed politieleiderschap**
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
- 58. Proactief handhaven en gelijk behandelen**
J. Svensson, H. Sollie & S. Saharso, Vakgroep Maatschappelijke Risico's en Veiligheid, Institute of Governance Studies, Universiteit Twente, Enschede, 2011

- 59a. De sterkte van de arm: feiten en mythes**
J.H. Haagsma, T.M. Rumke, I. Smits, E. van der Veer & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 59b. Blauw, hier en daar. Onderzoek naar de sterkte van de politie in Nederland, België, Denemarken, Engeland & Wales en Nordrhein-Westfalen**
J.H. Haagsma, I. Smits, H. Waarsing & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 60. De nachtdienst 'verlicht'**
M.C.M. Gordijn, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
- 61. Opsporing Verzocht. Een quasi-experimentele studie naar de bijdrage van het programma Opsporing Verzocht aan de oplossing van delicten**
J.G. van Erp, F. van Gastel & H.D. Webbink, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2012
- 62. Jeugdige zedendelinquenten en recidive. Een onderzoek bij jeugdige zedendelinquenten naar de voorspellende waarde van psychiatrische stoornissen en psychosociale problemen voor (zedes)recidive**
C. Boonmann, L.M.C. Nauta-Jansen, L.A. 't Hart-Kerkhoffs, Th.A.H. Doreleijers & R.R.J.M. Vermeiren, VUmc De Bascule, Duivendrecht, 2012
- 63. Hoe een angsthais een jokkebrok herkent**
J. Jolij, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
- 64. Politie en sociale media. Van hype naar onderbouwde keuzen**
A. Meijer, S. Grimmelikhuijsen, D. Fictorie, M. Thaens, P. Siep, Universiteit Utrecht, Center for Public Innovation, Rotterdam, 2013
- 65. Wapengebruik. Van inzicht in modus operandi naar een effectieve aanpak**
M.S. de Vries, Universiteit Twente, Enschede, 2013
- 66. Politieverhalen. Een etnografie van een belangrijk aspect van politieculturen**
M.J. van Hulst, Tilburg University, Tilburg, 2013
- 67. Recherchebazen. Een empirisch onderzoek naar justitieel politieleiderschap**
E.J. van der Torre, M.J. van Duin & E. Bervoets, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
- 68. Driehoeken: overleg en verhoudingen. Van lokaal tot nationaal**
E.J. van der Torre & T.B.W.M. van der Torre-Eilert, m.m.v. E. Bervoets & D. Keijzer, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
- 69. Overvallen vanuit daderperspectief. Situationele aspecten van gewelddadige, niet-gewelddadige en afgeblazen overvallen**
W. Bernasco, M.R. Lindegaard & S. Jacques, NSCR, Amsterdam, 2013
- 70. Geweld tegen de politie. De rol van mentale processen van de politieambtenaar**
L. van Reemst, T. Fischer & B. Zwirs, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013

71. **Vertrouwen in de politie: trends en verklaringen**
L. van der Veer, A. van Sluis, S. Van de Walle & A. Ringeling, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
72. **Mobiel banditisme. Oost- en Centraal-Europese rondtrekkende criminele groepen in Nederland**
D. Siegel, i.s.m. R. Koenraadt, D. Lyubanova, N. Sovre & A. Troscianczuk, Universiteit Utrecht, 2013
73. **De ontwikkeling van de criminaliteit van Rotterdamse autochtone en allochtone jongeren van 12 tot 18 jaar. De rol van achterstanden, ouders, normen en vrienden**
F.M.H.M. Driessen, F. Duursma & J. Broekhuizen, Bureau Driessen, Utrecht, 2014
74. **Speciaal blauw. Verschijningsvormen en overwegingen van specialisatie en despecialisatie binnen de Nederlandse politieorganisatie**
R.J. Morée, W. Landman & A.C. Bos, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2014
75. **Gevangene van het verleden. Crisissituaties na de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving**
M.H. Boone, H.G. van de Bunt & D. Spiegel, m.m.v. K. van de Ven, Erasmus Universiteit, Rotterdam, Universiteit Utrecht, 2014
76. **Brandstichters onder vuur. Een empirisch onderzoek naar zaken van brandstichting en hun daders**
L. Dalhuisen & F. Koenraadt, Universiteit Utrecht, 2014
77. **Van stadswacht naar nieuwe gemeentepolitie? Gemeentelijk toezicht en handhaving in de openbare ruimte**
T. Eikenaar & B. van Stokkom, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
78. **Politiemensen over het strafrecht**
J. Kort, M.I. Fedorova & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
79. **Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachten-verhoren**
M. Malsch, R. Kranendonk, J. de Keijser, H. Elffers, M. Konter & M. de Boer, NSCR, Amsterdam, 2015
80. **De mentale gesteldheid van de familierechercheur. Een onderzoek naar werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei binnen een bijzondere groep politieambtenaren**
L.J.A. Bollen, M.C. Saan, M.J.J. Kunst, B.W.C. Zwirs & K.F. Kuijpers, Universiteit Leiden, 2015
81. **Na de vrijlating. Een exploratieve studie naar recidive en re-integratie van jihadistische ex-gedeteneerden**
D.J. Weggemans & B.A. de Graaf, Universiteit Leiden, Universiteit Utrecht, 2015
82. **Dat heeft iemand anders gedaan! Een studie naar slachtofferschap en modus operandi van identiteitsfraude in Nederland**
L. Paulissen & J. van Wilsem, Universiteit Leiden, 2015

83. **Demonstratieve kampementen**
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
84. **Private ordebewaarders bij betogingen**
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
85. **Spelen met weerbaarheid. Belemmerende patronen en doorbrekende handelingsperspectieven bij het ontwikkelen van basisteams**
W. Landman, R. Kouwenhoven & M. Brussen, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2015
86. **‘Onnodige’ bureaucratie binnen het basispolitiewerk. Onderzoek naar de achtergronden van een hardnekkig verschijnsel**
J. Kort & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2015
87. **Politie en GHB-problematiek op het platteland**
T. Nabben & D.J. Korf, Universiteit van Amsterdam, 2016
88. **Basisteams in de Nationale Politie. Organisatie, taakuitvoering en gebiedsgebonden werk**
J. Terpstra, I. van Duijneveldt, T. Eikenaar, T. Havinga & B. van Stokkom, Radboud Universiteit Nijmegen, 2016
89. **Samen of apart. De invloed van overleg tussen agenten bij het opstellen van het proces-verbaal**
A. Vredevelde, L. Kesteloo & P.J. van Koppen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2016
90. **Overvallen in beeld. Gedrag van daders, slachtoffers en omstanders**
M.R. Lindegaard, W. Bernasco & T. de Vries, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2016
91. **Boeven vangen. Een onderzoek naar proactief politieoptreden**
W. Landman & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016
92. **VVC onder de aandacht. Een onderzoek naar ZSM en de gevolgen voor het politiewerk**
R. Salet & J. Terpstra, m.m.v. P. Frielink, Radboud Universiteit Nijmegen, 2017
93. **De mogelijke meerwaarde van bodycams voor politiewerk. Een internationaal literatuur-onderzoek**
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2017
94. **Criminele families in Noord-Brabant. Een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad**
H. Moors & T. Spapens, Tilburg University, 2017

